

İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Ara Nesil'e **Tentik**

DOKTORA TEZİ

Mahmut BABACAN
2074

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Birol EMİL
İstanbul 1993

İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

A R A N E S İ L ' D E
T E N K İ D

DOKTORA TEZİ

Mahmut BABACAN
2074

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Birol EMİL

İstanbul 1993

İ Ç İ N D E K İ L E R

Ö N S Ö Z	I - IV
ARA NESİL'İ MEYDANA GETİREN ŞAHISLAR	V - VI
I. BÖLÜM: U M Ü M İ O L A R A K E D E B İ Y A T	1 - 11
Edebiyatın Tarifi, Mâhiyet ve Fonksiyonu	2 - 11
II. BÖLÜM: Ş İ İ R	12 - 39
1. Şiir Ve Şâir Üzerine	12 - 24
2. Vezin Meselesi	25 - 31
3. Kafiye Meselesi	32 - 37
4. Mensur Şiir	38 - 39
III. BÖLÜM: R O M A N Ve HİKAYE	40 - 47
IV. BÖLÜM : T İ Y A T R O	48 - 60
1. Tiyatronun Tarifi ve Fonksiyonu	49 - 53
2. Bizde Tiyatronun Durumu	54 - 56
3. Çin'de Tiyatro	57 - 58
4. Diğer Sahne Sanatları	59 - 60
V. BÖLÜM : T E N K İ D V E E S E R T E N K İ D L E R İ	61 - 83
Tenkid ve Tenkitçi	62 - 73
Eser Tenkidleri	74 - 83
VI. BÖLÜM: T Ü R K E D E B İ Y A T Ç I L A R I	84 - 110
A. D İ V A N Ş A İ R L E R İ	85 - 100
Fuzûlî	85 - 91
Nef'î	92
Nâilî-i Kadîm	93 - 96

Vecdî	97
Nedim	98 - 99
Şeyh Galib	100
B. TANZİMAT SONRASI TÜRK EDEBİYATÇILARI	101 - 110
Ahmed Vefik Paşa	101 - 103
Muallim Nâci	104 - 105
Nâbizâde Nâzım	106 - 110
VII. BÖLÜM : BATI EDEBİYATÇILARI	111 - 160
Bernardin de Saint-Pierre	112 - 116
Coppeé, François	117
Daudet, Alphonse	118
Dumas Fils, Alexandre	119 - 122
Feuillet, Octave	123 - 128
G o e t h e	129 - 137
Hugo, Victor	138 - 143
Lamartine	144
Maupassant	145 - 148
Scott, Walter	149
Shakespeare	150 - 155
Verne, Jules	156
Zola, Emile	157 - 160
VIII. BÖLÜM: EDEBİYAT AKIMLARI	161 - 186
IX. BÖLÜM : TERCÜMELER BİBLİYOGRAFYASI	187 - 227
I. BATI'DAN TERCÜMELER	188 - 218
II. ŞARK EDEBİYATLARI	219 - 227
X. BÖLÜM : B İ B L İ Y O G R A F Y A	228 - 246
Tedkik Edilen Mecmualar	229
Makalelerin Kronolojik Bibliyografyası ..	230 - 241
Faydalanılan Eserler ve Makaleler	242 - 246
XI. BÖLÜM: N E T İ C E	247 - 256
Ö Z E T	257 - 260

Ö N S Ö Z

Edebiyat tarihi gibi edebiyat araştırmalarında da "Nesil" fikri "Devir", "Şahsiyet", "Eser" ve "Akım" kadar mühim bir kavramdır. Edebiyatta üslûp ve muhteva yenilikleri -devir şartlarının dışında veya onların tesiriyle- edebiyat nesillerinin birbirlerine karşı reaksiyonlarıyla vücûda gelir. Aşağı yukarı aynı yaş grubuna dahil, aynı dönemde yaşamış, aynı sosyal ve siyasî olayların baskısı veya mesut tesadüflerin tesiri altında kalmış, aynı tahsil ve kültür formasyonuna sahip insanların teşkil ettikleri topluluklar, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik kategoriler dışında, edebiyat zümreleri ve ekollerini de belirleyen özellikleri hâizdir. Edebiyat tarihinde ekoller, akımlar ve çevreler, daha ziyade ortak bir hayat görüşü ve ortak sanat ve estetik anlayışı, dil ve üslûp etrafında toplanmış toplulukların ve hareketlerin adıdır. Nitekim edebiyat tarihinde ve edebiyat tenkidinde "Nesil" fikri ve "Akım tenkidi", bütün bunları ifade için bulunmuş kavramlardır.

Edebiyat tarihinde halis edebiyat yapan nesillerin dışında "Nesil fikri"nin uygulanabileceği topluluklar da vardır. Bu mânâda "siyasî nesiller" bir yana bırakılırsa, - Bizdeki "Yeni Osmanlılar", "Jön Türkler", "Millî Mücadele nesli" gibi- kendileri halis edebiyatçı olmadıkları halde, edebiyat üzerinde düşünmüş, yazmış, belli edebiyat hareketlerine katılmış, onların savunuculuğunu yapmış kişilerin de, belli dönemlerde "Edebiyat Cumhuriyeti" çevre-

lerinde yer aldıkları, edebiyatın teorik meselelerini tartıştıkları görülür. İşte Yeni Türk edebiyatında, ilk defa Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın dikkat ve tavsif ettiği "Ara Nesil", böyle bir "Edebiyat-içi" ve "Edebiyat-dışı" şahısların bir arada faaliyet gösterdiği topluluğun ve dönemin adıdır.

"Kronoloji", ancak tarihte tam geçerliliği olan bir kavram ve usûldür. Tarihî olaylar bütün sebep ve sonuçlarıyla bir defa için cereyan eder. Fakat tarihteki kesin dönemeç yerlerini ve zamanlarını aynı katıyetle edebiyatta da görmek ve göstermek zordur. Bu itibarla edebî vâkıaların kronolojisi tarihî vak'aların kronolojisinden çok daha esnek, hatta çok daha çetrefildir, çok karışık ve karmaşıktır. Dâima tartışılabilir. Edebiyatta bir devrin, bir hareketin, hatta şahsiyetin ve eserin başlangıç ve bitiş noktalarını tesbit etmek kolay değildir. Tarihteki kesin sınırlamalar ve zaman belirlemeleri edebiyat tarihinde ve edebî vâkıaların anlaşılmasında ancak tasnif kolaylığı veren itibarî ölçülerdir. Bu zorluk "Ara Nesil"in kat'î zaman çerçevesinin teşkil etmesinin de güçlüğüne kendiliğinden ortaya çıkarır.

Pek az sayıda makale önceye ve sonraya kaymakla beraber, biz, Ara Nesil'in yazı faaliyetini 1885-1896 yılları arasında yerleştirmek istedik. Bunun yine itibarî olduğundan şüphe etmediğimiz sebebi ve izahı şudur: 1885'te yayınlanan "Makber", mukaddimesinde bizzat söylediği gibi, Hâmid'in yalnız hayatında ve eserinde büyük bir "inkılâb" vuku'â getirmemiştir. Türk edebiyatında da bir dönüm noktası olduğunu düşündürecek, metafizik karışımı bir romantizmin, aşarı ferdîyetçi bir şiir ve edebiyat anlayışıyla birleştiği hür bir edebiyata hız vermiştir. Abdülhak Hâmid, bu büyük şekil ve kalıp kırıcı, bu bir edebiyat ihtilâli gibi

gelenegin bir hamlede dışına çıkan, kendi gelenegini kuran bu büyük "Ben"ci, alışılmamış meselelerin, tartışmaların başlangıcı sayılabilir. O ve eseriyle Servet-i Fünûn'a, hatta sonrasına kadar Türk edebiyatında gözler "müteâl"e, mânâ şahikalarına ve kehkeşanlara çevrilmiştir.

Bunun için Ara Nesil'in faaliyetini Makber'in yayınlandığı yılın biraz öncesinden başlattık ve edebiyat tarihimizin bilinen ilk edebî zümresinin teşekkül tarihi olan 1896 başında durdurduk. Bu dönemde yazmış yazarların büyük bir kısmı elbette ki sözkonusu tarihlerden önce ve sonra da yazı faaliyetinde bulunuyorlardı.

İkinci sebep, 1884'lerden itibaren gazetenin yanında, hatta daha yoğun şekilde "mecmuacılık" diyebileceğimiz bir hareketin hız kazanmasıdır. Biz biraz da bu noktayı gözönünde bulundurarak çalışmamızı yalnız dergilerle sınırladık ve zikredilen tarihler arasındaki 52 dergiyi konumuz açısından sıkı bir taramaya tâbi tuttuk. Esasen konumuzu da buna göre seçtik. Geniş mânâda tenkidin, tür, eser, şahsiyet, akım değerlendirmeleri mânâsına aldığımız tenkidin, bizzat tenkit münakaşalarıyla birlikte ne olduğunu bu devrin yazarlarının makalelerine dayanarak ortaya koymaya çalıştık. Bibliyografyada da görüleceği gibi, sadece dergilerde tesbit ettiğimiz malzemenin çokluğu bizi gazetelere de gitmekten alıkoymuştur. Bu itibarla tezimizin bir tarafıyla tamamlanmaya muhtaç olduğunu önce kendimiz teslim ediyoruz.

Tenkit, geniş mânâda değerlendirme olarak düşünülünce, sadece edebiyatın hususî bir nev'i olmasının sınırlarını aşar. Bu noktada edebiyata giren her şeyi, edebiyat tenkidinin de konusu olarak düşünmek icab eder. Biz bu düşünceyle, topladığımız malzemeyi edebiyat türlerine göre tasnif ettik. Böylece 60 kadar yazarın 1) Umumi Olarak Edebiyat; 2) Şiir ve Şâir; 3) Roman ve Hikâye; 4) Tiyatro; 5) Tenkid ve Eser Tenkidleri; 6) Türk Edebiyatçıları; 7) Batı Edebiyatçıları;

8) Edebiyat Akımları, başlıkları altında topladığımız bölümlerde, bu meselelere dâir ana fikirleri tesbit etmeye çalıştık. Tezimizde geniş tahlillerin bulunmamasının sebebi budur. Burada 8. Bölüm'de değişik bir şekilde ele aldığımızı da belirtelim. İlk 7 bölümde edebiyat türleri ve onlara dâir fikirler esas tutulmuş, yazarların ortak veya farklı görüşleri onlar etrafında toplanmıştır. 8. bölümde ise, biraz da edebî akımlar içinde kimlerin nerede yer aldığını göstermek maksadıyla şahıslar esas alınmış, onların düşünceleri kendi isimleri altında incelenmiştir.

Batı'dan ve klâsik Şark edebiyatlarından yapılan tercümeler veya bu edebiyatlara dâir bazı tanıtma yazıları, -bu sonuncular umumiyetle biyografik ve ansiklopedik mahiyettedir- daha ziyade mukayeseli edebiyatın konusu olan bir malzeme çokluğu teşkil etmiştir. Biz bu düşünceyle onları incelemeye tâbi tutmadık. İki ayrı bibliyografik bölüm gibi, Batı'dan tercümeleri müellif adına göre alfabetik, Şark tercümelerini kronolojik olarak teşkil eden listeler verdik.

Yeni Türk Edebiyatı tarihinin 12 yıllık dönemini kapsayan zengin bir yazı faaliyetinin, edebiyatımızın Servet-i Fünûn'a giden yolda nasıl bir yenileşme ve Batı'ya iyice açılma merhalesi teşkil ettiğini göstermek çalışmamızın esas gayesidir. Bu gayenin tam olarak gerçekleşmesini ise ancak yeni araştırmalar mümkün kılacaktır. Biz, tezimizi sadece bu yolda atılmış bir ilk adım olarak takdim ediyoruz.

Bu araştırmayı başından itibaren büyük bir sabır ve dikkatle takip eden ve yöneten sayın hocam Prof. Dr. Birol EMİL'e teşekkür ederim.

Mahmut BABACAN

"ARA NESİL"İ MEYDANA GETİREN

Ş A H İ S L A R

- Abdülgani Seni
- Abdülhalim Memduh
- Abdülkerim Hâdi
- Abdülkerim Sâbit
- Abdürrahim Rüşdü
- Ahmed İhsan
- Ahmed Vefa
- Alaybeyzâde Nâci
- Ali Ferruh (İbnü'r-Reşad)
- Ali Kemal
- Ali Nihad
- Ali Suad
- Andelib (Mehmed Fâik Esad)
- Avanzade Mehmed Süleyman
- Cerrahizâde Ali Sâcid
- E(lif) Nâzım Bey
- Fâik Hilmi
- Fehmi Efendi
- Ferâizcizâde Osman Fâiz
- H. Kemâl
- Hâlid Safâ
- Hasan Tahsin
- Hocazâde E.(lif) Cevdet
- Hüseyin Avni
- Hâzım
- İbn-i Fikri Lütfi
- İbnü'r-Rif'at Sâmi

- İsmail Hakkı
- M. Nâşid
- Mahmud Sâdık
- Mehmed Abdurrahman
- Mehmed Atâ
- Mehmed Celâl
- Mehmed Müncî
- Mehmed Re'fet
- Mehmed Rif'at
- Mehmed Ziver
- Menemenlizâde M. Tâhir
- Mustafa Reşid
- Müncî Fikri
- Müstecâbizâde İsmet
- Nâbizâde Nâzım
- Nureddin Ferruh
- Nûzhet Fikri
- Osman Fahri
- Receb Vahyî
- Reşad Bey
- Rusuhî
- Sâbit Necmi
- Selânikli Fazlı Necip
- Selânikli Tevfik
- Süleyman Subhi
- Tâkizâde Ziyâeddin
- Tâlib Fâik
- Tahir Rüşdü
- Tepedelenlizâde Kâmil
- Zâimzâde Hasan Fehmi

- UMÜMI OLARAK -

E D E B İ Y A T

EDEBİYATIN TARİFİ, MAHİYET ve FONKSİYONU

Ara Nesil'i oluşturan şahsiyetlerden Mehmed Ziver, Abdülganî Senî, Ahmed Mâcid, Ayn Mim ve Menemenlizâde Mehmed Tahir, edebiyata çeşitli tarifler getirmişler ve edebiyatın mahiyeti hakkında fikirlerini belirtmişlerdir.

Bu yazarlar, edebiyatın lûgat mânâsından yola çıkarak, zamanla kazandığı yeni mânâlar ve değişen mâhiyeti ve fonksiyonu üzerinde görüşlerini ifade etmişlerdir.

Ara Nesil edebiyatı ahlâk, cemiyet, estetik ve insan psikolojisi mes'eleleri çerçevesinde ele almışlardır.

a) Edebiyat ve Ahlâk

"Edebiyat", Arapça'da "terbiye, hüsn-i ahlâk, fezâil, meziyet-i ilmiye, ulviyet-i zâtiye, tahâret-i vîcdâniye" gibi mânâlarla karşılanan "edeb" kelimesinden türemiştir. Abdülganî Senî'ye göre edebiyatın mâhiyeti, ahlâkî faziletler ve insana âit yüksek meziyetler "mecmuası" olmasıdır:

"Edebiyat... fezâil-i ahlâkiye ve mekârim-i âliye-i beşeriyeye mahsus hâlât-ı imtiyaz-perverâneden müstahsil bir mecmua-i lâtifeden ibârettir. (1)

Aynı yazar, insanın manevî yönüne tesir etmesi bakımından, yani ferdî ahlâk kadar cemiyeti eğitme açısından da edebiyatın önemli bir yeri vardır. Bu sonuncu fonksiyon edebiyat ile sosyal âhlâk arasında bir münâsebeteye dayanır. Ayrıca edebiyat, cemiyet ahlâkının aynasıdır. (2)

(1) "Edebiyat", Hazine-i Fünûn, nr. 27, 29 Kânun-ı Evvel 1310 (10 Ocak 1895), s. 215.

(2) A.y., s. 214.

Ve keza insanın ruhî hayatına hitap eden edebiyat "ahlâkî tashîh etmesi, fikrî beslemesi, hisse tesir etmesi, dimağ ve kulağa lezzet vermesi" itibariyle de bütün insan hayatına "hâkim"dir. Bu bakımdan "nev'-i beşeri tarîk-i salâha ve felâha ve meslek-i fevz ü necâta sevk etmek için" bir vasıtaadır. İşte edebiyatın asıl meziyeti, "insana telkîn-i hissiyât-ı rakîk ü fazilet-âmez" olmasıdır. (1)

Ayn. Mîm, Şinasi'nin edebiyat ve edîbe ahlâkî bir fonksiyon yüklediği "fenn-i edeb bir marifettir ki insana haslet-âmûz-ı edeb olduğu için, nâmına edeb ve sâhibine edip tesmiye kılınır" formülünden yola çıkarak, edebiyatın ferde ahlâkî ve insanî bir olgunluk ve güzellik anlayışı kazandırmak gibi bir görevi olduğunu söyler:

"Edebiyat, bir millet efradının kemâlât u fezâil-i insaniye ve mehâsin-i âliye-i ahlâkiye ile mütehallî olmasına hizmet eder." (2)

Mehmed Zîver'e göre edebiyat, insanlardaki kötü ahlâkî giderir ve onlardaki fikrî, hissi ve bedîî güzelliklerin ortaya çıkmasını sağlar ve böylece de "terbiyet-i efkâra hâdim" olur:

"Halbuki fevz ve terakkîsi arzu edildiği nisbette kerâmât-ı irfânından iktisâb-ı bedâiyi' edilen edebiyatın en meşkûr bir hizmeti, beşerdeki zemâyim-i ahlâkî izâle edip "kemâlât-ı insaniye" mübâhati içinde onun şahs-ı manevisini fevka't-tasavvur i'lâ eylemesidir.

Binâenaleyh terakkîyât-ı medeniye sırasında edebiyata verilebilecek bir tâbir-i esahh terbiyet-i efkâra hâdim olmasıdır." (3)

(1) A.y., s. 216.

(2) "Edebiyat", Hakikat, nr.18, 19 Teşrin-i evvel 1311 (31 Ekim 1895), s. 3.

(3) "Edebiyat-Asâr", Muhit, nr.2 1305(1888-1889), s.27.

b) Edebiyat ve Cemiyet

Abdülganî Senî, ister Sudanlı, ister Eskime, isterse Yunanlı olsun, her milletin kendine has sözlü ve yazılı edebî mahsûllerinin bulunduğunu söyler. Coğrafya, renk ve dil gibi farklılıklara rağmen, hangi millete mensup olursa olsun bütün in sanlar tabiat ve hâdiseler karşısında belli tepkiler göstermişler, şifahi veya yazılı olarak bu tepkileri nesilden nesile aktarmışlardır. Yazar'a göre insanların tabiat ve hadiseler karşısında "mütehassis" ve "müteessir olmaları tabii bir durumdur. İnsanoglu bütün bu "teessürât ve ihtisâsâtı, 'bir lisan-ı münâsiple" ifade eder. İşte bu ifade edilişler, geniş mânâda edebiyatı oluşturur. Bu bakımdan edebiyat, aynı zamanda bir milletin medeniyet derecesini en güzel ve doğru bir şekilde aksettirir:

"...edebiyat bir kavmin takdîr-i derece-i medeniyyetine mikyâs-ı kavânîmdir." (1)

Ayn Mim, ferdin mânevî olgunluğa erişmesi ile cemiyetin ilerlemesi arasında sıkı bir münasebet olduğu kanaatinde. Yazara göre edebiyat, cemiyeti oluşturan fertlerin zihni, fikri ve ahlâki yönlerden gelişmesini sağlayarak mensup olduğu milletin de ilerlemesine yardımcı olur:

"Edebiyat, ezhan ve vicdan üzerindeki tesirât-ı azîmesine nazaran tehzib-i ahlâk, tenvîr-i efkâr, tasfiye-i vicdân tevsi'-i tabi'at gibi nice fevâid-i celîleyi câmi bulunduğundan, mükemmil-i saâdet; hâdim-i terakkî-i millettir. Bir bedî'a-i havârik-nümâdır ki seyf-i celâdetin izhâr-ı acz ettiği yerde bile tesir-nümâ-yı kerâmet olur. Medeniyetin tercümân-ı belîğü'l-beyânıdır." (2)

(1) "Edebiyat", Hazine-i Fünûn, nr. 27, 29 Kânun-ı evvel 1310 (10 Ocak 1895), s. 214-215.

(2) "Edebiyat", Hakikat, nr. 18, 19 Teşrin-i evvel 1311 (31 Ekim 1895), s. 3.

Hemen belirtelim ki yazarın bu fikri ve ifadesi kendine mahsus değildir. Kullandığı terkiplere ve hatta üslûbuna kadar birinci cümleye Recâizâde'nin edebiyatın fonksiyonu hakkındaki düşüncesine, sözün kılıçtan daha kuvvetli olduğunu belirten ikinci cümlesi Namık Kemal'in fikrine bağlıdır. (1)

Menemenlizâde Mehmet Tâhir'e göre de bir milletin ilerlemesi ve bekası için edebiyatın ilimden daha önce düşünülmesi ve asıl edebiyata önem verilmesi gereklidir. Çünkü bir fikir ve hissin ifade edilmesi, başkalarına aktarılması, edebiyen yaşatılması, ortak duygu ve düşünce hâline gelmesi, edebiyatın da ana malzemesi olan dil sayesinde. Bu bakımdan ilim ve fende ilerleme kaydetmek, ancak edebiyatın "ıslah ve terakkisi"ne çalışmakla mümkündür.

(1) "Edebiyatın gayeti, terbiye-i efkâr... tasfiye-i vicdan, tehzib-i ahlâk, tenvir-i ezhân olduğu münkir değildir. Lâkin bir şâir şiirini ahlâk dersi vermek için söylemez. Emeli şevk-i muhabbete ve letâif-i tabiata vesâireye müte'allık sanihat-ı kalbiye ve hayâlât-ı ulviyesini mümkün olduğu kadar latif ve rengin... Zarif ve metin bir sûrette arz ve tasvir etmeğe münhasırdır. Bu sırada mukayyed olacağı bir şey var ise o da ahlâk-ı umûmiyeye taarruz edebilecek perde-birûnluklardan tebâüd etmektir." (Takdir-i Elhan, İstanbul 1302 (1886), s.18.

"Sözün ibkâ-yı nâmdan başka icrâ-yı merâmında dahi hizmeti bir derecededir ki tahvil-i efkârda tesir-i nutuk, şimşir-i kahra galib olduğu tecârib-i adîde ile sâbit olmuştur. Hatta Zemahşerî Mukaddeme-i Tefsir'inde kelâmın şânını teyid için demiştir ki zuhûr-ı îslâmda seyf-i Şerîata karşı duran mutaassibîn-i Arap hükm-i belâgata mukavemet edemediler.

Vâkıa efkâr-ı umûmiyenin hissedâr-ı hükûmet olduğu yerlerde kuvve-i nazar sahibi olan bir belîğ, milletin

Menemenlizâde bu görüşünü, ilim ve fenden önce edebî sahada gelişmiş olan Batı'dan örnek vererek şöyle destekler:

"İngilizler Shakespeare'lerini, Almanlar Goethe'lerini, Fransızlar Racine'lerini, Moliere'lerini, Corneille'lerini yetiştirmedikçe Newton'lar, Bacon'lar, Leibnitz'ler, Littre'ler meydana gelemedi."⁽¹⁾

c) Psikolojik ve Estetik Bir Vâkıa Olarak Edebiyat

Edebiyatın ferdi ve sosyal ahlâka, cemiyete, medeniyete hizmet etmesi fikri onun fonksiyonu demektir. Fakat bu fonksiyonu yerine getiren ilim, fen, bizzat ahlâk, din, felsefe, diğer güzel sanatlar gibi başka kuvvetler de vardır. Edebiyatın -din istisna edilirse- onlardan farkı, hatta belki de üstünlüğü nerededir? Tesir gücü nereden gelir? Bu soruların cevabı, edebiyatın mâhiyetinde mündemiç potansiyel güç, hissi ve bedîî bir kuvvet düşünülmeden verilemez. Bu itibarla ki edebiyat her şeyden önce psikolojik ve estetik bir vâkıadır. İnsan ruhundan ve mahayyelesinden doğduğu gibi doğrudan doğruya bütün yönleriyle insanı konu alır. Ve insan üzerinde, başka hiç bir beşerî faaliyetle kıyaslanamayacak tesirini ancak uyandırdığı heyecan vasıtasıyla icrâ eder. Edebiyatın tesir gücü buradan gelir ve onun "objet"si de "sujet"si de insan ve insan ve herşeyden önce insandır, en geniş mânâda insan halleridir.

Ayn Mim, edebiyatın iki mânâsı olduğunu söyler. Ona göre edebiyata verilecek ilk mânâ, vicdanî lezzetleri, kal-

kuvve-i asker ihtiyacından vâreste bir hâkim-i nâfizü'l kelâmı hükmünde bulunur." (Namık Kemal, Tasvîr-i Ef-kâr, nr. 416, 16 Rebiül-âhir 1283 / 29 Ağustos 1866)..

(1) Mürüvvet, nr. 34, 12 Eylül 1887.

bi zevk ve şevkleri oluşturan psikolojik unsurlardır. İkinci mânâ ise bütün bu "vicdani" ve "kalbi" unsurların tecelli ettiği edebî eserlerdir:

"Edebiyatın iki mânâsı vardır. Biri lezâiz-i vicdâniyeyi, eşvâk u ezvâk-ı kalbiyeyi müstelzim olan havass ve mezâyâ; diğeri o havass ve mezâyânın tecelligâh-ı zuhûru olan âsâr-ı nefisedir."

Yazar, insanları hayret içerisinde bırakan, onlara güzel duygular ve derin fikirler kazandıran edebî eserlerin makbul olabilmesi için ne gibi özelliklere sahip olması gerektiğini şöyle ifade eder:

"Edebiyat, o âsâr-ı nefisedir ki sünûhât-ı kalbiye, bedayi'-i hayâliye, mehâsin-i fikriyeden bir bedî'ayı, bir letafeti hâizdir, insanı bir müddet dem-beste-i hayret veya girye-nisâr-ı rikkat eyler."

Mamafih, bir söz dimağı halecâna, efkârı galeyâna getirmedikçe edebiyattan ma'dûd değildir, diye hükmetmek sahîh olmazsa da her güzel sözün vechen-minel-vech rûha nafiz olması şarttır."

Yazar'a göre edebiyat, insan rûhunu tesiri altına alacak güzel sözlerdir. Bu sözler ne kadar muhteşem ve müzeyyen olursa olsun, okuyanları etkileyip cezbedemezse, edebî yönden muteber sayılamaz:

"Şu cihetle infiâlât-ı ruhanîyeyi, ezvâk-ı kalbiyeyi mûcib olmayan âsârın edebiyattan hâriç kalacağı vâres-te-i izahtır."

Nefâis-perverân-ı edeb nezdinde bir sözün makbûliyeti teshir-i kulûbdaki derece-i tesiridir. Söz ne kadar müzeyyen, ne mertebe muhteşem olursa olsun, okuyanlarda bir teessür, bir şevk ve garâm, bir incizâb hâsıl etmedikçe hâiz-i nisâb-ı itibar olamaz."⁽¹⁾

(1) "Edebiyat", Hakikat, nr. 18, 19 Teşrin-i evvel 1311 (31 Ekim 1895), s. 3.

Edebiyat bir kavmin ve milletin psikolojik durumuna en iyi "tercümân olan" unsurların başında gelir. Bu bakımdan edebiyat, hukuk ve gelenekten de önce gelir. Sonuçta da "hissiyât-ı millîyenin tavzih ve tefsîrine hizmet eder":

"Bâlâda da arz olunduğu vechile bir kavmin tedkikât-ı hissiyesinde edebiyatın büyük bir ehemmiyeti vardır. Edebiyat, hissiyâtın doğrudan doğruya tercümânı olduğundan bunun suret-i cereyanını bit-tabî kavânin ve örf ü âdâttan, suret-i terbiyeden daha iyi gösterebilir. Zira bunların memleket mahsulü olmayarak hâricden gelebilmeleri veyahut hissiyâta ait olmayan bazı esbâb tahtında zuhûr eylemeleri kabilü'l-imkân dır. Fakat edebiyat en ziyade hissiyâtın taht-ı tesirinde bulunduğundan şu mahâzîr-i ibtidâları onda da mevcûd olsa bile zamanla tamamen mahvolur ve bu yolda başlayan bir edebiyat az vakitte memleket mahsulü denilecek derecede hissiyât-ı millîyenin tavzih ve tefsîrine hizmet edebilir."⁽¹⁾

Bircemiyetin psikolojisini, ahlâk tabî'at ve mîzacına "en sağlam" bir şekilde ancak o cemiyetin edebiyatı gösterebilir:

"Hâsılı bugün bir kavmin ahlâkını, tabîat ve mîzacını sûret-i tefekkür ve tahayyülünü anlamak için en sağlam vâsıta edebiyatını tedkik etmektir.(...)

Her edebiyat tecelliyât-ı muhtelifesiyle mensûb olduğu akvâmın ahvâl-i ma'nevîyesi hakkında bazı mâlûmâtın i'tâsını temin edebilir..."⁽²⁾

Bugün aldığı yabancı tesirler ile "kozmopolit" durumda olan edebiyatımız, zamanla "millileşecek", ancak o zaman edebiyatımız psikolojik araştırmalarımız için dikkate değer unsurlardan biri olacaktır:

(1) İbn-i Fikri Lütfi, "Edebîyatın Felsefede Ehemmiyeti", Maarif, nr. 202, 19 Teşrin-i evvel 1311 (1 Kasım 1895), s. 443.

(2) A.y., s. 444.

"Bugün tamamen "kozmpolit" bir halde bulunan edebiyât-ı Osmaniye bile -terkibindeki anâsır-ı ecnebiye tesirât-ı mahalliye sâyesinde Osmanlılaşarak - zamanla millî bir hâle gelecek ve Osmanlıların tedkikât-ı hissiyelerinde nazar-ı dikkate alınacak başlıca vesâitden birisi olacaktır."(1)

d) "Fen" ve Edebiyat

Mehmed Celâl, "fennî" edebiyatın, ilme uygunluk gösteren edebiyatın asıl edebiyat olduğu iddiasını savunanlara bir cevap mâhiyetinde kaleme aldığı makalelerin ilkinde (2) edebiyatla "fennin" hakikat ölçülerinin farklı olduğunu söyler. Yazara göre "hayâlî" bir hâdiseyi ele alan bir edebî eser, ilmin hakikatlerine uygun düşmese de bir edebî vâkıa olarak "hakiki"dir:

"Nasıl oluyor ki şâir veya muharririn "hayâlî" olarak yazdığı âsârı -velev ki fenne mugâyir olsun- ihtişâm-ı el-fâz, azamet-i ifâde gibi meziyyât-ı edebiye ile tezyinederek, okuyanları hayran ediyor? Bu bir hakikattir."(3)

Edebî eser her ne kadar "hayâlî" olayları tasvîr etse de önemli ve değerli olan "tabiat ve hakikat dâiresinden çıkmamasıdır":

"Bir muharrir, bir edip, bir şâir, bir ressam, köpükler içindeki bir bahr-i hurûşânın dehşetini yazıyor. Nagma-mât-ı tabiiyyesiyle ilk baharın güzel sadâlı kuşlarına muâvenet eden bir cûybâr-ı hoş-cereyânın letafetini irâe ediyor. Sahrâya ait bir hikâye yazıyor ki bu hikâyede sahrâ-

(1) A.y., s. 443-444.

(2) "Edebiyatta Fen", Maarif, c.II, nr.27, 13 Şubat 1307 (25 Şubat 1892), s. 1-2.

(3) A.y., s. 1.

nişin olanların en küçük harekâtını tedkike mecbûr oluyor. Bunlarda tabiat ve hakikat aranır.

Maksad bir eserin tabiat ve hakikat dâiresinden çık-mamasıdır. Bu daire-i tabiat ve hakikati temdid eden şey fenden başka ne olabilir? (...)"

İşte edebiyatta fen, tabiatın ve hakayık-ı fennî-yenin kabul eylediği bir dâirede tasvirden ibârettir."

Bir sanatçı veya edip, eserinin her zaman değerli, ve kalıcı olmasını istiyorsa dikkat edecekleri tek nokta "tedkikât ve tasvirâtında"fen kurallarına "mutabakât"tır:

"Şu makaleden anlaşılıyor ki edebiyatda fenden maksad tabirât-ı fennîyenin -bir eser-i edebîde- tekessüründen dolayı değil, ancak tabiat ve hakikati taharri gibi kavâid-i fennîyeye mutabakattan ibarettir. Müntesibin-i edeb eserlerinin meziyet-i mahsûsasını muhafaza etmek -yani eserlerini kıymetdâr edip- pâydar eylemek için fûn-ı hâzırada tedkikât ve tettebbu'ât-ı fevkalâdede bulunmaları elzemdir."⁽¹⁾

Aynı şekilde "edebiyatta fen elzem olduğu gibi fende de edebiyat lâzımdır". Bir ilim ve fen adamı ihtisas yaptığı konuda bilgi verebilmesi ve araştırmaları sonucunda ulaştığı hakikati halka ulaştırabilmesi için, bazı edebî kurallara dikkat etmek ve bu kuralları tatbik etmek zorundadır. Bu kurallar şunlardır:

1. "Efkâr-ı muhtelifeyi üslûb-ı edebîyeye tatbiken herkesin anlayışına göre ifade etmesi lâzım"⁽²⁾dır.

2. "Bir fenn-i âşinânın maksadını vuzûh ile ifâde edecek derecede edebiyatta kesb-i maharet etmelidir."⁽³⁾

(1) A.y., s. 2.

(2) "Fende Edebiyat", Maarif, c.II, nr. 29, 27 Şubat 1307 (11 Ocak 1892), s. 33.

(3) A.y., s. 34

e)"EDİP" Kimdir?

Mehmet Celâl, edebiyatla uğraşan ve bu yolda eserler veren herkese "edip" denilemeyeceğini, bir kişinin edip sayılabilmesi için bazı şartları hâiz bulunması gerektiğini söyler. Yazara göre bir muharrire edip diyebilmek için, onun edebiyat ilmi ve kültürü yanında "zevk-i selîm" gibi bazı fitrî meziyetlere de sahip olması lâzımdır:

"...kifâyet mikdarı ulûm-ı edebîyeye âşînâ, cevdet-i karîhaya mâlik ve bu sebeple yazacakları her türlü mevaddı herkese şevk ve lezzetle okutturmağa muktedir ve husûsiyle zevk-i selîm denilen meziyet-i fitrîyeye sahip olmak bir muharririn edip olmasına kâfil olabilir."

Dahası da şu ki, bir kişinin dil ve edebiyat kaide-lerini bilmesi o kişiye "edip" ünvanı verilmesi için yeterli değildir. Ayrıca doğuştan gelen bir "istidad"ın da olması gerekir:

"Bir edibi bir fasahat hocası, yahut bir mutavvel şârihi addetmeğe hakkımız olamayacağı gibi, bir mutavvel şârihini bir fasahat hocasını da edip olmak üzere kabûle mecbûr değiliz. Bir insan şârih olur, muallim olur da edip olmaz. Tettebbuat-ı amika ile temin edilen vazife-i şerh ve tedris başka, zevkin selâmeti, ulûm-ı edebîyenin tettebbu'u isti'dâdın muâveneti ile edip olmak yine başka!

Bir edip fasahat hocalığını idare etmeyebilir. Fakat usûl-i fasahati bilmelidir. Elfâzın kavâid-i lisana muvâfık olmağaki ehemmiyetini anlamalıdır. Edip, ilm-i meânîyi ezberden okumağa lüzum görmez. Fakat yazdığı eserlerde meânîye muhalif hiç bir şey görülemez. Beyanı bilir, bedî'i anlar." (1)

(1) "Edip", Maarif, nr. 158, 10 Teşrin-i sâni 1310 (22 Kasım 1894), s. 13.

A R A N E S İ L ' D E Ş i i R

I. ŞİİR VE ŞAİR ÜZERİNE GÖRÜŞLER

Tanzimattan sonraki Türk edebiyatının ilk neslini meydana getiren Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal şiiri, eski edebiyatımızın "mevzun ve mukaffa söz" tarifinden uzaklaştırmışlar, ona ahlâkî, felsefî, siyasî ve sosyal vazifeler yükleyerek yeni muhteva ve fonksiyonlar kazandırmışlardır.

Şinasi, edebiyatla ahlâkî birleştiren "fenn-i edeb bir marifettir ki insana haslet-âmûz-ı edeb olduğu için edeb, ehl-i edib tesmiye kılınmıştır" tarifiyle Namık Kemal'e zemin hazırlar. Ayrıca halk, cemiyet, medeniyet, adalet, hak v.b. gibi yeni kavramlarla şiire sosyal ve siyasî bir muhteva kazandırır.

Ziya Paşa'nın şiirlerinde ise felsefî endişeler ve metafizik sorgulamalar yer alır. O, şiire geniş bir kâinat anlayışı getirir ve insanın Tanrı, kader ve kâinatla münâsebeti üzerine sorular sorar. Böylece bir bakıma Abdülhak Hâmid'in şiirindeki panteist ve maverâi muhtevanın oluşmasına yardımcı olur.

Bu üç şahsiyetten sonra gelen ve Yeni Türk edebiyatının ikinci neslini teşkil eden Recaizâde M. Ekrem ile Abdülhak Hâmid'de edebiyat ve dar mânâsıyla şiir, ferdi ızdırap, endişe, ihtiras, "müteâl" duygu ve düşünceleri, günlük, hatıta küçük hassasiyetleri anlatan estetik bir vâkıa olarak görünür.

Hâmid'e göre şiir, şiddetli bir duygunun, heyecanın tezahür şeklidir ve bu sebeple de ferdîdir, "İç-Ben" meselesidir. O kadar böyledir ki onu dile aktarmaya dahi lüzum

yoktur. Bu itibarla "en güzel, en büyük, en doğru şiir, bir hakikat-i müdhişenin tazyiki altında hiç bir şey söylemektir, susmaktır, yahut feryad etmektir, yahut kalemî ayağın altına alıp kırmaktır."⁽¹⁾

Takdir-i Elhan'ında "zerrâttan şumûsa kadar her güzel şey şiirdir"⁽²⁾ diyerek şiirin sahasını kâinat kadar genişleten Recaizâde M. Ekrem, şiirde üç güzellik arar: "birincisi mehâsin-i fikriye, ikincisi bedâyi'-i hayâliye, üçüncüsü de sünûhât-ı kalbiye."⁽³⁾

"Bu da bir Şi'r-i Muhzîn-i Dîger" şiirinde de Recaizâde M. Ekrem, tabiattaki bütün her şeyin, seslerin, güzel bir kızın, gökteki yıldırıların, bir kaval sesinin v.s. birer şiir sayılabileceğini söyleyerek, şiirin muhtevasını zerreden güneşe kadar genişletir.⁽⁴⁾

Ara Nesil'i meydana getiren şahsiyetler de, Hâmid ve Ekrem'in yukarıda kısaca ifade edilen şiir anlayışlarının yanında, Batı'dan yapılan tercümelerle edebiyatımızda kendini hissettiren Romantizm akımının tesiri altında kalmışlardır.

Nasıl Romantizm Avrupa'da Klâsisizm'e bir tepki olarak doğmuş ve edebiyattaki değişmez kural ve şekillere karşı çıkarak muhtevayı, yani duygu ve düşüncelerin hiç bir kayıt ve şarta bağlanmaksızın olduğu gibi ifade edilmesi gerektiğini savunmuşsa, Türk edebiyatında da, Tanzimat devri edebiyatçıları ve Ara Nesil, divan şiirini gerek nazım şekilleri gerekse muhteva bakımından değiştirerek, şairin şahsî düşünce ve hislerinin ifade edilmesine ilk plânda yer vermişler, böylece bir bakıma Romantizm'in Klâsisizm'e karşı takındığı tavrın temsilcisi olmuşlardır.

(1) Makber, İstanbul 1340(1924), s. 13.

(2) Takdir-i Elhan, İstanbul 1302(1886), s.9

(3) III. Zemzeme Mukaddimesi, İstanbul 1301(1885-1886), s.11.

(4) A.y., s. 55.

Nitekim Ara Nesil şâirlerinin aşağıda ayrı ayrı belirteceğimiz şiir ve şâir hakkında getirdikleri tarifler ve anlayışları, onların Tanzimat'ın ikinci nesli ile birlikte, Romantizm'den aldıkları tesirleri açık bir şekilde ortaya koyacaktır.

1. İnsanın Zihni ve Hissi Dünyasını Anlatan Şiir:

Ara Nesil, Recaizâde ve Hâmid'in tesirinde kalarak, şiiri, mücerred duyguların ifadesi için bir vasıta olarak ele almıştır. Şiirde obje dünyası değil, zihinle kavranan objenin arkasındaki âlem konu edinilir.

Ara Nesil içerisinde Recâizâde M. Ekrem tesirinin en açık olarak görüldüğü şahsiyet olan Menemenlizâde Mehmed Tâhir'e göre şiir, "mukaffa, mevzun iki söz söylemekten ibaret değildir." Şiirde mânâ ve tesirin inceliği esastır. Ona göre "bir söze şiir diyebilmek için vezninde, kafiyesinden ziyade mânâsının bir melek gibi hafif hafif tebessümlerle ruhu okşayacak nesim-i seherin ağaç yapraklarına verdiği ihtizazlar gibi vicdanda latif latif tesirler hasıl edecek surette olmasına bakılır."⁽¹⁾

Bazı makalelerinde ise Menemenlizâde, şiiri beşeri hislerin ifadesi olarak görmektedir:

"Şiirin en büyük meziyeti, malûmdur ki tasvir-i hissiyâtıdır. Bir şiir hissiyâtı ne kadar güzel tasvir ederse, o kadar güzel addolunur."⁽²⁾ Ve ayrıca, "şiir hissiyât-ı beşeriye'nin kendisidir."⁽³⁾

Menemenlizâde'ye göre bir şâir için şiirde hislerin ifadesi, ilk plânda yer almalıdır. Yazar, başka bir makalesinde, şiir ve şairde bulunması gereken vasıfları sıra-

(1) "Bir Mektup Yolunda Birisine..." Güneş, nr.6, 1301 (1884), s. 254.

(2) "Hâmid Bey...", Gayret, nr.22, 30 Mayıs 1302(11 Haziran 1886), s. 87.

(3) "Flora", Asâr, nr. 14, 21 Ağustos 1302(2 Eylül 1886), s. 2.

lar. Burada romantik hassasiyet giderek genişlemiş ve sentimental bir karakter kazanmıştır:

"Gâh olur lâtif lâtif fikirleri, garîb garîb tasavvurları, ceyyid ceyyid ifadeleriyle nazarlara her türlü ezharı açılmış bir gülşen-i bahâr-ı saâdet arz eder.

"Gâh olur korkunç korkunç sözleri, müdhiş müdhiş hayalleri, vahşî vahşî tabirleriyle dehşetten tüyleri ürperterek, sinirleri kuvvetten kesecek kadar mahûf âlemler tasavvur ve tasvir eyler.

"Gâh olur acıklı acıklı figanları, müessir müessir nağmeleri, hazin hazin ifadeleriyle insanı bilâ-ihhtiyâr ağlatır, ağlata ağlata mütenebbih eyler.

"İşte asıl şâir bunlara, asıl şiir bu yolda söylenenlere denir.

"Bir âlem tasavvur edilsin, bir halde ki, bir ciheti cûş u hurûş-ı neş'e ile firdevs-âbâd-ı saâdet olmuş, bir ciheti hüzn ü ye'sin girye ve figanıyla mâtem-zâr-ı Kerbelâ hereti almış, şarkı levha-i tulû' ile handân, garbı manzara-i gurûb ile hazin olmuş, zemini bir nev-bahar-ı saâdetin feyziyle donanmış, semâsı ebr-i bârân ile kapanmış.

"Bir halde ki vasıta-i nesim ile gelen keman sadâsı gibi emvâc-ı neş'esi arasında âh ü enin sadâları işitilir, hâmdeleri içine girye taneleri yağar.

"İşte böyle bir âlemin maddiyât içinde nazîri varsa o da şâir-i sahîhin zihnidir."⁽¹⁾

İnsanın ruh ve zihin hayatını kâinât kadar genişleten, bütün beşerî davranış ve ruh hallerinin yegâne ifadesi olarak şiiri gören ve onların kaynağını şâirin zihninde bulan bu şiir ve şâir görüşü, Abdülhak Hâmid'le başlayan aşırı ferdîyetçiliğin bir başka koludur. Şüphesiz bu görüşte Hâmid'in derin tahassüs ve tefekkürden doğan "mâverâî" yük-

(1) "Şiir Nasıl Söylenir?", Hâver, nr.2 , 1 Receb 1301 (27 Nisan 1884), s. 39.

selişi yoktur. Bu nesil Hâmid'in şiiri gibi Mâverâdan sesler duymaz. Şâir geniş bir kâinât vizyonuna sahip değildir. Yukarıdaki parçada durmadan "hissiyât" ve "tasvir" kelimelerinin kullanıldığına dikkat edilsin. "Vizyon" ise iç derinliğinden doğan bir bakıştır. Bir nevi "içten bakış"tır. "Tasvir" daha çok dışarı ile ilgilidir. Gerçeğin anlatımıdır, fakat hikmet ve felsefe değildir. Bu neslin şiir anlayışının "santimental" kalmasının sebebi budur. Buna bir kıyas, daha müşahhas bir delil aranırsa A. Hâmid'in şu şiirindeki "şâir" hatırlanmalıdır:

"Şâir odur ki çeşmini bir hüsn-i muhtecib,
Kılmaz beri tecellî-i vicdan-nevâzdan,
Şâir odur ki sem'ine sesler gelir müdâm,
Bir perdedâr-ı mutribe-i cılve-sâzdan
Pür hasrdır gözünde anın inkişâf-ı gül
Mahzuz olur ne yolda ise keşf-i râzdan
Fikren kılar seyahat-i edvâr-ı dâimî,
Bî-havf u ictinâb, nesib ü firâzdan,
Bir hüsnüdür tekeffül eden, gâh gâh anı,
Tevkife ol seyahat-ı dûr u dırâzdan
Rikkatle zî-nasib durur kalbi ra'senâk
Esvât-ı duhterânda olan ihtizâzdan
Pişinde bir nidâ-ı semâvî kılar türâb
Bir hatifi sükût işitir rûhu sâzdan
Eyler ifâte fırsatı düştükçe pâyına
Bir dem beri değilken anı intihâzdan
Nezdinde bir şeb-i ebedinin tuhr'dur" (1)

Bununla beraber Menemenlizâde'nin bu şiir ve şâir anlayışının, "Mâî ve Siyah"ın şâir kahramanını hazırladığına şüphe yoktur. Ahmed Cemil'in nasıl bir şiir ve şiir dili istediğini anlattığı şu parça sadece bunu değil, Servet-i Fünûn şiir ve nesrinin, hatta üslûbunun da Ara Nesil'e neler borçlu olduğunu düşündürür:

(1) Hacle, İstanbul 1303(1887-1888), s. 28-29.

"Bilseniz, şiirin nasıl bir lisana muhtac olduğunu bilseniz! Öyle bir lisan ki... Ne ye teşbih edeyim, bilmem? Bir rûh-ı mütekellim kadar belîğ olsun, bütün kederlerimize, neş'elerimize, düşüncelerimize, o kalbin bin türlü inceliklerine, fikrin bin çeşit derinliklerine, heyecanlara, tehev-vürlere tercüman olsun; bir lisan ki bizimle beraber gurû-bun ahzân-ı elvânına dalsın düşünsün. Bir lisan ki ruhumuzla beraber bir mâtemin eşk-rîz-i ye'si olsun. Bir lisan ki heyecan-ı a'sâbımıza refakat ederek çırpınsın... Haniya bir kemanın telinde zabtolunamaz, anlaşılamaz, bir kaide altına alınamaz nağmeler olur ki rûhu titretir... Haniya bir sabah zamanı incilâ-yı fecrden evvel âfâka hafif bir imtizac-ı elvân ile dağılmış sisler olur ki üzerlerinde tersim olunamaz, ta'yin edilemez renkler uçar; nazarlara buseler serper... Haniya bazı gözler olur ki bir ufk-ı bî-intihâ-yı siyâha açılmış kadar ölçülemez, ka'r-ı nâ-yâb-ı umkuna vukûf kabil olamaz, derinlikleri vardır ki hissiyatı masseder... İşte bir lisan istiyoruz ki onda o nağmeler, o renkler, o derinlikler olsun, fırtınalarla gürlesin, dalgalarla yuvarlansın, rüzgârlarla savrulsun; sonra müteverrim bir kızın kenâr-ı firaşına düşsün ağlasın, bir çocuğun mehd-i nâz-ı perverine eğilsin gülsün, bir gencin nûr-ı nigâh-ı şebâbına saklansın parlasın. Bir lisan... Ah! Saçma söylüyorum, zannedeceksiniz, bir lisan ki sanki serâpâ bir insan olsun."⁽¹⁾

Mehmed Celâl ise, Menemenlizâde'de görülen aşırı derecede hissi şiiriyeti de taşımakla beraber bütün ruhu, zihni, hatta uzviyetiyle derin bir melankolinin timsali olmuş şöyle bir şâir portresi çizer:

"Mahzun çehresi solmuş, nûr-ı zekâ neşreden gözlerine sirişk-i te'essür dolmuş, ara sıra içini çeker, hazin hazin dolaşır, ekseriya zulmette, fırtınalı gecelerde bir mezarın mermerine dayanmış, elini başına komuş, kâh bir necme bakar, düşünür, kâh bir yaprak sadâsı duyar, ağlar bir insan, tabiat tarafından bedbahtlığa mahkûm olarak dünyaya gelmiş,

(1) Halid Ziya, Mâi ve Siyah, İstanbul 1330 (1914),

hendesî iğbirar-ı girye içinde, giryesi tebessüm-i mükedde-
râne arasında meşhûn bir tali'siz, baş dönmesine, halecân-ı
kalbe, mütemâdiyen ağlamağa, bazen düşünürken ansızın titre-
meğe müptelâ olmuş bir mahlûk-ı garîb, göz yaşlarının iri
damlalarını bir taş üstüne serpererek meçhul bir hisse teba'-
iyyet ettiğini lisan-ı hâliyle gösteren bir adam gördünüz mü?
İşte o şâirdir." (1)

Namık Kemal'in bir çeşit Atlas gibi dünyayı sırtında
taşıyan insanı ve insanlığı değiştiren iradeli şair tipi (2) ile
bu portre arasında tam bir tezat vardır.

2. Tabiat Karşısındaki İnsanı Anlatan Şiir:

Mehmed Celâl şiiri, vahşî tabiat karşısında dehşete ka-
pılan "minicik bir kuşun" yürek parçalayan çığlığına benzetir:

"Zirveleri bulutlara dokunacak kadar yüksek olan ve dar
bir yolun iki tarafını ihata eyleyen yalçın kayaların yanında
müdhiş bir uçurumun nihayetinden akan nehrin mahûf aks-i sadâ-
larını, rüzgârın hemen oraya mahsus bulunan şiddetli ıslıkla-
rını dinlemek için, hissiyât-ı şâirânenizi bütün kalbinize
topladıktan, başınızı da ellerinizin içine aldıktan sonra ta-
hayyûlât-ı aşıkaneye daldığınız sırada, uçurumun muzlim bir
cihetinden zuhûr ile havaya kalkarken, kanadını bir kayaya
çarparak, acı acı bağırarak bir kuşun o yürek parçalayan çığ-
lığını işittiniz mi? İşte bu da şiirdir." (3)

(1) "Şâir ve Şiir", Mürüvvet, nr. 106, 22 Haziran 1304 (4
Temmuz 1888),

(2) "Şâir nedir?... Tabiata her mahluktan ziyade esir iken
tabiatın fevkine çıkmak ister. Kendi vücudunu lâayıkıyla
idareye muktedir değil iken kürre-i zemîni za'îf kolla-
rıyla sürükleye sürükleye başka bir nokta-i feyze, başka
bir merkez-i kemâle götürmeğe çalışır!" Cezmi, İstanbul
1305(1889), s. 17.

(3) Mürüvvet, nr. 106, 22 Haziran 1304 (4 Temmuz 1888).

Tabiat sevgisi, gerçek hayattan kaçarak tabiatın kucağına sığınma ve duyguları tabiat hadiseleri ile ifade gibi temler Romantizm'in tem ve motiflerine dâhildir. İşte Batı'dan yapılan yığınla tercümeler, Ara Nesil mensuplarının bu gibi hissi unsurları kullanmalarına ve Romantizm'in tesir sahasına girmelerine yol açacaktır. Bu sebeple Ara Nesil'de şiir görüşleri ve şair tasvirlerinde tabiatla ilgili benzetme ve imajlara sıkça rastlanır.

Menemenlizâde Mehmet Tahir, Abdülhak Hâmid'in "Ölü" isimli eseri hakkında yazdığı bir makalede, şiiri tabiat varlıklarına ve tabiat olaylarının insanda meydana getirdiği tesir ve tahassüslere benzetir:

"Şiir güneşin ziyâsı gibi olmalı, ta'alluk ettiği her türlü hissiyâtı gönüllere nakşetmelidir.

"Şiir bir bâd-ı nesim-i letafettir ki gönülleri revây-ı eşvâk ile doldurur."⁽¹⁾

3- Şiirin Ahlâki ve Sosyal Fonksiyonu:

Mehmed Ziver, Şinasi'nin edebiyatla ahlâk arasında kurduğu ilişkiyi hatırlatan bir tarifile edebiyata ahlâki bir fonksiyon yükler. Ona göre insanlara fenalık ile fazileti ayırabilmeyi en iyi bir şekilde ancak şairler öğretebilirler: Ş

"Şairler ise cemiyetinde yaşadığı halkın hissi nazarla görülecek ahvâl ve harekâtını, ahlâk ve âdâtını -idrak-i edebiyesine göre- tasvir edip fenalık, fazilet diye iki sahife-i hikmeti gösterebilenler, o nokta-i ibreti tefrik edenlerdir."⁽²⁾

(1) "Ölü", Gayret, nr.2, 10 Kânun-ı sâni 1301 (22 Ocak 1886), s. 7.

(2) "Bizde Şuara", Say, nr. 13, 15 Nisan 1304 (27 Nisan 1888), s. 99.

Şâirin cemiyet içerisinde bu vazife ve rolü üstelenebilmesi için büyüleyici ve etkili söz söylemesi gerekmez. Onun görmek, anlamak ve düşünmek gibi meziyetlere sahip olması yeterlidir:

"Bendeniz öyle anladım ki şâir olmak için--bazılarının zannı gibi birkaç füsûn ü fesana değil- görmek, anlamak, düşünmek gibi hasâise merbût daha nâzik meziyetleri iktisab etmek elzemdir."⁽¹⁾

X

X X

Nâbizâde Nâzım'ın şiir ve şâir anlayışı, diğer Arap ve Türk mensuplarının görüşleriyle mukayese edilince, farklı bir mahiyet arz eder. Ona göre, bir şiir okuyucuya güzel hisler vermek ve zevkini tatmin etmek yanında, onun için bir ibret de olmalı ve bir fayda sağlamalı, ancak hiç bir zaman hakikat-dışı olmamalıdır:

"Ben şiir dediğim zaman nazar-ı tasavvurum önüne öyle âsâr-ı manzûme getiririm ki, hâvi oldukları fikirler latif latif mecazlarla ziynetlenmiş oldukları halde, yine hakikatten ayrılmazlar. Yani bence şiir sade ve fakat hoş bürümcük libasa bürünmüş nâzik vücutlu güzel, sevimli bir دختر-i pâkize haysiyetindedir. Kız ne kadar câzibeli, matbu'-ı endâm olsa ona celli pullu karnaval kıyafeti takıldığı halde zevk-i selim ve tab'-ı müstakim ondan bir hazz-ı kâmil-i istifâ edemez. Ve kezâlik bir zebellâya en ziynetli libas takılsa bu dahi nazar-ı râğbeti celb edilemez.

Diyeceğim şu ki esas-ı şiir, ki cevher-i şiir dahi itlak olunabilir, matbu' ve makbul olmakla beraber tab'-ı selimin beğeneceği surette bazı tezyinâta dahi mukarin bulunursa işte herkesin takdir edeceği ve râğbetiyle hem

(1) A.y.

kesb-i zevk ve hem ahz-ı ibret ve iktisâb-ı istifâde eyleyeceği bir şey meydana çıkmış olur." (1)

Nâbizâde Nâzım, Divan edebiyatının "mevzun ve mukaffâ söz" şeklinde olan şiir tarifini kabul etmediği gibi, Abdülhak Hâmid ve Recâizâde M. Ekrem'in şiire getirdiği yeni tarif ve mahiyetleri de reddeder:

"Bizim şâirlerce her şey şiir imiş. Meselâ bir şâhinin feryadı dahi şiir imiş, kalemi kırpa kırpa ezmek dahi şiir imiş! Pîr-i muganun miço, yani muğbeçeyi çağırması dahi şi'r-i ulvî imiş!

Zannederim ki öküz arabasının gıcirtısı dahi şiir olacak! (2)"

Nabizâde Nazım makalesinin devamında, gençlerden şiirle pek ilgilenmemelerini, Batı'da büyük gelişme göstermiş olan müsbet ilimlerle uğraşmalarını tavsiye eder. Ona göre şiir ile uğraşacak gençler önce bazı tahsil devrelerinden geçmelidirler:

"Bir kere şâir olacak kimse muntazam mekâtib-i ibtidâîye gördükten sonra sırasıyla rüşdî ve âlî mekteplerde ulûm u fûnûn-ı lâzıme-yi -ta'miken olmasa bile yakinen-talim eylemeli. Bu temel üzerine bir muhkem bina kurmalıdır ki bu da tıba'-ı beşerîyeyi ta'mik ile ondan bir takım neticeler çıkarabilecek iktidarı hâiz oluncaya kadar seyahatler, ülfetler icra etmekten ibarettir. Felsefiyyât-ı güzeste ve mevcûdenin kâffesine kesb-i vukûf etmeli ve el-sine-i mutebereden bir kaçına âşina olarak hele kendi lisanını ta'mikat ile, tafsilât ile bilmelidir. Bu kadar malûmâtı cem' ettikten sonra meydan-ı matbuâta çıkmak için evvel emirde ufak tefek parçalar yazmalı, manzum, mensur tiyatrolar tertip etmeli. Ondan sonra saha-i neşriyât u eş'ârda cevalâna başlamalı." (3)

(1) "Şâiriyet", Manzara, nr.4, 15 Nisan 1303 (27 Nisan 1887), s. 45.

(2) A.y., s. 46.

(3) A.y., s. 45.

Beşir Fuad'ın kısmen tesiri görülen bu satırlar, Nabizâde Nazım'ın diğer Ara Nesil mensupları gibi hiç de hayâl ve ilhamdan yola çıkan bir şâir anlayışına sahip olmadığını, şiiri bir şuur, ilim, kültür ve eğitim işi olarak gördüğünü açıkça ortaya koyar.

Fâik imzalı bir makalede, şâirde olması gerekli vasıflar belirtilir. Bu yazara göre şâir için ilk ve önemli özellik, aruzu bilmesidir:

"Eş'âr, ta'rif-i marûfu üzre "mevzûn, mukaffa', muhayyel kelâm" olduğuna göre şiir olmak üzere söylenilecek sözün mutlaka mevzûn olması, kelâm mevzun söyleyebilmek için de "aruz" denilen fenn-i mahsûsun bilinmesi iktiza eder."

Şâir olabilmek için sadece "evzan-ı şiiri bilmek" yeterli değildir. Diğer şiir sanatlarını da bilmek gereklidir:

"Fenn-i aruz ile beraber bil-cümle kavâid-i şi'riye-yi sırasıyla ve yoluyla görmek öylece mukteza eder. Bunun için sadece şuarânın manzumelerini okuyup ezberlemek gayr-i kâfidir."

Fünûna, özellikle de bir ilim dâhi durumuna gelmiş olan dil kâidelerine uygun olan ^{ma-}şîir, hiç bir zaman makbul olamaz:

"Şâir ehl-i ilim demektir. Ehl-i ilim olmayan bir şâirin -tabir-i sahîhiyle- nâzımın sözü sade "kelâm-ı mevzun" den ibâret kalarak hiç bir zaman makbûl olamaz.

Binâenaleyh fûnûn şiir ile beraber, belki ondan daha evvel kavâid-i lisani ve onun eczasından olan Arabîyi, Fârisîyi tahsil ve az çok ulûm ve fûnûn-ı mütedâvile ile manzûm, mensûr âsâr-ı edebiye-i eslâfı ittikan etmelidir." (1)

(1) "Arz-ı Hâlisâne", Hazine-i Fûnûn, nr. 45, 27 Nisan

1311 (9 Mayıs 1895), s. 362.

4- Şiir ve Resim:

İster şiir, isterse resim olsun "san'at-ı nefise"-nin dalı olan herhangi bir san'atın gayesi hemen hemen aynıdır. Sanatçı tabiatı "kalp gözüyle" görür ve bu gördüklerini başkalarına yansıtmaya çalışır. Kullandıkları âletler farklı olmakla birlikte şâir ve ressam, tabiatın güzelliklerini eserlerine aksettirir:

"Bir san'at-ı nefiseden maksad nedir? Tabiatın en şirri, en dil-pezir nüktelerini fark etmek bunu âdi gözle değil, kalp gözüyle, yani ihtisâsât-ı dimagiye ile temyiz etmek ve tabiatten iktibas eylediği bu levhaları, bu tasvirleri pertev-i zekâ ile şu'le-bâr ederek göstermek değil mi?

Bir ressamın mahareti neden ibaret, bir şâirin kudreti neye müftekar? Biri bedayi-i tabiatı nazar-ı deha ile görüyor, en dakik, en nâzik, en âlî, en müzeyyen cihetlerini fark ediyor. Bu farkları, keşfettiği bedî'atları levha-i dimağına aldıktan ve bunu ecza-yı irfânıyla (develope) ettikten sonra bir bez parçası üzerine bir kaç süflî boyanın yardımıyla aksettirmek değil mi?

Şâirin âe bundan farkı yok. O da levha-i fikir ve tasavvurunda bedayi'-i tabiatı resmediyor. Ancak bunları bir müşemmâ' yerine bir kâğıd-pâreye, boya ve fırçanın yardımıyla değil, hokka-i kalemin muâvenet-i âdiyesiyle aksettiriyor. Ressam ile şâir böyledir."⁽¹⁾

Mehmed Rif'at, şâir ve ressam gibi güzel sanatlarla uğraşan sanatçıların, zevk-i selim ve Fazilet gibi iki manevî istidâda sahip olmaları gerektiğini söyler. Bunlardan birinin eksik olması durumunda, ortaya konulan eserler "erbabının nazar-ı takdirini celbedemez." Bu gibi sanatçılar, güneşin batışı sırasında doğan "şâşa'asız bir necme" benzerler, veya, Afrika'nın Bongo kabilesinden getirilmiş ilginç kıyafetli zenciler kadar gülünç olurlar:

(1) "Hacı Emin Efendi ve Şâirlerden Şikâyet", Servet-i Fünûn, nr. 231, 3 Ağustos 1311(15 Ağustos 1895), s.360-361.

"Sanayi-i nefîseye intisâb edecek olanlarda, zevk-i selim, fazilet gibi manevî iki şeyin vücûdu elzemdir! Çünkü hilkaten nûr-ı âdemiyet olan zevk-i selime mâlik bulunup da onu fazilet denilen bir hassa-i mahsûsa ile tezyid ve takviye etmeyen bir şâirin, bir ressamın zevk-i selimi, hûrşid-i cihân-tâbın gurûba müheyyâ bulunduğu bir zamanda tulû' eden şaşa'asız bir necme şebâhet hâsıl eyler. Ve bu vechile tanzîm ve tersîm edilen şiirler, resimler, mâhiyet-i hayâliyeler ciddî olsa bile erbabının nazar-ı takdîrini celb edemez. Çünkü nazenin hayâli, hacle-i takdîre ik'âd edecek kuvvet zevk-i selimdir!

"Kezâlik zevk-i selim sahibi olmadığı halde sırf fazilete istinâden bir beyit yapanın, tablo resmedenin nazmı, resmi, (Bongo) kabilesinden getirilecek rengin bir kostüm giydirilmiş, müy-i jülidesine mücevherât takılmış bir acûbe-i siyeh-rû kadar câlib-i hande-i istihzâ olur!

Mehmed Rif'at, şâir ile ressamı mukayese eder. Şâir bir noktada ressamdan üstün durumdadır. Ressam, şâirden ziyâde bir "nâzım"a benzer:

"Her şâir ressamdır, lâkin ressamların mahsûlât-ı zihniye ve tabiiyesi şiire nisbetle nâzım derecesinde olduğundan şâir değil nâzımdırlar. Çünkü şâir, âsâr-ı tabiiyyeyi ilm-i belâgat, vezin gibi dehşetli vâsıtalara müraca'atla temâyüz ettikten maâda onun dakayık-ı hissiyesini de ilâve eyler."

Mehmed Rif'at bu iddiasını isbat için Ayvazovski ile Victor Hugo'yu mukayese eder. Victor Hugo'nun bir deniz manzarasını tasviri ile Ayvazovski'nin tablosu hiç bir zaman aynı derecede tesirli değildir:

"Çünkü bu gibi ulvî, hissi şeyleri taklid bir ressamın fırçasına değil, sâhib-i manzûme gibi büyük vicdanlı, fikri nûrdan halkolunmuş zevk-i selim sâhibi, fâzıl bir şâirin tercümân-ı hissiyatı olan kaleme verilmiştir."⁽¹⁾

(1) "Bir Kritik", Maarif, c.VII, nr.204, 9 Teşrin-i sâni 1311 (21 Kasım 1895), s. 462.

II. VEZİN MESELESİ

Divan şiirinin yüzyıllar boyunca bir vezin problemi olmamıştır. Aruz, vezin meselesi olarak kendisini ancak 18. yüzyılda gösterir. Nedim, hece vezniyle şarkı yazar. Bu yenedir. 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başlarında Keçecizâde İzzet Molla, Enderunlu Fazıl gibi şairler heceyi kullanmazlar, ama onu kullanılacak, kabul edilecek bir ortama şiiri yaklaştırırlar. Daha sonra Âkif Paşa 6+5'li hece ile torununa şiir yazar. Edhem Pertev Paşa'nın heceyle yazdığı şiirler vardır.

Tanzimattan sonraki şair ve yazarlarımızda vezin problemi, kendini daha açık şekilde hissettirmeye başlar.

Şinasi, heceyle yazmaz ama "sâfi Türkçe" ile yazmaya çalışır ve dili heceye hazırlar.

Ziya Paşa ise "Şiir ve İnşa" adlı makalesinde hece veznini Türk şiirinin esas vezni olarak tavsif eder. Fakat kendisi-bir tek kıt'a hariç- bütün şiirlerini aruzla yazar.

Namık Kemal, hece veznini benimser gibi görünür ve hatta tiyatro eserlerindeki ufak şiirlerinde bu vezni kullanır. Ancak bazı tenkid ve mektuplarında "parmak hesabı" dediği heceyi âhenksiz bulur.

Abdülhak Hâmid, Nesteren'i hece vezniyle yazar. Hâmid bunu Namık Kemal'in tavsiyesi üzerine "usûl-i teheccî" ile yazmıştır. Fakat yine Namık Kemal bu kullanılışı başarılı bulmaz.

Recaizâde heceye, onun zayıf olduğunu, heceyle güzel şiir yazılamayacağını isbatlamak için yaklaşır. Namık Kemal'in tesirindedir. La Fontaine'den tercüme ettiği "Ağustos Böceği ile Karınca" hikâyesini hem hece, hem de aruzla neşreder ve hangisinin daha güzel olduğunu takdirini okuyucuya bırakır.

Tanzimat sonrası edebiyatımızın bu şairlerinden halk edebiyatı geleneğine bağlı olmadıkları için, hecenin bütün imkânlarını kullanma başarısını beklemek elbette ki yanlış olurdu. Ancak bu şahsiyetlerin görüşleri, kendilerinden sonra gelen Ara Nesil'i hece veznine karşı uyandırmış ve bu meseleler hakkında düşünmesini sağlamıştır.

Ara Nesil mensuplarının vezin üzerine ileri sürdükleri görüşler, aruz-hece mukayesesi, veznin şiir için önemi veya inkâr edilmesi, şiirin âhengini sağlamada rolü gibi meseleler üzerinde yoğunlaşmıştır.

a) Aruz İle Hece Vezninin Mukayesesi:

Türk şiirinde hece vezninden aruza geçiş dönemini ve bu iki veznin edebiyatımız için önemini anlattığı bir makalesinde Ali Ferruh, "parmak hesabı" da denilen hece veznin bizim millî veznimiz olduğunu söyler.

Arap ve Acemlerle siyasi ve edebî münasebetlerin zamanla ilerlemesiyle resmî yazışmalar ve edebî eserlerde Arapça-Farsça kelimeler giderek artmaya başlamıştır.

Yazarın iddiasına göre bu münâsebetlerle ortaya çıkan gelişmeler, Türkçe'nin vokabülerinin değişmesine, bu değişmeye bağlı olarak millî vezin olan hece vezninin yavaş yavaş terk edilip yerine Arap edebiyatı mahsulü olan aruz vezninin kullanılmasına başlıca sebep teşkil etmiştir.⁽¹⁾

Yazara göre hece vezni "lisanın hâl-i fakrında" kullanılmış, "fakat bir müddet sonra lisanın nevâkısını ikmâl" için "kabul olunan bir takım kavâid ile kelimât ve mecâzât-ı arabîye ve farisîyenin" parmak hesabı gibi vezinlere "sığışamamasından", Araplar arasında kullanılıp da daha sonra ba-

(1) "Evzan-ı Millîyenin Terkiyle Evzân-ı Arûziyenin Kabulü", Mir'at-ı Alem, nr.(15-16), 1300 (1885), s. 118-119.

zı değişikliklerle "Acemler tarafından kabul olunan" aruz veznini "Osmanlılar da nâcâr şiirlerine kabul etmişlerdir."⁽¹⁾

Ali Ferruh, aruz vezninin kullanılmasına diğer bir sebep olarak, "efkâr-ı hikemiye ve ulvîyeyi istenildiği derece-i selis ü fasîh" de ifade etmek için hece vezninin yeterli olmayışını gösterir.

Ona göre, veznin bu mecburî gelişme istikameti her ne kadar doğru ve haklı bir çizgi olarak görülse de, özellikle gençlerin "vezn-i milliyemizi bütün bütün unutmamaları ve hiç olmazsa bir kerecik olsun bu vezinceğizi de isti'mâl buyurmaları elzemdir."⁽²⁾

Yazar, hece veznini "lisanımızın altı yüz senelik yadigârı", "Türk hayâlâtının ilk mahfazası", "mukaddes, muhterem, samimî yadigârı" olarak kabul eder. Hece vezninin kullanılmaya başlanması "ne rütbe ciddi, ne derece sade bir mizan-ı celîl-i terakkî"dir. Aksi ise büyük bir cinayettir.⁽³⁾

Ali Ferruh, böylece 1897 yılında Mehmed Emin'in "Türkçe Şiirler"i ile yeniden ve geniş bir şekilde başlayacak olan hece-aruz münakaşasının ilk adımını atmış olur.

b) Vezinsiz Serbest Şiir:

Nureddin Ferruh, "vezn-i Arabî" dediği aruz veznini şiirde reddettiği gibi, "parmak hesabı" diye adlandırdığı hece veznini de istemez. Bugünkü ifadesiyle "serbest şiiri" savunur. Yazara göre insan, tabiatı gereği sürekli bir değişme ve gelişme içerisinde; sürekli "bir şeyde sabit kalmaları" söz konusu değildir. Vezin meselesinde de durum böyledir. Nureddin Ferruh, bu görüşünü Avrupa'dan örnekler

(1) A.y., s. 118.

(2) A.y., s. 119.

(3) A.y., s. 119-120.

vererek açıklar. Avrupa milletlerinden bir kısmı artık vezinsiz yazmayı tercih etmektedirler, bir kısmı da vezinli şiiri bırakmamıştır:

"Vâkıa Avrupa'da bir çok mütemeddin kavimler şiirlerini vezin dediğimiz kuyudât-ı ma'lûmeden kurtarabilmişlerdir. Bununla beraber yine o mütemeddin kavimlerin bir kısmı da şiirlerini vezin kaydına almak arzusundan hâlâ kendilerini kurtarmak istemiyorlar"(1)

Yazar, milletlerin şiirde vezin konusundakibu farklı tavırlarını iki sebebe bağlar:

1. "Her lisanın bir vezin husûsiyeti olabilir."
2. Her milletin şiir zevki başka başkadır.

Kaldı ki vezin , bazılarının iddia ettiği gibi, "nazm isti'dâdı"nın şiirde bir gereği ve yansıması olsa bile insanın fıtratındaki "nazm isti'dâdı" tabiidir. "Fakat yek-edâ" olan" ve mütemâdiyen tekerrür eden bir nazım herkese uyku getirir, ancak çocuklar bu vezinle memnun edilebilir. O halde ilk önce, "şiirimizi yek-edâ olan evzân-ı malûmeden kurtarmalıyız."(2)

Malûmât mecmuasında imzasız neşrolunan bir makalede(3) ise, şiirde serbestlik konusunda daha ıhtiyatlı görüşler yer alır. Bu makalede, şiirde vezin ve kafiye gibi kuralların değişmez ve kat'î olmadığı üzerinde durulur.

Şiirde mânâ ve duygu uğruna gerek kafiye gerekse vezinde kâideleri zorlama, şâirlerin genellikle başvurdukları bir yoldur:

(1) "Şiirde Şekiller ve Kafiyeler", Mektep, nr. 30, 11 Nisan 1312(23 Nisan 1896), s. 469.

(2) A.y., s. 470.

(3) "Şafak Sadaları", Malûmât, nr.28, 25 Ağustos 1310, (6 Eylül 1894), s. 218-220.

"Kavâid-ber-endâzlık şâirlerin az çok hepsinde görü-
lür. Fakat dikkat edilirse anlaşılır ki bunlar bir kâideyi
bir çok fâide mukabilinde feda ederler. Zira bilirler ki
şiir ne kadar fasîh olursa o kadar şiir olur, bir cevher
ne kadar lekesiz, ne derece parlak ise o kadar nazar-ribâ,
o derece kıymetdârdır." (1)

Bazen şiirde vezin ve kafiye üzerinde oynama, kâide-
sizlik olarak anlaşılmalıdır. Mânâ ve vuzuh için kurallar
bir tarafa bırakılabilir:

"Şiir kâide-şiken değildir. Bazen evc-i âlâ-yı meâ-
niye suûd için kâideyi bir tarafa bırakır. Lâkin hiç bir
vakit onu tahrib etmez. Nasıl etsin ki ekseriya o kâideyi
tevlid eden kendisidir."

Şiirde farklı ve yeni görünmek, yani "nâdide-nümâlık"
kuralları hiçe saymakla elde edilemez:

"Vâkıa şiirde biraz perişanlık sevilirse de bu müsa-
maha-i efkâr hissiyâtın iktiza ve ilcâ-yı hakikisiyle ifa-
de de tabii bir surette tecelli etmelidir. Yoksa mahza nâ-
dide-nümâlık maksadıyla ihtiyâr olunan intizamsızlıklar
şiir nâmına kabul olunur müsâhalelerden değildir." (2)

c) Şiirde Âhenk Unsuru Olarak Vezin:

Şiirde ses yapısı çok önemlidir ve bilindiği gibi,
kelimelerin, özellikle şiirde bir mânâ değeri, bir de ses
değeri vardır. Kelimelerde seslerin tekrarlanması ve vez-
nin imkânlarıyla şiir kendini daha tesirli hâle getirir.
Kafiye ile birlikte vezin, şiirde ritm ve âheng in oluşma-
sında en büyük âmidir. Veznin şiirde mûsiki vücûda getir-
mesi hususu Ara Nesil'de bir problem olarak ele alınır.

Bir önceki bahiste de zikrettiğimiz imzasız makalede

(1) A.y. s. 219.

(2) A.y.

aruz vezni . Fransızların şiirde kullandıkları vezinle mukayese edilir. Fransız edebiyatında bir örneği ve benzeri görülmediği bahanesiyle aruz veznine karşı olanlar, şaşkınlık ve hayretle karşılanır. Zira bizim aruz vezni, Fransızların "esaslı hece saymaktan" ibaret olan vezinlerinden farklı olarak, şiire bir mûsiki ve âhenk kazandırır:

"Bazılarımız sırf Harp mukallitliği gayetiyle efâil ve tefâili muhakkar görüyorlar.(...)Bizim o beğenmediğimiz vezn-i ma'hûd Franklerin isti'mâl ettikleri evzanda bulunmayan bir âhengi, bir mûsikiyi şâmilidir. Bunun içindir ki 'zevk-i mûsiki tabiat-ı beşeriyede merkûz oldukça veznimiz kendisine taraftar bulmaktan mahrûm kalmaz' diyenler sözlerinde haklı görünürler." (1)

Nureddin Ferruh ^{ise} veznin şiirde bir âhenk teşkil ettiği fikrine karşıdır:

"Şiirde âhengi, hazır biçilmiş basma kalıplardan yani 'evzan-ı malûmeden ibâret' zannetmemeliyiz... "Mûsikîde bir düziye yek-edâ bir sûrette tekerrür eden bir nazım baş ağrısı ve uyku getirdiği halde, şiirde ne için mûcib-i şevk ü safâ olsun, anlayamam." (2)

Yazara göre şiir, her şeyden önce "tekellümün mûsikisidir." Her sözün ve "ifadenin kendine mahsus bir mûsikisi vardır":

"Pür-bedayi' olan bir manzaradan, yahut şiddetli bir arzudan müteheyyiç olan a'sâbın heyecânını tercüme eden ifadelerin en vâzih olan elfâz-ı asl u sâf bir tarz-ı beyân olduğu için tevellüdü mutlaka -gönlümüzde o anda hâsıl olan tahassüslerden mütevellid- bir âheng-i tabii ile mü-

(1) "Şafak Sadaları", Malûmât, nr. 28, 25 Ağustos 1310

(6 Eylül 1894), s. 219

(2) "Şiirde Şekiller ve Kafiye", Mektep, nr. 30, 11

Nisan 1312 (23 Nisan 1896), s. 470.

müterâfık olur. Binâenaleyh her ifadenin kendine mahsus bir mûsikisi vardır ve her mûsikî-beyânın derece-i şiddetine göre tahavvül eder. Teheyycât keskin olduğu zaman âheng-i ifade dahi şediddir. Teheyycât mu'tedil olduğu vakit âheng-i ifade dahi aynı hâle dâcâr olur. El-hâsıl âheng-i mahsûsu hâiz olmayan bir âdi söz bile tasavvur edilemez." (1)

Muallim Naci, bu makeden yaklaşık altı yıl önce neşrettiği Istılahât-ı Edebiye isimli eserinin "Cezâlet" bahsinde (2) vezin ve kafiye dışında, şiire âhenk kazandıran ve bir mûsikî oluşturan kelime ve sesler üzerinde durmuştur. Ona göre çeşitli konular, kendisine uygun olan kelimelerle, sesli ve sessiz harflerle âhenkli ve daha canlı kılınabilir. İşte Nureddin Ferruh'un burada asıl bahsetmek istediği şey, şiirde, seçilen kelimelerin tabii âhenginin, vezin ve kafiyenin yerine ikame edilebileceği hususudur.

Nureddin Ferruh, herkesin kendine mahsus bir sanat zevki ve estetik anlayışı olduğunu, bu yüzden şiirde vezni reddedenleri bilgisiz ve zevksizlikle suçlamak gerekmediğini belirtir ve sanat kurallarının fen ve ilim kuralları kadar kat'î ve umumî olmadığını ifade eder:

"Herkesin zevk-i san'atkârânesi kendi istidat ve aklının derecesine göredir. Teessüf olunur ki sanat, fen kadar kat'î ve umumî kanunlara tâbi olamıyor."

Yazara göre şiiri şekil, ifade ve mânâ yönlerinden "bir takım kat'î ve lâ-yetegayyer" kanunlar altına almak, eski insanların, "kurun-ı vustanın" arzu ve âdetidir. (3)

(1) A.y., s. 472.

(2) İstanbul 1305 (1889) (İtilâf Kısmı)

(3) "Şiirde Şekiller ve Kafiyeleler", Mektep, nr. 30, 11 Nisan 1312 (23 Nisan 1896), s. 472.

III. KAFİYE MESELESİ

Kafiye, şiirin şekle dayalı çok önemli bir ses, mûsiki ve âhenk unsurudur. Bu unsur Divan edebiyatında herhangi bir değişme görülmeden asırlarca devam etmiştir. Eski şiirimizde kafiye'nin yeri, kullanılış şekli bellidir, değişmez. Şâirler belirlenmiş klâsik şekillerin dışına çıkmaya ihtiyaç duymamışlar, kafiye üzerinde oynamamışlardır. Divan şiirinin kafiye anlayışı, Tanzimat sonrası edebiyatımızda da -Hâmid'e kadar- aynen görülür.

Batı'dan yaptığı tercümelerde yeni tarzda bir takım kafiye'ler kullanmasına rağmen, eski kafiye geleneği umumî olarak Şinasi'de de devam eder. Şinasi bu tercüme şiirlerde çapraz kafiye'yi kullanmıştır ki bu yeni bir tarzdır.

Ziya Paşa ve Namık Kemal'de de Divan kafiyesi olduğu gibi kalmıştır . Bununla beraber Namık Kemal'in Vâveylâ şiirinin kafiye şekli değişiktir. Onun Hâmid'in tesirine girinceye kadar kullandığı kafiye tarzında bir değişiklik yoktur.

Hâmid, edebiyat tarihimizde, Divan şiirinin sıkı kafiye düzenini ilk defa gevşeten, kafiye'ye ait sıkı kuralları ilk defa bozan şairimizdir. O, kafiye'yi şiirin beklenen şekil ve yerinde değil, kendi istediği yerde kullanmıştır.

Recâizâde M. Ekrem, şiirde hem vezne, hem de kafiye'ye önem verir . Onda Hâmid'de olduğu gibi kafiye'ye önem vermeme yoktur. Takdir-i Elhan'ında kafiye için şunları söyler: "Bir söz şiir addolunabilmek için velev ne derece parlak olursa olsun, kendisinde şeklen iki şartın vücûdu iktiza eder. Bunlardan birisi vezin olduğunda şüphe yoktur. Diğer ne olsa gerek? Elbette kafiye'dir."⁽¹⁾

(1) İstanbul 1302(1886), s. 76.

Ara Nesil 'de kafiye, şiirde üslûp güzelliğini yaratan unsurlardan biri olarak ele alınmıştır.

Menemenlizâde M. Tâhir "Şiir Nasıl Söylenir?" manzûmesindeki bir beyitte şöyle der:

Yazar eş'ârı kafiye aramaz
Zihnini sarf ü nahv ile yormaz⁽¹⁾

Ona göre şâir, gramer kâideleri ile zihnini yormamalı, kalemine nasıl geliyorsa öyle yazmalıdır.

Yine Menemenlizâde M. Tâhir Elhan'ında "Kafiyesiz Bir Şiir" başlığını taşıyan manzûmesini kafiyeyle dikkat etmeden kaleme almıştır.⁽²⁾

Recâizâde M. Ekrem Takdir-i Elhan'ında şiirde kafiye'nin vezin kadar önemli bir unsuru olduğunu söyler. Eğer kafiyesiz şiir yazmak gerekiyorsa, "nesr-i muhayyel" in yani mensur şiir'in tercihi olunmasını ister:

"Bendenizce kafiyesiz şiir yazmaktan ise nesr-i muhayyel yolunda tasvir-i meram etmek evlâ ve efdâldir. Nesr-i muhayyel ise mevzûn değil iken âdeta tavr-ı şiiri alabiliyor"⁽³⁾

Malûmât mecmuasında neşrolunan imzasız bir makalede⁽⁴⁾ kafiyelerin genç şairler tarafından farklı ve yeni şekillerde kullanılışı beğenilir. Ayrıca o güne kadar görülmemiş ve alışılmamış kafiye'leri "hissi-i tabiat erbabı"nın tereddütsüz kabul ettikleri söylenir. Kafiye'lerin kurallara uygun olarak kullanılmasından ziyade, güzel ve tabii olmaları şiir için daha makbuldür:

"Meselâ tarz-ı cedîd-i edebiyat, kafiye'leri bir çok şekle koydu. Bunların hemen hepsi bir intizamı, bir letafeti, hâiz bulundukları için, hiss-i tabiat erbabı tarafından bilâ-tereddüt kabul edildi. Kafiye'nin bu kadar envâ' ve eşkâline

(1) Haver, nr. 2, 1 Receb 1301 (27 Nisan 1884), s. 37-38.

(2) İstanbul 1302 (1886), s. 60.

(3) İstanbul 1302 (1886), s. 70.

(4) "Şafak Sadaları", Malûmât, nr. 28, 25 Ağustos 1310 (6 Eylül 1894), s. 219.

zaten almış mı idik? Hayır, fakat almış olmamıza³⁴ hâcet yoktur. Çünkü bunlar bildiklerimizden daha güzel daha tatlı idi."

Yeni şiirin kâideleri zorlayan kafiye-leri her ne kadar yadırgansa bile, ileriki zamanlarda kafiyesiz şiirler de yazılacak ve beğenilecektir:

"Belki daha sonra şimdikilere nisbeten kafiyesiz addolunacak numûneler de beğenilir, sevilir."

Fakat kafiye sanıldığı kadar şiirde ilham ve mânâyı zora sokmaz, Bu fikre en büyük delil "kavâfi-i mukayyed" ile yazılmış eserlerin hâlâ yazılmağa devam etmesidir:

"Bununla beraber kafiye-perverlik öyle zannolunduğu derecede nazmı tas'ib ve ihlâl etmez. Meydanda erbâb-ı iktidârın hatta kavâfi'-i mukayyede ile yazılmış bu kadar be-dâyi'-i şi'riyesi var." (1)

Menemenlizâde M. Tâhir "kafiye kulak için mi, yoksa göz için midir?" tartışmalarının sürdüğü bir sırada, kafiye hakkındaki görüşlerini bir makale hâlinde açıklar. (2):

Ona göre şiirde kafiye kulak içindir. Önemli olan kelimelerin dizilişi ve sonunun aynı harfle bitişi değil, bir letafet ve âhenkle "imtizacıdır". Menemenlizâde bu görüşünü, bir orkestrayı örnek vererek izah eder:

"Bendenizce kafiye'nin sem' için olduğu bahse bile şâyân görülmeyecek kadar zâhirdir: Bir musikânın intizamını muzikacıların tertibinde veya esvablarının yeknesak olmasında mı arayacağız? Yoksa duyacağımız asvât-ı lâtifinin âhenk-i imtizâcında mı?"

Şiirde asıl itina edilecek husus ne yalnız lâfız ne de mânâdır. Bilâkis her ikisidir:

"Biz şiirde neye itina edeceğiz? Mânâyı mı, lâfza mı? Elbette ne yalnız mânâyı, ne de yalnız lâfza, diyebiliriz. Belki "esasen matmah -ı nazar-ı letafet ve liyakat-ı mânâ hususi olmakla beraber, lâfzı da nazar-ı dikkatten uzak tutmamalı" deriz.

(1) A.y.

(2) "Kafiye" Servet-i Fünûn, nr. 258, 8 Şubat 1311 (20 Şubat 1896), s. 374-376.

"Şu halde birkaç beyitten mürekkep bir manzûmenin misralarını, beyitlerini öteden beri alıştığımız yolda mukaffa bulmağa mütelezziz ve dâima bu yolda şiir tanzîminde musırr olmayı mazur görürüz."

Fakat şiirde lâfzı letafetli kılmanın ölçüsü ne olacaktır? Şiirde kelimeleri seçerken sadece lâfza itibar edilirse mânâ engellenmiş olur. İşte bu noktada hareketle Menemenlizâde M. Tâhir, şiirin asıl "mukayyed" olması gereken noktasını şöyle açıklar:

"Kendi zevk ve fikrime göre lâfız için iltizam edeceğimiz itina mânâyı ihlâl ve meâninin cereyanını işkâl etmemek şartıyla mukayyed bulunmalıdır."

Kafiye'nin kulağa verdiği lezzet inkâr olunamaz. Fakat şâir bu lezzeti sağlayacağım diye bazen mânâdan fedakârlıkta bulunmak zorunda kaldığını unutmamamız gerekir:

"Kafiye'nin sem'e verdiği lezzet her neden ileri gelse gelsin kabil-i inkâr olamaz. Ancak hiç düşünür müyüz ki bu telezzüzü hâsıl edebilmek için ma'nen ne kadar fedakârlıkta bulunuyoruz."⁽¹⁾

Kafiye uğruna bazen şiirde tabîlikten uzaklaştığımız gibi, bazen de "en güzel bir fikri enlâtif bir hissi terk etmek mecburiyetinde" kalırız:

"Demek ki şiirlerimizi mukaffa yazabilmek için tabîyyet gibi en mühim bir lâzime-i belâgatı feda ediyoruz.. Yalnız bu da değil!... Bir Kafiye hâtırı için bazı kere en güzel bir fikri en latif bir hissi terk etmek mecburiyetinde de bulunuyoruz."⁽²⁾

Bütün bunlara rağmen Menemenlizâde M. Tâhir, kafiye'nin tamamen kaldırılması veya terk edilmesi taraftarı olmamıştır. O sadece "kafiyelerin arasının biraz daha uzatılmasını" ve "nerede lâfız ve mânâ müsaid olursa orada kafi-

(1) A.y., s. 374.

(2) A.y., s. 375.

ye yapılmasını" ister. Böylece şiirde fikir, âhenk ve letâfet daha güzel bir şekilde hissedilecektir:

"Şimdi o kafiyelerin arasını biraz daha uzatsak ve husûsiyle tuttuğumuz usûle göre meselâ dört mısra'dan sonra mutlaka bir kafiye gelmeli ki zâid bir kayda tâbi' olmayarak, gelişi güzel, nerede lâfız ve mânâ müsaîd olursa oraya kafiye-yi yapsak ve ara sıra mecbur oldukça bazı mısraları kafiye-siz de bırakıversek hem o bûyâ-bend-i efkârın su-i tesirâtı hemen mahvolmak derecesine varır, hem de buna pek çabuk alışabiliriz. Hatta bazı âhenkli manzûmelerde kafiyenin bu adem-i intizamını his bile etmeyiz."

Zaten Türkçe cümle yapısında fiiller sona geldiğinden "lisanımız kafiye müsaît olmamaktadır:

"Husûsiyle cümlelerimizde ekseriya fiiller nihayete geldiği için lisanımız kafiye hiç müsaîd değildir."

İşte bütün bu sebeplerle eğer şiirimizi daha ileri seviyeye çıkarmak istiyorsak kafiye kurallarını hafifletmemiz gerekir:

"Hâsılı fikr-i âcizânem şudur ki kafiye-yi ne kadar tahfif edebilirsek şiirimiz o kadar terakkî eder."⁽¹⁾

Nureddin Ferruh vezin gibi kafiye-yi de şiirde lüzumsuz bir "kayd" olarak görür. Kafiyenin vezinden farkı, "insaniyetle beraber görünmesi"dir. "Şiirin nesre takaddüm etmiş olması faraziyesi buna binâen doğru görünüyor."

Kafiye şiirin önem verilecek bir unsuru değildir. Zira kafiye, "hissiyâta tâbi olması lâzım gelen şiirin beyitlerinin âhirini böyle bir zencir-i teselsül ile bağlamaktadır."⁽²⁾

Şiiri içimize doğduğu şekli ile yazmalıyız. Zira "biz beynimizde şiiri tasavvur ettiğimiz vakit hayâlimizden ne vezin ne de kafiye geçiyor."⁽³⁾

(1) A.y., s. 376.

(2) "Şiirde Şekiller ve Kafiyeler", Mekteb, nr. 30, 11 Nisan 1312 (23 Nisan 1896), s. 473.

(3) A.y., s. 472.

Şiire lüzum yoktur da diyemeyiz: "İnsaniyet bakî ol-
dukça şiir de bakî kalacaktır."

Şimdiki durumda ise şiirde lâfız oyunları ile vakit ge-
çirmemeli, şiirin maddî ve şeklî yönü olan vezin ve kafiye
ile uğraşmamalı, "mânâya ve hissiyâta" önem vermeli" ve bu
iki şeklî unsuru "hissiyât ile samîmiyen terfîk" ederek mev-
zu' u doğduğu gibi söyleyivermeliyiz":

"Ardık lâfız oyunları ile vakit kaybetmekten, elfâz ve
eşkâle, umumî mânâsıyla zevâhire ve maddiyâta fikrimizi bağ-
lamaktan zevâhire ve maddiyâta fikrimizi bağlamaktan ziyâde,
mânâya ve hissiyâta ehemmiyet vermeliyiz ve şiirin zevâhiri
demek olan vezin ve kafiye hissiyât ile samîmiyen terfîk
ederek mevzu' u o ân doğduğu gibi söyleyivermeliyiz." (1)

(1) A. y., s. 473.

IV. MENSUR ŞİİR

Recâizâde Mahmud Ekrem'in "nesr-i muhayyel" terkihiyle karşıladığı, daha sonra da "mensur şiir" olarak adlandırılan ve Türk edebiyatına Batı'dan tercümeler vasıtasıyla giren mensur şiir, Ara Nesil'in ilgi gösterdiği edebî türlerden biridir.

Ara Nesil içerisinde bu türde birçok denemeleri bulunan Mehmet Celâl'e göre şâirlik sadece manzum yazmak değildir. Tabiatı ve tabiatıta vuku' bulan olaylara "müşfikâne" bakarak mütehassıs olan ve bu "tesirât ve tahassüsâtını" manzum veya mensur olarak "tercüme edebilmektir":

"Ben derim ki şâir her şeyden, hatta bir cûybârın çağlításından, bir meşcerenin iniltisinden bir hazan yaprağının sarılığından müteessir yahut güneşin tulu'undan, tatlı bir tebensümden, âşıkâne bir tavırdan, müşfikâne bir bakıştan mütehassıs olarak, bu tesiratını, bu ihtisasâtını hakiki olmak şartıyla -gerek manzum gerek mensur- tercüme eden mahlûka derler. Burasını da itimat etmeli ki şâiriyet mevzun söze müftekir değildir."⁽¹⁾

Manzum ve mensur şiirin kabul görmesi için, "ukûl-i beşere mutâbık" ve "hissiyât-ı insaniyeye muvâfık" olması gereklidir:

"Şiir, bedâyi'-i tabiiyeyi hakiki bir suretle tasvire memur olmadığından bu tasvir -ister müstef'ilâtun bahrinden olsun, ister nesir bulunsun- ukûl-i beşere mutâbık, hissiyât-ı insaniyeye muvâfık olduktan sonra kabûl olunur."⁽²⁾

(1) "Divanlar", Maarif, nr. 22, 21 Cemaziyel-âhir 1309 (22 Şubat 1892), s. 344.

(2) A.y.

Malûmât mecmuasında neşrolunan imzasız bir makalede, sırf Avrupalılar nazımla ifadeyi bırakıp mensur şiir yazıyor diye bizim de aruz veznini terketmememiz gerektiği ifade edilir.

Binâenaleyh Fransızların zaten âhenkçe nesirden pek farkı olmayan ve "esasî hece saymaktan ibaret olan" nazımlarını bırakıp nesren yazmaları tabiidir. Bizim ise "böyle terk ve tercihte bulunmamıza mahâl yoktur."⁽¹⁾

Bir şiiri "iktidar ve arzumuza göre" manzum veya mensur olarak yazabiliriz. Fakat her iki şeklin aralarında bazı farklar olacaktır. Manzum şiiri mensurdan ayıran bazı özellikler vardır:

"Her sözü mevzun söyleyecek değiliz. Tasavvurât ve hissiyatımızın bazısını nazmen tebliğ etmek arzu edersek yazdığımız şey nazma benzeyecek, yani bir âhenk ve tenâsüb-i mahsûsu hâiz olacak, o kadar!"⁽²⁾

Manzum ile mensur şiir arasındaki önemli fark, birinin mükemmeliyeti, diğerrinin san'atıdır:

"Bir de bir şiir manzum yazılırsa başka, mensur yazılırsa başka türlü olur. Mensurun mükemmeliyeti, manzûm da san'atı vardır. San'atın hünerin ehemmiyeti ise inkâr olunamaz. Evet nazım bir sanattır; hem de sanayi'-i bedi'adan ma'dûddur."

Fakat en büyük ediplerin eserleri nesir ile yazılmıştır. Bu bakımdan bizim nazmı "tahrip" ve "herc ü merc edeceğimize, nesrimizi lisan-ı şiir olacak bir hâle getirmeğe çalışmak daha münasip" olacaktır.⁽³⁾

(1) "Şafak Sadaları", Malûmât, nr. 28, 25 Ağustos 1310

(6 Eylül 1894), s. 219-220.

(2) A.y., s. 220

(3) A.y.

= R O M A N v e H i K A Y E =

ROMAN ve HİKAYE

Hikâye ve romanı Ara Nesil mensupları Tanzimat'ın I. ve II. nesil edebiyatçıları paralelinde, belki hatta onlar gibi düşünerek ve o yıllarda edebiyatımızda yaygınlaşmaya başlamış olan Realizm ve Romantizm gibi edebi akımların tesirlerini de yansıtarak roman ve hikâye hakkında çeşitli fikirler öne sürmüşlerdir.

Roman, insanın beşerî ve vicdanî hislerini aksettirir. Bu bakımdan romancı da cemiyet için bir "hakim" kadar ehemmiyeti hâizdir:

"Romanlarda kalb-i beşerin en mutena hissiyâtı ve cemiyet-i insaniyenin en mühim ahvâli hadde-i tedkikten geçirilerek enzâr-ı kariîne arz olunduğu için, onun muharriri bir hakim kadar şâyân-ı takdîr ü tahsîn ve eser bir şâirin mecmu'â-i eş'ârından her halde daha câlib-i dikkattir." (1)

Görülüyor ki Ahmed İhsan, cemiyetin fikrî gelişmesine yardımcı olması açısından romancıyı şâirden üstün tutmaktadır.

Mehmed Ziver de romancı ile şâiri mukayese eder. Ona göre şâir ancak "hissiyât-ı kalbiyelerine tebaiyet edecek olsa halk arasında -romancılardan akdem- mürebbi-i efkâr-ı edeb onlar tanılmış olur." (2)

(1) "Roman Nedir?", Ahmed İhsan, Umran, nr. 7, 12 Kânun-ı evvel 1303 (24 Aralık 1887), s. 78.

(2) "Mehmed Ziver'in Bir Mektubu", Say, nr. 13, 15 Nisan 1304 (27 Nisan 1888), s. 99.

Mehmed Münî romanı, psıkoloji ve fizyoloji'de olduğu gibi deney ve gözleme dayalı araştırmalarla elde edilebilecek bilgilerin yardımıyla yaratılan eserler olarak nitelendirir. İşte bu tip romanlar vasıtasıyla Avrupa'da "menakıb-ı hissiye ve vicdaniye" fevkalâde ehemmiyet kazanmış, böylece roman okuyucularında "zevk-i hissi" ittırâd-ı tedricî ile tezayüd" etmiştir:

"Edebiyatın Garp'ta nâil olduğu terakkîyât-ı müşa'şa'adan biri de "roman" ünvanı altında neşrolunan ve psıkoloji, fizyoloji gibi iki mühim fennin, terrübe, tettebbu'-ı şuânât misillü iki büyük kuvvetle imtizâcından mütehassıl malûmât-ı vâfiye ile müzeyyen ve müretteb bulunan menâkıb-ı hissiye ve vicdaniyenin, asr-ı hâzırda kazandığı ehemmiyet-i fevkalâdenin ve bütün müntesibin-i edebîn bundan aldıkları zevk-i hissînin bir ittırâd-ı tedricî ile tezayüd etmesidir." (1)

Ali Suad romanları, "aşk, zarûret, sefâlet" ve "insânî fazilet"lerin göz önüne serildiği birer "muhayyel sergi" olarak nitelendirir:

"Âsâr-ı edebîyeden roman dediğimiz büyük bir kısmın bugün münkasem olduğu sıfatlar, ki bunun keyfiyet-i inkisâ-ı sûret-i tasavvura göredir, o aksam nazar-ı dikkate alınmadığı halde, romanların umûmu evvelâ "aşk, sâniyen zarûret ve sefâlet" ve "fezâil-i insâniyetin birer muhayyel sergidirler." (2)

Yazar, ister Romantizm'e göre yazılsın, isterse de Natüralist tarzda olsun, bütün romanların bazı ortak özellikleri olabileceğini, bizim de onları değerlendirenken bu özelliklerin ne kadarına sahip olup olmadığına dikkat etmemiz gerektiğini söyler:

(1) "Edebiyat-ı Garbiye-Octave Feuillet", Mekteb, nr.1

30 Kânun-ı evvel 1309 (11 Ocak 1894), s. 44

(2) "Muhsin Bey", Mekteb, nr. 1 , 30 Kânun-ı evvel 1309

(11 Ocak 1894), s. 13-14

" O halde hangisi okunsa, ya bir muâşakanın edvâr-ı lâtifelerinden veyahud yine bir sevdavî vak'anın netâyet-i müellimesinden bahseder ve daha olmazsa cemiyet-i beşerî-yenin en ziyâde nazarını celbe şâyân olan fakr u zarûretin âlâmını gösterir veyahud bu vesile ile fazâil-i ulvîye-i insânîyeden bir şahıs üzerinde insanın vicdanını imrendirecek kadar tasvir eder. Roman (idealizm) sûretiyle de yazılsa, (natüralizm) usûlünde de yazılsa yine böyledir. Tarihi de olsa vak'a-i musavveresi yine bu yoldadır." (1)

Avrupa'da ve Bizde Romancılığın Durumu:

Ahmed İhsan'a göre "bizde roman sanatı henüz hâl-i sabâvettedir". Mütercimlerimiz de "Garb'ın nazar-ı ehemmiyetinden dâr olmuş ve sırf hayâlât-ı vâhiyeden ibâret bulunmuş âsârını tercüme etmekte"dirler. Bunun sebebi, Türk okuyucularının bu tip eserlere rağbet göstermesidir:

"Mütercimlerin sırf hayâlâta müstenid âsârın lisânımıza naklinde karar kılmaları elbette bir sebep-i müstakîle müsteniddir. ki bu sebep dahi olsa olsa zann-ı hakîrânemize göre roman kari'lerinin bu cihetle meyyal olmalarından ibâret bulunacaktır."

Roman okumaya meraklı olanların "yüzde yetmiş hayâl-perestâne yazılmış romanlardan hoşlanırlar. Okuyucu için romanda önemli olan "vakayi'nin çok, muhâkemât ve mütâlâ'âtın ise az olması"dır. (2)

Yazara göre Avrupa'da "hayâlî" usûlde yazılan romanlar eskisi kadar mazhar-ı rağbet olmadıktan başka dört-beş defadan ziyâde tab'olunamadığı görülüyor... Garp'ta dahi eski usûl roman rağbetten düşmüştür." (3)

(1) A.y., s. 14.

(2) "Roman Nedir", Ahmed İhsan, Umran, nr.7, 12 Kânun-ı evvel 1303 (24 Aralık 1887), s. 78.

(3) A.y., s. 79

"Eski usûl roman"ın Avrupa'da rağbetten düşüşü "bir asırdan sonra zuhûra gelmiş"tir. "Bizde ise roman neşriyâtı pek yeni bulunmuş olduğundan o hâli bulmak için şimdiden şikâyetle kalkışmak pek büyük bir acelede bulunmak demektir.

"Zaten efkâr ü hissiyât-ı beşerîye üzerine mütâlâât-ı amîkada bulunduktan sonra kaleme alınan bu gibi âsârın müellifleri ma'dûd ve âsârı ise ötekilere nisbeten pek cüz'îdir." (1)

Mehmed Müncî'ye göre romancılık Avrupa'da hayret verecek derecede rağbet gören bir meslek dalı hâline gelmiştir. "Adeta bir fenn-i mahsûs" durumunda olan romancılık için "tıp ve matematik ilimlerinde olduğu gibi bir çok nazari kurallar vaz'edilmiştir":

"Bugün romancılık o kadar nâil-i rağbet-i umûmiye, o derece mazhar-ı kabûl-i âmme olmuştur ki insanın mütehayyir olmaması gayr-i kabildir. Bir çok edvâr-ı tahavvülât içinde çabalandıktan sonra hâl-i hazırdaki ehemmiyet ve meziyeti ihrâz eden "romancılık" bugün âdeta bir fenn-i mahsûs hâline girmiş, roman yazmak için usûl ve esas vaz' olunmuş, bir çok aksama ayrılmış, hâsılı "tıp" gibi "fünûn-ı riyaîye" gibi bir sürü nazariyât ile tekmil olunmuştur." (2)

Ali Kemal'e göre de Avrupa'da romancılık bir "san'at hükmüne" girmiştir:

"Bugün romancılık âdeta bir sanat hükmüne girdi. Romanlar birer ders-i ibret ve intibah gibi terakkî etmeğe başladı".

Memleketimizde de romancı sayısında olduğu gibi telif ve tercüme romanlarda da olumlu bir artış meydana

(1) A.y.

(2) "Edebiyat-ı Garbiye-Octave Feuillet", Mehmed Müncî, Mekteb, nr.1, 30 Kânun-ı evvel 1309(11 Ocak 1894), s.44.

gelmiştir. Bu artış sevindirici olmakla birlikte, tercüme için seçilen romanların genellikle kalitesiz, "âdi" oluşu okuyucunun romanlardan soğumalarına sebep olacaktır:

"Evvelden roman okuyanlarımız; yüzde on iken şimdi elli oldu. Roman yazarlarımız ise binde birden yüzde on derecesini buldu. Heyhât bu feyzâ-feyz-i terakkî arasında küçük bir nakîsa, vâzîh bir kusur; inşirâh-ı vicdâna, itmi'nân-ı kalbe sekte veriyor. Yeni tercüme olunan romanları ele alınız: İçlerinde nâdiren âsâr-ı ciddîye-yî edebîyeye tesadûf edersiniz, te'lif olunanları gözden geçiriniz: Ekseriyetle pek âdi bulursunuz."

" Şimdiye kadar cidden kıymet-i edebîye ve hikemîye-yî hâiz romanların saha-i matbuât-ı Osmanîyede revaç bulmaması bir çok himmetsizliklere atf olunur ki bunların bir kısmı mütercimine, bir kısmı da kariîne âittir." (1)

Mehmed Ziver'e göre romancılık sanatının Avrupa'ya göre bizde daha az gelişmiş olmasına sebep, Avrupa'daki gibi "romancılık" denilen ayrı bir ihtisas sahasının memleketimizde henüz doğmamasıdır:

"Hikmet-i hayat, marifet-i cemiyet demekle dahi tarîf ve tavsîfî kabil olamayan romancılığın Avrupa'ya nisbetle mülkümüzde pek az terakkî etmesinden efkâr-ı umûmiyenin gencine-i âdâb ve avârif bileceği âsârı vücûda getirmek romancılardan gayrı bir sınıf halka yâni üdebâyâ hasredildi." (2)

(1) "Bir Numûne-i Tenkid", Mekteb, nr.9, 21 Nisan 1310

(2 Mayıs 1894), s. 413.

(2) "Mehmed Ziver'in Bir Mektubu...", Say, nr. 13, 15

Nisan 1304 (27 Nisan 1888), s. 99.

Roman Okuyucusu:

Ahmed İhsan "âyine-i hissiyât-ı beşeriye" olan âsârdan hoşlanmayan ve "hayâlâta münhemik" roman okuyucularını "efkâr-ı sathî" olmakla suçlayanları "acelecilikle" nitelendirir. Ona göre bu tip roman okuyucuları zaten "okuya okuya tebdîl-i fikr edecektir":

"Vekayi-i basite üzerine müptenî ve muhakemât ve mütalâ'ât-ı lâtife ve rûh-fezâyla müzeyyen bir eserden lezzetyâb olmayanlar efkâr-ı sathîye ashabındandır demek de bir az aceleciliktir. Zira bu gün âyine-i hissiyât olan âsârdan lezzet-yâb olmayarak hayâlata münhemik bir âdemin roman okuya okuya nihâyet tebdîl-i fikr edeceği ve bu cihete meyelân edeceği mesâil-i müsebbitedendir."⁽¹⁾

Mehmed Celâl romanları "tehzib-i ahlâk"a hizmet eden veya "müfsid-i ahlâk"a sebep olan romanlar olarak ikiye ayırır. Halkın ciddi, fennî eserlerden daha çok, bazı "müfsid-i ahlâk" romanlara rağbet göstermesine dikkati çeker. Özellikle belli yaş grubunun altında olan gençlerin ve kadınların bu tip romanları okumasını zararlı bulur.

Mehmed Celâl, roman okuyucusu olmanın şartlarını sıralar. Ona göre asabî olanlar, yani aşırı hayâl-perver olanlar, talebeler ve iyiyi kötüden ayırabilecek yaşa gelmeyenler ve kadınlar roman okumamalıdır:

"Roman okumak için şerâit-i âtiyeye dikkat etmeli: Bazen karfin fevkalâde asabî bulunmaması, talebeden olması, yirmi yaşını tecâvüz etmesi, nik ü bedi farka muktedir olması.

(1) "Roman Nedir?" , Umran, nr. 7, 12 Kanun-ı evvel 1303 (12 Aralık 1887), s. 79.

"Evvelâ asabî olanlar -ekseriyâ- hayâlperver, rakî-kü'l-kalp, her şeyden müteessir bulunduklarından bir fikr-i hazin onların cümle-i asabiyesini tezelzül-yâb eder. Bu ise muzırr-ı sıhhattir.

Sâniyen, talebeden bulunanlar, istikballerini temin edecek olan ulûm ü fûnûnu tahsil ile feyz-yâb olacakları yerde hikâye okumağa dalarak vakitlerini zayi' ederler." (1)

"Gelelim kadınların roman okuması meselesine: Bu mutlak muzırdır, çünkü -fennî romanlar istisna edildiği halde- her romanda bir muhabbet mes'elesi vardır. Bir aşk, bir muhabbet... bir rakib... hep böyle şeyler!

Bu halde bir kadının vazifesi -hayâl-perverâne yazılmış romanları kitaphânesinden kaldırarak, onların yerine ciddi eserler koymak ve onlardan alacağı lezâizi zevcinin nâsiyesinde çocuklarının masûmâne tebessümünde aramaktır." (2)

Burada Mehmed Celâl'in gayesi romanı zararlı göstermek değil, sadece aşırı bir şekilde bu tip romanları okuyarak eğitim gibi bazı faydalı işlere vakit ayıramayan özellikle öğrenci ve genç kadınların bu aşırıya kaçmaktan dolayı vakit kaybına uğramalarından ve ahlâklarının bozulmasından duyduğu endişeyi dile getirmektedir.

Nitekim Mehmet Celâl aynı yazısında edebiyatı, şiir ve hikâyeyi cemiyet için faydalı bulduğunu, bu tip eserlerin belli bir yaş ve tahsilden sonra okunabileceğini, zaten "medenî insan" olmanın bunu gerektirdiğini ifade eder:

"Yalnız-hayat-ı beşeriye içinde- sınıyî'-i edebiye-nin her san'at kadar mühim olduğunu göstermek isterim. Bir millet madem ki mütemeddindir, hikâyenin, şiirin o millet içinde bulunması levâzım-ı medeniyettendir. Fakat ne suretle? Lâzım olan ulûm tahsil edildikten sonra!" (3)

(1) "Roman Mütalâ'ası", Maarif, nr. 159, 18 Teşrin-i sâni 1310 (30 Kasım 1894), s. 18.

(2) A.y., s. 20.

(3) A.y., s. 19.

= T I Y A T R O =

T İ Y A T R O

I. TİYATRONUN TARİFİ VE FONKSİYONU

Ara Nesil döneminde neşredilen dergilerde, tiyatro türü hakkında dikkate şâyân düşünceler ortaya konulmuştur. Bunlar tiyatro, türün tarifi, cemiyetteki görev ve önemi, ferdin ahlâk, terbiye ve ilim bakımından gelişmesine yardımcı oluşu vs. gibi hususlar üzerindedir.

Bu nesle mensup yazarlara göre tiyatro, cemiyetin gelişme ve ilerlemesi bakımından faydalı bir vasıta-
dır. Bununla birlikte ferdin ahlâkî ve fikrî olgunluğa erişmesi için de tiyatroya çok önemli bir görev düşmektedir. Tiyatro ayrıca, insanın başından geçebilecek olayları aksettirerek seyredenlerin "ders-i ibret" almalarına yardımcı olur. Diğer önemli bir görev de tiyatronun eğitim vasıtası oluşudur. Zira tiyatro, insan ve cemiyetin "ilmen, edeben ve ahlâken" gelişmesine hizmet eder.

A. Bir "ders-i ibret" sahnesi olarak tiyatro:

Dr. Ali Rıza'ya göre tiyatro eserleri, bir insanın başından geçebilecek olayları konu alan ve okuyan yahut seyredenlerin ders ve ibret almaları gayesiyle ortaya konulan eserlerdir:

"Tiyatro ahvâl-i beşerîreyi nazarlarda mûcib-i ibret u intibah olacak bir surette arz ve irâeye vasıta tanılmış bir teşhîrgâh-ı vakayî'dir. (...)

"Vâki' veya gayr-i vâki' olsun, sahne-i temâşâyâ vaz' edilecek bir oyun, her halde bir eser-i ibret irâesini kâfildir."⁽¹⁾

(1) Dr. Ali Rıza, "Tiyatro", Mürüvvat, nr. 72, 17 Mayıs 1304. (29 Mayıs 1888).

Servet-i Fünûn mecmuasında neşredilen imzasız bir makalede belirtildiğine göre tiyatro, insanlar arasında geçen güzel veya çirkin hâdiseleri konu alan ve seyredenlerin ders alması için yazılmış yahut sahnelenmiş eserlerdir:

"Tiyatro esasen ahvâl-i beşeriyeyi taklid etmek; sey-yiât-ı ahvâli ve hasenât-ı ef'âli gösterip halka ibret vermek için icad olunmuştur."⁽¹⁾

Yukarıda yazarların, bir tiyatro eserinden halkın ibret alması gerektiği şeklindeki ifadelerinden anlaşılacak asıl maksat, tiyatronun insan ve cemiyeti eğitmede önemli bir vasıta olduğu hususudur. Bu konu, Harîrîzâde İsmail Midhat Bey'in makalesinde daha da açıklık kazanır. Bu yazara göre tiyatro eserini seyretmeye gelen halk, tarihte geçmiş veya bugün cereyanı mümkün olan bir olayı, cemiyetin kötü veya iyi âdetlerini canlı ve müşahhas bir biçimde görür. Böylece tiyatro seyredenlerin, hatta piyes okuyanların fikri ve ilmi ufku genişler, ahlâk ve terbiyeleri ıslah olur:

"...tiyatro da vakayî'-i tarihîye ve âdât-ı mezmûne ve mahbûbe gibi şeyleri mücesssem olarak göz önüne koymağa yardım eder. Tiyatrodan maksad üdebâ-yı asrın a'sâr-ı sâ-lifede vuku'a gelmiş ufak bir şeyi veyahud tahayyülât-ı fikriyesini zemin ittihaz edip zamanındaki hemşehrilerine ahlâk-ı hasene ta'lim ve tedris etmek üzere yazdıkları eserlerinin vaz'-ı sahne olarak, herkesin ibret almasıdır."⁽²⁾

Tiyatronun, öteki edebiyat türlerinden ve temaşa sanatlarından daha ibretli ve etkili olmasının sebebi işte bu "vaz'-ı sahne" olma özelliğidir. Tiyatro terminolojisinde "En présence" kavramı da bunu ifade eder. Sahnede bizzat

(1) "Tiyatro: Alemi", nr. 171, 9 Haziran 1310 (21 Haziran 1894), s. 239.

(2) "Tiyatrolar", Musavver Cihan, nr. 30, 18 Mart 1308 (30 Mart 1892), s. 234.

mevcut olma ve göz önünde cereyan etme özelliğidir ki tiyatroyu öteki edebiyat türlerinden ayıran başlıca "fârika"dır.

B. Fert ve cemiyeti eğitmesi, ferdî ve sosyal ahlâk yönünden tiyatro:

Tiyatro türünün küçük bir tarihçesi niteliğinde kaleme alınmış imzasız bir makalede, bu nev'in cemiyetlerin fikri, edebî, hattâ ilmi yönlerden gelişmeleri için önemli bir fonksiyona sahip olduğu üzerinde durulur. Bu makalede yazar, zamanın gelişmiş ve medenî milletlerinin "câhil ahali" olma durumundan o günkü seviyeye tiyatro yazarları ve onların eserleri sayesinde eriştikleri fikrini ileri sürer. Her şeyden önce tiyatro, bir insanın fikren gelişmesi ve ahlâken olgunlaşması bakımından önemli bir rol üstlenmiştir. Bu itibarla tiyatro sanatçı ve yazarları cemiyetlerin bugünkü kemâl noktasına erişmelerinde ve medenîleşmelerinde önemli hizmet ve emekleri geçmiş kişilerdir:

"Tiyatro efkâra, tehzib-i ahlâka, tevsi'-i kuvâ-yı mümeyyize ve hissiyâta hizmet etmek üzere işbu iki bedia-i hikmet-intima' ezmine-i mütekaddimede ibdâ' ve icad edilip üdebâ ve şuarâdan pek çokları gerek kalemen ve gerek bin-nefs bunlara hizmet eylemiş ve bulundukları mahallin câhil ahâlisi fevka'l-had müstefid olmuştur.

"...muharririnin hayâlhâne-i hikmet-nişânelerinden sudûr eden piyesler, muttariden ve muntazaman icra edilip câhil olan ahâlinin perde-i cehâletini yırtarak terakki ede ede cihânın cihât-ı mütemeddinesine intişar ile bugünkü kemâli bulmuştur." (1)

Dr. Ali Rıza'ya göre de tiyatroların insanlığın ve medeniyetin ilerlemesine büyük katkıları olmuştur:

(1) "Tiyatro-Pandomima", Nokta, nr.7, 24 Ramazan 1305 (4 Haziran 1888), s. 80.

"Demek ki tiyatroların tarihçe muhassenâtı derkâr olduğu gibi, terakkiyât-ı medenîye sırasında beşeriyetin kemâlâtına hizmet etmiş esbâb ve vesâil cihetinden dahi ehemmiyeti müsellemidir."⁽¹⁾

Aynı yazara göre, bir ferdin ailesinden aldığı terbiyeye ilâve olarak, çevresiyle olan sosyal ilişkilerinde nasıl davranacağına ve bu ilişkileri hangi nizam üzere yürüteceğine dâir bilgi, tecrübe ve görgüleri ancak tiyatro sayesinde müşahade etmesi ve öğrenmesi mümkündür. Bu bakımdan tiyatro cemiyetinin ahlâkî ve terbiyevî olgunlaşması, ferdin fikir ve ufkunu genişletmesi gibi hususlarda, eğitim ve öğretim kurumlarıyla eşdeğerde, hatta bazen onlardan da üstündür:

"Hakikat, tiyatroların sırf ahlâk ve efkâr-ı edebîyeyi mürevvic bir tarzda tasvir edilmesi, ta'mik-i efkâr ile düşünülecek olsa, milletin maârif-i umûmiyesini tiyatrolarıyla mukayese etmek şânına da lâyıktır."⁽²⁾

Dahası var: Bir cemiyetin eğitim seviyesini, tiyatroya gösterilen rağbete, oyunların ve oyuncuların seviyesine bakarak öğrenmek mümkündür. Bu bakımdan bir tiyatro san'atkarının, bir aktörün öğretmene bile üstün olduğu düşünülebilir. Zira öğretmen sadece önündeki belli yaşta ve sayıda öğrencileri eğitir, terbiye eder. Tiyatro san'atkarı ise, umum halkın "mürebbi"sidir. Bütün bu hususlar dikkate alındığında, tiyatro san'atkarlarının bir öğretmeninkinden daha nazik ve o derecede ehemmiyeti hâiz vazifeleri vardır. Onlar "muallim-i edeb"dirler:

(1) "Tiyatro", Mürüvvet, nr. 72, 17 Mayıs 1304 (29 Mayıs 1888).

(2) A.y.

"Hatta tiyatroları hayat-ı cemiyetle olan tesiriyle yâd etmek lâzım gelirse denilebilir ki, tiyatro musavvirlerinin muallim-i edeb tanılmalarına hiç bir mâni yoktur. Meselâ bir mekteb mualliminin tedrisâtı yalnız etfâle münhasırdır. Fakat bir "tiyatro san'atkârı", halkın umûmiyetle vazife-i mürebbiyesini deruhde etmiştir. İki uç evlâda mâlik bir pederi, yeni evlenmiş bir genci, kalbinde fena hisler taşır bir rezili, uhuvveti, şecâat arz eder bir bed-kârı halk karşısında ahvâl-i rezile ve mütenebbiileriyle arza çalışan bir tiyatro musavviri, mülâhaza buyurulsun ki, ne mühim ve nâzik bir vazife ile mükelleftir! (1)

Görüldüğü gibi Ara Nesil, tiyatroyu bir sahne sanatı ve edebiyat türü olmanın ötesinde, sosyal bir fonksiyon ifa eden, fert ve cemiyetin eğitimine yarayan bir araç olarak görmektedirler. Bu bakımdan onların, tiyatronun "cemiyete faydalı bir eğlence" olması fikrinden yola çıkarak, cemiyetin ahlâkî, fikrî ve siyasi olgunluğa erişmesine büyük bir hizmeti olacağı hükmüne varan Namık Kemal'le hemen hemen aynı görüşü paylaştıkları, hatta onun bu görüşünün takipçisi oldukları rahatça söylenebilir. Bu yazarlar tiyatroyu, eserden ziyade sahne olarak düşünmekle beraber, ana fikir bakımından Namık Kemal'in peşindedirler. Hepsinin fikri tek bir terkipte özetlenebilir: Tiyatro bir "mekteb-i edeb ve medeniyet" tir. Ve bu mânâda Namık Kemal'in hız verdiği "tehzib-i ahlâk" ve "edebiyat-ı ahlâkiye"nin vazgeçilmez bir vasıtasıdır.

(1) A.y.

II. BİZDE TİYATRONUN DURUMU

A) Osmanlı Tiyatrosu ve Manakyan Efendi:

Mehmed Celâl, "Osmanlı Tiyatrosu" kumpanyasının uzun yıllar önce kurulmasına rağmen hâlâ bir ilerleme göstermesine dikkati çeker:

"Osmanlı Tiyatrosu ise memleketimizde temeyyüz etmiş bir dram kumpanyası demek olup fakat bu kumpanyanın nepey senne evvel teşkil ettiği halde şimdiye kadar nazar-ı dikkati celb edecek biraz terakki göstermemesi şâyân-ı teessüfdür." (1)

Yazar, bu kumpanyanın başında bulunan Manakyan Efendi'nin genellikle oyunlarını basit ve âvâma hitap eden romanlardan "bozarak" meydana getirmesini tenkid eder:

"Hele Manakyan Efendi'nin romanı bozup tiyatro yapmaktaki inhimâki, bu romanların ekserisini de bugün Avrupa'da da âvâm-pesendâne olan âsârdan intihâb etmesi sezâvâr-ı hayrettir. Maksat irâe-i ibret ise o gibi oyunlardan ne gibi ibret tahassül edeceğini anlamam" (2)

Yazara göre kumpanyalardaki aktörlerin bir çoğu, oyunları kötü icra etmektedirler. Bu sanatçılar sahnede mübalağaya kaçmakta ve oyun dışı münâsebetsiz "lâkırdı" sarfetmektedirler:

"Ara sıra oyunda mevcûd olmayan bazı kelimât-ı cinâs-âveri gûyâ halkı güldürmek maksadıyla sarf etmesi çekilir şeylerden olmadığından sarf-ı nazar bir takım aktörlerin de oyun arasında lâkırdı etmek gibi bir tiyatro sanatkârı için her zaman zül addolunacak münâsebetliliklerin zuhûru uzemâca bâis-i kelâl olmak lâzım gelir." (3)

(1) "Ramazan'da Vakit Geçirmek", Maarif, c.II, nr.36, 31 Mart 1308 (12 Nisan 1892), s. 155.

(2) A.y.

(3) A.y., s. 156.

C. Tiyatro Binalarının Durumu:

Haririzâde İsmail Midhat, Avrupa'da ve memleketimizdeki tiyatro binaları hakkında yazdığı bir makalede, ⁽¹⁾ bizdeki tiyatro binalarının Avrupa'daki örneklerine göre küçük ve bakımsız olduğunu söyler. Yazara göre Avrupa'da olduğu gibi Amerika'da da tiyatro binaları, şehrin en büyük ve geniş binalarıdır. Tiyatro binalarına gösterilen itina bu san'ata ve san'atçılara verilen değeri gösterir. Zira bir tiyatro yazarının "kuvve-i mefkûre ve kalemîyesi" ne kadar güçlü olursa olsun, tiyatro binalarının küçüklüğü ve bakımsızlığı aktörün san'at gücüne olduğu kadar, yazarın eserine de gölge düşürür.

Bizde Vezneciler ve Direklerle arasında bulunan tiyatro binaları sıhhi şartlardan da mahrumdur. Oraları neredeyse kahvehanelerden farksızdır. Halbuki Avrupa'da her türlü eksikliklerin giderilmesi için çeşitli tedbirler alınır ve bu konuda büyük masraflardan kaçınılmaz. Şu halde tiyatro sanatının gelişmesi ve eserlerin lâyık oldukları rağbet ve itibara kavuşması için tiyatro binalarının bazı özellikleri hâiz olması lâzımdır:

1. Tiyatro binalarına havalandırma tertibatı yapılmalıdır.

2. Oyun sırasında seyirciler sigara içmemeli, ancak oyun aralarında belli mahallerde içilmesine müsaade edilmelidir.

3. Tiyatro zemininin toprak ve çimentodan ziyade, ahşap olması için gerekli masraftan kaçınmamalıdır.

(1) "Tiyatrolar", Musavver Cihan, nr. 30, 18 Mart 1308 (30 Mart 1892), s. 234.

Aksi halde tiyatro seyircisi gün geçtikçe tiyatrolara gelmekten vazgeçecek ve tiyatro salonları hastalık mahalleri olmaktan kurtarılamayacaktır. (1)

Mehmed Celâl, Ramazan geceleri sergilenen tiyatro oyunları hakkında bilgi verirken, tiyatro oyunlarının belli salonlarda değil de "kiraathane"lerde sergilenmesi, teşrifatçıların seyircilere yanlış muamelede bulunmaları ve sahnelerdeki dekor ve aydınlatmanın yetersiz olması gibi bazı yanlış davranış ve eksiklikleri dile getirir:

"Tiyatronun bir kiraathâne içine sıkışmış olmak, müşterilere yol göstermek için ücretle kullanılan adamların münâsebetsiz muâmeleleri câlib-i hayret bulunmak, sahnenin tezyin ve tenvirine itina edilmemek gibi bir çok nekâyısdan sarf-ı nazar edeyim...." (2)

(1) A.y.

(2) "Ramazan'da Vakit Geçirmek", Maarif, c.II, nr. 36, 31 Mart 1308 (12 Nisan 1892), s.155.

III. ÇİN'DE TİYATRO

İmzasız bir makalede çok eski bir medeniyete sahip olan Çinlilerin, medeniyetleri kadar eski olan tiyatroları hakkında bilgi verilmiştir.⁽¹⁾ Bunun yanında Çin tiyatrosu Batı Tiyatrosu ile mukayese edilerek farklı yönleri ortaya konulmuştur. Çin tiyatrosunun mekân ve sanat olarak bazı özellikleri şunlardır:

Tiyatro Binalarının Durumu: Çin'de tiyatro binaları, Avrupa'da olduğu gibi büyük ve geniş olmayıp taşınabilecek kadar hafif ve seyyar barakalar şeklindedir. Çin tiyatrolarının Batı tiyatrolarına benzer olan tek yanı, seyircilerin oturmaları için, üzerlerine çeşitli meşrubat konulmuş masaların bulunmasıdır.

Oyunların Sahneye Konuluş Şekli: Çin tiyatrolarında oyunların sahnelenişi çocuk oyunlarının sunulmuş şekline benzer:

"...Aktörlerden biri meselâ (scène)'da at üstünde olduğu halde bir rol icrâ etmek lâzım gelse, ortada ne at, ne de ata benzer hiç bir şey yok iken: "İşte ata biniyorum!" diye bir harekette bulunur ve artık oyunun nihayete kadar erbab-ı temâşâ da o aktörün at üstünde bulunduğunu tasavvur ederler. Bu gibi garâbet yek nazarda Çin tiyatrolarının Çocuk oyunlarından bir farkı olmadığını gösteriyor."⁽²⁾

Rağbet Edilen Tiyatro Türleri: Çin tiyatrosunda daha ziyade dram türünde eserler makbûldür ve onların konuları Avrupa'daki dramlardan farklıdır. Çin dramları, "nihayet

(1) "Çin Tiyatroları", Musavver Cihan, nr. 10, 23 Teşrin-i evvel 1307 (4 Kasım 1891), s. 78-79.

(2) A.y., s. 79.

ve neticesi bulunamamak derecelerinde uzun"dur ve "pek korkunç vakayi' tasvir edilir." Bu tür oyunları seyreden herhangi bir Avrupalının korku ve dehşetten ürperti duymaması mümkün değildir. Çin tiyatrosu, trajedi türünden ziyade, "bir takım mevhum mâbudların ahvâline dâir tertib edilen vak'alar"a dayanır. Ayrıca bu tiyatrolarda "sihirbazlığın her türlüüne dâir mürettep olan acâip ve garib vak'alara" da yer verilir.

Komedi Anlayışı: Çin tiyatrolarında komedi türüne de yer verilmiştir. Ancak Çinli olmayan biri bu tür oyunları seyrederken hiç bir şey anlayamaz, sadece "şaşkın bir halde sahneye doğru bakmakla" yetinir. "Zira Çin lisanına vâkîf olan Avrupalılar bile Çinlilerin komedilerinden bir şey anlayamazlar. Sebebi de onları güldüren ahvâl ekseriyetle bizce gülmeyi mûcib olamadığı gibi, bizim için tebessümü veyahud kahkahalar ile gülmeği icab eden vekayi'in ekseriyetle bir Çinliyi mütehassis edememesidir." Bunun bir mânâsı da şudur ki, her milletin kendine göre bir mizah anlayışı vardır.⁽¹⁾

Çin tiyatrosu şu hususlarda Batı tiyatrosu ile mukayese edilir:

- Tiyatro binaları Çinde seyyar baraka şeklinde, Batı'da ise büyük ve geniştir.
- Çin tiyatro oyunları, kurgu ve sahneye koyuş bakımından Batı'ya nazaran "basit" ve "çocukça"dır.
- Çin'de dram türüne rağbet edilir. Fakat bu tür oyunlar Avrupa'dakinden farklı olarak "korkunç, acâip ve garip" vak'alardan meydana gelmiştir.

(1) A.y.

IV. DİĞER SAHNE SANATLARI

1. Pandomim:

Jest ve mimikle duygu ve düşüncelerin aktarılması sanatı olan Pandomim, sahne sanatlarının eski bir türüdür. Bu sanat, tiyatro gibi Yunanlılar tarafından icad edilmiş, fakat Romalılarca rağbet gören bir sanat haline getirilmiştir. Zamanla tiyatro, bu sanatı gölgelemiş, bu yüzden son asra gelinceye kadar "pandomima seyircisi azalarak rağbet-i umûmiye tiyatrolar tarafına" yönelmiştir. Bununla beraber Roma, Atina, Madrid, Toledo gibi belli başlı Avrupa şehirlerinde bu sanatın icrası devam etmektedir.

Fransa'da İmparator Charlemagne'in himayesinde gelişen bir pandomim kumpanyası, bugün de varlığını sürdüren "Comédie Française"nin temelini oluşturmuştur. (1)

2. Karagöz:

Bizde daha çok Ramazan geceleri icra edilen bu gölge oyununu çocuklar rağbet etmektedir. Bu yüzden gösteri sırasında sarfedilen sözlere dikkat edilmesi gerektiğini ifade eden Mehmed Celâl⁽²⁾, müstehcenliğe kaçan bu sözlerin ahlâk ve terbiyeye zarar verici olduğunu söyler:

"Çocuklar için Karagöz'e can atmak tabiidir. Hacı Evhad Çelebi ile Karagöz Ağa'nın tekerlemelerinden sonra başlayan muhâvere-i lu'biyât, pek başı açık şeyler olup bunları terbiye-i insaniyeden henüz hisse-dâr olmağa başlayan bir kısmı da kitâb-ı edebînin ilk sahifelerini henüz okuyan etfâl-i millete dinletmek fezâil-i beşeriyeyi pâymâl-i istihkâr et-

(1) "Tiyatro-Pandomima", Nokta, nr. 7, 24 Ramazan 1305 (4 Haziran 1888), s.80.

(2) "Ramazan'da Vakit Geçirmek", Maarif, c.II, nr. 36, 31 Mart 1308 (12 Nisan 1892), s. 154-155.

mek gibi büyük bir cesâret, ebeveyninin çocuklarını kahvehânedeki Karagöz lâklâkiyatı dinlemeğe sevk etmeleri hele bütün bütün şâyân-ı hayret bir cür'et ise de, mürûr-ı zaman ile hayâlîlerin bir dereceye kadar dâire-i edeme avdet etmekte oldukları rivâyet edilmekte bulunduğundan o dâire-i edebînin mümkün olduğu kadar tevessü'ünü ez dil ü cân arzu etmemek kabil olamaz." (1)

3. Meddah:

Mehmed Celâl, geleneklik Türk Tiyatrosunun türlerinden biri olan meddahı da ahlâkî açıdan değerlendirir. Ona göre meddah:

"Meddah, ahlâk-ı beşerîyeye karşı o kadar müfid olmadığı halde, dâire-i edebîden bi-rûn sözlerle mütemi'ini bizâr etmezse o kadar muzır değildir. Yani Karagöz'e nisbetle ehvendir." (2)

4. Kukla:

Mehmed Celâl, sahne sanatlarından olan Kukla ile ilgili tarihi bilgi verir. Bu sanatın Çin'den dünyaya yayıldığını ifade eden yazar, Herodot, Aristo ve Sokrat'ın kukla hakkındaki görüşlerine yer verir. Fransa'da kuklanın yayılışından da kısaca bahseder. Bizde Direklerarası'nda çocuklar için oynatılan kuklaları iptidai bulur ve geliştilmesi için bazı tekliflerde bulunur:

"Direklerarası'nda bahçede oynanan kuklalar ashâb-ı temâşâyı hakikaten bir derecede bulunuyoruz... Fakat biraz daha terakki ister. Ez-cümle kuklalara merbût iplerin uzaktan bile seçilebilmesi epeyce bir mahzurdur. Hele bunların yürüyüşlerindeki gayr-ı tabii harekât biraz daha tasrih edilse fena olmayacak gibi görünür." (3)

(1) A.y., s. 155.

(2) A.y., s. 156.

(3) A.y.

= T E N K i D =

ve

= E S E R T E N K i D i =

A) TENKİD ve TENKİDÇİ

Bir edebiyat terimi ve türünün adı olarak Fransızca "critique" kelimesi, Ara Nesil mensupları tarafından çeşitli kelimelerle karşılanmıştır. Bu nesil yazarları bu kelimeye Türkçe karşılık olarak, hemen hemen aynı mânâda kullandıkları "tenkid", "intikad" ve "muâheze" kelimelerini tercih etmişlerdir.

Ara Nesil, çeşitli edebiyat, hatta tenkid meseleleri üzerinde hem teorik olarak düşünmüşler, hem de belli edebî şahsiyet ve eserleri incelemek, onlar hakkında değerlendirmeler yapmak suretiyle pratik tenkid yapmışlardır. Şinasi'den itibaren hemen umumiyetle "edebiyat-ı ahlâkiye" görüşüne dayandırılan -Namık Kemal, Mizancı Murad Bey- yahut sırf bir ilham, muhayyele ve duygu eseri sayan - Abdülhak Hâmid, Recâizâde Ekrem- veyahut da müsbeî ilmin objektif verileri dışında hiç bir şiir ve edebiyat vâkıası kabul etmeyen -Beşir Fuad- tenkid anlayışlarından sonra veya onların yanında, Ara Nesil, bazan benzer, bazan değişik tenkid görüşleri ortaya koymuştur. Bu itibarla Tanzimat nesli ile Servet-i Fünûn nesli arasındaki köprüyü onlar kurmuşlardır.

Nihayet şu da söylenebilir ki, bu nesil "sübjektif tenkid"in olduğu kadar, "objektif tenkid"in de örneklerini vermişlerdir. Edebiyat karşısında ne kadar hissi bir davranış göstermişler ise, muayyen eser, şahsiyet ve akımları ele alırken yer yer tenkidin objektif kavramlarını ve meselelerini de o kadar ihmal etmemişlerdir. Bazı Türk ve Batı edebiyatçıları, onların bir kısım eserleri ve edebiyat akımları üzerindeki düşünceleri ve bizzat tenkide ve tenkidçiye dair söyledikleri bu bakımdan dikkate şâyandır.

Menemenlizâde Mehmed Tahir, Fransızca "critique" kelimesine karşılık bizde "muâheze"nin kullanıldığını, fakat uygulamada Avrupa'lıların verdiği mânâda bizde tenkid olmadığı kanaatindedir. (1)

Ona göre Avrupalıların edebiyatta kaydettikleri ilerleme, her şeyden önce "muâheze"ye verdikleri önem dolayısıyledir. Bizde ise halk bu tür eserlere pek itibar göstermez. Zaten ortaya konulan "muâheze" eserlerinin çoğu şahsî kin ve nefretleri ifade kasdıyla kaleme alınmıştır. Eğer "muâheze" etmekden maksat sadece eserin gerçek güzelliklerini ortaya koymak olsaydı, ancak o zaman halk bu nev'i eserlere rağbet gösterecek ve istifade edecekti.

Zira "muâheze" bir eserin yalnız kötü yönlerini ortaya koymak değil, bununla birlikte eserin iyi ve güzel taraflarına da dikkat etmek ve ettirmektir:

"...Muâheze yalnız izhâr-ı hatâya münhasır değildir. Bir eserin hatalarını göstermekle beraber hâvî olduğu bedâi'i meydana koymaktır." (2)

Kaldı ki tenkid sadece edebiyat değil, ilmin de gelişmesinde başlıca vasıta ve değerlendirme ölçüsüdür:

"...muâhezeye dürbîn-i tedkik denilse şâyândır. Gerek edebî gerek fennî her eserin mezivet ve ehemmiyeti muâheze ile görülür ve gösterilir."

Bu "dürbîn-i tedkik" in diğer bir fonksiyonu da ilmi veya fennî herhangi bir eseri derinliğine inceleyip "takdir etmek ve o eser hakkında bir hüküm vermekten âciz olan basit okuyuculara, yani "âvâma" yol göstericilik, "reh-nümâlık" etmektir. (3)

(1) "Edebiyatımıza Dâir Bir İki Söz", Gayret, nr. 11, 14 Mart 1302 (26 Mart 1886), s. 42.

(2) A.y.

(3) A.y.

Mehmed Ziver'in bir tenkitçi anlayışı vardır. Ona göre tenkitçi, "dakik"tir. Yahut böyle olmak lâzımdır. Çünkü "müdekkik", "dâimâ kâmilâne ve hâkimâne hareket eder." Bunun mânâsı şudur: Tenkitçiler, okudukları eserlerin tesiri altında hüküm vermemelidirler; çünkü onlar "her feryadı işitirler, (fakat) müte'essir olmazlar..." Bu demektir ki, tenkitçi her şeyden önce objektif bir tavıra sahip olmalı, her türlü his-silikten kendini kurtarmalıdır. "Erbâb-ı dikkat" olan tenkitçiler "cemiyetin en mümtaz bir sınıf halkı"dır ve bundan dolayı "dakik" olan tenkidçi, "her maddeyi insaf ile piş-i nazar-ı edibânelerinde teşrih eder." (1)

Tenkitçinin diğer bir vasfı da derin bilgi ve kültür sahibi olmaktır. Bu vasıf tenkitçiye "ağıza gelen her sözü" söyletmez, onu ancak uzun uzadıya devam eden "muhâkeme ve mülâhazalardan sonra" fikirlerini beyan etmek" zorunda bırakır. (2)

Bunun bir faydası da şudur: Edebi tenkidin nihai gâyesi, "kemâlât-ı insaniyenin i'lâ edilmesi"dir. Onun içindir ki, tenkid ve "münâzaralar" "kâmilâne, edibâne, hakîmâne" olmak lâzımdır. Bir ülkede sanayi ve ticaretin gelişmesinde rekabetin önemi ne ise insan ve cemiyetin ilerlemesinde tenkidin de o derece önemli bir rolü vardır. (3)

Bütün bunlara mukabil bizde tenkidden anlaşılan nedir?

Bizde tenkid denilince, "meram ve maksadı tayin etmek-sizin tulumbacı-varî sövüp saymak" anlaşılr. O kadar ki basın hayatımızda bugüne kadar görülen "edebî mübaheselerin" hiç biri "edibâne hitam bulamamış"tır. Çünkü tenkid diye yazılanların çoğu "edebe, nâmusa, insaniyete riâyet olunmaya-

(1) "Münakaşât-ı edebiyemize dâir...", Gülşen, nr.14, 1 Mayıs 1302 (13 Mayıs 1886), s.54.

(2) "Münakaşât-ı edebiyemize dâir...", Gülşen, nr. 15, 8 Mayıs 1302 (20 Mayıs 1886), s. 59.

(3) Gülşen, nr.14, aynı makale, s. 54.

rak" kaleme alınmıştır. Ötedenberi "matbuât lisanımız" "hür-rivet ve müsavat" şartları içinde bulunması sebebiyle, "her ferd efkârını arzu eylediği" şekilde meydana koyabilmektedir. Oysa ki bu serbestlik ve sınırsızlıktan yazarlarımız kötü şekilde yararlanmaktadırlar. "Türrehât"la dolu fikirlerine karşı koyan bir muhatap bulamayınca meydana boş bularak kendilerine "tavus kuşu gibi ehemmiyet vermeğe kalkışıyorlar."⁽¹⁾

O halde tenkid ve münakaşada her akla gelen söylenmemelidir. İnsan her ne kadar hatadan sâlim değilse de hatayı kabullenmek olgunluk ve büyüklük demektir. Ancak matbuât hayatımızda bunları görmek mümkün değildir.

Nihayet yapılan tenkid ve münakaşalarda eskinin kural ve ölçülerinden ziyâde, "âheng-i zamana kulak vermeli" bütün hükümlerimizin "hâl ve zamana muvafık" olmasına dikkat etmeliyiz. Çağın gerisinde kalan ne bir insan, ne bir cemiyyet, ne de bir edebiyat gelişebilir. Geçmiş yaşanmış ve bitmiştir. Eski'nin ölçüleriyle bugünü idrak edemeyiz. Eskiye bile ancak bugüne göre muhakeme etmeli ve değerlendirmeliyiz.⁽²⁾

Ali Kemal'e göre tenkid asrımızda bugün ayrı bir san'at ve ilim kolu durumuna gelmiştir. Hatta bütün ilim ve san'at sahalarına rehberlik ve öncülük etmektedir:

"Usûl-i tenkid asr-ı hâzırda bir san'at, hatta bir fen derecesini ikrâz etmiştir. Fünûnun da rehberi, pişvâsı, mürebbisi olmuştur. Münakkidler füzulâ-yı asrın ercümendi, erbâb-ı fazl ü edebîn en dânişmendidirler."⁽³⁾

Bu mânâda münakkid de "müelliflerin üstâd-ı içtihadı münakkid-i fezâil-nihâdıdır." Tenkid ve münakkid, yazarı teşvir eder ve okuyucu ile seyircinin esere rağbet göstermesine sebep olur. Ayrıca halkın iyi eserle kötü eseri ayı-

(1) Gülşen, nr. 15, Aynı makale, s. 58-59.

(2) A.y., s. 59.

(3) "Bir numûne-i tenkid", Mekteb, nr. 9, 21 Nisan 1310 (3 Mayıs 1894), s.414.

rabilmesine yardımcı olur. San'at eserleri böylece cemiyet içerisinde büyük ilgi görür, böylece gerçek değerine kavuşur:

"Kabil mi ki (münekkidin) nazar-ı takdîrine uğramayan bir tiyatro rağbet-i âmmeye mazhar olsun. Mümkün mü ki odasının bir köşesinde mahsûl-i tefekkürâtını safha-i beyana sokamayan bir müellif her satırda o muâhiz-i müdhişin tâziyâne-i intikadını hazin hazin düşünmesin! (...) Erbâb-ı intikadın nüfûzuna pâyân mı var? Bu derece hüküm süren bir kuvve-i tenkidin tesiri ise hakikaten pek nâfi'dir. Halk iyi esere, kötü eserden bi's-suhûle tefrîk eyler.

"Erbâb-ı meziyet kudret ve kıymet bulur. Hakikat tecelli eder."⁽¹⁾

Ali Kemal bizde bu mânâda tenkid ve tenkitçiye lüzumu dile getirir. Yazara göre tenkidçi yokluğundan okuyucular ciddi ve kaliteli romanlara kavuşamamaktadırlar:

"Bizde usûl-i tenkid, hakiki münekkid yok gibidir. İşte bu fıkdan-ı seyyi'esiyledir ki muharrirlerimize matlûba muvâfık roman yazdıramıyor, tercüme ettiremiyoruz. Kari'lerimizin fikirlerinde de ciddi romanlara rağbet hevesini uyandıramıyoruz."(...) "İşte ale'l-umûm matbuâtımıza, bâ-husus romanlarımıza böyle bir usûl-i tenkidin, böyle münekkidlerin kavîyen lüzûmu vardır."⁽²⁾

Mehmed Re'fet'in "İntikad" isimli makalesi, mevcutlar içinde belki en ilmi olanıdır. O, tenkidi insanın psikolojik ve fizyolojik yapısında arar. Ona göre tenkit fikri "şüphe"den doğar. Bulutlar arkasında kalmış fikirleri ve hakikat pırıltılarını ancak şüphe ortaya çıkarır. İnsan, önce bulutların arkasındaki gerçeği belli-belirsiz görür, ondan şüphe eder, sonra bu bulutları tedkik eder, onların birbirine çarpmasını sağlar, daha sonra meydana gelen

(1) A.y.

(2) A.y.

yıldırımların oluşturduğu şimşek pırıltıları sâyesinde hakikati ortaya çıkarır. İşte bu bulutların arkasında müphem kalmış hakikatleri şimşeklerle ortaya çıkaracak ve insan idrakine sunacak olan tek vasıta "tenkid"tir. (1)

Mehmed Re'fet'e göre insanımız ecdâdının fevkalâde gayretiyle meydana getirdiği edebî, fennî ve sinai mahsûllere "meclûb-i hakikat" olarak, yani "zevki hakikatte arayarak" bakmaktadır. Artık "ilim ve irfanda açılan yolu bir meş'ale-i irşad olarak geçmek için âsâr-ı bakiyye-i edebîyeye, mâziye irca'-ı nazar ediyor; verilen fikri hâliyle kabûl etmiyor, şüphe ediyor."

Bu sayededir ki "edebiyat-ı sahiha" yoluna girmiş edebiyatçı ve tenkitçiler, eski edebiyatın fikir ve mahsûllerini tekrarlamaktan çok bunlar üzerinde düşünmekte, yani tenkidî mütalâalarda bulunmaktadırlar. Zira "bir kavimde edebiyat-ı sahiha fikr-i intikadın husûlüyle te'essüs eder." (2)

Burada yazar, "edebiyat-ı sahiha" kavramını, Namık Kemal'in verdiği mânâdan farklı olarak tenkid fikrine dayandırmaktadır. Bununla beraber madem ki tenkidin yolu ve metodu, akla göre hakikate varmaktır, esasta iki yazarın bu konudaki düşünceleri aynı sayılabilir.

Tenkidin fert ve cemiyet üzerindeki tesiri de önemlidir. Sanat ve edebiyat çerçevesinde de kalsa, tenkid, hem edebiyatçılara, hem de millete rehberlik vazifesi görür:

"İntikad-ı edebî, edîbe, millete rehber-i mütâlâ'ât olur." (3)

(1) "İntikad", Hazine-i Fünûn, nr. 52, 23 Haziran 1310 (5 Temmuz 1894), s. 415-416.

(2) A.y., s. 416.

(3) A.y.

Burada, bir defa daha, tenkitçinin fert, cemiyet, hat-
ta bütün insanlık için görevi mesele. ortaya çıkmakta-
dır. Tenkitçi "tedkik" ve "tahlil" edendir. Fakat neyi ve
nasıl? Bu ilmi bir tavidir:

"...fıkr-i beşeri tahlil edecek, kalb-i beşere neş-
ter-i tedkikini saplayacak şâir değil, mütefennim münte-
kiddir..."⁽¹⁾

"...Bir müntekid bir ehl-i teşrîhe benzer. Elinde
hakikat-cûyâne salladığı neşter-i tedkikini edibe, âsâr-ı
edebîyeye uzatır, onları parçalar, bu edibin şu eser-i
edebîyi vücûda getirmek için takip ettiği fikri, tâbi ol-
duğu kavâidi, hisseylediği ıztırâbı göstermeğe çalışır.
Muharririn tabiatını, mizacını tedkik eder; muharriri te'-
lif-i esere sevk eden hâdise-i hayatîyeyi, ilkaât-ı tabi-
at-ı muhitayı piş-i nazara alır. Müntekid yalnız bir hâ-
diseyi, bir eseri esbâb-ı mûcibe ve netâyic hâsılasıyla
takip eder. Bu sûretle eser nevâkıs veya meziyât-ı kâmi-
lesiyle arz-ı vücûd eder."⁽²⁾

Görüldüğü gibi, bu tenkid ve tenkitçi anlayışında
artık hissi değerlendirmelere, yahut intibalara dayanan
"sübjektif" veya "impresyonist" bir tenkit görüşü hâkim
değildir. Müntekid "mütefennin" sıfatını da taşıdığı an-
dan itibaren tenkidin mâhiveti değişmiştir. Kaldı ki bir
eserin vücûd bulmasında sanatkârın mizaç ve şahsiyeti, mu-
hiti, hayatı gibi faktörlerden bahsetmek, Türk tenkidini
alışılâgelen tenkit düşüncelerinden kurtararak Batı ten-
kidinin bazı teori ve kavramlarına yaklaştırmak demektir.
Yahut onların tesiri altında bir tenkit görüşü ortaya koy-
maktır. Nitekim aynı yazarın aşağıdaki düşünceleri bir yan-
dan Hyppolite Taine'i diğer yandan Saint-Beuve'ü kuvvetle
hatırlatır.

(1) A.y., s. 418.

(2) A.y., s. 416.

Dahası var: Tenkid "Bir eserin yalnız nevâkıs-ı lâfziyesini, nevâkıs-ı sarfiye ve nahviyesini sâhib-i eserin yüzüne çarpmaktan ibâret değildir." Bu vazifeyi tenkidçi dilci ve gramercilere terketmelidir. Keza bir eserde söz ve edebiyat sanatlarını bulup çıkarmak da tenkidçiye düşmez. Münekkidin esas görevi, bir eserde insan hallerini ve insan ile hayat arasındaki münasebetleri ortaya koymaktır. Şu ifadeler yazara aittir:

"Müntekid, karilerine tanıtmak istediği bir şâir veya muharririn nakâis-i sarfiye ve nahviyesi ile uğraşmamakla beraber, eserlerinde gördüğü sanâyi'-i edebiye, tezyinât-ı lâfziye karşısında da mütehayyirâne, meftûnâne durmaz. Hâdisât-ı hayatîyeyi tedkik eder ; tabiatini, mizacını tayin ettiği şâir veya muharrir üzerinde tesirât-ı âlem-i hâricîyeyi gösterir." (1)

Tenkitte dikkat edilmesi gereken bir nokta daha vardır: Eser ile sanatçı ayrı ayrı mütâla'a edilmemeli, aralarında sıkı bir münâsebet, birbirini tamamlayan ve izah eden münâsebetler bulunduğu unutulmamalıdır. Bu bakımdan tenkitçinin bir başka görevi de bizzat eseri tedkik etmenin yanında, o esere tesir eden faktörleri, yazarın mizacını, yetişmesini ve bulunduğu çevreyi araştırmaktır:

"Tevlîd-i eseri icab eden teessürâtı tesirât-ı tabiat-ı muhitada, mizacda arar. Hâsılı, mahsûlû ayrı ayrı piş-i nazar-ı mütâlâ'aya almaz, bunun ona kat'iyen merbût olduğunu, bunu anlamak için onu tedkik etmek lâzım geldiğini bilir." (2)

Bu böyle olmakla beraber tenkitçinin şu hususu da unutmaması lâzımdır: Edebî eser, dış âlemden gelen tesirlerin ve sanatçının mizacının bir mahsûlû ve muhassalasıdır. Ancak münekkit, edebî eserde görülecek "nekâis"den

(1) A.y.

(2) A.y.

dolayı şâir veya muharriri yerden yere vurmamalıdır. Bu eksiklikler veya zaaflar cemiyetin; âlem-i hâricî'nin de olabilir. Bu itibarla tenkitçi behemehal hata bulan değil, anlamaya ve anlatmaya çalışan insandır. O değerleri ve güzelliikleri görmeli ve göstermelidir:

"...eser, netice-i teessürât u mütalâ'ât olduğu ve teessürât, tabiat-ı mizac üzerinde tesirât-ı âlem-i hâricî neticesi bulunduğu cihetle gördüğü nakayisden dolayı şâiri, muharriri yakasından tutup sürüklemeyen, müntekid mu'teriz değildir; o yalnız "âgâh eder"; bir muharririn tarihçe-i hayat-ı manevîyesini vücûda getirir; müntekid kemâl-i bi-tarafî tedkikât ile ifâ-yı vazife ettiği için muâheze etmekten içtinâp eder; binâenaleyh intikadât-ı edebîye muâhezât ve ta'rizât demek değildir."⁽¹⁾

Bu "muâhezât" ve "ta'rizât"tan tenkitçiyi hakîkî tenkide yükseltecek bir yol da bir çeşit "érudition" demek olan edebî eseri edebiyat-dışı bilgiler, kaynaklar ve belgelerle izah etme metodudur. Bu şu demektir:

"Müntekid bir şâir veya muharririn âsâr-ı mevcûdesini okumakla iktifa etmez. Şâir veya muharririn bulunduğu zamanı, içinde yaşadığı âlem-i efkâr u mütalââtı ortaya kor, şâir veya muharrirleri tanıyanları söyletir, mesrûdâtını akvâl-i şühûd ve delâil-i metîne üzerine binâ eder; velhâsıl tedkik ettiği şâir veya muharririn ancak mizac veya itiyâdâtını, zaman ve muâsırını tanıdıktan sonra hakkında bir hüküm verir."⁽²⁾

Mehmed Re'fet de Mehmed Ziver gibi, tenkidçiyi cemivete rehber olarak telâkki eder. Ona göre de tenkitçiler hem muharrir ve şâirleri yönlendiren, hem de halkı

(1) A.y.

(2) A.y.

aydınlatan ve umumî kültürü yükselten kişilerdir. Ayrıca edebî ekollerin oluşmasında ve edebiyatın gelişmesinde yol gösterici vasfındaki tek kişi ancak tenkitçidir. En geniş mânâsında "mürebbi-yi efkâr" odur:

"Her sınıf muharririnin istikamet-i hareketini ta'yin edecek, semâ-yı edebiyatta zuhûr eden veya ziyâ-pâş-ı i'tilâ olan encûm-i edebî halka, mütâliine gösterecek muntekidir. Onu tatmin edecek, ona her yerde barika-i hakikati gösterecek muntekidir. Her şeyden ziyâde vüs'at-i fikre muhtaç olan muntekid, hakikat-bîn olduğu, kudret-i kâfiye-i intikadî hâiz bulunduğu halde dâcâr-ı vehm ü tereddüt olan mütâli'ini ikna ve irşâd edecek iktidârı hâizdir. Muntekid emziceyi tedkik eder; bunlarda meknûz olan hasâis-i nâdireyi gösterir; bu sûretle halkın, mütâliinin mürebbi-yi efkârı olmuş olur...

"...Muntekid mesâlik-i muhtelif-i edebîyeye rehber-i terakki olmak hizmetini görür." "...Muntekid mürşidi olduğu kafiye-i üdebânın ihtirâmâtına, ihtisasâtına iştirak etmelidir; bunları bilmez, bunlarla mütehassis olmazsa sözlerinde isâbet, sıhhat olamaz."⁽¹⁾

Bütün bunları hâiz tenkidçi ise bizde henüz görülmemiştir:

"Bizde sıhhat veya sakamet âsârı gösterecek, halka rehber-i mütalâ'ât olacak muntekid yetişmemiştir. Edebiyatımız ibre-i nâzime-i harekâtı bulamamış, tereddüt ediyor."⁽²⁾

Halid Safâ'ya göre Tenkid, edebî eserleri muhteva ve mevzularına göre inceleyen, yazarını da başarılı veya başarısızlığını gösteren bir "mizan" ve "mehakk"dir:

(1) A.y., s. 416-417.

(2) A.y., s. 417.

"Tenkid bir mizan, bir mehakkdir. O, cihan-ı matbuâta akın akın dökülen âsâr arasından, mûndericâtından, mûndericâtının mevzu'unun nefâseti cihetiyle şâyân-ı mütâlâ'a olanları ayırır... Nazar-ı dikkat önüne muharririn muvaffakiyetini adem-i isabetini açar."⁽¹⁾

Halid Safâ, Avrupa'da tenkid ve mûnekkidin yazarlar üzerine olan tesirine dikkat çeker. Ona göre muharrir ve eserlerin istikbâli, mûnekkidin ağzından çıkacak "iki söz"e bağlıdır. "Mizâne-i tenkid" sayesinde yazar ve eserler halk arasında rağbet görür, şöhret kazanır; veya tam tersine, unutulmaya mahkûm olurlar:

"Hiç bir muharrir tasavvur edilemez ki bir mûnekkidin mahsûl-i fikri hakkında yazacağı mütâlâ'adan kalbinde bir heyecân, fikrinde büyük tayf-ı me'yûsiyet-nişân bulmasın. Ertesi gün mizane-i tenkidten geçecek bir eserin muharriri o gece neler düşünür bilir misiniz?.. İstikbâli, şân ü şöhreti o mûnekkid denilen mahlûk-ı müdhişin iki sözüne mevkûf. Sabahleyin titrek elleriyle, kalbinde bir halecân olduğu halde gazeteyi alır açar; iki söz, sahne-i matbuâta attığı ilk adımı lerzedâr eder. Sallanır bir nokta-i istinâd bulamaz, girdâb-ı mechuliyete yuvarlanır, o muharrir ölmüşdür; dirilmez.(...)

"Yine o iki söz, âfât-ı şöhretin her bir noktasından alkış sadâları, tahsîn nâ'raları yükseltir. Eserin binlerce nüshası umûmun ceyb -i tehâlûküne gömülür, eydi-i itibarda dolaşır: Muharrire istikbal kapıları küşâdedir."⁽²⁾

(1) "Tenkid", Mekteb, c.IV, nr. 23, 22 Şubat 1311 (6 Mart 1896), s. 354.

(2) A.y., s. 355

Nitekim Fransız romancısı Georges Ohnet, münekkid Jules Lemaitre'in tenkidlerinden sonra şöhretini muhafaza edememiştir:

"...Georges Ohnet biçâresi Jules Lemaitre'in sillesiyle düştü, bugün hâl-i ihtizârda; şân ve şöhret-i mazîyesine ebediyen veda etmiş."⁽¹⁾

Halid Safa, bizde tenkidin Batı'daki mânâ ve fonksiyonuna henüz ulaşamadığını, ancak meşhur Batılı münekkidlerin tenkide âit eserlerinin tercüme edilerek Türk okuyucusunun bu konuda fikir sahibi alabileceğini söyler:

"Bizde tenkidin mânâ-yı şâmilî henüz lâayıkıyla anlaşılamamıştır. Bunun için, garbın en meşhur münekkidlerinin tenkidâtını tercüme ederek inzâr-ı âmmeye vaz' (ile) tenkid hakkında bir fikir peydâ ettirilebilir...."⁽²⁾

(1) A.y.

(2) A.y.

B) ESER TENKİDLERİ

- Ş İ İ R -

ABDÜLHAK HÂMİD'İN ESERLERİ

Menemenlizâde M. Tâhir, Abdülhak Hâmid ve eserleri hakkında en çok yazanlardandır. Yazar, Hâmid'in eserleri hakkında umumî bir değerlendirme yaptığı gibi münferit olarak bazı eserleri üzerine de makaleler kaleme almıştır. Bu makaleler genellikle Hâmid'i yüceltici, övücü, hülâsa sübjektif ifadelerle doludur. Meselâ, "Mâcerâ-yı Aşk serâpâ letâfet-i sevâdır, Duhter-i Hindû ser-te-ser bedâyi'-i şî'riyedir. Tarık'sa başdan aşağıya kadar bir ders-i hikmet ü hamiyettir. (...) Hele Sahra!... Bir nümûne-i belâgattır." Makber, Ölü, Divaneliklerim ve Bunlar Odur isimli eserleri ise, "Eşâr-ı Osmanîyede bir tahavvül hâsıl edecek kadar güzel ve emsâline benzemez sûrettedir."⁽¹⁾

Ona göre Hâmid, Türk edebiyatının önde gelen şâirlerinden biri, hatta birincisidir:

"Osmanlılar arasında şâirlikle iştihâr edenlerin birincilerinden biri de Abdülhak Hâmid Beyefendidir. Tab'-ı şâirânesi her yolda nazm-ı eş'âra müsâiddir. Âsâr-ı şî'riyesi şafak bulutları gibi dâima başka bir letâfette, başka bir renkde görülür: Bugün nazmettiği bir şiir yarın meydana koyduğu bir manzûmeye benzemez. Bir eseri okunur, Nedim'in tab'-ı şûhu rûh bulmuş da tekellüm ediyor, sanılır. Bir diğer eseri okunur, hakîm-i tefekkür-perver söz söylüyor zannedilir... Malûmdur ki edebiyatta şîve-i beyân ve tefekkürü esas madde ile mütenâsip bulundurmak da levâzım-ı ma'rifetin birincilerindendir. İşte Hâmid'in eserlerinde görülen ihtilâf-ı elvân bu dakikaya mebnîdir."⁽²⁾

(1) "Edebiyatımıza Dâir Bir İki Söz-Hâmid", Gayret, nr. 11, 14 Mart 1302(26 Mart 1886), s. 43.

(2) A.v.

Menemenlizâde M. Tâhir'e göre Hâmid ile Türk edebiyatı büyük bir değişme ve ilerleme kaydetmiştir. Artık şiirleri "sânihât-ı vicdaniye" süslemeye başlamıştır:

"Siz bir hârika-i dehâsınız ki zuhûrunuzla şi'r-i Osmani bir büyük tebeddüle uğradı, bir büyük eser-i terakkî gösterdi. Şiir tercümân-ı vicdân oldu, sânihât-ı vicdaniye şiiri tezyîn etmeğe başladı."⁽¹⁾

Hâmid şiirlerinde "vicdanından nasıl gelmişse öyle yazmış; hissiyatı nasıl sevk etmiş ise öyle düşünmüş"tür.⁽²⁾ Hâmid'in kullandığı teşbih ve istiâreler devri için umûmiyetle yeni ve hiç işitilmemiş idi:

"Kullandığı teşbihât ve istiârâtın hemen hepsi denemek kadar ekseri yeni ve hiç işitilmemiş bedayi'dendir."

Hâmid'de Divan şâirlerimizin yıllardır kullana kullana "köhne"leştirdiği "hayâl"lere tesadûf edilemez.⁽³⁾

Menemenlizâde M. Tâhir, Hâmid'e dâir makalelerinde daha çok, "Sefile" olarak adlandırdığı "Bir Sefîlenin Hasbihâli", "Bunlar Odur", "Makber" ve "Ölü" üzerinde durmuştur.

Sefile:

Sefile'de "fenalıkları" tasvir ederek edebiyatımıza yeni bir tem getiren ve böylece umumî ahlâka hizmet eden Hâmid, "şayân-ı tebrik" bir eser ortaya koymuştur:

"Sefile'yi neşretmekle edebiyatımızın bir noksanını ikmâl buyurdunuz. Aşk ü sevdâ üzerine bu kadar eserlerimiz bulunduğu halde hiç birisinde sâika-i sevdâ ile hâl-i sefâlete düşüp cevher-i ismet ü iffetini kaybeden bir kadının

(1) "Saadetli Hâmid Beyefendi Hazretleri'nin Lûtuftâmelerine Takdîm Ettiğim Cevaptır", Gayret, nr. 12, 21 Mart 1302 (2 Mayıs 1886), s. 48.

(2) "Edebiyatımıza Dâir Bir İki Söz-Hâmid", Gayret, nr. 11 s. 43.

(3) "Edebiyatımıza Dâir Bir İki Söz-Hâmid", Gayret, nr. 14, s. 54.

hâli tasvîr edilmemiştir; halbuki en ziyâde ehemmiyet verilecek şeylerin birisi de budur. Edebiyat müzekki-yi efkâr ise bu hâlin intâc edeceği fenalıkları musavver olarak herkesi öyle bir şenîa irtikâbından men edecek edebî bir eserimiz bulunmaması şâyân-ı teessüf değil midir? Söz o noksan-ı ikmâl ile o teessüfû izâle eylediniz. Şâyân-ı tebrik-siniz."⁽¹⁾

Bunlar Odur:

Bu eserde yer alan "Ebedî bir Saniye" ve "İğbirâr" isimli şiirler, "en tabii yazılmış" fakat melekleri hayran edecek kadar güzel "manzûmelerden"dir.⁽²⁾

Makber ve Mukaddimesi:

Menemenlizâde M. Tâhir, Makber mukaddimesi hakkında, "lisanımızda o yolda yazılmış bir nesir görülmemiş"tir diyerek söze başlar.

Ona göre Hâmid'in yaşı ilerledikçe şiiri san'at bakımından geri kalmamış, bilâkis "terakkî" etmiştir. O kadar ki "şâirâne ve ulvî olmakta esere bile takaddüm" eden Mukaddime'deki fikirleri göz önüne alınırsa söylenecekler ancak şunlardır:

"Erbâb-ı mütalâ'a içinde cihanın kalbe تنها görüldüğü bir zamanda -ki neden olduğu bilinmediği halde ekseriyen vâki olur- bir kabristana gidip de işitilen ulvî ve hamûşâne sadâları dinleyen var mıdır? Varsa Makber'in kıymetini herkesden ziyâde o takdir edebilir. O sadâlarda irtibât olur mu? O sadâlarda nahiv, mantık, kavâid aranır mı? Makber'de de aranmaz. Hâmid Bey'in kalbi bir hayâlin kabristanı olmuş ki servileri hâtırât-ı mâzidir; o servilerin te-

(1) "Cevap", Gayret, nr. 21, 23 Mayıs 1302 (4 Haziran 1886), s. 81-82.

(2) "Hâmid Bey Terakki mi Ediyor Yoksa Tedennî mi? Yahut Makber", Gayret, nr. 22, 30 Mayıs 1302(11 Haziran 1886), s. 88.

sâdümünden, o kabrin heybetinden, o hâlin, o mevki'in dehşetinden bir sadâ çıkmış, işte o Makber olur. Binâenaleyh şiirce bir terakkidir." (...)

"Kalemini ele alınca güzel bir manzûme yazabilmek ve yazılan şey güzel olmak bir terakki ise Makber de bir eser-i terakkidir."⁽¹⁾

Ölü:

Menemenlizâde M. Tâhir'e göre bu eserin "her beytinde bir letâfet, hele hey'et-i mecmuâsında bir ulvîyet, bir nefâset var ki sâmia-i vicdâna (ben şiirim) diye nidâ ediyor"... "içinde mânâsı anlaşılmaz bazı sözler de var" olsa da "yine güzel, çünkü okunduğu zaman insan müteessir oluyor"

Hâmid bu eseriyle "tercüme-i vicdanda gösterdikleri iktidar cidden tebrike sezâ-vârdır".⁽²⁾ Makber'le mukayese edildiği zaman "Ölü ulvidir, şâirânedir, fakat Makber'de ulvîyet daha ziyâde"dir.⁽³⁾

(1) A.y., s. 87-88.

(2) "Ölü", Gayret, nr.2, 10 Kânun-ı sâni 1301 (22 Ocak 1896), s. 7.

(3) Gayret, nr. 22, s. 88.

-ROMAN ve HİKÂYE-

1. RECAİZADE MAHMUD EKREM

Muhsin Bey:

Ali Suad, Recâizâde M. Ekrem'in Muhsin Bey adlı eseri hakkında kaleme aldığı bir makalede, eserin konusu, dil ve üslûbu ile karakterleri üzerindeki görüşlerini ifade etmiştir. (1)

Yazar önce şu tesbiti yapar: İster "idealizm sûretiyle" (romantik), isterse "natüralizm usûlünde" veya "tarihi muhtevalı" olsun bütün roman ve hikâyeler umûmiyetle aşktan, "zarûret ve sefâletten" bahseden ve "fezâil-i insaniyet"i konu alan eserler olmak üzere üç grupta toplanır. Muhsin Bey'in yeri nerededir?

"O halde hangisi okunsa ya bir muâşakanın edvâr-ı lâtifelerinden veyahud yine bir sevdavi vak'anın netâyic-i müellimesinden bahseder ve daha olmazsa buna cemîyet-i beşerîyenin en ziyâde nazarını celbe şâyân olan fakr u zarûretin âlâmını gösterir veyahud bu vesîle ile fazâil-i ulviye-i insaniyeden bir şahıs üzerinde insanın vicdanını imrendirecek kadar tasvir eder. Roman (idealizm) suretiyle de yazılsa, (natüralizm) usûlünde de yazılsa yine böyledir. Tarihi de olsa vak'a-i musavveresi yine bu yoldadır."

Muhsin Bey de bu tasnifler içerisinde "aşkdan bahseden eserler" kısmına girmektedir: "Muhsin Bey bunlardan aşk u sevdânın bir karargâh-ı rikkat-âveridir." (2)

Bu demektir ki Muhsin Bey tam bir "romanesque" eserdir. Üslûbuna gelince, bu eser "âheng-i selâset", "nezâket-i

(1) "Muhsin Bey", Mekteb, nr.1, 30 Kânun-ı evvel 1309 (11 Ocak 1894), s. 13-18.

(2) A.y., s. 14.

ifâde" gibi dil ve üslûp özellikleri göstermekte, orjinal ifadeler ihtiva etmekte ve bizzat Recâizâde M. Ekrem'in üslûp tasnifindeki "Üslûb-ı müzeyyen"e mükemmel bir örnektir:

"Üslûb hakkında ne kadar güzellikler varsa kâffesi-
nin vücûdu Muhsin Bey'de müşâhade olunur. Âheng-i selâset
her sahifede bin türlü nagamât-ı rakika ile arz-ı mehâsin
eder. Her ibâre bin türlü şükûfenin ma'kes-i hüsn-i ren-
gînidir. Nezaket-i ifadenin etvâr-ı dil-firibânesinden
sarf-ı nazar, "şâikâne", "perestîde", "sevdâlı nazar",
"ömr-i güzeste" lûgatleri gibi daha bazı tabirât (icad-ı
elfâz) kısmına dâhil edilmemek kabil değildir." (1)

"Hikâyenin esasen (hayâlî) olması ve mevzu'unun âşı-
kâne ve şâirâne bulunması cihetiyle Ekrem Beyefendi'nin
tarz-ı tahririnde (Üslûb-ı müzeyyen) ihtiyâr etmesi muvâ-
fık-ı tab'-ı selîmdir. Çünkü oradaki tefekkürât-ı sevdâ-
perestânenin ta'allûk ettiği şeyler en başta (Dilârâ) ol-
duğu halde çemenler, çiçekler, baharlar gibi nâzik ve ra-
kık hüsnülerdir. O halde onları tarif edecek sözlerin de
açık renkli, güzel çehreli bir takım ezhâr-ı elfâz ile be-
zenmiş menâzırı ihtar edecek kadar süslü olmaları münâ-
sibtir." (2)

Ancak üslûp itibarıyla hâiz olduğu mükemmeliyet,
eserin karakterlerinde aynı derecede değildir, hatta as-
lî şahıs ve sevgilisinin canlandırılmasında, tasvirlerinde
romancı o kadar başarı gösterememiştir.

Recâizâde M. Ekrem Muhsin Bey'i henüz hikâyenin ba-
şında -daha sonraki sahifelerde sevgilisi Dilârâ'nın ve-
remden ölmesi üzerine duyacağı ızdırapla okuyucuları daha

(1) A.y., s. 15.

(2) A.y., s. 16.

da etkilemek düşüncesiyle- "bir kadın kadar nahif ve rakik olarak" göstermiştir. Buna mukâbil Dilârâ yakalandığı verem hastalığı karşısında bir erkek kadar dirençli ve seğukkanlı tasvir edilmiştir. Yazar bu tezada dikkati çeker:

"Bir genç erkek kadar fikr-i şâirîyete mâlik olduğu gösterilen Dilârâ'nın ye's ve kederi bir faaliyet-i muhterise ve bir ulviyet-i müheyyiceyi gösterecek vakayi' ve harekâtla tasvîr ve nihâyet o kızcağızın da şihâb-ı sâkîb gibi uçup gittiği tahrîr buyurulsa idi daha güzel ve daha tesirli olur idi zannederim."⁽¹⁾

Aynı eserin bir de "tablo" olarak adlandırılan tasvirleri vardır. Bunları yazar tabii bulmamakla birlikte, beğenir. Ona göre bu tasvirler her ne kadar natüralist roman tarzından -bir başka ifadeyle tabiilikten- uzak olsa da, okuyucuya tesir edişi ve olayın havasına uygun düşmesi bakımından başarılıdır. Yazarın bu konudaki düşünceleri şunlardır:

"Böyle şeylerin tabiilikçe kıymeti olamamakla beraber esâtir perileri gibi zevke temas eder, hayâli okşar çehreleri vardır. Ale'l-husus böyle, sırf (ideal) tablolar da insanın kalbine dokunmadan temaşaları kabil olamaz: "Hatta kendimce tecrübe ettiğim hâlâttandır ki, intizamlarının muhafazasına dikkat edilen kabirler üzerinde ekseriyetle açılan o koyu lâ'l renkli kokusuz gülleri ne vakit görsem, ne vakit elime alsam sâir nev'inden hissettiğim şâikâne bir zevk-i tâzeye bedel onlarda hüzn-engiz bir gariplik anlarım." Bu hâl ne kadar büyütülse o derece tabiilikten çıkacağı cihetle (natüralizm) mesleğinde kıymetsizliği ve fakat bu hikâyenin zeminine muvâfakatinde dahi kıymet-i mevzu'îyesi müşâhede olunur."⁽²⁾

(1) A.y., s. 15.

(2) A.y., s. 16.

II. MUSTAFA REŞİD BEY

Flora

Mustafa Reşid Bey'in bu isimdeki romanı, Âsâr mecmu-âsında üslûp ve vak'a bakımından incelenmiştir. ⁽¹⁾

Önce eserin vak'ası üzerinde durulur. Bu roman "se-lis ve tabii" yazılmış olmakla beraber vak'a ve onun dayandığı ana fikir açısından zayıftır, hatta inandırıcı değildir. Zira romanlar ancak "bir fikr-i esasi" üzerine yazılırsa makbul olur." Sadece "eğlendirmek" gayesiyle kaleme alınan eserler "ne kadar güzel yazılsa" tenkide maruz kalmaktan kurtulamaz. Bunun içindir ki eserde okuyucuya verilmek istenen "kızlarının evliliğinde zenginliğe itibar edenler sonunda pişman olurlar" ana fikrinin sadece iki sayfayla geçirilmesi uygun değildir.

İkinci husus, vak'anın inandırıcı olmayan aşk duygusudur. Şiddetli bir sevdanın tesiriyle intihara kalkışan Flora'yı bu teşebbüsünden bir şâir kurtarır. Flora da "az bir zaman geçer geçmez" eski sevdasını unuttur. Yeni tanıştığı şâire âşık olur. İşte bu bakımdan eserdeki vak'a tabii değildir, adeta zoraki icad olunmuştur:

"Sevdası uğrunda kendini telef edecek kadar meftunu olduğu sevgilisini Flora ne çabuk unutuyor? O esnada kızın kalbinde vuku'-ı tabii olan mücâdelât-ı âşıkaneenin tasviri romana en ziyade ziynet verecek şeylerden iken ondan kat'â bahsedilmemek ne mübâlâğaya mebnî ihtiyâr ediliyor? (...) Ma'sûkunu o kadar az bir zaman zarfında

(1) "Flora", Âsâr, nr. 14, 21 Ağustos 1302 (2 Eylül 1886), s. 1-2.

külliyen terk ederek başka birisini sevmesi tabii olmamak-
la bir çok esbâb-ı mühimme neş'et etmek, bir çok mücâdelât-ı
hissiyeyi bâdi olmak iktizâ ederdi. Bunlar olmadıkça vak'a
tabii görülemez."

Yazar, eserin bir yerinde "takdim ettiler" yerine
"presante ettiler" tabirinin kullanılmasını da tenkid eder.
Mecbur kalmadıkça "ecnebi kelimeleri" kullanmaktan kaçınma-
lıdır. Aksi takdirde Türkçe'nin yeni bir ecnebi dil isti-
lâsına uğramak tehlikesi vardır:

"İfade arasında "presante ettiler" gibi Fransızca
kelimeler karıştırılıyor.

"Halbuki bu "takdim ettiler" sûretinde Türkçe olarak
da ifade olunabilirdi. Fikrimce bir mecburiyet-i kat'îye
görülmedikçe ecnebi kelimeleri isti'mâlden tevakkî etmemiz
iktizâ eder. Lisanımızın Arabî-Farisi kelimelerle dolduğu
yetişmişyormuş gibi bir de Fransızca kelimât ile imlâsı
pek münâsib olmaz sanırız."⁽¹⁾

(1) A.y., s. 2.

HATIRÂT TENKİDİ

AHMED RASİM

Gecelerim:

Müstecâbizâde İsmet, Ahmed Rasim'in Dârüşşafaka'da geçen okul yıllarını anlattığı Gecelerim'in neşri üzerine yazdığı makalede eserin muhtevâsından bahsettikten sonra onun kendisinde uyandırdığı duygu ve düşünceleri anlatır. (1)

Konusu " canlı bir makale ile mektep âlemlerini ve leyâl-i güzestenin meserret-âver, hüzn-âmez hâtıralarını müş'ir diğer bir takım makalât-ı müteselsileden ibâret olan bu eser sadece "fikri" değil, aynı zamanda "hissi"-dir ve bizzat yaşanmış olayları anlatması bakımından da canlı bir biyografik eserdir.

"Hissiyâta ve serâir-i kalbiyeye ta'alluk eden" bir eser olarak Gecelerim, "birinci derecede kıymet-i edebiye-yi hâizdir". Keza bu eser, Ahmed Rasim'in "hissiyât ve teessürât-ı kalbiyelerinin mir'at-ı in'itâfıdır." (2)

Aynı eser hakkında Ahmed İhsan da Servet-i Fünûn mecmuasında bir makale neşretmiştir. (3)

Ahmed İhsan, Ahmed Rasim'in bu eserde kendi hayatını "gayet sade ve müessir tasvirlerle"ve "kendine mahsus selâset-i ifadesiyle" anlatmıştır. (4) Ve onunla Ahmed Rasim, "en rakik hissiyâtı, en nâzik teessürâtı tasvîr" hususundaki iktidarını isbatlamıştır. (5)

(1) "Gecelerim", Mekteb, nr. 26, 2 Mart 1311 (14 Mart 1895), s. 582-583.

(2) A.y., s. 582.

(3) "Bibliyografya", Servet-i Fünûn, nr. 207, 16 Şubat 1310 (28 Şubat 1895), s. 391-393.

(4) A.y., s. 391.

(5) A.y, s. 393.

= T Ü R K =

= E D E B İ Y A T Ç I L A R I =

A) D İ V A N Ş A İ R L E R İ

FUZULİ :

Ara Nesil mensupları, büyük nisbette Avrupa'ya ve Yeni'ye açılmış olmakla birlikte, Eski Türk Edebiyatı'nın bazı şâirleri üzerinde de durmuşlardır. Bunların başında Fuzulî gelir.

Mehmed Ziver ve Nâbizâde Nâzım, Fuzûlî'nin edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında dikkate değer makaleler kaleme almışlardır.

Mehmed Ziver, "Fuzûlî'yi Tanıyalım" başlığı altında neşrettiği iki makalede, şâirin hayatını, edebî şahsiyetini ve eserlerini incelemiştir.⁽¹⁾ Nâbizâde Nâzım ise, kendi ifadesiyle, "intikad-ı bi-tarafâne ile" Fuzûlî'yi ele almıştır.⁽²⁾

a) Eserleri:

Mehmed Ziver, Fuzulî'nin eserlerinden önce ismen bahseder:

"Şâir-i meşhûrun malûm olan âsârı şunlardan ibarettir:

- Üç lisan üzre müretteb ve muntazam bir divan-ı eş'âr,
- Hikâye-i Leylâ vü Mecnûn (manzum)
- Hadikatü's-Süedâ (mensur ve manzum)

(1) "Fuzûlî'yi Tanıyalım", Nihâl, nr. 8,9; 1304 (1887-1888); s. 228-232, 269-274.

(2) "Tahlîlât-ı Edebîye - Fuzûlî", Servet-i Fünûn, nr. 2,3; 21, 28 Mart 1307 (2 , 9 Nisan 1891), s. 18-21, 29-32.

- Sıhhat ü Maraz (Farisî)

Bunlardan başka bir de "Hamse" nâmıyla bir eseri bulunduğ u bir tezkire-i şuarâda mukayyedir."⁽¹⁾

Bunlar arasında Divanın ayrı bir yeri vardır. O kadar ki Fuzûlî'nin edebî dünyasını tanımak için sadece Divan'ını incelemek kâfidir:

"Fuzûlî'nin istidrak-i mâhiyet-i edebîyesi için yalnız Divan'ını nazar-ı dikkate almış olsak kâfidir. Çünkü zevk-i selim ashâbının şâiri neden o kadar sevip, eş'ârını niçin o mertebe hâhişle okuduklarını anlamak elzemdir."⁽²⁾

Nâbizâde Nâzım'a göre ise Fuzûlî'nin Leylâ ile Mecnûn'u âdeta bir "tarihçe-i âşıkâne"dir ve bu eserle Fuzûlî bütün san'at kabiliyetini ve dünyasını ortaya koymuştur:

"Bu tarihçe-i âşikanede Fuzûlî sanki manevîyet-i edebîyesini tasvir ve teşhîr etmiştir."

Bu eser, sadece Fuzûlî bakımından değil, Türk edebiyâtı tarihi bakımından da bir mükemmeliyet merhalesidir. Nasıl her millet bir şâhesere sahipse ve o eserle tanınmışsa, Fuzûlî'nin "Leylâ ile Mecnûn"u da bizim şâheserimiz sayılmak lâzım gelir. Bu o kadar böyledir ki:

"Eski Yunanlıların Homer 'leri, Lâtinlerin Virjil 'leri, Acemlerin Firdevsî'leri, Fransızların Fênélon'ları, Rasin'leri varsa bizim de Fuzûlî'miz vardır. Bunu onlara tercih etmiyoruz, hatta bir dereceye kadar müsavi bile tutmuyoruz. Fakat manevîyet-i edebîyece onlar ne ise bu da odur."⁽³⁾

Bu değerlendirme ve mukayese dikkate şâyândır. Zira yukarıda isimleri zikredilen şahsiyetler Batı edebiyatla-

(1) Nihâl, nr.8, s. 229.

(2) A.y., s. 230.

(3) Servet-i Fünûn, nr. 3 , s. 30.

rının klâsikleridir. O halde Fuzûlî' ve eserleri için de Türk edebiyatının klâsîği denilebilir.

Nâbizâde Nâzım'ın bir kanaati de şudur: Eğer Fuzûlî kendisine lâayık bir zeminde ve fikir ortamında yetişmiş veya bu zemin ve ortamı bulmuş olsaydı, Dante'nin "Cahîm'i-ne muâdil" eserler ortaya koyardı.

Mehmed Ziver mukayeseyi başka vâdide yapar. Gerçi Fuzûlî "gazel-serâlıkta şöret" bulmuştur. Fakat o, "kasîde"-de de başarılıdır ve hatta "Nef'i ve Nedîm'e yakın sözler söylemiş"tir.⁽¹⁾

Nâbizâde Nâzım ise Fuzûlî'nin "Kasîde-i Süleymânîye"-sini "nümûne-i bedayî" olarak vasıflandırır. Bu şiir bunun için nümûnedir ki, "o letâfette, o ulviyette ve o üslûbta bir manzûme" henüz görülmemiştir."⁽²⁾

Fuzûlî'nin eseri, ebedî şiirin de vasıflarına, çok yönlülük ve çok değerlilik gibi çağını aşan husûsiyetlere sahiptir. Nitekim Mehmed Ziver, bugüne gelinceye kadar kendisine olan ilgi ve rağbette bir azalma görülmeyen Fuzûlî'nin bugün dahi aynı hayranlıkla okunmasına dikkati çeker:

"Şâirin yaşadığı asırla zamanımız beyninde güzerân eden üçyüz yetmiş bu kadar senelik bir fâsıla-i eyyâm, âsâr-ı Fuzûlî'yi enzâr-ı kadirşinâsından ıskat edememiştir"

"...îlhâmât-ı şi'rîye-i tabîiyesi sâyesinde daha birkaç asrın efkâr-ı edebine hitab edecek bir feyz-i tabiate mâliktir."⁽³⁾

Gerçi şiir "muhayyel" bir sanattır, ancak "hakîkate uygun oluşu" ona ebedî bir değer kazandırır. Bu bakımdan

(1) Nihal, nr. 9, s. 270.

(2) Servet-i Fünûn, nr.3, s. 31.

(3) Nihal, nr. 8, s. 229.

ancak, "serâir-i vicdâna, hakâyık-ı edebe" tamamiyle vâkıf olan kişiler gerçek şâirlerdir:

" Bir de 'şiiir ne rütbe muhayyel olursa olsun onda bir hakikat yine mevcuddur' fikrine itimad edecek olursak, asırların, zamanların tebeddülünden sonra safha-i ebedi-yette bâki kalacak yalnız hakikat olduğunu anlar ve o halde şâirin serâir-i vicdana, hakâyık-ı edebe vukûf-ı tâm hâsıl etmiş nâdire-cûyân-ı belâgat ü edebden olduğuna kail oluruz." (1)

Bu ifadelerin mânâsı şudur: Fuzûlî bütün insan hallerin e ve şiiir sanatının bütün inceliklerine vâkıftır. Bu demektir ki ebedî insanı ve ebedî şiiiri bulmuştur.

b) Şiiir Anlayışı, Dil ve Üslûbu:

"Fuzûlî'nin eş'ârında aksam-ı sanayi'-i edebe yahut meâlî-i hissiyâta tealluk eder azametli, rikkatli sözlere kesretle tesadûf olunamazsa da sâir şâirlere nisbetle ezher cihet vâfidir." (2)

Mehmed Ziver'in kanaati budur. Bununla beraber ancak Fuzûlî'nin mevkiî ve yaşadığı cemiyet göz önüne alınırsa hoş görülebilecek "bazı garip vekkaba tâbirler" de kullanmıştır. Böyle de olsa, çoğu zaman görülen "hezâket ü letâfet-i ifâde", bugünkü şâirler için bile gıpta edilecek bir üslûp özelliğidir. (3)

Yazar bazılarının Fuzûlî'nin "men" ve "tû" gibi mahallî dile âit kelimeleri sıkça kullanmasını hatalı bulduğundan bahisle ileri sürer ki, şiiir kelimecilik değildir, önemli olan derin fikir ve hislere sahip bulunmaktır, onları ifade edebilmek kudretidir. Bu durumda duygu ve düşünce, yani muhteva dile takaddüm eder:

(1) A.y., s. 230.

(2) A.y., s. 231.

(3) A.y., s. 231-232.

" Meselâ Fuzûlî'nin bir iki (men)lerinden bil-istifâde celâlet-i kadr-i şâirânesini tenzile yeltenmek bir millette ihânet etmek derekesinde sezâvâr-ı takbîhdir.

"Şâir, (men) ve (tû)lardan sonra bir hayli tabii ve nâzik fikirler de beyan etmiştir. Husûsiyle Fuzûlî, tahayyül-i efkâr, tasvir-i vicdân hususunda büyük bir liyakat göstermiş ve sözleri serâpâ hissiyât-ı tabiiye ile âreste bulunmuştur." (1)

Nâbizâde Nâzım, Fuzûlî'nin bu yönünü daha geniş bir açıdan değerlendirir. Fuzûlî, şiiri sadece "mevzun ve mukaffa ve muhayyel" bir şey olarak telâkki eden şâirlerden değildir. O, şiir için her şeyden önce "ilim ve fennin" lüzûmunu hem eserleriyle, hem de Divan'ının "mukaddime"-sinde yer alan ifadeleriyle de ispatlamıştır. Bundan dolayıdır ki:

"...bu asr-ı ma'rifet ü terakkide gelmiş olsaydı Fuzûlî'nin efkâr-ı hakîmânesi kimseden aşağı kalmazdı."

Üslûbuna gelince, Fuzûlî, "şîrin ve şekkerin" bir şiveye sahiptir. Onun "şive-i ifadesi vicdan-ı edebîsi"dir. Şiirlerinde "vicdanının fotoğrafını kâğıt üzerine nakletmiştir." Bu bakımdan "şive-i ifadesi tanzir ve taklid" olunamaz. Yazar burada güzelliğin bir mukayesesini yapar:

" O lâtif şive bir tebessüm-i nâzike benzer ki insan bir çok lâtif dîlber çehresinde bir çok tebessümlere tesadüf ettiği halde yine içlerinde onun kadar şîrinine, onun kadar sevda-perverine rast gelmemiş olduğunu tasdik eder." (2) (Ayrıca beyitlerden örnekler verilmiştir.)

Fuzûlî'nin şiirlerinde tabii bir âhenk vardır. Duyguya ve fikre uygun bir âhenk vücûda getirmiştir:

(1) Nihâl, nr.9, s. 270.

(2) "Tahlîlât-ı Edebîye- Fuzûlî", Servet-i Fünûn, nr. 2, 21 Mart 1307 (2 Nisan 1891), s. 20.

"Tıpkı bir suyun akışı gibi ki hîn-i cereyanında tesadüf ettiği mevadda temasından husûle gelen âhenk her yerde başkadır, şurada şırıl şırıl çağlarken biraz ötede pırayış-i çemene şıpıl şıpıl dokunarak geçer, biraz ötede ise sessizce akar gider."

Bu üslûbun bir vasfı da "sehlü'l-cereyan" olmasıdır: "Za'f-ı te'lîf, imâle, kasr, vasl-ı iskat gibi hat'iyât-ı edebiye ile mukayyed değildir: O fikrine geleni yazmak ister, fikrini kalemine değil, kalemini fikrine nâm etmiştir." (1)

Nihâyet şu değerlendirmeyi artık tashîh etmek lâzımdır: Bazı Divan şâirleri gibi Fuzûlî'ye de "mey-perest" denmiştir. Gerçi Fuzûlî de şiirlerinde "mey"den bahsetmiştir ama "bahsettiği zaman mahcûbâne, nâdimâne davranmıştır." (2)

c) Acem Taklitçiliği Meselesi:

Mehmed Ziver, Fuzûlî'nin şiirlerinde "acemâne tasavvurlar" bulunduğunu, fakat Acem şiirini taklid etmenin sadece Fuzûlî'ye has bir özellik olmadığını, devrinin bütün şâirlerinde de bu durumun, "Acemâne" bir takım tasavvurların var olduğunu, onların, hatta kendisinden asırlarca sonra gelen şâirlerin de taklitten kandilerini alamadıklarını söyler. Bu umûmî illet, şiirimizin "tedennî-yi efkâra dâcâr" olmasına sebep olmuş ve "efkâr-ı edebîmizdeki âheng-i terakkiyi durdurmuştur." (3)

Nâbizâde Nâzım ise meseleyi milletler arasında vuku bulan kültür alışverişi açısından tabii görür. Binâenaleyh edebiyatta karşılıklı tesir ve taklit kaçınılmazdır. Kaldı ki Fuzûlî, bu taklidi Türklük dâiresinde tutmaya muvaffak olabilmıştır. (4)

(1) Servet-i Fünûn, nr. 3, s. 31.

(2) A.y., s. 29.

(3) Nihâl, nr.8, s. 231.

(4) Servet-i Fünûn, nr.2, s. 18.

d) Fuzûlî'nin Nesirciliği:

Nâbizâde Nâzım'a göre "Fuzûlî dünyaya nazım için gelmiştir, nesirci değildir." Ve "çatra patra söyler bir ecnebidir. Ecnebi ama henüz doğru dürüst ifade-i meraba muktedir olmadığı bir lisanın en nâzik şivele-rini sâr ü istimâl gayretinde bulunan bir ecnebi."

Fuzûlî'nin mâhiyet ve üslup bakımından nesri ile nazmı arasında bariz farklar vardır. Onun nazmı dâima nesrinden üstündür:

"Fakat yine o Fuzûlî'nin nesircilikten nâzımlığa geçince mâhiyeti bil-küllîye değişmez. O çatra-patra lisan-kesb-i-fesahat eder, o-şiveler gayet hoş a gider.

"Fuzûlî'nin nesriyle nazımının hadd-i iftiraki pek bellidir. Birinden diğerine olan intikal en âtıl hissiyâtın bile fark edeceği surette birden bire vuku'a gelir. Fuzûlî zamanımızda veya âtîde güzel bir romancı olamazdı. Fakat her zaman şîrin-edâ bir şâirdir." (1)

(1) Servet-i Fünûn, nr. 3, 28 Mart 1307 (9 Nisan 1891), s. 31.

NEF'I

Nef'i, fesahat ve belâgatçe "büyük bir mevki ihraz etmiş"tir ve taklit edilemez bir üslûba sahiptir. Bu bakımdan "iki buçuk asırdan beri taklid ile uğraşanlardan hiç birisi" onun "kâ'bına varamamıştır".⁽¹⁾

Nef'i'nin eserlerinde "haşiv ve zihâf" gibi "şâibe-i nâtüvânî bulunmadıktan başka, lisan-ı Osmanîye gerçekten hizmet etmiş şuarânın da birincisidir."⁽²⁾

H. Kemâl'e göre Nef'i'nin çoğu "tasavvurât ve teşbihâtı garâib görünür ve mübalâğayı pek ileri getirdiği müşâhede olunur ise de yine bunlarda hoş a gitmeyecek mertebeden âlâdır."

Nef'i "fahriyeye lüzûmundan ziyade temâyül göstermiş ise de bu hâli kendisi için bir" eksiklik sayılmamalıdır.

Şâirin "Sihâm-ı Kazâ" isimli eserinde, "zamanındaki vüzerâ ve ülemâ ve şuarâdan pek çok kimseleri galiz galiz hicvetmiş"tir.⁽³⁾

Hicivde oldukça ileri giden, babasını bile tenkidten çekinmeyen Nef'i, "eğer hicve bedel bahâdırân-ı Osmanî'nin fütûhât ve galebâtını tasvir etmiş olsaydı, Firdevsî-i İranî ve emsâline elbette tefevvuk eder idi."⁽⁴⁾

(1) "Nef'i", H. Kemâl, Berk, nr. 1, 1303(1886-1887), s. 30.

(2) A.y., s. 30-31.

(3) A.y., s. 31.

(4) Berk, nr. 2, 1303 (1886-1887), s. 64.

NAİLİ-İ KADİM

Müstecâbizâde İsmet, Nailî-i Kadîm hakkında yazdığı makalesinde, önce şâirin san'atı hakkında bilgiler verir:

"Nailî-i Kadîm, üstâze-i şuarâdan ma'dûddur. Rikkat-i his, nezâket-i hayâl ile temeyyüz etmiştir. Tarz-ı beyânı gayet âhenklidir. Nef'i'nin âheng-i şâirânesi gibi celâdet-âver değildir.

"Eserlerinde âlâm-ı şevk ü garâm ile dem-sâz olmak ister sanihâtını gayet lâtîf ve kendine mahsûs bir vâdiye yazar.(...) Fakat öyle dil-nişin tâbirler ihtirâ eyler ki insanın okudukça meftûniyeti artar. Bazı eş'arı fevkâlâde latiftir. Tanzirinin ihtimali yoktur.(1)

Nailî-i Kadîm şiirlerinde sanatlı yazmak endîşesi taşımaz:

"Sanayi'-i lâfziyyeye o kadarehemmiyet verenlerden değildir. İyi, kötü bir mazmunu üstâdâne bir lisan ile ifade etmek merakındadır."(2)

Nailî-i Kadîm "gazel" tarzında kabiliyetini isbatlamış ve bu özelliği onun şöhretini arttırmıştır:

"İktidar ve tabiatı gazel vâdisinde izhar etmiştir. Binâenaleyh Nailî'de aranacak bedâyi'in gazeliyâtında aranılması lâzımdır."(3)

(1) "Nailî-i Kadîm", Mekteb, nr. 22, 29 Kânun-ı evvel 1310 (10 Ocak 1895), s. 391.

(2) A.y, s. 391-392.

(3) A.y., s. 392.

Müstecâbizâde İsmet'e göre "her şâirin bir vâdi-i mahsusu vardır". Meselâ "fevkalâde gazeller tanzim eden bir şâir bir güzel kaside tanzimine muvaffak olamayacağı gibi, bir kaside-perdâz-ı şehir de öyle fevkalâde bir gazel vücûda getiremez." (1)

Bu bakımdan Nailî ile Nef'i'nin şiirleri mukayese edilince, Nailî "kaside" tarzında Nef'i kadar başarılı olamadığı anlaşılır:

"Şiddet-i tasavvur, ihtişâm ve şa'saa-i ifâde ile temeyyüz etmiş olan Nef'i gibi bir kaside tanzimine muvaffak olamamıştır. Kasâidi serâpâ soğuktur. Nef'inin kasâidine nisbeten içinde şâyân-ı intihâb bir beyit bulunamaz. İnsan Nef'inin elfâzındaki o sâhirâne insicâm ve âhenge bakar da hayrân olur. Hele hamâsiyât vâdisinde yazdığı şeyleri okurken nefsinde bir eser-i celâdet hissedär."

Yazara göre zaten Divan şâirleri arasında kaside tarzında Nef'i kadar başarılısı yoktur. Bu yüzden Nailî'nin "Divan"ı mütala'a edildiğinde, sadece kasidelerine bakılarak bir hüküm vermemelidir. Zira Nailî "gazel" tarzında daha başarılıdır, "kaside" tarzı ise Nef'i'ye mahsustur:

"Nailî divanını ele alıp da kasidelerini gözden geçirmek istese mütalâ'âsından ruhu sıkılır. Bu vâdi Nef'i'ye mahsustur. Halbuki o koca şâirin kasâidine nisbeten gazeliyatı öyle fevkalâde şeyler değildir. Nef'i de gazel yazar. Fakat gazelindeki sûzişden eser bulunmaz. Serâpâ rindânedir. Nailî-i Kadîm ise kendine mahsus bir edâ-yı hazîn ile inşâd ettiği gazellerinde ekseriyâ âlâm ü eşvâk-ı ruhâniyesini tarife çalışır." (2)

(1) A.y., s. 395.

(2) A.y., s. 394.

Nâilî-i Kadîm'in gazelleri şimdiki gazel başlığı altında neşredilen bir takım "türnehât-ı acîbe" ile aynı kefe-ye konulmamalıdır. Gazelin aslı mevzû'u "Hüsn ü aşk"tır. Nâilî'nin şiirini bu anlayışla incelemek gerekir. (1)

"Gazel" tarzı bu son devirde bozulmaya, yanlış yolda kullanılmaya başlanmıştır. Nâilî-i Kadîm gibi bazı eski şâirler, her ne kadar İran edebiyatını taklid etseler de, "zamanlarına göre hüsn-i tabiate delâlet edecek bir çok güzel eserler vücûda getirmişler ve fakat iş gittikçe çığırından çıkarak bir zamanlar bu iktibâsât pek fena şeylere hasredilmiş ve âdeta İran'ca makbûl olmayan bir takım şeyler alınarak edebiyatımız fena halde bozulmuştur." (2)

Eski şâirlerimizin belki de yaptıkları en önemli hata, belli kalıplar etrafında dönüp dolaşıp, aynı şeyleri tekrarlamaktır. Bu yüzden "âsâr-ı eslâf" bugün rağbetten düşmüştür.

Âsâr-ı eslâfın bu derece "nazar-ı itibardan sukûtuna sebep olan şeylerden biri de "onların zamanına göre kasîde, gazel ..ilh vâdilerinde yazılmış bulunması ve bunların aleyhindeki efkârın herkesi mûta'lâasından tenfîr edecek bir surette taammüm etmiş olmasıdır. Fil-hakika mütekaddimîn-i şuarâ öyle mahdûd vâdilerde terâne-perdâz olmuşlardır." (3)

Müstecâbizâde İsmet 'e göre eski şâirlerin tekrara düşmeleri ve belli mazmunlar etrafında eserler vermeleri onların okunmaması veya reddedilmesi için bir sebep teşkil etmemelidir. Zira edebiyat bir devirler ve yenilikler silsilesidir, mühim olan eskinân üzerine yeni bazı şeyler ilâve edebilmektir. Nâilî-i Kadîme de bu açıdan yaklaşmak gereklidir:

(1) A.y., s. 392,

(2) A.y., s. 392-393.

(3) A.y., s. 393.

"Fakat bu mahdûdiyet ahlâfa yadigâr bırakdıkları devâvinin kâffe-i mûndericâtı şâyân-ı mûtalâ'â olamayacağına sebep addolunamaz. Edebiyat, tahavvül-i edvâr ve teceddüd-i a'sâr ile başka bir reng-i tecelliye mazhar olduğu için müşârün-ileyhimin öyle mahdûd ve ilerde erbâb-ı hüsn-i tabiati müncezib edecek bir takım bedâyi'-i fikriye vücûda getirmiş olmaları kendilerince bir şeref ve meziyettir."

Müstecâbizâde İsmet'e göre eski şâirleri ele almak ve eserlerini okumaktaki esas gaye, onlardaki zamanımızda da "makbûl olabilecek bir takım bedâyi'i intihab etmek" ve "onların şahsiyet-i rûhaniyelerini teşrih etmektir" (...) "Onların içinde pek fena şeyler bulunduğu gibi fevkalâde şeyler de bulunabilir."

Mutlaka şiir yazmak için eski şâirlerin yolunda eser vermek de gerekmez. Fikir ve konu bakımından yeniliklere açık olabiliriz, fakat "bir tesir-i latîfi olan gazel vâdisini de terk etmeyelim, tagazzül edelim; ama yâve söylemeyelim demek isteriz."⁽¹⁾

(1) A.y.

VECDİ

Mehmed Celâl'e göre Vecdî, "eş'âr-ı eslâf" içerisinde, "tarz-ı cedîd-i edebimize" en muvâfık şâirimizdir.⁽¹⁾

Bununla birlikte Vecdî yeni şâirlerle mukayese edilmemelidir, "çünkü eski bir lisani yeni bir lisana karışdırmak, istikbâli mâziye nisbet etmek kabilindendir.

Terkedilmiş "efkârı" ve kullanılmayan "hayâlâtı ter-vîc etmekle beraber Vecdî, "Fuzûlî'nin tasavvurât-ı rakika-i âşıkânesinden, Nef'inin azamet-i hayâlinden, Nedim'in ef-kâr-ı nezâhet-nisârından mütevellid bir zâde-i edebdir."⁽²⁾

(1) "Bir Mektup-Eş'âr-ı Vecdî Hakkında Bir Mütâlâ'ât", Maarif, c.I, nr. 4, 13 Safer 1309 (18 Eylül 1891), s. 49.

(2) Maarif, c.I, nr. 2, 29 Muharrem 1309 (4 Eylül 1891), s. 22.

NEDİM:

Nâbizâde Nâzım bir makalesinde⁽¹⁾ Nedim'i Fuzûlî ile mukayese ederek aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyar.

Yazar'a göre Nedim, matbaacılık tabiriyle "Fuzûlî'nin bir ters. klişesi"dir. Zira "birisinin hazin tebessümleri. diğerinin şöhâne ve serbâzâne kahkahalarına bedeldir."

Fuzulî ile Nedim, başlıca iki yönden birbirinden ayrılırlar:

1. Acem mukallidliği,
2. Nesirde ustalık.

Fuzulî bir dereceye kadar Acem mukallidi'dir. Nedim güçlü bir nâsirdir. "Müneccimbaşı Tarihi Tercümesi" buna delildir. Dahası da şu ki bugünkü nesir üslûbunun öncüsü nasıl Şinâsi ise, Şinasi nesrinin öncüsü de Nedim'dir:

"Bundan yüz elli -yüz altmış sene evvel Nedim'in üslûb-ı tahrîri zamanımızın şîve-i kitâbetine muvâfık idi' dersek hiç mübalâğa etmiş olmayız.

Bugünkü tarz-ı edebî pişvâsı Şinasi addolunuyor, halbuki yüz bu kadar sene evvel Nedim ona pişvâlık etmiştir."⁽²⁾

Nedim ayrıca bir "tavr-ı mahsûs" sahibi olması bakımından da şiirimizde büyük bir edebî kudreti hâizdir ve bir devri dolduran şahsiyettir. Batı'da her devri temsil

(1) "Nedim", Servet-i Fünûn, nr. 6, 18 Nisan 1307 (30 Nisan 1891), s. 63- 64.

(2) A.y., s. 63.

eden bir edebî şahsiyet vardır. Devirler onlarla anılır. Bizde de "bir devr-i hususî" olarak "tavr-ı Nedimî" devrinin kabul edilmesi lâzım gelir:

"Edebiyat-ı Garbiyede her büyük ve tavr-ı müstakil sahibi edib için bir devr-i hususî ittihazı usûldendir. Bu taksimât-ı edebîye bize dahi tatbik olunduğu halde "Üstadı" Nedim olmak üzere bir "tavr-ı Nedimî" devri kabûlü lâzım gelir."

"Tavr-ı Nedimî" den sonra bu şahsiyet devrini "Şeyh Galib" devam ettirmiştir. Şimdi ise bu devir nihâyete ermiştir. Yeni bir devir olarak artık "tavr-ı Hamidî"nin devri söz konusudur. Yazarın ifadesiyle:

"Nedimâne söylemiş yani Nedim'in mekteb-i edebisinde tahsil etmiş şâirlerin en büyüğü Şeyh Galib'dir.

"Tavr-ı Nedimî devr-i Hâmid ile nihâyet bulmuş ve ondan sonra "tavr-ı Hâmidî" meydan almıştır."⁽¹⁾

Nedim'in şiirlerinde öz olarak "fikir-i hikmet"e pek rastlanmaz. Bu yüzden biz ondan "parlak parlak hayâllerden başka bir şey bekleyemeyiz." Zaten "felsefe ile etvâr-ı rindâne imtizâc edemez."

Nedim'in "fikir-i hikmet"e rağbet etmemesinin sebebi "zevk ü safâya" dalması ve bunun sonucunda da ilim ve fen-ne ilgisinin azalmasıdır:

"Nedim'in fikir-i hikmetten mahrûmiyeti ulûm ve fûnûna adem-i rağbetten neş'et eder ki işte bu da zevk ü safâya inhimâkinin seyyie'sidir."

Yazar, Nedim'in şiirini Câhiliye devri Arap şiiri ile mukayese eder. Bu şiir "kudret-i şâirâne" bakımından Arap şiirinden aşağı değildir, hatta "selâset ü suhûlet-i tasvîrde" Câhiliye şâirleriyle aynı seviyededir:

"Arabın câhiliyye-i şi'riyesine pek teşbîh olunamaz ama herhalde kudret-i şâirânesi onlardan pek zaîf görülemez.

"Selâset ü suhûlet-i tasvîrde belki onlarla hem- inandır."⁽²⁾

(1) A.y.

(2) A.y., s. 64.

ŞEYH GALİB

Mehmed Celâl, Şeyh Galib'in şiirini "nezahat-ı tasavvur", "ulviyet-i efkâr", "âheng-i ifâde" gibi hayâl, fikir ve üslûb orjinallikleri bakımından değerlendirir. Bu bakımdan o, Nef'i, Nedim ve Fuzûlî gibi şâirler mertebesinde yer alır. Fuzûlî'nin "Leylâ ile Mecnûn"u ve Nâbi'nin "Hayrâbât"ı gibi Şeyh Galib'in "Hüsn ü Aşk"ı da "Bugün Garb'ın hazâin-i irfanını Şark'ın bedâyi'-i edebîyesiyle mezc eden âsâr-ı edebîyemizin pek çoğuna gıpta-bahş olabilir.

Bu demektir ki Şeyh Galip iki büyük edebiyat geleneğinin ortasında bir "hatt-ı bâlâ" gibi yükselir.

Mehmed Celâl'e göre Hüsn ü Aşk'daki bazı beyitler, "tasavvurât" itibarıyla Batı'daki örneklerinden aşağı kalmaz. Nasıl "Leylâ ile Mecnûn" için "mahzen-i letâif-i hissiyât" denilebilirse, "Hüsn ü Aşk" için de "mir'at-ı bedâyi'-i tasavvurât"tır demek mübâlâğa sayılmaz.

Hayaller ve tasavvurlar bakımından Hüsn ü Aşk o derecededir ki, onları Victor Hugo'nun eserlerindekiyle mukayese etmek dahi kabildir:

"Victor Hugo'nun bazı âsârında görüp de hayran kaldığımız o kasvetli müşa'ş'a'a hayâllerin, o korkunç dil-pesend tasavvurların bazı nezâirini Hazret-i Şeyh'in "Hüsn ü Aşk"ında görebiliriz."⁽¹⁾

(1) "Şeyh Galib", Maarif, nr. 23, 28 Cemâziyel-âhir 1309 (29 Ocak 1892), s. 359.

B) TANZİMAT SONRASI TÜRK EDEBİYATÇILARI

AHMED VEFİK PAŞA:

Ahmed Vefik Paşa, Türk tiyatrosuna yaptığı hizmetlerin yanında, eserleri ve edebiyat-dışı çalışmalarıyla da Türkçe'nin bir nizama sokulması ve genişletilmesi yolunda büyük gayretler sarfetmiştir:

"Ahmed Vefik Paşa hey'et-i edebîye-i Osmanîyeyi teşkil eden dühât-ı aleyhden olup kudret-i ilmiye ve istitât-ı edebîyesinin mükemmeliyeti ve hele lisan-ı Osmanînin şîrâze-i intizam u tevessü'ü hakkındaki telifât-ı müte'addidesiyle nâmdâr olmuş vüzerâ-yı saltanat-ı seniyyeden idi."⁽¹⁾

a) Eserleri:

Lehçe-i Osmanî: Ahmed Vefik Paşa, yazarın fikrinde, Türk dilinin ilk lûgatini hazırlayan kişidir. Bu lûgat, Türkçe kelimelerin basit bir düzen içerisinde toplanmasından müteşekkildir:

"Lisanımızda hemen ilk defa olmak üzere tertîb edilen lûgat Lehçe-i Osmanî'dir. Lehçe-i Osmanî, kelimât-ı Türkiyenin bir sûret-i basitada cem'inden ibârettir. Fakat hiç yokdan böyle bir eserin tertîbi o kadar güçtür ki lûgat ile biraz iştigali olanlar bu bâbdaki su'ûbeti takdir ederler."⁽²⁾

(1) "Ahmed Vefik Paşa", imzasız- Servet-i Fünûn, c.I, nr.3

28 Mart 1307 (9 Nisan 1891), s. 28.

(2) A.y., s. 29.

Lehçe-i Osmanî'nin bir özelliği de kelimelerin hakiki ve mecazî mânâlarının bir arada gösterilmesidir. Böylece Türkçe'nin mükemmeliyeti, genişliği, nüans zenginliği ve işlekliği bir defa daha kendini göstermekte ve eseri daha zengin bir kaynak yapmaktadır:

"Lehçenin fevâid-i mahsûsasından biri de lisanımızın kemmülü hususunda bir me'haz-ı âli olmasıdır. Ekser kelimât-ı Türkiyenin meâni-i mecâziyesi bir sûret-i münâsibede dermiyân edildiğinden câmiîyet nokta-i nazarından da mühimdir."⁽¹⁾

Fezleke-i Tarih-i Osmanî:

"Fezleke-i Tarih-i Osmanî mekteplere mahsus olarak kaleme alınmış ve silsile-i vukuât bir suret-i muhtasara da tevâlî ettirilerek Âsâr-ı Osmanîye mükemmelen izah edilmiştir.

"...Kitab-ı müstetâb-ı mezkûrde her asrın hulâsa-i terakkisi ve Âsâr-ı edebîye ve fennîyesiyle kesb-i istihâr etmiş zevâtın esâmisiyle hudemâtı dahi sebt edilmiştir."⁽²⁾

b) Tercümeleri:

Ahmed Vefik Paşa Fransızca'dan, özellikle Molière'den yaptığı tercümelerle tanınmıştır. Bu tercümeler, sadece bir dil ve şahsî bir tercüme üslûbu ile dikkati çeker:

"Ahmed Vefik Paşa'nın Âsâr-ı sâiresi meyanında Fransa edib-i meşhûru Molière'in külliyyâtının tercümesi

(1) A. y.

(2) A. y.

MUALLİM NACİ

Muallim Nâci, bazı Ara Nesil mensuplarınca "Üstad" olarak kabul edilmiştir. Onun ölümü üzerine kaleme alınan imzasız bir yazı, kaybından duyulan derin üzüntünün sığacağı sığağına ifadeleriyle doludur. (1)

Bu yazıya göre Osmanlı edebiyatçıları içerisinde Muallim Nâci bir "dâhi"dir. Bu dâhi "Osmanlı Âlem-i şiirine bir başka tarz-ı mevîn vermiş"tir. (2)

Devrin çeşitli dergi ve gazetelerinde neşrolunan şiirleri, onun "Âli-nazar bir şâir" olduğunu gösterir:

"Âlem-i matbuâtımıza Muallim Nâci nâmıyla şeref vermeğe başladığı gerek Tercüman-ı Hakikat ve gerek sâir gazeteler ve resâil-i mevkûte ile vuku' bulan neşriyâtı ve "Ateş-pâre", "Şerâre", "Fürûzân" nâmlarıyla inşâd eylediği bedâyi-i eş'âr-ı güzidesi ne Âli-nazar bir şâir olduğuna parlak parlak delillerdir." (3)

Muallim Nâci, bütün bu şiirleriyle, "kendine mahsus bir tarz-ı beyana mâlik olduğu"nu göstermiş, böylece "edebiyatımızda bir mevki'-i mahsûsa" sahip olmuş, hatta şiirin "bir hayli tebeddülüne sebep olmuştur."

Onun hizmet ve himmeti yalnız bundan ibaret değildir. Meraklı ve kabiliyetli gençlere yol göstermesi, onları teşvik etmesi, böylece edebiyatımıza yeni ve genç şahsiyetler kazandırması, onun şâirliğini tamamlayan "muallim"liğinin de isbatıdır. Bu mânâda da büyük bir yol açıcıdır:

(1) "Bir Ziya-ı Azîm" -imzasız-. Servet-i Fünûn, c.IV, nr. 111, 15 Nisan 1309(27 Nisan 1893), s.99-100.

(2) A.y., s. 99.

(3) A.y., s. 100.

"Hâme-i fazîletinin sâye-i himmet ü teşvîkinde kendinin açdığı şehrah-ı selâset ü selâmete sülûk eden bir hayli gençlerimiz bugün meânî-şinâsân-ı zamanca karîn-i takdîr olacak manzum ve mensur nice eserler yazmağa muvaffak olmuşlardır."

Muallim Nâci, edebî meziyetlerinin yanında, dinî ilimlere olan derin vukûfu ile de mümtâzdır:

"Bir millete misli pek nâdir gelen bu şâirin meziyât-ı edebîyesinden başka fenn-i hadis ile fıkıh, kelâm, usûl gibi ulûmdaki müktesebât u mahâret-i mahsûsası da ayrıca tezkâre şâyandır."⁽¹⁾

Mehmet Re'fet, Muallim Nâci'nin şâirliğini küçümseyip onun sadece "güzel bir lisan muallimi" olduğunu iddia edenleri haksız bulur. Çünkü ona göre bir şâir her şeyden önce "lisan muallimi" durumundadır:

"Nâci şâir değildi, güzel bir lisan muallimi idi iddiasında bulunanların bu fikirleri doğru olmasa gerektir; çünkü eş'ârı tedkik olunduğu halde görülür ki bu eş'âr sâhibini her vakit nazar-ı mütâlâinde şâir, hem de büyük bir şâir gösterebilecek derecede kıymet ve ehemmiyeti hâizdir." Deniyor ve bu suretle Nâci'ye bir mevki'-i edebî gösteriliyor. Bizce Nâci hem şâir, hem de güzel bir lisan muallimi idi. Muallime sıfat-ı şairiyeti vermekte tereddüt etmeyiz, şâiri de muallim olarak tanırız. Zâten fikr-ı kasırânemizce sıfat-ı şairiyete kesb-i istihkak edenler hep birer lisan muallimidir; fakat her lisan muallimi şâir değildir. Nâci güzel bir şâir idi, binâenaleyh güzel bir lisan muallimi idi."⁽²⁾

(1) A.y.

(2) "İntikad", Hazine-i Fünûn, nr. 52, 23 Haziran 1310 (5 Temmuz 1894), s. 417.

NÂBİZÂDE NÂZİM

Ara Nesil mensupları içerisinde şâir, münekkîd, hikâyeci ve romancı olarak yer alan Nâbizâde Nâzım'ın vefatı üzerine çeşitli mecmualarda neşrolunan yazılarda onun hayatına dâir bazı bilgiler verilmiş ve edebî şahsiyeti üzerinde durulmuştur.

Biz burada Nabizâde Nâzım'ın hayatına ilişkin bilgilerden ziyade onun sanatı ve eserleri üzerine yazılanlara yer vereceğiz.

Hikâyeciliği ve Romancılığı:

Cerrahizâde Ali Sâcid, Maarif mecmuasındaki makalesinde, maksadının Nâbizâde Nazım'ın "âsâr-ı edebîye ve fennîyesinden bahsetmek ve zâtı hakkında bir fikr-i umûmî husûle getirmek" olduğunu söyler. Nâbizâde, Avrupa'da hâlen rağbette olan Natüralizm ve Realizm akımları yolunda "roman", "nuvel" ve hikâyeler kaleme almıştır:

"İşte bu zamanda ve bu zamandan sonra (roman)'ın Natüralizm ve Realizm kısmına yani bugün Avrupa edebiyatının hikâyât sınıfına makbul tutulan usûle tatbiken hikâyeler tanzimine, nuveller tahririne hâmerân olmuş ve her biri kütüphâne-i Osmanînin en münteheb mahallini işgal etmeğe bi-hakkın cedir olan mâ-hâsal-ı hâmesini sâha-i matbûata koymuştur."⁽¹⁾

"Natüralizm usûlündeki hikâyeler"in "bir efsâne, bir mecmuâ-i havâdis değil"dir. Bu tür eserler, beşerî

(1) "Nâbizâde Nâzım Bey", nr. 108, 5 Ağustos 1309 (17 Ağustos 1893), s. 56-57.

hislerin levhasıdır ve ancak psikoloji, fizyoloji ve pedagoji gibi ilimlerin kurallarına uygun olarak yazılabilir. İşte Nâbizâde Nâzım da hikâyelerini bu usûl üzere kaleme almıştır:

"Semerât-ı fikriyesini (yani hikâyelerini) hep Natürallizm usûlüne ibnâ eder idi. Natürallizm usûlünce hikâye bir efsane, bir mecmua-i havâdis değil, hissiyât-ı beşeriye levhası olacağı ve muharrer hikâyeler de fûnûn-ı hâzıra, ez-cümle psikoloji, fizyoloji, pedagoji yani fenn-i menâfiûr-ruh, fenn-i menâfiû'l-a'zâ, ilm-i terbiye-i etfâl kavanin-i mahsûsasına ittibâen yazılacağı cihetle Nazım Bey merhum dahi nuvelllerini hep bu usûl mûcibince yazmış ve matbu' hikâyelerin "nouvelle" ve "conte" yani fıkarrât-ı mahsûsa derecesinde küçük olması ile beraber lâtif ve güzel âsâr husûle getirmiş idi."⁽¹⁾

İsmail Hakkı'ya göre Nâbizâde Nâzım hikâyelerinde şehir hayatından ziyade "samimi ve bedevî âlemleri" tasvir etmiştir:

"Tercih ettiği menazırın ekserisi âlem-i samimiyet ü bedâvete mahsustur. Bize bir köylü kızın saf ve pak kalbini en ufak hissiyâtına varıncaya kadar teşrih etmek, levâyih-i şî'riyesinde dâima menâzır-ı ehliyyeyi tercihen tasvir etmek ister. Hevâ-yı sâfı, sahrâda güzâriş-i evkatı, çemenzâr içinde ağaçlıktan tüneller altında mağmûmâne hasbihâli perestiş eder.

Kâh bir gurbet-zede bu meş'ûm bâli'in nagamât-ı muhrikâsını, fidanından kopmuş bir yaprağın rûzgâra tabâan serseriyâne tayarânını sever, kâh kadri bilinmemiş bir sadete, boş, mahvolan bir inâyete ağlar."⁽²⁾

(1) A.y., s. 57.

(2) "Nâbizâde Nâzım Bey", Mekteb, nr.6, 10 Mart 1310 (22 Mart 1894), s. 257.

Yazar ayrıca Nâbizâde Nâzım'ın roman ve hikâyelerindeki muhteva üzerinde durur. Onun kansatince Natüralizm'e âit bütün unsurları bu eserlerde bulmak mümkündür.

Şairliği:

İsmail Hakkı'ya göre Nâbizâde Nâzım, "samimî ve fıtrî bir şâir" olarak ehliyet ve iktidarını isbatlamıştır. Hikâyelerinde olduğu kadar şiirde de her türlü tabiat manzaraları içerisinde beşerî hisleri, zevk ve temayülleri tasvire çalışmıştır:

" Nâbizâde Nâzım Bey, edebiyatta dahi ulûm ve fûnûnda olduğu gibi, ibrâz-ı ehliyet ü iktidar etmiş samimî ve fıtrî bir şâir idi. Eş'âr-ı mevcûdesine nazaran kendisini o sınıf şuarâ meyânına idhâl etmek kabildir ki hissiyât-ı kalbiyeyi, kâfî-i menâzır-ı muhtelifesi, temayülât ve incizâbâtı, ezvâk ve hevesâtı ile beraber teşrîh ve keza mehâsin-i tabiiye-i kevnîyeyi, sahâri ve mekabiri, sükûnet-fezâ ormanları, düşündürücü korulukları ile beraber tasvir etmeği severler. Mamafih bazı hafif ve münferid şiirleri de vardır ki nâzımının revnâk-ı tefekkür ve hüsn-i beyanını gösterir."⁽¹⁾

Cerrahizâde Ali Sâcid ise Nâbizâde Nâzım'ın çeşitli mecmualarda yer alan "selis ve lâtif" şiirlerinin bilhassa vezin bakımından mükemmel olduğunu söyler.⁽²⁾

Eserleri:

Cerrahizâde Ali Sâcid Nâbizâde Nâzım'ın (nouvelle) adı da verilen uzun hikâyelerinden "Hasba" üzerinde dikkatle durur. Nabizâde Nâzım bu eserinde, "muhabbet, sevda

(1) A.y.

(2) "Nâbizâde Nâzım Bey", Mâarif, nr. 108, 5 Ağustos 1309 (17 Ağustos 1893), s. 57.

ve aşkın bir hırs-ı müştehiyânenen mütehassıl olduğunu" göstermiştir. Onun "Sevdâ" isimli hikâyesinde aynı mesele bu defa "fennî" açıdan "ikmâl" edilmiştir. (1)

Hazîne-i Fünûn'da neşrolunan imzasız bir makalede ise Nabizâde Nâzım'ın eserleri üzerinde bir bütün olarak durulur. Nâbizâde'nin, "nev-hevesliği zamanında yazdığı ufak-tefek bazı eş'ârını câmi "Heves Ettim"; " bir zât ile müştereken yazıp yalnız bir cüz'ünü neşrettirdiği "Katre" nâmındaki lûgati"; "Hasbâ", "Sevdâ", "Hâlâ Güzel", "Karabibik", "Esâtir" ünvenlı hikâyeleri"; bir de "Seyyie-i Tesâmüh" adlı "küçük bir te'lifi" vardır. (2)

Mekteb mecmuasında neşrolunan bir makalesinde, İsmail Hakkı, Nabizâde Nâzım'ın "Anadolu Hisarı'nda Bir Mezarlık" ismindeki şiiri üzerinde durur. Nâbizâde bu şiirin de kalb ızdıraplarını, tabiatın neş'e veren tablolarıyla teselli buluşunu anlatmıştır. İsmail Hakkı'nın "mersiye" olarak nitelendirdiği bu şiirde şâir, tesellisi mümkün olmayan "ye's-i muzdaribâne"yi oldukça "müessir" ve aynı zamanda "zevk-i selime muvâfık" bir şekilde ifade etmiştir:

"Merhûmun, ızdırabât-ı kalbîyeyi tabi'atın levâyih-ı neş'e-nâkıyla telfik ve te'nîs hususunda mahareti vardı. Buna delil "Anadoluhisarında Bir Mezarlık" ismindeki neşidesi ve bâ-husus bu manzûmenin son parçasıdır. Tesliyet-yâb olması mümkünsüz görünen bir ye's-i muzdaribâne burada ne kadar hakikî ve ne kadar müessir bir surette irâ'e edilmiştir! Mersiyenin teferruât-ı tasviriyesi hey'et-i umûmiyesine ne kadar hoş ve düşündürücü bir renk bahşedi-

(1) A.y., s. 57-58.

(2) "Nâbizâde Nâzım Bey", nr. 7, 12 Ağustos 1309 (24 Ağustos 1893), s. 51-52.

yor! Eser muvâfık-ı zevk-i selim olacak surette tahdît edilmiştir. Çünkü bu derece samimi bir nâle-i ızdırab lüzumundan ziyade temdîd edilecek olsa tabiiliğini ve binâ-en-aleyh hassa-i te'essürünü gâib eyler."⁽¹⁾

İsmail Hakkı'ya göre Nâbizâde Nâzım, tenkid nev'in-de de kabiliyetini ısbatlamıştır. Servet-i Fünûn mecmuasında bazı edebî şahsiyetler ve eserler üzerine kaleme aldığı makalelerde bu kabiliyet kendini gösterir:

"Bazı âsâr-ı matbu'a hakkındaki mütalâ'âtı ve bâhusus son zamanlarda kudemâ-yı üdebâ-yı Osmanîyeden hazırları hakkında "Servet-i Fünûn"a yazdığı tenkidât ve intihâbâtı san'at-ı intikâda olan vukufunun istihfâf edilemeyecek bir derecede olduğunu gösterir."⁽²⁾

Ahmed İhsan'a göre Nâbizâde Nâzım'ın san'at kabiliyeti üç ayrı sahada vücûd bulmuştur. Bunların başında tenkitçilik gelir:

"Nâzım'ın iktidâr-ı edebîsi birinci derecede tenkid-i edibânesiyle tecelli eyler; ondan sonra 'conte' ve 'nouvelle' denilen ufak hikâyeleri nazar-ı dikkate musadif olur. Üçüncü derecede âsâr-ı fennîyesi gelir...."⁽³⁾

"Nâzım'ın birinci derecedeki iktidârı tenkid-i edebîdir demiş idik ya, işte Seyyie-i Tesamüh'ü dikkatle okumalı da muharririn vüs'at-i tasvirini, celâdet-i efkâr ve selâmet-i tab'ını görmelidir."⁽⁴⁾

(1) "Nâbizâde Nâzım Bey", Mekteb, nr. 6, 10 Mart 1310 (22 Mart 1894), s. 257.

(2) A.y., s. 258.

(3) "Nâbizâde Nâzım", Servet-i Fünûn, nr. 127, 5 Ağustos 1309 (17 Ağustos 1893), s. 355.

(4) A.y., s. 356.

= B A T I =

= E D E B İ Y A T Ç I L A R I =

(Alfabetik)

BERNARDİN DE SAINT-PIERRE

Hüseyin Avni, Bernardin de Saint-Pierre'in mizac ve karakteri üzerinde durur. Onun, "korkak tabiatlı ve çekingen, sevimsiz ve zekâsını saklayan" bir mizaca sahip olduğunu söyler:

"Lâkin derece-i hüsnüne rağmen meclis-i muâşeretinde Saint-Pierre kadar ziyasız sevimsiz kimse tasavvur olunamazdı. Etvarı gayet korkak ve mahcûb olduğu gibi kendisini teklifsizce tanımayanlara da âdeta zekî görünmez idi." (1)

Bernardin de Saint-Pierre'in eserlerinde, özellikle de Paul et Virginie'de tabiat ve tabiat sevgisi ön plândadır. Eski çağlardan bugüne gelinceye kadar her ülke ve asırda edip ve şâirler, tabiatı bir tem ve konu olarak eserlerinde yer vermişlerdir:

"Şuâra-yı kadîme ile hükemâ, hikâye muharrirleri, hatta meydan şâirleri bile tabiatı takdir ve tahsîn gözleriyle bütün nazar-ı tedkikden geçirmişlerdir." (2)

Hüseyin Avni, Jan Jacques Rousseau, Buffon ve Bernardin de Saint-Pierre'e gelinceye kadar tabiat sevgisinin müstakil bir eser olarak ele alınmadığını söyler:

"Jan Jacques Rousseau ile Buffon ve Bernardin de Saint-Pierre vakitlerinden mukaddem tabiata olan şu muhabbet-i kemâli derecesinde ifade olunmadığı gibi zaman-ı hayatlarına gelinceye kadar müstakil bir eser de yazılmamış idi." (3)

(1) "Bernardin de Saint-Pierre", Güneş, nr.4, 1301 (1883-1884), s. 87

(2) "Bernardin de Saint-Pierre", Güneş, nr. 1301 (1883-1884), s. 40-41.

(3) A.y., s. 41.

Tabiat sevgisini bir "fırka-i mahsûsa", bir ekol hâline getirmiş olan bu üç edipten Bernardin de Saint-Pierre dil ve üslûp yönünden diğerlerinden farklıdır:

"Tabiat muhibleri evvel vakte kadar, zamanımızda addolunabileceği vechile, bir fırka-i mahsûsadan dahi madûd degiller idi. Gerçi işbu âşıkların sitayiş ve perestişlerinde sadâkat ve safvetleri derkâr idiyse de kendileri o kadar kâmil, o kadar âkıl olmanakla beraber efkâr ve mesleklerinde pek de sebatları anlaşılmaz idi.

Bernardin de Saint-Pierre için en büyük esbab-ı sitayiş hemen Rousseau ve Buffon'dan sonra geldiği ve müsavî mektebin dahi en güzide muharrirlerinden biri olduğu halde, kullandığı lisan-ı edebî, asla bunların taklidi olmayarak, esâsî ve nev-zemîn olmasıdır."⁽¹⁾

Zekâsı ve aklı ile "tabiat kanunlarını keşfe çalışan" Bernardin de Saint-Pierre'in tabiata olan ilgi ve sevgisi, çocukluk yıllarından itibaren başlamıştır. O, seyahat kitaplarını okumayı çok sever, özellikle de Robinson Crusoe'yi başucundan ayırmazdı:

"Seyahata dâir kitap mütalaâsı, hatta çocukluğunda bile nazarında bir sevda idi. On iki yaşında iken bütün ruhu "Robinson Crusoe" ve onun adasıyla meşgûl idi."⁽²⁾

Münekkit Saint-Beuve'e göre Bernardin de Saint-Pierre'in Paul et Virginie romanı^{nın} okuyana ızdırap verecek kadar müessir oluşunun sebebi, yazarının Polonya'da başından geçen bir aşk hikâyesidir. Bernardin de Saint-Pierre, Lehistan kralının kızkardeşi Prenses Marie ile sonu ayrılıkla biten bir aşk yaşamıştır. İşte Saint-Beuve'e göre sonu derin ızdırapla biten bu aşk hikâyesinin Paul et Virginie üzerinde önemli bir tesiri olmuştur:

(1) A.y., s. 41-42.

(2) A.y., s. 44.

"Mösyö Saint-Beuve sitayişinde devam ederken Saint-Pierre'in fikrinde yer tutması muhakkak olan gam-nâk hâ-tıraya asla imâle-i nazar eylemiyorlar. Onun hâlât-ı âşı-kanesinden dolayı bu derecelerde müteessir olması ihtimal ki "Virginie" romanını dahi bu kadar iyi, bu kadar doğru ve bu kadar insana ızdırıp ve melâlet verici bir halde yaz-mağa teşvik eylemiştir." (1)

Abdülhak Sâmî, "insana kanlı yaşlar akıttırarak kadar müessir" (2) bir eser olarak vasıflandırdığı Paul et Virginie ve yazarı hakkındaki görüşlerini belirtmeden önce roman ve hikâye konusunda da bazı düşünceler ileri sürer.

Söz konusu eserde cereyan eden olaylar, hakikate uy-gunluk mânâsında "doğru"dur. Çünkü hayâl mahsulü olan hi-kâyelerle gerçek olaylar arasında bir fark olması tabiidir. Fakat roman ve hikâyeler genellikle bir "hayâl-i basit"in hakiki olabilecek olaylarla süslenmesiyle meydana getirilir ve bu tür eserler "meziyât-ı fitriyeyi tehyic ve ihsâs" etmiş olurlar. Aşağıdaki cümlelerle anlatılmak istenen bi-raz karışık fikrin özü, Namık Kemal'in "cereyan etmemişse bile cereyanı imkân dahilinde olan bir vak'ayı..." diye başlayan roman tarifine kadar gider. Bir romanda vak'a hayal mahsulü, yani uydurma olabilir. Roman bir "fiction" sanatıdır. Mühim olan, romancının canlandırma kudretiyle bizde "gerçeklik duygusu"nu uyandırmasıdır. "Paul et Vir-ginie"de vâki olan işte budur:

"Bu romanın en büyük fazileti, hâvî olduğu vakâyî'in ale'l-umûm doğruluğudur. Müsellemdir ki sırf mahsûlât-ı ha-yâliyeden mürekkebe olan hikâyeler ile rivâyât-ı sahîha beyinde pek çok fark vardır. Vâkıa hayâle bir hakikat süsü vererek meziyât-ı fitriyeyi tehyic ve ihsâs etmek de

(1) Güneş, nr. 4, s. 86.

(2) "Paul ve Virginie ile Bernardin Hakkında Bir İki Söz" Malûmât, c.I, nr.3, 1 Haziran 1311 (13 Haziran 1895), s. 57.

mümkündür. Nitekim edeb-âmûz-ı umûm olan ekser hikâyâtın esası, bir hayâl-i basîtin tezyîn ve tevsî'inden başka bir şey değildir." (1)

Abdülhak Sâmî'ye göre Paul et Virginie'yi san'at bakımından değerli kılan bazı özellikler vardır. Yazar, "muhtasar, sade ve latîf" olarak ifade ettiği bu özellikler yanında eserin başka vasıflarına da dikkati çeker:

"Eser ile müessir beyninde bu kadar güzel bir âheng-i tabîî neticesinden ibaret olan bir hikâye, elbette muvaffakiyet ile mübeşşir olur. Paul ve Virginie'nin san'at nokta-i nazarından en âlî bir meziyeti var ki, o da muhtasar, sade ve latîf olmakla beraber elvâh-ı musavveresinde birdenbire tebeddül ve intikali, her biri yalnız bir hayâl-i basît ile âreste olan tatlı ve pek sevimli fikirlerin tevâlîsi ve sade güzelliğe yakışan bahtiyârâne tesadüflerin pek belîgâne ve sehharâne bir tarzda içtima'ıdır." (2)

Dahası da şu ki şâirâne hayallerle süslenmiş bu aşk romanı, konusuna da bağlı olarak nesir üslûbunu bir hayli zorlayan bir şiir gibidir, yahut âdeta bir şiir üslûbuyla yazılmıştır:

"Mefâhir-i insaniye ve dakayık-ı vicdâniyeyi izhârda şiir ne kadar nâtika-perdâz ise bu hikâye de, başından nihayetine kadar o kuvveti hâiz vakayi'-i dil-rübâyâne ile tezyîn edilmiştir. Binâenaleyh şiirin tarif-i sahihine müsteniden diyebilirim ki, Paul ve Virginie'de her türlü esrâr-ı aşk u beyânı câmi ve en fasîhane ve üstâdâne yazılmış bir şiirdir. Bir manzûme, hüsn-i tertîb cihetiyle, tabakat-ı belâgatın hatta vasatlarında olsa bile, bir kızın leb-i lâ'l-şeker-hârına düşünce şüphe yok ki fesâhat-ı eda ve beyanı hadd-i i'câza varan manzûmeleri andırır.

(1) A.y., s. 53.

(2) A.y.

Abdülhak Sâmî, bu eserin Türkçe'ye tercüme edilmemesini "şâyân-ı teessüf" bir hâl olarak nitelendirir. (1)

Fakat biz biliyoruz ki Paul et Virginie'nin tercümesi 1286 yılı Zil kade ayında (1870 Şubat ve Mart'ı) çıkan Mümeyyiz gazetesinin 158. sayısından itibaren tefrika edilmeye başlanmıştır. (2) Abdülhak Sâmî, her nedense bu tercümeden bahsetmediği gibi Maarif mecmuasının 25 Rebiül-evvel 1309 (29 Ekim 1891) tarihli 10. sayısından itibaren Mehmet Atâ tarafından tefrika ~~ettilen~~ ^{edilen} Türkçe tercümesinden de hiç bahsetmemektedir. (3)

Mehmet Atâ da tercümeyi neşre başlamadan önce, "ifade-i mütercim" başlığı altında kaleme aldığı makalede, Paul et Virginie'in bütün medenî milletlerin lisanlarına çevrildiği halde, henüz Türkçe'ye tercüme edilmediğini söyler:

"Fransız edebiyatının müsteşhidâtından olan Paul ile Virginie, milel-i mütemeddi lisanlarının hemen cümlesine nakl olunmuş olduğu halde henüz lisanımıza tercüme edilmemiş bulunması kütüphane-i edebiyat-ı Osmaniye için bir noksan addolunabilir."

Mehmet Atâ ayrıca, bu eserin on beş yıl önce bir tercümesinin neşredildiğini, fakat bu tercümenin aslına uygun, sâdık bir tercüme olmadığını söyler:

"On beş sene mukaddem bunun tercümesi olmak üzere bir kitap neşrolunmuş ise de daha ilk satırlarının aslıyla tatbikinde rehîm-imertebe-i vuzûh olur ki "Paul ile Virginie" başka, o tercüme büsbütün başka bir şeydir." (4)

Bu ifadeden de anlaşılıyor ki Mehmet Atâ, aslından uzaklaşarak yapılan bu ilk tercümeyi yok farzetmekte bir beis görmemektedir.

(1) A.y., s. 57.

(2) Mustafa Nihat ÖZÖN, Türkçe'de Roman, İstanbul 1985, s.130.

(3) Bu tercüme Maarif'in 25. sayısına kadar devam eder. (13 Receb 1309 (12 Şubat 1892). Mehmet Atâ, talebelere yararlı olur düşüncesiyle Fransızcası ile yanyana tercümeyi neşreder.

(4) "İfade-i Mütercim", Maarif, nr. 10, 25 Rebiül-evvel 1309 (29 Ekim 1891), s. 157.

COPPÉE, FRANÇOIS

François Coppée hakkında Maarif mecmuasına gönderilen Nuri Bey imzalı bir mektupta, şâirin önce hayatı kısa bir şekilde anlatılır. Mektuptaki Coppée'nin şiirini anlatan ifadeler, Ara Nesil devresinin şiir anlayışını ve dikkatlerini çok güzel bir şekilde aksettirmesi bakımından önemlidir:

"Bugün Fransa'da bir şâir, bir muharrir-i muktedir, bir edip yaşıyor ki, genç ruhların ızdırabâtını (bir levha-i manevî) sûretinde tasvir etmek için nazarını halecân-engiz göklerin en derin noktasına sevk ediyor. Fikrini, hissiyât-ı bakîka-i beşerîyenin teşrihine hasretmiş; kalbi, bir hiss-i âli- yi şâiriyetle dâima müteheyyiç bulunuyor. Zihnine gelen bir vak'ayı tasvir ettiği vakit insan âlem-i bâlâ-yı hissin en âli tabakalarına suûd ediyorum sanıyor. Hissini bir nağme okşayıp da, o nağmeyi kâğıt üzerine aksettirdiği zaman kulaklar ruhanî bir zenzeme, heyecân-engiz bir terennüm işitiyor. Yazdığı her sahifede bir damla göz yaşının izi var. Her satırda, hazin bir tebessümün hayâli görünür gibi olur. "En güzel eserler insanı eşk-rîz-i teessür edenlerdir!" hikmetine ittibâ' eden bir adam bu büyük muharrire minnetdar olmalıdır. On dokuzuncu asrın bu muharririni tanır mısınız? O zat François Coppée'dir."⁽¹⁾

(1) c.IV, nr. 104, 8 Temmuz 1309(20 Temmuz 1893), s.404-405-

DAUDET, ALPHONSE

Alphonse Daudet şiir, roman ve hikâyeleriyle, zekâsını, dirâyetini ve kalem ustalığını yalnız Fransızlara değil, Türk okuyucularına da ispatlamış bir edebiyatçıdır:

"Alphonse Daudet'nin şiir ve inşâda, edebiyatta, tahrirde olan iktidar ve ehliyeti, zekâ ve dirâyetini Fransız karilerinden başka Osmanlı karileri de anlamışlar ve onlara nisbetle daha ziyade takdir-i kıymet eylemişlerdir."⁽¹⁾

Daudet, romantik değil, "tabii bir şâirdir:

"Daudet, tabii bir şâirdir. Çiçeklerin rengiyle, kelebeklerin kanatlarına dâir birkaç söz yazmaz... Belki bir insanın kalbinde mündemiç bulunan efkâr ve hissiyâtını sencide-i mizan-ı tenkid ve tafahhus eyler."⁽²⁾

(1) "Alphonse Daudet", Maarif, c.IV, nr. 102, 24 Haziran 1309 (6 Temmuz 1893), s. 375.

(2) A.y.

DUMAS FİLS, ALEXANDRE

Alexandre Dumas Fils'in ölümü (27 Kasım 1895) haberinin bir kaç gün sonra edebî mecmualarda duyurulması, Ara Nesil'in Avrupa'daki edebiyat ve fikir hareketlerini çok yakından takip ettiğini gösterir.

Malûmât, "Teessûf-i Âzîm" başlığı altında, bu ölümü: "Bu hafta zarfında âlem-i edebî ü irfanda bir âvâz-ı mâtem aks-endâz-ı te'essür oldu. Cihan-ı ma'rifet bir edîb-i kâmilin ziya'ından gamnâk olarak sehâif-i matbuâtta ebediyen paydâr olacak makâlât u beyânât-ı müellime görüldü."⁽¹⁾ ifadesiyle duyurmuştur.

Servet-i Fünûn mecmuası da haberi aynı tarihli sayısında verir ve romancının hayatı ve eserleri hakkında uzun bir yazı neşreder.⁽²⁾

Fakat bu iki makalenin neşir tarihinden yaklaşık dört yıl önce Musavver Cihan'da Alexandre Dumas Fils hakkında bir başka makale çıkmıştır.⁽³⁾

Bu makalede, yazarın babası ile, birlikte çalıştığı gazete binası ve çalışma odaları en ince ayrıntılarına varıncaya kadar tasvir edilir. Ayrıca baba-oğulun gazetede günlük çalışma biçimleri anlatılır ve daha sonra da oğul Dumas'nın eserleri hakkında bilgi verilir. (M. A.) imzası ile neşredilen bu makaleye göre A. Dumas Fils, gazete için yazı yazmayı sevmez, çünkü bu meslek onun "tabiatine muvafık düşmezdi." Oğul Dumas ilk olarak şiiri dene-

(1) 23 Teşrin-i sâni 1311 (5 Aralık 1895), nr. 24, s. 530.

(2) "Alexandre Dumas-zâde", nr. 247, 23 Teşrin-i sâni 1311 (5 Aralık 1895), s. 201-203.

(3) 22 Nisan 1302 (4 Mayıs 1891), nr. 15, s. 119-120.

di. Yirmi yaşlarında iken "Sayd-ı Sabavet" isimli şiir kitabını neşretti. Bu eseri fazla bir ses getirmemiş, "La Dame aux Camélias" isimli tiyatro eseri de fazla rağbet görmemişti. Daha sonra kaleme aldığı Diane de Lys'i sahneye konulduğu zaman "en sevmeyenler bile mütelezziz olmuşlardı". "Etranger, Mösyö Alphonse, La Princess de Bağdad" adlı eserleriyle de babasının şöhretini aşmıştır. (1)

Makalenin sonunda Alexandre Dumas Fils'in ikamet ettiği otel tasvir edilmiş ve sanatkarın günlük hayatından kısaca bahsedilmiştir. (2)

Maarif mecmuasında neşrolunan imzasız bir makalede ise A. Dumas Fils'in hayatından kısaca bahsedilir. Ayrıca Fransa'da rağbet görmüş ve Türkçeye de tercüme edilmiş bazı roman ve tiyatroları ismen zikredilir. (3)

Alexandere Dumas Fils'in ölümü üzerine kaleme alınmış ve yukarıda bahsettiğimiz makalelerde ortak nokta, yazar için övgü dolu ifadeler kullanılmasıdır.

Malûmât mecmuasındaki makalede, "La Dame aux Camélias", "Bir Kadının Hikâyesi" ve "İncili Hanım" isimli eserleri ile Türk okuyucusunun karşısına çıkan Dumas Fils'in kısa zamanda dünya çapında bir yazar olduğunu ispatladığı ifade edilir:

"Vücûda getirdiği âsâr-ı bedîa-i edebîyesiyle dünyanın her tarafında nâm-ı muhteremini i'lâ etmiş ve zâtına mahsus olmak üzere her yerde bir hiss-i ihtiram uyandırmıştır." (4)

Fransa'da romantik ekolün en önemli şahsiyetlerinden sayılan Dumas Fils, roman ve tiyatro eserleriyle "...dünyayı, cemiyet-i beşeriyeyi, perde-i hasenât u masûmiyet altında gizlenen seyyiât ve cinâyâtı, hâsılı âlem-i insaniyeti tedkike başlamış"tır. (5)

(1) A.y., s. 119

(2) A.y., s. 119-120.

(3) 29 Temmuz 1309 (10 Ağustos 1893), c.V, nr.107, s.46-47.

(4) "Teessüf-i azîm", nr.24, 23 Teşrin-i sâni 1311 (5 Aralık 1895), s. 530.

(5) A.y., s. 530.

121

Servet-i Fünûn'da neşrolunan Alexandre Dumas Fils hakkındaki makalede, yazarın hayatı, eserleri ve Fransız edebiyatındaki yeri ve önemi gibi konular üzerinde durulmuştur. İmzasız olan bu makalede ayrıca Fransız edebiyatında Romantizm akımının belli başlı temsilcilerinden biri olan Dumas Fils'in bazı eserlerinde Realizm'in başladığını hissettirecek unsurları rastlanıldığı da ifade edilir.

Baba Dumas tamamen romantik tarzda eserler vermiş olduğu halde, oğul Dumas özellikle "La Dame aux Camélias" sıy- la son dönem Fransız edebiyatına önemli bir yenilik getirmiş, Romantizm'in yavaş yavaş terk edilerek Realizm yoluna girilmesinde bir başlangıç teşkil etmiştir. Dumas Fils, prensibi "hissolunduğu gibi yazmak" olan ve "mülâhaza, muhakeme, tedkik" neticesinde ulaşılan "Realizm" yolunu açmıştır:

"Alexandre Dumas Monte Cristo ile vüs'at-ı hayâline, "Romantizm" mesleğindeki fevkalâde maharetine bir isbat-ı kat'î göstermiş, Dumas-zâde ise La Dame aux Camélias eseriyle Romantizm silkinin def'aten terk edip hakikiyyûn çığırını, yani hissolunduğu gibi yazmak tarîkini küşad etmiştir, hakikat! Alexandre Dumas-zâde edebiyat-ı Garbîye-i ahîrede büyük bir tahavvüle sebep olmuştur. Bir büyük me- ziyet dahi Dumas-zâde'nin şu tarz-ı cedîdi mülâhaza, muhâ- keme, tedkik neticesi olarak açmış bulunmasıdır."⁽¹⁾

Makalede daha sonra Dumas Fils'in sahneye konulan tiyatro eserlerinin gördüğü rağbet ve aldığı olumlu ten- kitler anlatılır. Dumas Fils, mevcut "kavâid-i atıkayı nazar-ı itibara almaksızın" eserlerini kaleme almış ve "hissiyât-ı kalbiyeyi böyle kisve-i hakikisi altında, âde- ta çırıl-çıplak atıverişinin âlem-i edebiyatta nasıl bir büyük tahavvül hâsıl edeceğini hiç tasavvur etmemiştir."⁽²⁾

(1) "Alexandre Dumas-zâde", Servet-i Fünûn, c.IX, nr. 247, 23 Teşrin-i sâni 1311 (5 Aralık 1895), s. 202.

(2) A.y.

"Kamelyalı Kadın" isimli eseri Fransız sahnelerinde oynandığı zaman gördüğü ilgi ve topladığı alkış kadar Türk seyircileri tarafından da aynı rağbete mazhar olmuştur:

Türkçe "tercümesini seyredenler derin bir hiss-i te'essür ü takdirden kendini alamamış"tır.⁽¹⁾

A. Dumas Fils eserlerinde genel olarak kadınların problemleri, kadın hisleri ve aşk ilişkileri üzerinde durmuştur:

"Dumas-zâde'nin âsârı dikkatle muâyene olunursa her şeyden ziyâde hissiyât-ı nisvâniyeyi, daha doğrusu hâlât-ı aşkiyeyi tedkike münhemik olduğu müşâhede olunur. (...)

"tedkikât-ı aşkiye arasında izdivacı, mâişet-i âileyi, hü-lâsa, hayat-ı beşeriyeyi tedkik eylerdi. (...) Âsarında dâima erkerleri kadınların dest-i teshirine verir"di.⁽²⁾

(1) A.y.

(2) A.y., s. 203.

FEUILLET, OCTAVE

Fransız roman ve hikâyecisi Octave Feuillet, Ara Nesil'in gerek tercümelerle, gerekse makalelerle ilgi gösterdiği batılı şahsiyetlerden biridir. Bu dönemde Octave Feuillet'nin bazı eserleri Türkçe'ye tercüme edilmiş ve edebî şahsiyeti hakkında birkaç dergide yazılar kaleme alınmıştır.

Octave Feuillet hakkındaki makalelerde üç husus üzerinde durulduğu görülür: Birincisi, eserlerinden bahsedilmiş ve bunların çoğunun Türkçe'ye çevrildiği belirtilmiştir. İkincisi Octave Feuillet romantik ekole dahil olduğu halde yer yer realist unsurlar ihtiva etmektedir. Nihayet hayatına ait biyografik bilgiler yer verilmiştir.

Octave Feuillet'nin Eserleri ve Türkçe Tercümeleri:

Servet-i Fünûn mecmuasında, Türk okuyucularının Octave Feuillet'yi Türkçe'ye tercüme edilen "Bir Fakir Delikanlının Hikâyesi", "Mütevaffiye" ve "Bir Kadının Rûznâmesi" isimli romanları ile tanıdığı belirtilir. (1)

Maarif mecmuasında neşredilen imzasız bir makalede ise "1866'dan itibaren mütemadiyen romanlar ve tiyatro piyesleri" yazmış olan Octave Feuillet'nin bizde adını duyurmuş bir sanatçı olduğu ve Türkçe'ye yalnız "Bir Fakir Delikanlının Hikâyesi"nin tercüme edildiği söylenir. (2)

Mehmed Münî, Mekteb mecmuasında çıkan bir yazıda, Octave Feuillet'nin eserlerinin neşir tarihlerini verir ve

(1) "Octave Feuillet", c.I, nr.1, 14 Mart 1307 (26 Mart 1891), s. 8-9.

(2) "Octave Feuillet", c.IV, nr. 101, 17 Haziran 1309 (29 Haziran 1893), s. 362-363.

bunlardan sadece "Tali'siz " adı altında tefrika edilen "Küçük Kontes" isimli romanın Türkçe'ye çevrildiğini söyler. (1)

Octave Feuillet Nasıl Bir Romantikti?

Ara Nesil'de "romantizm" terimi çok defa "hayaliyyûn" kelimesiyle tercüme edilir, "Romantik" karşılığı olarak da "hayâlî" tabiri kullanılır. Servet-i Fünûn'da imzasız neşrolunan makalede ise romantizm, "fikriyyûn" tabiri ile karşılanmıştır. (2)

Söz konusu bu makalede Octave Feuillet'nin "fikriyyûn fırkası"nda yüksek bir mevki'e sahip olduğu, fakat eserlerindeki bazı özelliklerden dolayı da "hakikiyyûn zümresine dahi dâhil edilebileceği ifade edilir. Hatta çoğu kişi tarafından hangi "takım"dan olduğunun belirlenemediği, bu yüzden Octave Feuillet'nin "fikriyyûn sınıfının en hakikat-peresti"; "yahut, hakikiyyûn zümresinin en hayâl-perest müellifi" olarak vasıflandırılmasının yerinde olacağı öne sürülür. (3)

Maarif mecmuasında da Octave Feuillet'nin "hayâlîyyûn"dan olduğu, fakat bazıları gibi "müdhiş ve fâcia-engiz romanlar" kaleme almadığı ifade edilir. (4)

Mehmed Münci, Octave Feuillet'nin hem "hayâlî", hem de "hakikî" romancı olduğunu, hatta bu iki farklı ekolü eserlerinde birleştirdiğini, bu bakımdan kendisine "hayâlî romancıların en hakikî yazı yazanı, yahut hakikî romancıların en hayâlîsi" denildiğini söyler. (5)

(1) "Octave Feuillet", nr.1, 30 Kânun-ı evvel 1309(11 Ocak 1894), s. 46.

(2) Nr.1, 14 Mart 1307(26 Mart 1891), s. 9.

(3) A.y.

(4) Nr.101, 17 Haziran 1309(29 Haziran 1893), s. 362.

(5) Mekteb, nr.2, 13 Kânun-ı sâni 1309(25 Ocak 1894), s.89.

Bir eserinde Realizm'e yaklaşan Octave Feuillet, başka bir eserinde romantik unsurlara yer vermiştir:

"Bir Fakir Delikanlının Hikâyesi" nâm eseriyle hakikiyyûn mektebe ne derece yaklaşmışsa, "Dalila" nâmındaki hissi, edebî, sevdavi "piyes"iyle de o kadar hayâl-perverâne iktidar göstermiştir."⁽¹⁾

Octave Feuillet'nin eserlerinde hayâl ile hakikat nasıl kaynaştırılmıştır?

"Hayâlin hakikatle imtizacı bu muhteşem muharririn her bir eserinde görüldüğü cümle tarafından kabul edilmiş olduğundan, bazılarının dediği gibi hakikat çirkin bir surette tebessüm etmez, hayal ise mübalâğa gibi, ifrat-ı hissiyât gibi zevk-i selîmin beğenmediği yerlerde hiç bir vakit nazara çarpmaz."⁽²⁾

Octave Feuillet'nin Romancılığı:

İlk romanını otuzbeş yaşında neşreden Octave Feuillet, ölümüne kadar yirmiyi aşkın eser vermiştir. Onun romancılık dışında gazete ve tiyatro yazarlığı da vardır.

Romanlarında her ne kadar "velvele ve dağdağalı eğlence âlemlerini tasvir etmiş" ise de, o, günlük hayatında nazik ve kibar biri olarak aile düzeni içerisinde sakin yaşamayı tercih eden bir insandır:

"Octave Feuillet dâima âsâr-ı nezaket ve uluvv-i cenab gösterir, gayet kibar bir zat idi; sa'y u gayreti, inzivâ-yı âile arasındaki meserret-i müsterihâneyi pek severdi. Romanlarında tasvir etmiş olduğu velvele ve dağdağalı eğlence âlemlerinden kat'iyen mücâneket ederdi."⁽³⁾

Octave Feuillet'nin kendine mahsus bir yazış tarzı, bir üslûbu vardır. Devrinde onun kadar "selis ve zarîf yazan başka bir yazar yok gibidir:

(1). A.y.

(2) A.y., s. 90.

(3) Servet-i Fünûn, c.I, nr.1, 14 Mart 1307 (26 Mart 1891), s. 9.

"Feuillet'nin tarz-ı ifadesi, üslûb-ı âlîsi latîf şivesi âdeta kendine mahsus gibidir, onun kadar selâset ve zarafet içinde ifade-i meram eden fransız müellifi yoktur." (1)

Mehmed Müncî ise, Octave Feuillet'nin devrindeki Fransız edebiyat âleminde oldukça parlak ve önemli bir yeri olduğunu; zekâsı ve mesleğindeki sebatı ile haklı bir şöhrete kavuştuğunu söyler. Her ne kadar, Octave Feuillet edebiyatta bir çığır açmamış ve yenilik getirmemişse de, eserleri ile edebiyatçılar arasında söz sahibi olmuş ve kendine mahsus bir "şekl-i hususî-yi edeb" tesis etmiştir:

"Ondokuzuncu asrın meşâhir-i erkânından ma'dûd olan Octave Feuillet'nin devr-i edebiyatta parlak ve zi-kıymet, bir mevki'-i edebîsi vardır. Zekâ-yı bârîki, meslek-i sebat perverânesi sayesinde hâiz-i şöhret-i tâmmedir. Hayalin şiir ile imtizac ettiği bir âlemde Octave Feuillet ibraz-ı maharet etmiş ise de, bugün Fransa'yı tezyin eden ve terakkiyât-ı edebîyenin sâik-i hakîkîlerinden sayılan muharri-rin ve üdebâ-yı meşhûrenin bazıları gibi bir kuvve-i icadîyeye mâlik olmadığı gibi, edebiyatta dahi bir çığır açmamıştır. Fakat bunun bir nakisa olmadığı bütün müntesibin-i edeb tarafından kabul edildiğinden bu koca muharri-r daima ve her mahalde mazhar-ı hüsn-i kabil olmuştur.

Octave Feuillet'nin ehliyet ve liyakati kendisine mahsus bir derecededir. Sırf şahsî olan "meziyet-i husûsiyesi sayesinde bir "şekl-i husûsî-i edeb" tesis etmiştir." (2)

Bir Bütün Olarak Edebî Şahsiyeti :

Mehmed Müncî'ye göre Octave Feuillet'nin edebî şahsiyetine bir bütün olarak bakıldığı zaman şu hususları tesbit olunabilir:

(1) A.y.

(2) "Octave Feuillet", Mekteb, nr.2, 13 Kânun-ı sâni 1309 (25 Ocak 1894), s. 89.

"Octave Feuillet, maharet-i san'atkârânesi, tarassu-dâtının letafeti, halâvet-i efkârı, ahlâkı ve sevimli olan arzu-yı nazikisi ile yazdığı âsârda o derece maharet-i cîd-diye, o kadar iktidar-ı şâirâne ibraz etmiştir ki bugün âlûde-i hâk-i nisyan olan bu koca dahiye meftûn kariînin nazar-gâh-ı tedkikine attığı külliyât-ı efkârı karşısında mütehayyir, eşhas-ı vakâyi'e verdiği iktidar ve onları ya-şatmak için gösterdiği sa'y u ihtimam için dâçâr-ı tefek-kürât-ı amîka olmamak muhaldir. {...)

"Filhakika, Octave Feuillet romanlarında o kadar na-zik bir ifade, o kadar hasâis-i elfâz-ı latife isti'mal eder, o derece mâhirâne idare-i efkâr ve tasvîr-i vak'a eyler ki, şu iktidara karşı müte'accib olmamak mümkünsüz-dür. Teşrih-i hissiyât-ı beşeriye, tasvîr-i te'essürât-ı fikriye, tastîr-i nikat-ı müheyyice gibi her biri bir dâ-hinin maharet-i tahrîrânesini, ilm-i rûh ve fizyoloji fen-lerindeki keşfiyât-ı şâirânesini mü'lin olan müessir-i hakikiyede bu büyük zât akranına tefevvuk etmiştir." (1)

Seçtiği Konular ve Tasvir Ettiği Şahıslar:

Octave Feuillet eserlerinde cemiyetin her tabaka-dan kişilerini tasvir etmiş, bununla birlikte kadınların bütün meselelerine vâkıf olduğunu göstermiştir:

"Romanlarında, tiyatrolarında tasvir ettiği muhtelif 'âlemler', kibar salonları, cemiyet-i nisvânîyenin en mühim serâiri, Octave Feuillet'nin herkese nasib ve müyesser ol-mayacak kuvve-i dehâsını isbat etmiştir." (2)

'Octave Feuillet romanlarını nasıl yazıyordu?' soru-sunun cevabı ise şudur:

"Octave Feuillet, bir roman yazmak için, bir muhterî gibi bütün kabiliyet-i fikriyesiyle bahsedeceği eşhası piş-i

(1) A.y., s.89-96.

(2) A.y., s. 89.

tedkikine çeker. Evvelâ onları lââyıkıyla tanıttıktan ve güzelce tetebbu' ettikten sonra "zemini" tasvir, bir mimar gibi yapacağı binanın levâzımını istihzâr eder."⁽¹⁾

Bununla beraber Octave Feuillet romanlarında anlattığı olay ve duygularda mübalağaya kaçtığı, "hayâl-perver" olduğu ve olağan-dışı durumlara yer verdiği şeklinde tenkidlere maruz kalmıştır. Gerçi bu tenkitlere en iyi cevabı "hayâliyyûn mektebi"nin yetiştirdiği edipler vermişlerdir.⁽²⁾

Ancak Octave Feuillet'nin de böyle davranması sadece şu iki prensibe dikkat etmesindendir: "Fazilet" ve "ahlâk-ı hasene..." "O, "ahlâk-ı beşerîyenin en başlıcası" olarak gördüğü "meziyet"te ne kadar mübalağaya gidilirse, o kadar istifade edileceği görüşündedir. Kaldı ki eserlerinde tasvir ettiği fazilet insan kudretinin üstünde olan bir şey değil, bizzat insanın kendinde var olan meziyetin ta kendisidir. Ve Octave Feuillet bu tasvirlerde hiç de mübalağaya kaçmamıştır:

"Fazilet-i musavveresi, iktidar-ı beşerin haricinde ve bir kuvve-i mütegalibenin dâhilinde değildir. Cemiyet-i beşeriyede ne görür, ne işitirse onlarda bir meziyet arar, sonra yazdığı âsârda meziyeti kabul ettirmeğe çalışır. Tasvir ettiği o meziyette mübalağa yoktur. Şu kadar var ki, o meziyet-i beşeriyeyi bir lisân-ı latif-i hayâl-perverâne ile gösterir."⁽³⁾

(1) A.y., s. 90.

(2) A.y., s. 91-92.

(3) A.y., s. 91.

G O E T H E

Süleyman Subhi, "Tercüme-i Hâl-i Goethe" adlı yazı dizisinde, Goethe'nin doğumundan başlayarak bütün hayat hikâyesini, yetiştirme tarzını, çevresini, görevlerini ve gezdiği ülkeleri, eserlerinin özelliklerini ve başka şahısların onun hakkındaki düşüncelerini ele almıştır. (1)

Biz burada sadece, Goethe'nin edebî şahsiyetinin oluşmasında rol oynayan kişi ve olaylar hakkındaki görüşleri, eserlerine dair düşünceleri, Goethe'nin hayatındaki bazı hayat olaylarının eserlerine tesirini söz konusu edeceğiz. Bu yazı dizisi hayat-şahsiyet ve eser bütünlüğünü kuran, zamanına göre dikkete değer bir incelemedir.

A. Goethe'nin edebî şahsiyetinin oluşmasında rol oynayan şahıs ve olaylar:

Ailesi: Kültürlü bir insan olan Goethe'nin babası, kişiliğini oluşturmada ve sanatkâr yönünün ortaya çıkmasında Goethe için önemli ve etkili bir rol oynamıştır. Sert huylu, titiz, disiplinli, akıl ve mantık kâidelerine sıkı sıkıya bağlı bir babanın gözetiminde Goethe, az zamanda geniş bir bilgi birikimine sahip olma başarısına ulaşmıştır. Oldukça duygulu, hassas bir yapıya sahip, kuvvetli bir hayâl gücüne ve anlatma yeteneğine sahip olan annesi de onun san'atkâr şahsiyetinin vücutta gelmesinde daha az teâhire sahip değildir:

(1) Umran, nr. 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19; 6 Şubat 1303- 28 Mayıs 1304 (18 Şubat 1888- 9 Haziran 1888), s. 127, 150-151, 163-164, 184, 197-198, 209-210, 222.

"Pederî, Frankfurt belde-i kadîmesinin muteberân-ı ahâlisinden biri olup tabiatındaki mekânî ve fikrindeki metânîet müsellemler olmakla çocuğunu daha erkenden tahsîle tahsîs ve emr-i tahsîlinden en muntazam ve en muttarit bir sureti terviç etmek murad etti.

"İhtimâmât-ı dikkat-kârânesi sâyesinde, en parlak iktidârât-ı fıtrîyeye mâlik olan şu çocuk az vakit içinde bir çok malûmât sahibi olarak hakikaten pertev-bâde-i kemâl olmak üzere arz-ı didâr etti.

"Ciddî ve şedîd mîzaçlı olan pederî Goethe'nin kemâl-i dikkatle tahsiline nezaret etmekte olduğu gibi bir fikr-i selîme ve zevk-i müstakîme mâlikiyetle rehîn-i mer-tebe-i iştihâr olan valdesi dahi kendisinin kuvve-i hayâ-lîyesini terbiye ve tevsî' etmekten hâlî kalmamıştır. Bitmez tükenmez hikâyât ve menâkıbıyla Goethe'yi bu mekteb-i hususide dahi terbiyeye ve ahlâkını tehzîb ve tahliyeye fevkalâde ikdam eder idi.

"Goethe, bu nev'i terbiyeden dahi istifade ve kendi kendine bir takım hikâyât-ı mütemâsile icad ve haberi olmaksızın istikbaldeki sanatı olacak olan romancılığa kendisini i'dâd etmekte idi."(1)

Yazar, büyük annesinin Goethe'ye bir tiyatro kitabı hediye etmesinin, onun bu sahaya ilgi duyması ve ileride başarılı bir tiyatro müellifi olmasına sebep teşkil ettiğini öne sürer:

"Goethe'nin ekârib-i sâiresi dahi hakkında şefkat-kârâne suretle hareketten geri durmayıp hatta büyük anası kendisine gayetle garâib menâkıbı ve eğlenceli fıkârâtı muhtevî bir a'lâ tiyatro kitabı hediye etmiş ve bunun mü-talââsı Goethe'yi bir mükemmel dram müellifi ve o kabil-den oyunları vaz'-ı mevki-i temâşâ eden tiyatro müdürü olmak isti'dâdına tehyi'e-i mukaddime eylemiştir."(2)

(1) "Tercüme-i Hâl-i Goethe", Umran, nr. 11, 6 Şubat 1303 (18 Şubat 1888), s. 127.

(2) A.y.

Herder (Johann Gottfried Von): Goethe, hukuk eğitimi tamamlamak üzere gittiği Strassburg'da düşünür Herder'le tanışır. Aralarındaki dostluk, Goethe'nin gerçek edebî şahsiyetini bulmasında kuvvetle etkili olur. "Fenn-i intikadda bir dâhi olacağı muhakkak görünen" Herder, "Goethe'ye ilk defa olarak "Shakespeare ve Homeros'u tanıttı" ve ayrıca kadim edebiyatlar hakkında geniş bilgi sahibi olmasını sağladı.⁽¹⁾ Bununla birlikte Herder, Goethe'nin edebî zevk ve alâkakına yeni bir yön tayin etmiştir:

"Herder Goethe'ye mânâdan mahrum ve bir takım sanâ-yi-i vâhiye ile memlû' âsârdan rû-gerdân ve kalbden fev-rân eden âsâr-ı latîfeye meyyal olmuş fikrini verdi ve bu vechile dost-ı hâlisına, yeni ve nâ-mahdûd bir takım âfâk-ı deha göstermiş oldu."⁽²⁾

Dük Carl August ve Weimar Yılları: Goethe, Almanya'ya seyahat amacıyla gelen ve kendisinden yaşça küçük olan Weimar dükü Carl August ile tanışır. Dük zaten eserleri dolayısıyla Goethe'ye hayrandır ve onu Weimar'a davet eder. Goethe'nin bilgi ve görgüsünden yararlanmak isteyen Dük Auguste, ona sarayında "müdür-i umûr" görevini verir ve böylece sohbetlerine iştirak ettirir. Goethe idari işlerin yanında Weimar şehrini bir "nümûne-i edebî marifet" şehri hâline getirmeye çabalar.⁽³⁾ On yıl süren bu Weimar hayatı, Goethe'de büyük değişiklik meydana getirmiş, çöşkun, kabına sığmayan genç Goethe, yerini olgun ve sakin bir kişiye bırakmıştır:

"Goethe bu devirde kendisi pek büyük suretle tebedül etmiş bulunuyordu.

Kendisi evvelki gibi etvâr-ı mecnûnâne ve harekât-ı inkılâb-cûyânesiyle vâdi-i hayâlde pûyân ve enzâr-ı ukâlâda küstah-ı muhatara-nişân olan genç Goethe değil idi.

(1) Umran, nr. 13, 5 Mart 1304(17 Mart 1888), s. 150-151.

(2) A.y., s. 151.

(3) "Goethe'nin Tercüme-i Hâlinde", Umran, nr. 14, 19 Mart 1304(31 Mart 1888), s. 163-164.

Sinn ü sâl, tecrübe, insanlar ile ihtilât ve muâmelât, el-hâsıl memerr-i hayatta tesadûf ettiği envâ'-ı hâlât Goethe'nin ahlâk ve hasâilini tebdîl etmişti.

Sükûn-ı dör-endişâne, hilm, şefkat gibi hasâil-i ber- (1) güzide bu zekâ-yı mücessemin başlıca evsafı hükmüne girmişti."

Schiller'le Tanışması: İki yıl süren İtalya gezisinden sonra Goethe, Weimar'a geri döner. Bu ikinci Weimar döneminde Schiller'le karşılaşması, onun ölümüne kadar sürececek olan bir dostluğu başlatır:

"Vaktinden pek evvel dehşet-nümâ-yı zuhûr olan Schiller'in vefatına kadar olan müddet zarfında âlemde iki hârika zekâyı yekdiğerine rabt ve tevhîd eden, en müsmin, en necib, en sâfi olan muhadenetlerin bir misâl-i lâzımül-ımtisâlini irâe eylediler.

"İki şâir veya iki münşî arasında zuhûru ötedenberi maat-teessüf meşhûd olagelen münâfesât ve muhasedât sevâibinden bil-küllive ârî olarak bu iki edîb-i bi-müdâni dâima yekdiğerinin sa'y ve içtihadı tergîb ve teâtî-yi fikr ü tertîb ederler ve her ikisi muvaffakiyetlerinden memnun ve mesud olarak nâtıklarında gördükleri kuvvet ü feverân-ı fevkalâdeden kendileri de müte'accib olurlar idi." (2)

Schiller'le dostluğu sırasında Goethe, bu şâirin etkisinin açıkça görülebileceği "Wilhelm Meisters'in Şakirdlik Seneleri" (Wilhelm Meisters Lehrjahre) isimli romanını yazmıştır.

Schiller'in 1805'te ölümü Goethe'yi çok sarsar. Bu gerçek dosttan ebedî ayrılığı onu derin ızdıraplara sürükler:

"Her bir gûne inkîlâb-ı âleme karşı mağlup olmamayı ve nâgeh-zuhûr bir eleme karşı ıztırâb-ı haricî göstermemekte sebat etmeği itiyad etmiş olan Goethe, mümkün olduğu kadar bu kâidesine ittiba' etmek istedi.

(1) A.y., s. 164.

(2) Umran, nr. 16, 16 Nisan 1304 (28 Nisan 1888), s. 184.

"Fakat ne çare ki hasbe'l-beşeriye bu gibi ızdırâ-bât-ı dünyevîyeden masûn olmak mümkün olamayıp vücutça günden güne hezâl-nümân oldu.

Vâkıa refîkinin ziya'-ı ebedîyesinden dolayı göz yaşı döküyordu. Fakat hasta oluyor idi.

İşte Schiller'in irtihâli, refîk-i ber-hayatı olan Goethe hakkında ettiği tesirât bundan ibarettir."⁽¹⁾

Molière'e olan ilgisi ve tiyatro direktörlüğü: Goethe, Fransız ediplerinden en çok Molière'i sever ve onun eserlerini tekrar tekrar okumaktan haz duyar, her yeni okuyuşta kendini bambaşka duygular içerisinde bulur, okuyucularına da büyük şâir ve yazarların eserlerini her sene yeniden okumalarını tavsiye eder:

"Molière'in âsârı okundukça yeni bir taaccüp ve hayreti dâî olur.

Ben kalem-i sâhirâneleriyle i'câzkârâne bir takım elvâh-ı vukuâtı yapan İtalya ressamlarının resimlerini nazar-ı temaşa-yı mütehayyirânemden geçirdiğim gibi Molière'in âsârından bazılarını dahi her sene tekrar okurum. Çünkü bizim gibi âcizler bu gibi âsâr-ı âliyenin hâiz olduğu tesir-i azîmi kendilerinde muhafazaya muktedir değildirler. Binâenaleyh vakit vakit bu gibi âsârın tecdîd-i tesirâtı zımında tekrar onlara müracaat etmelidir."⁽²⁾

Weimar'da idarî görevinin yanında Dük Karl August'un emriyle tiyatro direktörlüğü vazifesini de üstlenen Goethe, ekseriyetle Molière'den olmak üzere birçok Fransız tiyatro eserlerini sahneye koyulması amacıyla tercüme etmiştir:

"Fransa'nın eâzım-ı muharririninin âsârı kendisi için malum ve Paris'de vuku'a gelen bil-cümle neşriyat kendisi için mazbut bir halde idi. Tiyatro oyununun fâcialar kısmına ait olan âsâr-ı edebîye Almanya'da enzâr-ı agyârdan sâ-

(1) Umran, nr.17, 30 Nisan 1304(12 Mayıs 1888), s. 197.

(2) Umran, nr.18, 14 Mayıs 1304(26 Mayıs 1888), s.209.

kıt bulunduğu bir sırada bulunduğu ve Weimar tiyatrosuna oynanmak üzere bu kabilden olan Fransız âsâr-ı edebîyesini tercüme etmekten geri durmazdı."⁽¹⁾

Goethe'de Tabiat Sevgisi: Süleyman Subhi, Goethe'nin tabiata olan sevgisini, Weimar dükünün ona tahsis ettiği evin geniş bahçesine gösterdiği itina ve bakımı anlatarak açıklamaya çalışır. Şehrin dışında ve önünde uzanan ırmakla geniş çayırılığa sahip olan bu evin bahçesini Goethe bizzat kendisi düzenlemiş ve bakımını üstlenmiştir. Yazarın ifadesine göre, Goethe, yazmış olduğu bir romanda, bahçivanlık mesleğine ilişkin verdiği bilgi ve yaptığı tetkik ile bütün bu konudaki malûmât ve maharetini ortaya koymuş, sevgisini dile getirmiştir:

"Bilcümle teşebbüsâtında muvaffak olduğu gibi bahçivanlık sanatında dahi kesb-i muvaffakiyet ettiğinin semere-i ciddîyesi olarak, seksen yaşında olduğu halde, yarım asır evvel dikmiş olduğu eşcârın zılâl-ı nisârı tahtında kesb-i istirahat edebilmek ve bu eşcârın tedricen neşv ü nemâ bulmasını mu'akkıbâne bir nazarla tedkik eylemek saâdetine mazhar olmuştur..

"Goethe'nin nazarında bu eşcâr yalnız lezzet-bahş-ı uyûn olmak meziyetini hâiz olmayıp belki bununla beraber her biri bir kitâb-ı serâir-nisâb hükmünde olarak fevkalâde bir tedkik ile kitabın safahat-ı inkılâbını tedvîr eder ve tabiatın onda münderic olan kavânin-i mahsûsasından birini keşfe çalışır idi."⁽²⁾

Goethe'ye göre tabiatın esrarlı kanunlarını ancak tedkik ve gözlem yoluyla keşfedebiliriz. Tabiata hâkim olabilmek, insanın önceden kestiremeyeceği tabiat hadiselerini tesbit edebilmek, her şeyden önce tabiatın kendine mahsus kâidelerini anlamakla mümkün olacaktır:

(1) A.y., s. 210

(2) A.y.

"Bir nazar-ı müteyakkızâne ile tabiatı tedkik etmelidir. Çünkü bazı kere esrâr-ı hafîyesinden birinin kendisine rağmen, zuhûru mümkün olabilir.

"İşte böyle istemeyerek vuku bulacak inkişâfâtın tabiatini zaptedebilmek için insan daima müterassid-ı fırsat olmalıdır."⁽¹⁾

Romantizm'in Müjdecisi Goethe: Süleyman Subhi'ye göre Romantizm, Goethe sayesinde ortaya çıkmış ve Fransa'da gelişme zemini bulmuştur:

"Fransa dahi Goethe'den gördüğü eser-i muhabbete mukabele-i bi'l-mücâmele vazifesini ifa eylemiş ve 1820-1830'da "romantizm" nâmı tahtında olarak zuhura gelen inkılâb-ı edebî kısmen o zekâ-yı hârîkân sayesinde vuku'a gelmiştir.

"İşte bu müddet esnasında Fransa'nın bil-cümle şuâra, ressamın, musiki-şinâsânı müştâkane bir suretle Goethe'nin tedkik-i âsârına ve Fransa edebiyat ve sanîyi'ine tecdide medar olur cihâtını taharriye müsâra'ât gösterdiler."⁽²⁾

B. Goethe'nin Eserleri Üzerine:

1. Götz von Berlichingen (1773): (Demir Elli Şövalye von Berlichingen): Hukuk tahsili yıllarının mahsûlü bu tiyatro eserinin kahramanı olan şövalye, "Don Kişot"u andıran bir karakteri hâizdir. Yazar'a göre, Goethe, bununla Shakespeare'den bu yana görülmemiş bir eser ortaya koymuştur:

"Goethe, zamanesi gençlerinin efkârında olmakla o zamanın ahvâli yolunda görmediğini iş'âr için bâlâda zikrolunan Götz von Berlichingen nâm eserini meydan-ı intişâra koymuş ve İspanya'lı "Don Kişot" nâm kahraman ile bazı ahvâloe mütevâfıkü'l-mizaç olan bu şövalyenin tasnî'i bir suretle etvârını eser-i mezkûrda irâe etmiştir.

(1) A.y.

(2) Umran, nr. 19, 28 Mayıs 1304 (9 Haziran 1888), s.222

Bu eserde irâe ettiği maharet ve metanet mûcib-i hayret bir derecede olmakla beraber bu derecede müessir ve gayet ta'mikâne muharrer ve hâiz-i nisâb-ı vuzûh bir eser Shakespeare'in zamanından beri yazılmadığı tahakkuk etmiştir."(1)

Bununla beraber bu eserde filozof Herder'in az çok tesiri vardır.

2. Werther (1774): "Bir küçük roman" niteliğinde olan bu eserinde Goethe, örneği evvelce görülmemiş fasîh bir ifadeyle hüznü veren ve melâl içinde bırakan bir kalbin sırlarını ortaya koymuştur:

"...bu eserinde de o zamana kadar Almanya'da misli nâ-meşhûd bir safvet ve fesâhatle evvelce kendisinin kalbini sahne-i zuhur eden ahvâl-i hüzm-âmiz ü melâl-engîzi tasvir eylemiştir."(2)

3. Doktor Faust: Süleyman Subhi'ye göre Goethe, kalbinde gizli kalmış iştîyak ve hisleri henüz ifade edemediği kanaatine vararak, bu gaye ile "Doktor Faust" isimli eserini kaleme almıştır. Bu eser pek çok edebiyatçı tarafından zamanın "en güzide" eserlerinden biri addedilmiştir:

"Bu âsâr da Goethe'nin hazîne-i kalbinde meknûz olan leâlî-yi iştîyâkat-ı müessireyi sahne-i zuhûra vaz' etmek için gayr-i kâfi bulunduğundan "Doktor Faust" nâmıyla olan eserini tahrîr ve bunda i'câz-nümâ elvâh-ı şâirâne tasvire muvaffak olmuştur.

"Goethe'nin bu eseri pek çok ehl-i hibre-i edeb tarafından zamanımızın en meşhûr âsâr-ı edebîye-i ber-güzide-sinden olmak üzere telâkki edilmiştir."(3)

4. İphigenie Auf Tauris (1779): Goethe, bu tiyatro eserini, İtalya gezisi sırasında müzelerde gördüğü eski Yunan eserleri karşısında duyduğu hayranlığın ifadesi ola-

(1) "Goethe Nâm Şâir-i Meşhûrun Tercüme-i Hâlinden", Umran, nr. 13, 5 Mart 1304(17 Mart 1888), s. 151.

(2) A.y.

(3) A.y.

rak kaleme almıştır.. O, Antik çağda Euripides'in mitolojik-sonsuz insan sevgisi ve ruh güzelliği ile dolu- İphigenisini, sevgiye dayalı insanlık idealini yansıtan bir eser olarak yeniden edebiyat sahnesine çıkarmıştır. Yazar'a göre "selâset ü letafet-i müessire"'ye hâiz olan bu eser, "hakikaten halâvet-bahş olan âsârdan ma'dûddur."⁽¹⁾

5. Wilhelm Meisters'in Şakirdlik Seneleri (Wilhelm Meisters Lehr jahre (roman 1796): Yazar, Goethe'nin Schiller'in tesiri altında kaleme almış olduğu bu eserin muhtevası ve ana fikri hakkında geniş bilgi vermiştir. Goethe "bu romanda da insan hayatını en güzel bir surette is'timâl etmiş olmak için ne yapmak lâzım geleceğine dair efkârını beyân" etmiştir.⁽²⁾

Bu eserde, insanın boş hayâllerle uğraşmayı bırakıp, sadece kendi güç ve kabiliyetiyle başarabileceği, kendini mutlu kılacak en uygun iş ve hakikatlerle meşgul olması gerektiği fikri. ortaya konulmuştur:

"Bu romanda tevsi' edilen fikre gelince:

Bu da insan, ekseriya medâr-ı iğfâl olan hayâlât-ı vâhiyeyi bir tarafa bırakıp, kuvâ-yı insaniye ile en ziyâde mütenâsip ve mütevâfık ve imkân derecesinde nâfi olmak emrinde bize müsait olan sa'yı ve ameli intihab etmekten ve insan ancak derece-yi imkân ile mahdûd olan bu sa'y ve amel ile nâil-i selâmet ve saadet olacağından ve her bir saadette nisâb-ı tevekkül ü kanaat dahil bulunmak lâzım geleceğinden hadd-i zâtında bir mahlûk-ı zaîf ü nâçiz olan insan, a'lâ-yı meratib-i kemâlâta vâsıl olabileceğinden ibârettir."⁽³⁾

(1) Umran, nr. 14, 19 Mart 1304(31 Mart 1888), s. 164.

(2) Umran, nr. 16, 16 Nisan 1304(28 Nisan 1888), s. 184.

(3) A.y.

HUGO, VICTOR

Tanzimat sonrası Türk edebiyatçılarının büyük saygı duyduğu, telif ve tercüme şeklinde tesiri altında kaldığı Avrupalı şâir ve ediblerin başında Victor Hugo gelir. Namık Kemal, Recaizâde M. Ekrem, Abdülhak Hâmid gibi Ara Nesil'in de başlıca kültür kaynaklarından biri Victor Hugodur. (1)

Ara Nesil mensupları Victor Hugo'yu Türk okuyucusuna tercümeler vasıtasıyla tanıttıkları gibi, onun hayatı, eserleri ve şahsiyeti üzerine çeşitli makaleler de kaleme almışlardır. Bu yazıların Hugo'nun ölümünden hemen sonra neşredilmesi dikkat çekici bir husustur.

Mehmed Zîver, Victor Hugo'nun vefatı üzerine Berk mecmuasında bir dizi makale neşretmiştir. (2) Yazısına Hugo'nun ölüm haberinin bütün dünyaya "bir bârika-i belâ gibi" telgrafla ulaştığını söyleyerek başlayan M.Zîver, bu haber üzerine hissettiği derin üzüntüyü "teskin etmek maksadıyla" böyle bir yazı kaleme almak ihtiyacını duyduğunu belirtir.

Hugo tiyatro, roman ve şiir türlerinde verdiği eserlerle sadece Fransa'nın en önde gelen şahsiyetlerinden biri değildir. O, bütün medenî milletlerin takdîr ve rağbetini kazanmıştır.

Yazarın kanaatine Hugo, edebiyat âleminde hâiz olduğu şöhreti, sanatkârlığı kadar hatta ondan fazla insani vasıfları sayesinde kazanmıştır.

(1) Dr. Zeynep KERMAN, Victor Hugo'dan Türkçeye Yapılan Tercümeler Üzerinde Bir Araştırma, İstanbul 1978, s. III.

(2) "Victor Hugo'ya Dâir Bir Mülâhazadır", Berk, nr. 5,6,7; 1303(1885-1886), s. 156-159, 191-192, 222-224.

Bunun içindir ki Hugo'nun şahsiyetinde var olan insanî vasıflar eserlerinin daha çok sevilmesine ve rağbet görmesine yol açmıştır. Vatanperverlik, suçluları affetme ve affettirme, tabii âfetlerden zarar görmüş kişilere destek olma, yetimlere sahip çıkma, hürriyeti savunma gibi moral değerler eserlerine de mükemmel şekilde aksetmiştir. İşte Hugo'nun eserlerindeki bu fikir ve idealler ile hayatında savunduğu görüşler arasındaki tam mutabakattır ki, ona bu şöhreti haklı olarak kazandırmıştır:

"Meselâ, milletin refah ve âsâyişde bulunması için mesâî-yi vatan-perverânede bulunup dâima hemcinsine riâyet ve birkaç defalar kantara-i siyâsetten geçirilecek mücriminin afvına dâir hükümdarına istirham ve niyaz-nâmeler yazmak; ve tuğyan-ı enhar ve zelzele gibi âfât-ı tabîyeden mutazarrır olmuş zarar-didegâna muâvenette bulunmak; yetimânı tesâhüp, cevher-i hürriyeti iltizam etmek gibi hasâil-i âli-cenâbânedden ibarettir. Çünkü Victor Hugo âsârıyla ibka-yı nam etmek emelinde bulundu değil, avân-ı şebâbiyesinden beri fezâil-i ahlâka hürmet-i mahsûsada bulunmayı medâr-ı iftihar tanımıştır." (1)

İşte bu sebeple Hugo her sınıf insan tarafından sevilmiş ve hak ettiği mevki'i kazanmıştır:

"Gıpta olunur o uluvv-i tab'a ki her dimağda bir hatıra-i hazin ve her vicdan-ı edebde bir niğâne-i muhabbet bırakarak terk-i enfâs-ı hayat eylemiştir." (2)

Başkalarının hakkına riayet, farklı fikirlere saygı duyma ve alçakgönüllü olma Hugo'nun insanî vasıfları arasındadır.

Mehmed Ziver'e göre bir insanın "edip" vasfını kazanabilmesi için eser telif etmekten ziyade "hüsn-i ahlâk sahibi" olması önde gelen bir şarttır. Hugo hayatı ve eserleriyle bu konuda şüphe götürmez bir örnektir.

(1) Berk, nr .5, .s. 157-158.

(2) A.y., s. 158.

Ara Nesil Batı'dan bir hayli tercüme yapmıştır. Bunlar arasında Victor Hugo'dan da bir hayli vardır. Mehmed Ziver bu vesileyle tercüme vasıtasıyla kısa zamanda şöhrete ulaşmak isteyen yeni yetmelerin edebî değeri yüksek eserleri âdeta deneme tahtasına çevirdiklerini söyler. Ancak bu kötü tercüme-ler eserin kendisi için bir "nakîse" değildir, ona şöhre-tinden ve değerinden bir şey kaybettirmez. Bilâkis bu tür mütercimlerin isimleri kütüphane raflarında kaybolur gider:

"Elsine-i ecnebiyede lâayıkıyla meleke kesb eyleyemeden; tarîk-i tercümeğe düşenler, sıyt ü şöhrete bedel nâmlarının kütüphâne-i edeb içre gümnâm olmalarından emin olsunlar." (1)

Selânikli Fazlı Necib, Hugo'nun ölümünden birkaç ay sonra kaleme aldığı "Victor Hugo" başlıklı seri makalelerde, (2) Hugo'nun zekâsı, bilgisi, ahlâkı, ciddiyeti ve âli-cenablığı ile yalnız Fransa'da değil, ileri ve medenî memleketlerde de şöhret kazandığından bahseder. Ve hem bu meşhur şahsiyeti ta-nımak, hem de "ders-i ibret" olan hayat hikâyesini öğrenmek gayesini güttüğünü söyler.

Hugo'nun doğumu yeni Fransız edebiyatının doğuşudur. Onun güzel ahlâk sahibi olması, şâirliği ve "hakim"liğinden önce gelen bir karakter vasfıdır.

Yazarın, henüz makalesinin başında Hugo hakkında sıraladığı vasıflar ise şunlardır: "Şems-i hikmet ve zekânın şafağı", "Fransız edebiyat-ı cedîdesinin tarih-i velâdeti", "hakim-i eâzım", "dâhi"...

"1802 senesi Şubat'ının yirmi sekizinci günü Bezançon şehrinde kâinâta bir dâhi gelmiş, Fransız edebiyatına hayat-ı taze verecek, hikmeti, ahlâkı ruhlandırarak, tenvîr edecek bir şems-i hikmet ü zekânın şafağı doğmuştu.

(1) Berk, nr.7, s. 224.

(2) "Victor Hugo", Hamîyet, nr. 12, 13, 14; 1, 15 Teşrin-i evvel- 1 Teşrin-i sani 1302 (13, 27 Ekim - 13 Kasım 1886), s. 94-95, 100-101, 108-110.

"27 Şubat 1802 tarihi Fransız edebiyat-ı cedîdesinin tarih-i velâdetidir. Çünkü o gün Victor Hugo doğmuştu."

Hugo yalnız Fransa'da değil bil-cümle milel-i mütemedine nezdinde zekâveti, hikmeti, ahlâkı, istikameti, ciddiyeti, uluvv-i cenabı ile bi-hakkın iştihar etmiştir.

Hugo pek âli bir şâirdir. Fakat şâir olmaktan ziyade hakîmdir. Hüsn-i ahlâkı ise şairliğine de, hakîmliğine de tefâvvuk eder."⁽¹⁾

Bunun içindir ki Hugo'nun hayat hikâyesi, okuyanlar için bir "ders-i ibret" teşkil edecektir:

"Bu şahinin hayatında bir çok hüsn-i hâl ü hareket misalleri geçer ki, Hugo gibi bir müteceddid-i eâzımı tanımak faydasından başka mütalâ'ası bir ders-i ibret olmak gibi diğer büyük bir istifadeyi temin eder."⁽²⁾

Makalede Hugo'nun hayatı ile ilgili ansiklopedik bilgiler dışında bazı şahsî hususiyetlerine de dikkat çekilmiştir. Bunların başında, onun karakteri ve buna bağlı olarak eserlerine akseden ahlâkî olgunluğu gelmektedir. Hugo bu vasfı ailesinden, özellikle annesinden aldığı özel ders ve terbiyeden kazanmıştı. Bu sağlam eğitim ileride eserlerine aksedecek ve bu eserleri okuyan bütün herkesin de faydalanmasını sağlayacaktır :

"Bir taraftan mektepte tahsil eylemekte olduğu halde, diğer cihetten evde validesinden ahlâk dersi alıyordu. Hugo'nun vâlidesi mükemmel bir valide ıtlakına bi-hakkın şâyeste bir kadın idi.

Dâima evlatlarının talim ve terbiyeleriyle uğraşır, ruhlarını fena hissiyâttan tasfiye ve uluvv-i ahlâk ile tahliye etmeye çalışıyordu.

Çocuklarının ruhlarında, gönüllerinde, fikirlerinde ettiği uluvv-i ahlâk ve uluvv-i cenab tohumları pek âli bir surette müsmir oldu; o semerâttan bütün âlem istifâde etti."⁽³⁾

(1) Hamiyet, nr. 12, 1 Teşrin-i evvel 1302(13 Kasım 1886), s.94-95.

(2) A.y., s. 95.

(3) A.y.

Victor Hugo "mücessem bir hüsn-i ahlâk u hamiyet"dir. Çünkü toplumun menfaatini kendi menfaatinden üstün tutar, şahsî ihtiraslar peşinde değildir, kimseye düşmanlık beslemez, kimse ile alay etmez, fakirleri ve çocukları sever, zaten şiirlerinde genellikle fakir ve çocuklardan bahsetmiştir. Yazarın ifadesiyle:

"Hiç bir vakitte menfaat-i umumiyeyi menâfi-i şahsiyesi uğrunda feda etmemiş, bilâkis menfaat-i umumiye için bir çok felâketlere tahammül etmiştir.

Şahsiyât ile uğraşmağı hiç sevmez, kendisine edilen ta'rizâta daima hüsn-i mukabele eder, politika hasımlarını bile affettirmek için uğraşır.

Zayıf akıllı lara bir taltif-i mahsûs gösterir, istihza etmediği gibi huzurunda kimse ile eğlenilmesine de müsaade etmezdi.

Fukarayı, ba-husus çocukları pek sever, daima onları it'am ve taltif eylerdi. Eş'arında ekseriya fukaradan, çocuklardan bahsetmiştir." (1)

Hugo, o sanatkârdır ki onbeş yaşında yazdığı ilk eserden ihtiyarlığındakilere kadar bütün hepsi yüksek ve olgun fikirler ihtiva eder.. Nedir bu fikirler?

"Bilcümle âsârıyla cemiyet-i beşerîyenin ıslah-ı ahlâk u ahvâli için çalıştı. Daima sefaleti, fukara-perverliğin meziyetini, saadetin mahiyetini, hayat-ı edebîye dahilinde görülecek mükâfât ve mücâzâtı, tahammülün, kanaatin faziletini göstermiş ve gördüğü fenalıkları da söylemekten asla çekinmemiştir." (2)

O kadar ki Fransız edebiyatında başka hiç kimse Hugonun eserleri kadar "parlak", "ulvî" ve "tesirli" eserler ortaya koyamamıştır.

(1) Umran, nr. 14, 1 Teşrin-i sâni 1302 (13 Kasım 1886), s. 109.

(2) A.y.

Dahası var: Hugo Fransa'da Romantizm'in bayraktarlığını yapmıştır. Bu yüzden özellikle Klâsisizm'i savunan edebiyatçıların nefretini kazanmış, fakat o fikirlerini inat ve ısrarla savunarak, genç edipleri etrafında toplamıştır:

"İcad ve kendisine bir meslek-i mahsus ittihaz etmiş olduğu Romantizm meslek-i cedîdinin terakki ve tevessü'üne gayret etmekte ve pek büyük âsâr-ı muvaffakiyet göstermekte olduğunu tarz-ı kudemâ mürevviçleri Klâsikler çekemediler. Başına kaktılar, bütün matbuât Hugo üzerine hücum etti. Bu münakaşât ve münaza'âta karşı Victor Hugo pek büyük bir metanetle mukabele ve müdafa'a ederek ve pek çok zamanlar uğraşarak^{-ak} anlı bir muzafferiyet kazandı. Tervic ettiği meslek umum Fransız genç edipleri tarafından tercih olundu." (1)

Nihayet hayata bakış tarzları itibariyle Hugo ile Rousseau ve Voltaire mukayese edilirse şu sonuç çıkacaktır:

"Hugo ne Rousseau kadar âlemden müteneffir, ne de Voltaire kadar harîs-i ikbâl ü dünya idi. İkisi ortasında bir mevki-i ciddi ve evsat tuttuğu için daha âli bir mevki ihraz etmiştir." (2)

(1) Umran, nr. 13, 15 Teşrin-i evvel 1302 (27 Ekim 1886), s.100.

(2) Umran, nr. 14, 1 Teşrin-i sâni 1302 (13 Kasım 1886), s. 109-110.

LAMARTINE, (Alphonse de)

Zâimzâde Hasan Fehmi, Lamartine hakkındaki bir makalesinde söze, "kâffe-i âsârın en büyük lirik şâiri" diyerek başlar.⁽¹⁾ Lamartine'in çocukluk yılları ve eğitiminden bahsettikten sonra çeşitli ülkelere yaptığı seyahatleri ve sefirlik yıllarını anlatır. Yazar daha sonra da eserlerinden de kısaca bahseder.

Lamartine, Tefekkürât (:Les Méditations) ve Âhenkler (Les Harmonies) isimli eserleri ile taklidi mümkün olmayan bir sanatçı durumundadır. Fakat onun Chateaubriand gibi fazla "hayâlâta sapması", "gayr-i muayyen ve şehvet-engizâne teşbihâtı" fazlaca kullanması tenkid edilecek hatalarıdır. Bununla birlikte Lamartine, Chateaubriand'ın "edebiyatta başlatmış olduğu ihtilâli şiirde yapmak şerefine nâil olmuştur":

"Şüphesiz hataları var, çünkü doğrudan doğruya Chateaubriand gibi hareket ediyor; onun gibi ve ondan daha ziyâde hayâlâta saparak mühim ve nâkıs efkârda takarrur ediyor, heveskârânının şu-i istimâl edecekleri her şeyi gayr-i muayyen ve şehvet-engizâne teşbihâtı israf eyliyor; lâkin Chateaubriand'ın edebiyatta başlatmış olduğu ihtilâli şiirde yapmak şerefine nâil oldu; put-perestlik teşbihât ve hissiyâtını ondan nefyetti."⁽²⁾

(1) "Lamartine ve Âsârı", Malûmât, nr. 17, 5 Teşrin-i evvel 1311 (17 Ekim 1895), s. 361-362.

(2) A.y., s. 362.

MAUPASSANT, GUY, DE

Maupassant'ın hayatı, eserleri, edebi şahsiyeti üzerine çeşitli bilgiler ihtiva eden imzasız bir makalede⁽¹⁾ yazarın özellikle "Kalbimiz" isimli romanı hakkında da bazı görüşler yer alır. Bu roman, hayatın her türlü zorluk ve sıkıntılarına rağmen bir âilenin dimdik ayakta durmaya çabalayarak kendisini devam ettirmeye çalışmasının hikâyesidir. Maupassant bu eseri ile Fransız münekkitlerinin takdirlerini toplamıştır:

"Mumâileyhin "Kalbimiz" nâmıyla yazmış olduğu romanın esası, âile fikr-i medenisi olup zevc gayet hadid, şedid ve her türlü harekât ve etvârda mes'uliyet-i maneviye arayan takımdan olduğu gibi zevce dahi bu türlü mezâhim ve meşakk-ı nefsanîyeye tahammül eder nisvândan olmak üzere tasvir edilmiştir. Lâkin kadının zevci beş sene sonra vefat edince daldığı âlem-i hürriyet içinde geçirdiği veka-yi'-i mühimme o derece kemâl-i ehemmiyetle yazılmıştır ki Fransa erbab-ı intikadı bile romancının maharet-i edibânesini takdir eylemiştir."⁽²⁾

Maupassant'ın eserleri üzerinde geniş vukufu olan Victor de Rouy isimli münekkide göre bir yazarı iyi tanımak için sadece eserlerini tedkik etmek yetmez, yazarın fiziki ve şahsi özelliklerini de incelemek gereklidir. Bir kitap nasıl "mütekellim-i fikir ise, çehre de görünen ruh-tur". Makale yazarının da iştirak ettiği bu görüş, o devir Türk tenkidi için yeni bir dikkat sayılabilir.

(1) "Maupassant", Servet-i Fünûn, c.I, nr. 9, 9 Mayıs 1307 (21 Mayıs 1891), s. 103-104.

(2) A.y.

Cerrahizâde Ali Sacid, Maarif mecmuasında neşrettiği makalesine Maupassant'ın ölümünü duyurarak başlar. Ayrıca bu ölümün Fransız basınındaki akisleri ile yazarın hayatı ve eserleri üzerine çeşitli bilgiler verir.

Maupassant dergilerde neşrettiği ilk hikâyelerindeki üslûbu ile dikkati çekmiş ve kısa zamanda Zola ile aynı dergide hikâye yazma başarısını göstermiştir:

"Avân-ı sabâvetinden beri roman telifine me'nûs olan Maupassant, Paris'e, o bender-i ulûm u medeniyete geldiği zaman ufak bir takım hikâyât kaleme alarak cerâid ile neşre başlamış ve tarz-ı tahrîr ü ifadede kullandığı de'b umûmun nazar-ı dikkatini celbe sebebiyet vermiştir. Kütüphanelerde kifâf-ı nefis için dolaşıp da az bir zaman zarfında fevkalâde iştihâr kesbeden meşâhîr-i üdebâdan Emile Zola'nın nâmdar bulunduğu zaman olmakla Maupassant, Zola'nın refakat-ı tahrîriyesine kabul edilmiştir."⁽¹⁾

Maupassant edebî ekollerin içerisinde "hakikî, tabii ve ahlâkî" olan Natüralizm yolunda eserler vermiş, hatta bu sahada üstad sayılan Emile Zola'dan üstün addedilmiştir:

"Asr-ı hâzırın kabul ettiği tarîk ki en eslemidir. O da muharrer romanın Natüralizm yani hakikî, tabii ve ahlâkî olmasıdır. Maupassant hakikî ve ahvâl-i beşerin bir mir'at-i mücessemi olarak ahlâkî roman tahrîrinde üstad-ı küll olan Emile Zola'ya tefevvuk edebilecek iktidara mâlik bir harika-i edeb idi."

Maupassant, romancılıkta yeni tarz olan Natüralizm'i seçmiş ve bu tarzda birçok eserler vererek kendisine "mûcid" dedirtecek bir seviyeye ulaşmıştır:

"Yeni usulü iltizam ederek o yolda vücûda getirdiği mahâsil-i hâmesi bugün enâfis-i âsârdan addolunmuş ve kendisine bir mucidlik şerefini i'ta ile Maupassant nâminin levha-i edebiyata hakkını mûcib olmuştur."⁽²⁾

(1) "Guy de Maupassant", Maarif, c.IV, nr.104, 8 Temmuz 1309 (20 Temmuz 1893), s. 409-410.

(2) A.y., s. 410.

Aynı makalede Maupassant Zola ile mukayese edilir. Zola, insan hayatını en ince ayrıntısına kadar araştırır ve derinliğine nüfuz etmeye çalışır. Buna karşılık Maupassant, fazla teferruata girmeden okuyucu için faydalı bulunduğu noktaları kısa ve özlü bir şekilde açıklar:

"Zola ahvâl-i beşeri en âdi bir mahalline kadar tavsîf ve tavsîh ettiği halde Maupassant fazla teşrihâtten ictinâb ile hâfâya ve âdât ve şabi'at-ı beşerîyenin en amik bir noktasını dahi kariîne gayet muhtasar, mamafih gayet müfid olarak bildirmeyi kendisince usul ittihaz etmiş idi."⁽¹⁾

Servet-i Fünûn mecmuası Maupassant'ın ölümü üzerine bir başka makale neşreder. Bu yazıda onun vücut yapısı, günlük hayatı, zevkleri, eserleri, hikâyeciliği ve üslûbu üzerine bilgi verilir.⁽²⁾

Maupassant, iri kemikli, sağlam bünyeli biridir. Bu vücut yapısına günlük hayatında uğraştığı cimmastik ve kürek çekme sporuyla uğraşması sayesinde sahip olmuştur:

"Guy de Maupassant, kaviyyül-bünye, iri kemikli bir genç idi, hele meslek-i tahrîre mübâşeretinden evvel hâlin-den erbab-ı kalemden olacağı hiç umulmaz, zamanını enva'-i cimmastik ile geçirir. Meselâ sandala bindiği vakit saatlerle kürek çeker, eline kağıt-kalem verseler kürek isti'mâline nisbeten kalemi pek âtil surette kullanırdı."⁽³⁾

Maupassant ilk yazılarını "nâm-ı müstear"la yazmış, daha sonra eserleri rağbet bulunca kendi imzasını kullanmıştır.

Maupassant'ın başarı kazanması ve eserlerinin rağbet görmesinin asıl sebebi, üslûbundaki yenilik ve açıklıktır. Maupassant, haşivden ve tafsîlâtten kaçınır, doğrudan doğruya meselenin rûhuna iner, olayları gayet açık ve sade bir şekilde ifadeye çalışır:

(1) A.y.

(2) "Guy de Maupassant", 15 Temmuz 1309 (27 Temmuz 1893), c.IV, nr. 124, s. 318-319.

(3) A.y., s. 318.

"Maupassant'ın âsârı çoktur; muvaffakiyet-i edebîye-
yi asıl tarz-ı tahrîrindeki âsâr-ı teceddüd ve açık üslûp
ile kazanmıştır. Öyle usûl ile, kavâid ile yazı yazmaz,
haşivden, tab'a kelâl veren tafsilâttan kaçır, doğrudan
doğruya bahsin rûhuna intikal ederek rûh-ı mes'eleyi hak-
kıyla tedkik eder. İntihab ettiği zeminlere sahne-i vukû'-
âtta cevulân ettirdiği a'za-yı vak'ada gayet sade şeyler-
dir, bunları kalâm ü a'sâbdan ziyade kanının sevkine mûti'
surette gösterir." (1)

(1) A.y., s. 319.

SCOTT, WALTER

Walter Scott, "neşrettiği âsârın cümlesi herkesin nazar-ı tahsinini celb etmiş ve ihtirâ ettiği usûl-i inşâ İngiltere edebiyatının numûne-i terakkîyatı, sermaye-i mübâhâtı sayılmıştır." (1)

Scott'un "her türlü ahvâle karşı yazdığı sözler bugün dahi birer bürhan-ı hakikat gibi telâkki edilmektedir." Ona asıl şöhreti, 1811'de kaleme aldığı "Adaların Lordu" ve 1814'de yazdığı "Waterloo Muharebesi" isimli eserleri sağlamıştır. Bu eserler "onun kudret-i kalemîyesini bütün cihana tanıtmıştır". (2)

Walter Scott, ilk önemli eseri olan "Duhter-i Gül" manzûmesini "bir nev'i romana ibtidâ etmek fikr ü şivesiyle" kaleme almıştır.

Yazar, bir çok eserini mahlâs kullanarak "setr-i müsemma" ile yayımlamıştır.: "Bir takım boşboğaz münekkitle-
rin muhâcemesiyle onlara cevap vermek gibi bir gâileye dâ'îr olmamak için bu yolu seçmiştir." (3)

(1) "Walter Scott" -imzasız- , Zerrât, nr.4, s. 115.

(2) A.y., s. 119-120.

(3) A.y., s. 120.

S H A K E S P E A R E

Tanzimatla birlikte Batı'ya ve dünyaya açılan Türk edebiyatının büyük keşiflerinden biri de Shakespeare olmuştur.⁽¹⁾ Makale hacminde ona dâir edebî ve biyografik yazılara Ara Nesil'de de rastlanır.

İsmail Hakkı "Shakespeare'in Hayatı" isimli uzun makalesinde "bizde Shakespeare'e dâir henüz bir kitap neşredilmediği" için, bu makaleyi yazma ihtiyacını duyduğunu belirtir. Yazısına, İngiliz ediplerinden Steevens'in Shakespeare hakkındaki araştırma ve görüşlerine yer vererek başlayan yazar, çağdaşı olan sanatçıların eserlerinde Shakespeare'in hayatı hakkında vesikaya dayalı fazla bilgiye rastlanmadığını, sadece tiyatrodaki rol "arkadaşları tarafından isnad olunan bir takım rivâyât ve nakliyattan" ibaret" malûmâta tesadûf olunduğunu şöyle anlatır:

"Muâsır bulunan üdebânın âsârında ise Shakespeare'e dâir pek az malûmâta tesadûf olunur. Yalnız Staratfird şehrindeki kuyûdât-ı muntazama ve tahrîr-i nüfus defterleri vasıtasıyla bu bâbda biraz malûmâta dest-res olunabilmiş ve şu kadar ki yine umûmiyeti itibariyle şöhreti kâinâtı ihâta eden İngiliz edibinin hayatı el'ân bir sır makamında kalmıştır. Deha-yı hulkisi cümlece musaddak ve müsellemler olduğu halde bu hasîsanın tasavvuruyla perveriş-yâb-ı kemâl olduğu bilinmemektedir. Binâenaleyh Shakespeare'in âsârı öyle bir nehr-i azîme teşbîh olunabilir ki menâbi'i el'ân keşfolunamamıştır."⁽²⁾

(1) Doç.Dr. İngi ENGİNÜN, Tanzimat Devrinde Shakespeare, İstanbul 1979, 326 s.

(2) Servet-i Fünûn, c.I, nr. 17, 4 Temmuz 1307 (16 Temmuz 1891), s. 197.

Yazının devamında, Shakespeare'in doğumu, çocukluğu, anne ve babası, tahsili, ailesinin maddî durumunun bozulması, evlenmesi, çocuklarının doğması ve izinsiz avlanması dolayısıyla şehirden uzaklaştırılışı ve son olarak da Londra'ya gelişi üzerine tiyatro hayatına adım atışı anlatılır. Yazar bu son noktayı ele alarak o sıralarda Londra'daki tiyatro hayatı hakkında da bilgi verir:

"Shakespeare yirmiüç yaşında Stratford'u mecburen terk edip de tiyatroculukla para kazanmak için Londra'ya gittiği vakit tiyatro'ya fevkalâde rağbet ve ehemmiyet verilmekte idi. Biraz iktidar-ı tefekküre, arzu-yı iştihâra mâlik ve san'at-ı edebîyeye vâkîf olan her genç tiyatro yazmakla uğraşır ve hemen daima mazhar-ı tahsîn ü terğîb olurdu."⁽¹⁾

Yazar'a göre "Shakespeare'den önceki İngiliz tiyatrosu ondört sene zarfında elli ikiyi mütecâviz" yeni oyun ortaya koyabilecek kadar geniş bir faaliyet içerisindeydi. Bu az zamanda oldukça yüksek sayıda oyun sahneleme çabası, sonunda tiyatro yazarlarını konu bulma sıkıntısıyla karşı karşıya bırakmıştı. O devir İngiliz oyun yazarları, ya eski Roma ve Yunan tarihindeki konuları tekrarlayarak, veya İngiltere'nin millî tarihinden yola çıkarak, daha da olmazsa İtalyan hikâyelerinden ilham alarak bu konu ve ilham darlığını gidermeye çalışıyorlardı.⁽²⁾ İngiliz sahnelerine oyun kazandıran sanatçılar, bugünkü tabirle, mektepli ve alaylı olmak üzere iki kısımdı. Birinci grup sanatçılar, üniversitede yetişmiş her türlü edebiyat bilgisine, san'at kültürüne sahip, oyun yazarlığını kariyer olarak seçmiş kişilerdi. Diğer grup ise, hem oynayıp hem de bizzat eser ortaya koyan sanatçılardı. Yazar'a göre Shakespeare ile Molière bu ikinci gruba dâhildi:

"O sırada facia yazan müellifler iki kısım idi ki bir kısmı üniversiteden mezun ve kuvve-i edebîyeye mâlik muharririn olup yalnız tiyatro kitapları tahririyle ikti-

(1) A.y.

(2) A.y.,s. 198-199.

fa ederler, Diğer kısmı da hem bizzat icrâ-yı lu'biyât eder ve hem de iktiza -yı ahvâlde kendi tiyatrolarına lüzum görünen âsâmı yazarlardı.

Shakespeare ile Molière bu ikinci kısma dahildir."

İşte "edib-i nev-zuhûr" olan Shakespeare, az zamanda büyük başarılar göstermiş, rakiplerine bile kabiliyetini teslim ettirmişti:

" Bu edib-i nev-zuhur az vakit zarfında refik-i rakîplerini gölgede bırakıp birinciliği kazanmış ve hatta rakiplerinden Green kendisini "her bir rolü icrâyâ müstaid ve şu kadar ki başkalarının kalemiyle müzeyyen" diye tarif etmiş idi. Bu sonraki kaydı anlamak için der-hâtır etmelidir ki Shakespeare evvelâ neşrettiği eserlerde Yunan ve Latin âsâr-ı etikasını merci-i ittihaz edinmiştir."

Yazar, Shakespeare'in tiyatro eserlerinden sadece Hamlet, Kral Lear ve Macbeth'in isimlerini ve neşir tarihlerini zikretmekle yetinmiştir. Ancak Shakespeare aynı zamanda şâirdi. Meselâ onun "Venüs ile Adonis" ve "Lucrèce" isimli şiirler, kendisini himayesine almış olan Kont de Southampton'a ithaf edilmiştir. (1)

Bir başka makalede "dâhi" olarak vasıflandırılan Shakespeare, Fransız klâsik tiyatro yazarları ile mukayese edilir. (2) Shakespeare'im "Coriolanus"u ile Fransız tiyatro yazarı Corneille'in "Horace"ı şu yönlerden karşılaştırılır:

Üç birlik kuralı: Shakespeare eserlerinde klâsik tiyatronun bu kuralına uygunluk endişesi taşımaz:

"Shakespeare, Fransız klâsiklerinin tâbi olduğu üç esasa hasr-ı nazar-ı dikkat etmemiştir. Shakespeare'de ne vahdet-i zaman ne vahdet-i mekân, ne vahdet-i hareket vardır." (3)

(1) Servet-i Fünûn, nr. 18, 11 Temmuz 1307 (23 Temmuz 1891), s. 212

(2) "Corneille ve Shakespeare", Servet-i Fünûn, c.I, nr.8
2 Mayıs 1307 (12 Mayıs 1891), s.87-89.

(3) A.y., s. 87.

Halk: Fransız trajedilerinde "halk" unsuruna rastlanılmadığı halde, Shakespeare'in eserlerinde, halka bazen piyesin olay akışını değiştirecek derecede önemli bir rol verilmiştir:

"Bundan başka Shakespeare'in yazdığı dramlarda öyle bir şahıs vardır ki Fransız trajedilerinde bulunmaz. Oyunda ehemmiyetsiz bir vazife ifa eder, fakat harekâta karışır, piyesin hey'et-i umûmiyesini tahrik eder, Hatta bazen birinci derecede mevki'-i mühimmi tutar. Bu şahıs "halk"tır.

Shakespeare'in âsârındaki bazı sahneler -ki gâyet âvâm-pesendâne'dir - müşârün-ileyhin muharrerât-ı meşhûresinden ma'dûddur. Hülâsa Shakespeare, İngiltere halkını bir şahıs olarak gösterir." (1)

Tabiat unsuru: Fransız klâsiklerinde tabiat hemen hemen yok gibidir. Shakespeare'de ise tabiat âdeta önemli bir şahıs gibidir. Meselâ Romeo ile Juliet'teki çayırkuşu, Macbeth'deki dağ kırlangıcı oyunların önemli şahıslarından sayılabilir:

"Fransız klasiklerinde bedâyi-i tabîîye hemen mefkud gibidir. Tabiat bazen nakl-i hikâye tarzında trajedilere girerse de sahneye çıkmaz. Halbuki Shakespeare'de tabiat âdeta bir şahs-ı mühim hükmündedir. Meselâ çayırkuşu Romeo ve Juliet'in eşhas-ı esâsiyesinden değil midir? Dağ kırlangıcı Macbeth'de şahısdan ma'dûd değil midir? Kral Lear de fırtınalı orman, Romeo ve Juliet'deki ziyâ-yı kamerle mestûr bağçeler, eserlerindeki teessürâtın mühim esaslarından sayılmaz mı?" (2)

Üslûp: Shakespeare'in eserlerinde, Fransız klâsik eserlerinden farklı olarak, her tabakadan halk kendine has konuşma tarzıyla birlikte görünür. Bir başka ifadeyle, bir

(1) A.y.

(2) A.y.

oyunda "teklifsiz bir eda ile âlî üslûp" iç içedir. Ayrıca aynı oyunda komedi ile trajik unsurlar, şiirle nesir karışık şekilde bulunur. Sahne ise her olayın durumuna göre değişir. Shakespeare âdeta "hayat, hakikat ve tabiatı birbirine mezc etmek istemiştir."⁽¹⁾

"Fikr-i hakikat"ın varlığı ve hakikate uygunluk endişesi:

Her iki yazarın eserlerinde esas olan gözlemlenen hayatın kendisidir, insan gerçeğidir:

"O da Fransız klâsikleri gibi hakikate tercümanlık eder. Yoksa hakikatin fotoğrafını almaz. Esas halde düşünlürse şu ufak mücâdelât-ı edebîye kadar hiç bir şey â-âsâr-ı meşâhîrde nazar-ı dikkate çarpmaz. Shakespeare kari'lerinin yahud tiyatrosunu seyredenlerin kuvve-i muhayyilesine ilka-i hiss eder, nazarlarını mütehassis etmez."⁽²⁾

Eser vermede tutulan yol ve gaye: Shakespeare ile Corneille'in eserlerinde hareket noktası ve nihai maksat hemen hemen aynıdır, fakat bu maksada ulaşmak için tuttukları yol farklıdır:

"Mamafih her iki takımın da nokta-i hareketi bir, yani: Tabiatdır. Maksudları bir, yani: Hakikattir. Menzile-i maksudları bir, yani: İltizam-ı hakikattir. Yalnız nokta-i hareketten menzîl-i maksûda gitmek için tuttukları yol başkadır."⁽³⁾

Yazar, bu görüşünü sağlam bir delile dayandırmak için Corneille'in "Horace"ı ile Shakespeare'in "Coriolanus"unu ana fikri, konuyu ele alış tarzı, muhteva, şahıslar ve insana bakış açılarından mukayese eder. "Horace"

(1) A.y., s. 88.

(2) A.y.

(3) A.y.

ile insan-üstü özelliklere ve yüksek ideallere sahip, sadece o devirde tabii karşılanabilecek bir tip karşımıza çıkarılmıştır. Coriolanus ise "şâyân-ı hayret, fakat tam ve her asırda ber-hayat sayılacak bir insan" tipini ortaya koymuştur. Bu bakımdan Shakespeare daha başarılıdır.⁽¹⁾ Bu şu demektir ki, Shakespeare'in eseri tarihî değeri olduğu kadar estetik değeri de hâiz ebedî bir eserdir.

Fâik Hilmi Sebat dergisinde, Shakespeare hakkında hayranlık ve övgü dolu bir makale kaleme almıştır.⁽²⁾ "Âlem-i edebiyata cidden şeref-bahş-i teâlî olan ekâbirden biri de Shakespeare'dir" diye başladığı makalesinde, yazar önce onun hayat hikâyesini nakleder. Londra'da çektiği sıkıntılardan bahseder. Israrlı ve gayretli çalışmalarla hakettiği itibarlı mevki'i kazandığını söyler. Shakespeare tabiatın kendisine bahşettiği zekâ sayesinde fikirlerini geliştirip eserler vermiştir.

Kısa zaman içerisinde o kadar "âlî" eserler vücûda getirmiş, kazandığı şan ve şöhret o derecede artmıştır ki kendisine atfedilen "şâir-i şîrin-zeban" sıfatı, "efkâr-ı umûmiyeye ettiği tesirâtını takdir ettirmeğe kâfi" gelmiştir.

Fâik Hilmi son olarak Shakespeare'in konusunu İngiliz tarihinden aldığı "fâcia"lar yazdığını, Romeo ve Juliet, Hamlet, Kral Lear gibi eserlerinin yabancı dillere çevrildiğini, hatta onun için bir heykel dikilmiş olduğunu söyleyerek makalesini bitirir.⁽³⁾

(1) A.y., s. 89.

(2) "Shakespeare", Sebat, nr. 5, 15 Mayıs 1302 (27 Mayıs 1886), s. 36-37.

(3) A.y., s. 37.

VERNE, JULES

Jules Verne, güçlü muhayyilesiyle "fennî romanlar" yazan bir roman ve hikâyecidir. O, muhayyele gücünü, basit bir cinayet vak'asını ele alan romanlarda değil, fennî bir vak'anın teferruâtında göstermiştir:

"Lisanımıza mütercüm romanlarından herhangi birisi mütalâa edilirse, Jules Verne'in kuvve-i muhayyile-i fennîyesi nazarlara çarpar; bu kuvve-i muhayyile-i fevkalâde, "Bir kış gecesi fevka'l-hadd kar ve tipi esnasında girdiği bir odada hemcinsinden birinin mahv ve helâkine tasaddî etmeyip, belki fennin bir suret-i harikulâdede icra ettiği vezâifden ve bu vezâifin müteferriâtından ibarettir."⁽¹⁾

Eserlerine dikkat edilirse, Jules Verne'in asıl gayesinin "eğlence içinde fen" vermek olduğu anlaşılır:

"Eğlence içinde fen... Jules Verne fennî yed-i maharetine alarak bir rol ifa ettiriyor ki, bu rolü temâşâ eden bir zat kendisini bu rolün karşısında bir rol ve hayret-i tâmmе içinde bulundurmaktan geri duramıyor."

Jules Verne fikirlerini bir romanın çerçevesi içerisinde okuyuculara ulaştırır. Hayalî bir olayı, sırf san'at yeteneğini ortaya koymak için süsleyerek sunmaz; hakikî ve ciddi bir hikâye yazarı olarak fennî bir olayı gözler önüne serer:

"Karılarını bir roman mütalâasıyla meşgul ederek vücudlarını bir rehavet-i vakı'adan kurtardığı sırada diğer taraftan da fikirlerini tenvir ediyor. Bu halde Jules Verne bir hikâye-nüvisdir, Fakat sırf hayalî ve tasnîâtten ibaret hikâye muharriri değil, belki hakikî, ciddi ve fennî bir hikâye muharridir."⁽²⁾

Böylece Jules Verne, "zihni vâsi", fikri münevver, kalemi serî bir romancı olarak karşımıza çıkar.⁽³⁾

(1) "Jules Verne", Maarif, c.V, nr.105, 15 Temmuz 1309 (27 Temmuz 1893), s. 15.

(2) A.y.

(3) A.y., s. 16.

ZOLA, EMİLE

Ali Nihat'a göre Zola, hayatında yaşadığı zorluk ve fakirliği bazı eserlerine aksettirmiştir. Zola'nın çocukluğu sefalet içerisinde geçmiş ve ekmek parası için çeşitli işlerde çalışmış ve yoğun bir şekilde sıkıntılı bir hayat yaşamıştır.

İşte Zola, yaşadığı bu sıkıntılı zamanlarını ve gözlemlediği değişik sefil ve fakir insanları bazı eserlerinde tas ederek yer vermiştir. Özellikle "muharririn sergüzeşt-i ahvâlini musavver olan" "Claude'un İtirafı" isimli hikâyesi bize onun hayatının bu devresi hakkında önemli ipuçları verir:

"Claude'un İtirafı" nâmıyla ilk âsârından olan bir hikâye, bu zamanlarda geçirdiği hayat-ı meşakkat-âlûd ile, şahsına âid yine bu yolda pek çok tafsilâtı şâmil olduğundan, genç muharririn ne gibi müşkilât-ı tahammül-fersâya göğüs gerdiğine dâir ciddi bir fikir verebilir."

Zola "Thérèse Raquin" isimli romanında da, eser kahramanlarını psikolojik ve fizyolojik açıdan teferruatlı bir şekilde tasvir etmiştir. Thérèse Raquin, "tasvir ettiği eşhasın ahvâl-i rûhiye, esrar-ı kalbiyeleri pek keskin bir nazarla tedkik edilmiş ve pek çok mezâyâ-yı muhtelifeyi hâiz" bir eserdir.

"Madéleine Férat" isimli eserinde ise Zola, felsefe ve fizyoloji ilimlerindeki bilgi ve derinliğini göstermiştir. Bu eserdeki tasvirler ilk bakışta mübalâğalı görünse de, dikkatle incelenirse "tabii olduğu anlaşılır":

"Madéleine Férat'da tasvir edilen hâlât, ilk nazarda mübalâğalı görülürse de, Zola'nın meslek-i felsefisi, ilm ü vezâifü'l-a'zânın keşfiyât-ı ahîresi nazar-ı dikkatten dūr tutulmazsa, bunların tabii olduğu anlaşılır." (1)

(1) "Emile Zola", Musavver Cihan, nr. 25, 12 Şubat 1307 (24 Şubat 1892), s. 195.

Emile Zola, Servet-i Fünûn'da neşrolunan imzasız bir makalede, önce, tabiatı hakikî ve maddî yönleriyle araştıran Realizm mesleğinde şöhret bulmuş bir yazar olarak vasıflandırılır.

Zola, tabiatı ve şahısları dikkatli ve teferruatlı bir şekilde araştırarak yazması ve cemiyette görülen ahlâksızlığı, sefaleti olduğu gibi kaleme alması ve tasvîr etmesi dolayısıyla bazı çevrelerin tepkisine maruz kalmıştır:

"Bu edîb-i müte'ammık, bahsedeceği tabâyî' ve ihtilâfâtı fikr-i ta'mik ve nazar-ı tedkik ile tettebbu' ederek yazdığından ve hele cemiyât-ı beşeriye içinde kemâl-i dehşetle hükmeden seyyiât-ı ahlâkiye ve şenâyî'-i vicdâniyeyi bir suret-i aleniyede şerh ve hikâye eylediğinden iffet ü ismet-i şedîde erbabı mütâlâ'asından ihtiraz eder. Çünkü bu romanlarda fuhuş ra'sheleri, tezelzülâtı, mümekkinât-ı hayâliyesi velhâsıl kisve-i ciddiyetiyle görünerek nazar-ı afîfi korkutur, çehre-i ismeti kızartır."⁽¹⁾

Zola vak'aları anlatmada ve tabiat tasvirlerinde "indî" hükümlerden kaçınmıştır. Bu yüzden onun eserlerinde her okuyucu için "fikrince bir netice" bulunur:

"Zola, muhâkemât-ı indîyeye mütemâyil değildir. Hatta ihtiyacı bile yoktur. Zira enzâr-ı umumiyeye arz ettiği vakayî', tabiatı, ciddiyeti ile beraber olduğundan kariîn ve lev ne kadar sathî-nazar olur ise olsun, fikrince bir netice bulur, bir karar verir. Halbuki bazı muharrirîn efkâr-ı kariîni muhakemât-ı indîyeye meyl ettirmek tarafını iltizam ediyorlar."⁽²⁾

(1) "Emile Zola", c.I, nr.6, 18 Nisan 1307(30 Nisan 1891), s. 69.

(2) A.y.

Bu son hükümle subjektif hükümler taşıyan edebî eserler de tenkid edilmiş olur.

Bu itibarla cemiyet içerisinde meydana gelebilecek kötülük ve sefaleti tasvir eden olayların bilinmesi ve sonuçta onlardan ahlâkî bir netice çıkarılması açısından Zola'nın eserleri okuyucu için yararlı olacaktır. Fakat bu eserlere sadece şehvî duyguları arttıran ve ahlâkî olmayan olayları aksettiren bir vâkıa gibi yaklaşılabilecek olursa, cemiyet için arzulanan tesirler görülemez:

"Zola'nın âsârı her vechile mucib-i istifadedir. Fakat mütalâ'ası seyyiât-ı ictimâîyeyi görmek ve ondan netâ-yic-i ahlâkiye istinbat eylemek suretiyle olur ve âkê'l-amyâ okunursa arz ettiği elvâh-ı şehvâniye ve vakâyi'-i şe'ni te'sirât-ı lâzıme-yi mahveder." (1)

Avanzâde Mehmed Süleyman'a göre Zola, son senelerde Avrupa edebiyatının önde gelen romancılarından biridir. Zola, "mesâlik-i edebiye-i muhtelifeden hakikat ve tabiat mesleğine ittiba edenler"dendir. (2)

Hatta Zola, Avrupa edebiyat dünyasında bu akımın öncüsü, "mücidî"dir:

"Yani tedkiklerini gördükleri gibi tahrîr ve tasvir etmek ve âdeta hey'et-i ictimâiyenin hâlini fotoğrafla almak tarîkine giderlerin pişvâsı (Emile Zola)'dır. Bu cihetle Zola, bir meslek-i edebî mücidî addolunuyor."

Zola ilk eserlerini neşrettiğinde zamanın edipleri ve tenkitçileri tarafından yadırganmış; fakat daha sonra onun san'at kabiliyeti ve kudreti karşısında bu kişiler susmak veya hakkını teslim etmek zorunda kalmışlardır:

(1) A.y.

(2) "Emile Zola", Maârif, c.IV, nr. 85, 25 Şubat 1308 (9 Mart 1893), s. 107

"Zola Fransa'da ilk eserlerini neşrettiği zaman ülfet ve itiyada muhâlif görünmek, tabirâtı nezâhet-i edebiye gözedenlere saht veya çirkin gelmek hasebiyle pek çok münakaşâtı dâî olmuştur.

Fakat çok geçmeden düşmanları da Zola'nın iktidarı karşısında teslimiyet göstermişler, asr-ı hâzırın birinci muharrirleri sırasında olduğunu tasdik etmeği hakşinaslık şânına muvâfık bulmuşlardır."(1)

(1) A.y.

= E D E B İ Y A T =

= A K İ M L A R İ =

EDEBİYAT AKIMLARI

I. ARA NESİL'E KADAR EDEBİYATIMIZDA AKIMLAR

Bilindiği gibi Türk edebiyatının üslûp, şekil ve muhteva bakımlarından değişme ve gelişmesinde en büyük rolü Batı'dan yapılan tercümeler oynamıştır.

1860'larda başlayan ve giderek hız kazanan tercüme faaliyeti, edebiyatımıza yeni türler kazandırmasının yanında, "mektep", "meslek", "çereyan" gibi isimlerle adlandırılan akımları da Türk okuyucusuna tanıtmıştır.

Bizde bu faaliyet, tanıtma ve tartışmalar devam ederken Avrupa'da Klâsisizm çoktan sona ermiş, Romantizm de yavaş yavaş yerini Realizm ve Natüralizm'e bırakmaya başlamıştı.

Yeni edebiyatımızda bir akım olarak Batı klâsisizmin-den bahsetmemiz mümkün değildir. Sadece klâsiklerin Nâmık Kemal ve A.Hâmid gibi edebiyatçılarımız üzerindeki tesirlerinden söz edilebilir.

Tanzimattan sonraki Türk edebiyatında Klâsisizm'in rağbet bulmayışında iki sebep vardır: Birincisi, o yıllarda bu akımın Batı'da çoktan sona ermiş olması; ikincisi, Yeni Türk edebiyatının ilk neslinin klâsik edebiyatta mevcut sabit ve muayyen kâidelere tâbi olan Divan şiirini yıkmak istemeleridir. Özellikle Nâmık Kemal, Abdülhak Hâmid ve Recâizâde M. Ekrem, Klâsisizm'in kâideciliğine karşı çıkan ve "Ben" in hürriyetini ilân eden Romantizm'i benimsemişlerdir. Bazen sosyal fikirlerini bile romantik bir kılığa sokan Nâmık Kemal mizacıyla, idealizmiyle, üslûbuyla, bizim klâsiklerimiz olan Eskiler'le hesaplaşmasıyla vücûda getirdiği "Kahraman ve kahramanlık kültürü"yle, tarihe ve maziye dönüşüyle ilk büyük romantizmidir. "Celâl Mukaddimesi" Yeni Türk edebiyatında, sadece klâsik tiyatroya karşı romantik tiyatronun savunulması değildir. Bütün bir Romantizm beyannamesidir ve Batının Klâsisizm'ine yine Batı'nın Romantizm'ile cevap vermiştir.

Hâmid'in ölüm karşısında aldığı tavır, "iç ve dış tabiat" anlayışı, Tanrı ve kader telâkkisi, büyük ferdi buhran, ızdırıp ve ihtiraslara dayandırdığı muhtevacılığı, "şekil kıracılığı" Romantizm'in ta kendisidir.

Recâizâde M. Ekrem, tercümeleri ve bizzat kendi eserlerindeki santimental hassâsiyetiyle Romantizm'in bir başka yönünü edebiyatımıza getirmiştir. Onda ne Namık Kemal'in romantik içtimâiliği, ne de Abdülhak Hâmid'in metafizik endişeleri vardır. Yaşanmış veya muhayyel ferdi ızdırapların ve hassasiyetlerin bu şâiri, gözyaşı edebiyatını "Bir küçük maslak gibi" durmadan akıtmıştır.

Sami Paşazâde Sezâî, roman ve hikâyeleriyle Tanzimat sonrası Türk edebiyatında Romantizm karışık sanatkârâne realizme geçişi temsil eder. Nâbizâde Nâzım'ın Karabik'i ise Natüralist edebiyatın ilk örneğidir.

İşte Ara Nesil, Batı edebiyatlarından yaptıkları tercümelemlerle edebiyatımızda Romantik ve Realist eserlerin tanınmasına yol açmışlar; ayrıca edebî akımlar üzerindeki nazari görüş ve tenkidleriyle ilk edebî akım münakaşalarını başlatmışlardır. Devrinde "hayâliyyûn-hakikiyyûn" diye adlandırılan ve Beşir Fuad'ın başını çektiği realistler grubu ile Menemenlizâde M. Tahir'in öncülük ettiği Romantizmin savunucuları arasında geçen bu Realizm-Romantizm münakaşası, Beşir Fuad'ın Victor Hugo hakkında yazdığı monografinin neşri ile başlamış, gazete ve dergilerde büyük yankılar uyandırmıştır.

II. ARA NESİL'İN EDEBİYAT AKIMLARI ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

Edebiyat akımları ile ilgili yazılar daha ziyade Beşir Fuad'ın, mukaddimesindeki kayda göre 20 Haziran 1301'de (2 Temmuz 1885) yayınlamış olduğu Victor Hugo adlı eserinden sonra başlar.

Victor Hugo dolayısıyla Romantizm'i tenkid eden ve onun karşısına Natüralizm'i çıkaran Beşir Fuad, eserini tenkid etmesi için Menemenlizâde M. Tâhir'e göndermiş, o da görüşlerini Gayret mecmuasında bir dizi makalede açıklamıştır. ⁽¹⁾

Gerek Menemenlizâde'nin bu makaleleri, gerekse Beşir Fuad'ın Saâdet gazetesinde verdiği cevaplarla diğer yazarların konu hakkındaki görüşleri, "hayâliyyûn-hakikiyyûn münakaşası" başlığı altında çeşitli araştırmacılarca incelenmiştir. ⁽²⁾ Biz araştırmamızın bu bölümünde, Türk tenkid tarihinde önemli bir yer tutan bu münakaşanın teferruâtına girmeden Romantizm, Realizm ve Natüralizm gibi devrin akımlarının Ara Nesil' kazandırdığı bakış açısı ile Beşir Fuad'ın Victor Hugo isimli eseri ve Menemenlizâde'nin eser üzerine Gayret mecmuasındaki tenkidleri çerçevesinde kalacağız.

BEŞİR FUAD:

Romantizm, en basit mânâsıyla, klâsik edebiyata son veren bir cereyan olarak, edebiyatta hürriyet yenilik ve sıkı kâidelerin zincirlerini kırma demektir. Beşir Fuad Romantizmi asıl bu yönleriyle değerli ve övgüye lâyık bulur. ⁽³⁾

Beşir Fuad'a göre "meslek-i hakikiyyûn"un, Realizmin Romantizm'le tek benzerliği, eskiyi yıkıp yeniyi kurmaktır. Ve bir şey daha: "Meslek-i hakikiyyûn, Emile Zola'nın iltizam eylediği tarıktır ki edebiyatı fenne tatbik etmekten ibarettir." ⁽⁴⁾

(1) "Victor Hugo", Gayret, nr.3, 4, 5, 6; 17 Kânun-ı sâni-7 Şubat 1301 (29 Ocak-19 Şubat 1886); s. 10-11, 15-16, 18-20, 23-24.

(2) M.Orhan OKAY, Beşir Fuad, İstanbul 1969, s. 138-171.
Necat BİRİNCİ, Menemenlizâde Mehmed Tahir, (Basılmamış Doktora Tezi), İ.Ü.Edebiyat Fak.İstanbul 1981, s.91-108.

(3) Beşir Fuad, Victor Hugo, İstanbul 1302 (1886), s. 55-56.

(4) A.e., s. 61.

Realistleri ortaya çıkaran gaye, vehim ve hayâle dayalı eserler üzerine kurulan Garp edebiyatını ıslah ve tabiat-ta vuku bulan olayları herhangi bir değişikliğe uğratmaksızın tasvir etmektir:

"Evhamât ve hayalâtтан başka bir esası olmayan edebiyât-ı garbiyeyi ıslah niyatinde bulunarak tabiat-ta vukuât ve eşya bize ne yolda zâhir oluyor ise, tağyir ve tebdil etmeksizin o yolda tasvir ederler."⁽¹⁾

Realizm ve Natüralizm'i birlikte mütalâ'â eden ve o zamanki Türk okuyucusuna aralarındaki farkı belirtmeyi lüzumsuz gören Beşir Fuad, bu ekollerin esasını hayâlden, mübalâğadan kaçınmak, gerçeği olduğu gibi anlatmak şeklinde açıklamıştır:

"Esasî dâire-i hakikati tecavüz etmemek ve mübalâğât ve tağyirâtтан tevaggi ve ictinâb eylemekten ibârettir."⁽²⁾

Eserinde Natüralizm'in esasları üzerinde geniş mütalâ'alarda bulunan Beşir Fuat'a göre "Emile Zola mektebi"nin esasları özetle şunlardır:

1. Sanatçı sadece muhayyelesinden yola çıkarak eser vermeye çalışmamalıdır. Bir sanatçı için asıl kaynak, beş duyu ile algılanan hayatın kendisidir. Bu itibarla Romantiklerin yaptığı gibi hayat ve dünya kendi hayallerine göre değiştirilerek başka bir kılıkta okuyucuya sunulmamalıdır: "Tahayyül etmemeli, bakmalı, tedkik etmeli ve gördüğünü bi-hakkın tavsif ve tarif etmeli"dir.⁽³⁾

2. San'atta gaye, hakikati olduğu gibi ortaya koymaktır. Zaten "yalnız hakikat âsâr-ı sanayi'e husûle getirebilir."⁽³⁾

3. Müşâhede edilen âlemi "tavsif ve tarif" etmeye çalışan sanatkarın mizacı da eserine tesir edecektir.⁽⁴⁾

(1) A.Ş., s. 180.

(2) A.e., s. 180-181.

(3) A.e., s. 181-182.

(4) A.e., s. 183.

4. Romancılıkta müşâhadenin yanında tecrübe de gereklidir: "Müşâhade gösterir, tecrübe âgâh eder."⁽¹⁾

5. Natüralist bir romanda yer alan olaylar ve insan davranışları, pozitif ilimlerdeki sebep-netice münâsebetine uygun bir seyir takip eder.

6. Natüralist tarzdaki roman, sosyolojinin bir şubesi sayılabilir. Çünkü her ikisinde de aynı araçlar kullanılmakta ve aynı sonuca varılmaktadır.

7. Natüralist roman yazmakla cemiyete hizmet edilir. Çünkü bu tip romanlar hakkında, "hayâlî bir vak'ayı tasvir etmeyip her gün tesadüf olunan ahvâlden birini meydana koymadığı için bir hayâl-i şâirânedan ibârettir demeğe mahâl olmadığından" cemiyet için "tesiri pek ziyâdedir."⁽²⁾

8. Natüralist romancı, "insanların ahvâlini ne yolda müşâhade ediyorsa, o yolda tasvir etmiş, yalnız kötü cihetlerini meydana koymayıp, iyiliklerini de yazmıştır." Bu bakımdan romantik eserlere göre daha objektiftir.

9. Realist romancılar, "tasvir ettikleri âleme tabîb sıfatıyla giriyorlar; çünkü tababette en mühim mesele teşhis-i emrâzdır. Bir hastalığın mâhiyeti bilinmedikçe tedavisi mümkün olamaz." İşte Realist ve Natüralist roman bu itibarla cemiyetin aksaklıklarını ve kötü âdetlerini, bütün bunların "esbab-ı hakikiyesi" ile birlikte ortaya koyar.⁽³⁾

10. Romantizm, güzelin ve idealin peşindedir. Güzellik geçici ve izafidir. Realizmin temel prensibi olan hakikat ise mutlak, ebedî ve değişmezlik vasıflarına sahiptir: "Hakikatte bulunan zevk, letafet, ulviyet hiç bir yerde bulunamaz."

11. Hayâl ve "kuvve-i muhayyile", ancak hakikati araştırma ve "keşfe çalışma" yolunda kullanılırsa, insan için lüzumlu ve faydalıdır.⁽⁴⁾

Görüldüğü gibi Beşir Fuad'ın Natüralizm'i Romantizm'e tercih edişinde ilmilik ve hakikate uygunluk gibi unsurların

(1) A.e., s. 184.

(2) A.e., s. 191.

(3) A.e., s. 201-203.

(4) A.e., s. 230-232.

önemli rolü vardır. O edebiyatı, sosyolojik ve ahlâkî bir vâkıa olarak görmüş ve edebî eserlere ilmi-fennî kuralları tatbik etmekle Türk edebiyat tenkidine belli bir bakış tarzı kazandırmıştır. (1)

Ara Nesil'in önde gelen şahsiyetlerinden Menemenlizâde Mehmet Tahir'in Victor Hugo ve dolayısıyla akımlar hakkındaki görüşleri ise şunlardır:

MENEMENLİZADE MEHMET TAHİR:

Önce de belirttik: Beşir Fuad, Victor Hugo isimli eserini tenkid etmesi için Menemenlizâde M. Tâhir'e gönderir; Menemenlizâde de kendi neşrettiği Gayret mecmuâsında bir di-zi makale hâlinde bu eser hakkındaki görüşlerini ortaya koyar. Menemenlizâde M. Tâhir, "Zola Mektebi" diye nitelendirdiği Natüralizm'i tenkid eder ve açıkça Hugo'yu ve romantizmi savunur. Daha sonra ise Beşir Fuad, Menemenlizâde'nin bu makalelerine Sâadet gazetesinde cevap verecektir. (2)

Araştırmamız mecmualara dayandığı için, biz gazetelerdeki bu münakaşaları söz konusu etmeden sadece Menemenlizâde M. Tâhir'in, Beşir Fuad'ın söz konusu eserindeki görüşlerinden yola çıkarak, Realizm ve Natüralizm'i tenkid edişine ve Romantizm hakkındaki düşüncelerine yer vereceğiz.

Menemenlizâde'nin görüşleri şu ana başlıklar altında incelenebilir:

-
- (1) Bütün bu görüşlerin geniş şekilde tesbit ve tedkiki için bkz. M. Orhan OKAY, Beşir Fuad, İstanbul 1969, 243 s.
- (2) Beşir Fuad'ın Sâadet'te yer alan cevabî makaleleri, 26 Şubat 1886 tarihli (nr. 470) nüshada başlamaktadır. "Victor Hugo Ünvanlı Makale-i İntikadiyyeye Mukabele" başlığı taşıyan bu makaleler, nr. 591, 13 Aralık 1886 tarihli nüshaya kadar aralıklarla devam eder. Menemenlizâde M. Tâhir Gayret'te Beşir Fuad'a cevap verir: nr. 29, 30, 31, 33; 18 Temmuz-19 Eylül 1302 (30 Temmuz-1 Ekim 1886); s. 113-116, 117-120, 122-123, 129-130.

a) Romanlarda Kahramanların İdealize Edilmesi:

Beşir Fuad, kitabında, Victor Hugo'nun insanların sefaletini işlediği "Les Miserables" gibi eserlerinde, "eşhâs-ı zelileyi" dâima yüceltmesini tenkid eder. Ona göre "bir şeyi teâlî ettireceğim diyerek hakikati tağyir etmek, o şey hakkında yanlış bir fikir vermektir."

Menemenlizâde M. Tâhir, bu fikre karşı çıkar ve "bir eseri muâheze etmek için her şeyden evvel, o eserin maksad-ı telifini bilmek" gerektiğini söyler. Hugo'nun "Les Misérables"ı yazmaktan maksadı "girdâb-ı fuhşa düşmüş her kadının Fantin gibi safvet-i kalbe mâlikdir" iddiasında bulunmaktan ziyâde "o zulmetgâh-ı denâete yuvarlanan her kadının şâyân-ı merhamet", "sezâvâr-ı iânet", "muhtâc-ı himâyet" olduğunu göstermektedir."

Binäenaleyh Hugo, okuyucuya "numûne-i imtisâl" olacak şahısları "dâima câlib-i hayret surette" takdim ve tasvir ederek esas maksada ulaşmış ve "erbâb-ı mütalâaya" fikrini kabul ettirmiştir. (1)

b) "Mâhiyet-i eşvâ"ya Bakış:

Beşir Fuad eserinde, realistlerin günlük hayatta geçen veya geçebilecek olayların tasvirinde, romantiklerden ziyâde hakikate uygun davranmaya itina gösterdiklerini, hayatı hiç değiştirmeden, olduğu gibi göstermeye çalıştıklarını söyler.

Menemenlizâde M. Tâhir ise "vukûât-ı âdiyeye itibar edilmek lâzımsa gözüümüzün önünde bin türlü romanlar, bin türlü tiyatrolar görölüp" durduğunu, bunları yeniden aynı ile romana aktarmanın yeni bir şey vermeyeceği kanaatindedir. Bu

(1) "Victor Hugo" Gayret, nr. 5, 31 Kânun-ı sâni 1301 (12 Şubat 1886), s. 19-20.

bakımdan da "Victor Hugo'nun kalemi nûr-ı mâha, Emile Zola-nınki ise mum ziyâsına benzer", "biri mâhiyet-i eşyâyı ol-duğu gibi nazarlara ibrâz etmez, fakat o kadar ulvî, o ka-dar lâtîf bir sûrette gösterir ki gönüllerde hâsıl edece-ği hiss-i hayretle her fikrini erbâb-ı mütalâaya kabul et-tirmeğe muvaffak olur . Diğerinin ise hizmeti yalnız gös-termekten ibâret kalır."⁽¹⁾

c) Roman Yazma Sanatı Tanrı Vergisidir:

Menemenlizâde M. Tâhir'e göre, gözlem yeteneğine sâ-hip herkes Natüralist tarzda bir roman kaleme alabilir. Bu-nun için sadece biraz çaba ve çalışma yeterlidir: "Bir adam çalışırsa yani âdât ve ahlâk-ı beşerîyenin tedkikiyle uğraşırsa Emile Zola'nın mesleğinde bir roman yazabilir."

Fakat Romantik tarzda bir roman yazmak ancak Tanrı vergisidir, bu meziyet "bir mevhîbe-i Hüdâ'dır", çalışma ve gayretle elde edilebilecek hünerlerden değildir: "Ro-mantik yolunda bir eser yazmak ve tasvir ettiği havârik-ı mahlûkâtı herkesin nazar-ı tahsînine şâyân bir sûrette bu-lundurarak tehyîc-i efkâra muvaffak olabilmek sa'y ile, gayretle iktisâb olunur kudretlerden değildir. O bir mev-hîbe-i Hüdâ'dır ki pek nâdiren tecellî ettiği için sa'y ü gayretle hâsıl olabilecek meziyetlere fâik addolunur."

Hugo, bu bakımdan Zola'dan üstündür. Zola'da farklı olan tek şey, inceleme ve araştırmadır. Bununla birlikte "Les Misérables'de bir belâğât-ı fevkalâde, bir te'sîr-i hâriku'l-misâl" vardır ki, Zola onu yapmağa muktedir de-gildir."⁽²⁾

(1) "Victor Hugo", Gayret, nr. 6, 7 Şubat 1301 (19 Şubat 1886), s. 23.

(2) A.y. (Menemenlizâde M. Tâhir'in Beşir Fuad ile olan münakaşası, Necat BİRİNCİ'nin araştırmasında geniş ve derin bir şekilde incelenmiştir: Menemenlizâde Mehmed Tâhir (Basılmamış Doktora Tezi), İ.Ü.Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1981, s. 91-105.

SELÂNIKÎ FAZLÎ NECÎP:

Fazlı Necip, Halid Ziya'nın Realizm ve Romantizm'i mukayese ederek açıkça Realizm'i övüp Romantizm'i yerdığı bir mektubunun Nihal mecmuasında neşri üzerine kaleme aldığı makalesinde, Halid Ziya'nın dünyada Realizm'den başka meslek bulunmadığı yolundaki iddiasını reddeder. Fazlı Necip'e göre eğer böyle bir iddia kabul edilirse "hâl-i hazırda Osmanlı edebiyatında da hiç bir meslek bulunmadığına hükmedilmek lâzım gelir...Çünkü bugün Kemal, Midhat, Ekrem, Hâmid Beyefendiler hazerâtı gibi eâzım-ı üdebâ ve hükemâmız hep Romantizm mesleğinde yazıyorlar." (1)

Kendisi de Realizm'i diğer akımlara tercih eder, "fakat diğerlerine de faydasızdır, mesleksizliktir hükmünü" hiç vermeyecektir. Zira ister Realizm olsun, isterse Romantizm olsun, "hep bir merkeze gider, yollar ayrı ise de merkez birdir". Kaldı ki her iki akımın da tek bir gayesi vardır: "... maksad bir dır, ikisi de ahlâk ve efkâr-ı umûmiyenin tasfiyesi için uğraşiyor."

Yazar, Halid Ziya'nın, "her nev'i elfâzı lisân-ı edebe kabul ettiği" için Victor Hugo'yu tenkid edişine de cevap verir; ona göre Hugo, "Ber-akis hizmet etti. Çünkü Hugo lisanı mahdûd bazı adamlara mahsus olmaktan ve mahdûdiyetten kurtardı". Üstelik Realistler "her türlü elfâzı kullanmak husûsunda, Romantik'lerden daha az taassub" göstermişlerdir. (2)

Halid Ziya, "dâimâ fezâîli tasvîr ettiklerinden" Klâsikleri Realist'lere tercih ederken, Victor Hugo'nun "faziletten bil-küllîye mahrûm" kişileri tasvîr etmesini eleştirir. Halbuki Hugo "olmayan fezâîli insanlarda göstermeğe çalıştığı için hayâl-perestlikle itham" edilmiştir.

-bile-

(1) "Bir Cevapnâme", Hamiyyet, nr. 16, 1 Kânun-ı evvel 1302 (13 Aralık 1886), s. 124.

(2) A.y.

Fazlı Necip'e göre hakikati tasvîr etmek gayesiyle cemiyetin yalnız "en sefil mahallerini, rezâil ve şenâ-âtını" tasvîr edenler veya sadece fazîletleri gösterenler hatalı davranımlar. Öyle ki, "her türlü sefâlet ve rezâletin" yanında fazîletlerin de tasvîr edilmesi gerekir. Zira "insan her hususta hadd-i i'tidâli muhâfaza etmelidir."

Halid Ziya, Romantik eserler için "sahte şeylerdir, olmayan fazâili göstermeye çalışıyorlar" yolunda bir iddia ortaya atmıştır. Bunun cevabı şudur:

"Alemden her edibin Realist olması pek a'lâdır; fakat Klâsik olmaktan ise Romantik olmak bin kat iyidir. Romantikler Acem üdebâsı gibi hayâl-i muhel ile uğraşmaz. Alem-i vücûdda vuku' bulması muhtemel olan vakâyî'i tasavvur ve tasvîr ederler..."

Keza bütün ciddi muharrirler kendilerini, "Realistlerin dahi yaptığı gibi her türlü sefâlet, her türlü rezâleti göstermeğe" mecbûr hissetmelidirler.⁽¹⁾

MEHMET RE'FET:

Mehmet Re'fet, "Tavsîf" başlığını taşıyan makalesinde,⁽²⁾ edebî akımların insana ve olaylara bakış tarzını mukayese eder. Yazara göre beş duyu ile idrak edilen âlemin, yaşanılan ve görülen tabiatın sözlerle "tavsîf"i, insan dimağının ve zevkinin gelişme ve terbiyesinde mühim bir rol oynar:

"...terbiye yalnız ihtârât-ı ebeveynden, irşâd-ı muallimden ibâret değildir: Hâdisât-ı meşhûde, mu'tekadât-ı

(1) A.y., s. 125.

(2) Hazine-i Fünûn, nr. 44, 29 Nisan 1310 (11 Mayıs 1894), s. 354-356.

mütenevvi'a, mübahesât-ı muhtelif, geçerken duyduğumuz bir kaç söz, bir takım tesirât-ı sâmite teşkil ederek fikr-i beşere gayet hafi bir surette sokulur; bu suretle terbiyemize yardım eder. İşte hep bunlar "ilka'ât-ı tabi'at-ı muhita"yı teşkil eder.

Bizde bu mânâda "tavsifât"a riâyet edilmez. Hatta bugün, Emile Zola ve Alphonse Daudet gibi "hakikiyyûn"dan olan romancılar bile "tavsifât-ı edebiye" ile uğraşıyorlar. Onlar eserlerinde artık "ahvâl-i rûhiye ve ihtisâsât-ı kalbiye-i beşeriyeyi" tedkik ve ta'yin ile meşguldürler.

Bir ilim adamı (yazarın ifadesiyle "mütefennin"), bir böceği incelerken nasıl onun şekil ve rengini tayin eden üzerinde yaşadığı bitkiyi uzun uzun tahlil etme durumunda bulunuyorsa, bir "hakikiyyûn" hikâye ve romancısı da eserinde sadece insanı "tavsif" etmekle yetinmez, o insanın içinde yaşadığı sosyal çevreyi, dış dünyayı (tabiat) da ele alır. Çünkü onlara göre "insan, tabiat-ı muhitadan ayrılmaz; insan elbisesi, hânesi, şehri, vilâyeti ile ikmâl olunmuştur". Bunun için Realist'ler "bir hâdise-i dimâğiye veya kalbiyeyi izah için tabiat-ı muhitada taharri-yi esbâb-ı mûcibe ederler; çünkü te'essürât, tabiat-ı hariciyenin netice-i tesirâtıdır".

Bu şu demektir ki Realist'ler insanı tek başına bir fert olarak değil, onu tesirinde kaldığı dış âlem şartları içerisinde görmeye ve tasvire çalışırlar:

"...Eserlerinde tabiat, âlem-i vesi'i harici insan kadar yer işgal eder; çünkü onlar insanı infirâd-ı mutlak içinde olarak piş-ı nazar-ı muhakemeye almazlar; bilâkis hayât-ı beşerin hakiki fâci'alarını anlamak için mevcûdâtı, muhitâtı da istintak ederler."⁽¹⁾

O halde Realist'lerin anladığı mânâda "tavsif" ne demektir?

(1) A.y., s. 355.

"...tavsîf, tabiât-ı muhîtanın , ahvâl-i rûhiye ve kalbîye-i beşerîyeyi ikmâl ve tayîn eden bir hâlini tariften ibârettir.

"Hakîkiyyûn tavsîfâtta insâniyeti tevsi' etmeyi düştü - nürler; hissiyât-ı kalbîyeyi kayalarda, çiçeklerde, eşyâda ararlar; hikâyeleri silsile-i garâib-i vukûâtta ibâret de- ğildir."(1)

Realistlerin eserlerinde görülen tabîlik ve sadeli- ğin sebebi budur.

Mehmet Re'fet, "tavsîf" in, Muallim Nâci'nin Istılâhât-ı Edebiyye'de tanımladığı gibi "bir şeyi göz önüne getirerek, tecessüm ettirecek surette, o şeyin hâline münâsîp bir takım tabirât ile tarif etmektir" mânasında düşünülmemesi gerekti- ğini, bir olay, bir obje, bir insan karşısında yine insan kalbinden geçenlerin de nazarı itibara alınması lüzumuna işa- ret eder. Sanatkâr sadece okuyucunun gözüne, dimağına ve ha- yâline hitâb etmekle yetinmemeli, onun duygu ve duyularına da tesir edecek şekilde dış âlemi tavsîf ve tasvîr etmelidir.. Yazar, bu görüşüne açıklık kazandırmak için Emile Zola'nın Madeleine Férât isimli romanından örnekler verir. Zola bu eserinde, "tabiât-ı muhîtanın ahvâl-i mânevîye ve kalbîye-i beşerîyeyi ikmâl ve ta'yîn eden bir hâlini göstermeği esas iştigâlât addetmiş", böylece de Nâci'nin tavsîf tarifinden hayli farklı bir anlayış ortaya koymuştur.

Nihayet Realist'lerin toplum tarafından rağbet görme- sinin asıl sebebi, eserlerini "terbiye-i dimâġiye" gayesiyle "mütalâât-ı metîne-i fennîye ve hikemîye" üzerine kurmuş ol- malarıdır. Okuyucular bu gibi eserleri, eğlenmek veya vakit geçirmek için değil, o eserlerde "kendi gibi insanlar" gör- dükleri için okurlar ve böylece de "kavâid-i fennîyenin tat- bikât-ı hikemîsiyle iştigâl" etmiş olurlar. Kısacası "bu eserler insana insanları öğretir."(2)

(1) A.y.

(2) A.y., s. 356.

İBN-İ FİKRİ LÜTFİ

İbn-i Fikri Lütüfî, Natüralist tarzda kaleme alınmış romanları sosyolojik bir vâkıa olarak görür. Ona göre bu tür romanlar, her gün bizzat müşâhede ettiğimiz olayların sıhhatli bir şekilde "tedkik ve tahkiki" için yararlı olacağı gibi, daha sonra gelecek nesiller için de geçmişte yaşamış atalarının hangi sosyal durum ve şartlar altında bulunmuş olduklarını bilmelerinde de faydalı ve lüzumlu bir kaynak teşkil edecektir:

"Natüralizm usûlünde yazılmış romanlar, bize her gün gözümüzün önünde cereyan eden bunca vakayi' ve ahvâlin sıhhati veçhile tedkik ve tahkiki hususunda mükemmel bir itiyad vereceği gibi, ahlâf için dahi hangi asır ve hey'et-i iktimaîyede yazılmışlar ise onların da sûret-i mükemmelede tanınmasında fevkâlâde hizmet eder."(1)

Yazarın yukarıdaki ifadesine göre Natüralist romanlar, toplumun yaşayış biçimi(ahvâli) hakkında okuyucuyu bilgi sahibi kılar. Romantik eserler ise muhtemel olay ve hisleri konu edindiği için okuyucularla birlikte malzeme olarak roman, hikâye, tiyatro gibi eserleri kullanan filozof ve psikologları yanıltabilir:

"Halbuki hayâlî ve hissiyât-ı âliye-i bâ'ide ile meşhûn romanların yazıldıkları zaman hakkında tedkikât-ı felsefiye ile iştigal eden bir feylesofa, bir psikologa pek o kadar fâidesi olamadıktan başka hatta ileride tekâmül ile husûle gelecek olan hissiyât-ı rakîkeyi güyâ vaktinden evvel mevcud imiş gibi tasvîr ederek kendisini azîm hatalara bile ilkâ edebilir."(2)

Bahası var: Natüralist romanlar, felsefenin bir şubesi olan "ilm-i ahlâk"a da yardımcı olur. Zira insan hayatı-

(1) "Tabii Romanlar", Maarif, nr.2, 7 Kânun-ı evvel 1311

(18 Aralık 1895), s. 24-

(2) A.y.

nın en imkânsız güçlüklerinden ve acı gerçeklerinden bahsedenden "tabii romanlar"ı okuyanların hayat karşısındaki tavrı daha tedbirli ve kararlı olacaktır. "Hayâlî, hissi romanlar bizi dâima hakikatten" uzaklaştırır, fikrimizi tatlı hayâller, latîf hislerle dopdulu kılar. Halbuki böyle tatlı hisler içinde büyümüş bir adam, yaşadığı hayatın binbir türlü zorluğuyla karşı karşıya geldiği vakit "azîm bir sadme ile bi-hûş düşer."

Halbuki tabii romanlar, "ahvâl ü hakâyık-ı âlemi" -hiç bir şeyi saklamaksızın- tasvîr ettiklerinden, bu tür eserlerle meşgul olanlar, hayatın her türlü zorluk ve kederlerine karşı dirençli olurlar, hatta bu suretle "kedersiz yaşamak kabîl olur."⁽¹⁾

"İCMAL-İ SÂL-İ EDEBİ (İmzasız Bir Makale):

Natüralizm'in artık ömrünü tamamladığı yolundaki iddialara cevap olarak kaleme alınan imzasız bir makalede,⁽²⁾ sadece "Emile Zola'nın atfettiği mânâ-yı hâs verilirse" bu fikrin doğru olabileceği söylenir. Eğer Natüralizm'e daha geniş bir mânâ verilecek olursa, bu hüküm yanlış olacaktır. Nitekim Emile Faquet "Natüralizm mahvolmamıştır, değişmiştir" demekle bunu göstermiştir. Makalede, bu akımın başlangıcından itibaren gösterdiği gelişme safhaları anlatıldıktan sonra bugün üçüncü safhanın yaşandığı ileri sürülür.

Emile Faquet'ye göre Natüralizm'in birinci merhalesi, "Balzac tarzında Realizm usûlü"dür:

"Bunların birincisi Balzac tarzında "Realizm" usûlü idi. Realizm, su'-i ahlâkın ve bilhassa burjuvazi denilen sunûf-ı ahalideki ahlâk ve âdâtın musavviri idi. Yalnız

(1) A.y., s.25.

(2) "İcmâl-i Sâl-i Edebî", Maarif, nr. 11, 8 Şubat 1311 (20 Şubat 1896), s. 164-165.

doğru olmamakla beraber bilâ-ihitiyar, bu ahlâk ve âdâtın fenalarını intihab ederdi. Fransa'da Realizm mesleğinin dâima bir maksad-ı hafî-yi hiciv-gûyânesi bulunmuştur." (1)

İkinci merhalede "Natüralizm" adını alan akım aslında ilkiyle aynıdır, bir isim değişikliği olmuştur. Şu da var ki eserlerde şahıslar daha aşağı tabakalardan seçilmiştir.

Şimdiki -yani üçüncü merhalesindeki-Natüralizm ise daha üst tabakadan şahıslara da yer vermeye başlamış, böylece bu akım her sınıf ve cinsten insanları da içine alan bir genişlik kazanmıştır.

Bununla beraber Natüralizm'in bu üç merhalesinde de tabiat telâkkisi aynıdır, ayrıca "zenginler, şıkların işsiz-güçsüzle iştigâle hasr-ı mesâi etmeleri" değişmeyen ortak özellik olarak yer alır.

Natüralizm'in geçirdiği gelişme safhalarında ilk bakışta görülen farklılık, daha ziyade sosyal tabakalaşmaya bağlıdır. Balzac, Flaubert ve Zola örnekleri bu fikri doğrular:

"Bu safahât-ı müte'âkibe beyninde irâe olunan ihtilâfât, hakikat-i hâlde o kadar cüz'îdir ki hemen bunlar ahvâl-i cemiyetten, bir de muhtelif muharrirlerin ahvâl-i medenîyesinden neş'et etmiştir, denilebilir. Balzac esasen burjuva idi. Kibar âlemine pek geç dâhil olmuştur. Binâenaleyh bu âlemi pek fena, hem de şâyân-ı dıhk u istihza bir sûrette tasvir eylemiştir. Onun realizmi Louis Philippe zamanı burjuvalarının tasvirinden ibaret idi. Flaubert de kibar âlemine mensup değildi. Eserlerinin realist olan kısmında Flaubert'in bir çok müddet yaşadığı küçük şehirlere mahsus âlemler görülür. Emile Zola pek fakirâne geçen gençliğinin Paris, hatta kısmen taşra avâm-ı ahâlisi hakkında pek çok, burjuva sınıfı hakkında az, kibar ve zenginler hak-

(1) A.y., s. 164.

kında hemen hiç denecek mertebede tedkikatta bulunmuştu. İşte ihtimal ki kendisiyle seleflerinin realizmi arasında farkın tek mil sebebi budur. Halbuki genç romancıların kâfesi kibar âleminde yetişmiş olduklarından, tanıdıkları bu âleme seleflerinin umûmî suretteki fikirlerini tatbik etmişlerdir."⁽¹⁾

Fransız edebiyatında hâlen "natüralizm" adı altında devam eden realizmin bu son döneminde, artık yazarlar "tarz-ı bedbinâne"den sıkılmışlardır. "Kibar âlemlerini musavver olan romanlar daha hitâma" ermemiştir. Ayrıca okurlar, insanlığın sadece fesalıklarını ortaya çıkartmaktan başka bir şeyde lezzet bulmak istemektedirler. Bunun için "Dumas gibi, Georges Sand gibi, hatta bunlardan da bir derece aşağı bir muharrir gelerek, "saâdet-i âileyi tasvire çalışırlarsa, herkesin kendilerine âğuşlarını açarak takdis edecekleri şüphesizdir."⁽²⁾

Çünkü insanoğlu, yaratılışı icabı, "acı hakikatleri dâima hüsn-i telâkkiye hazır olmayıp tatlı hülyalarla teselli bulmak ister". Zira nihayetsiz elem ve kederlerle dolu insan ruhu artık "Tatlı bir sadânın hây u hûy-ı mücâdelât arasında kalpteki cerîhalara merhem-sâz olması"nı temenni ediyor. Fransız okuyucusu bugün artık bu "ahvâl-i rûhiyenin tesiri altında" bulunuyor. Bunun için de Léon Tolstoy ve Henrik İbsen gibi yabancı yazarlara rağbet gösteriyor. Kendi edebiyatlarındaki bedbinlikten, "âlâm u ekdâr-ı bî-nihâyeden" kaçarak "ecnebi edebiyatının tarz-ı nevinini" tercih ediyor.

O halde bizdeki genç edebiyatçılar da aynı yolda eserler vererek bu edebiyat âlemine "üstadlık" edebilirler."⁽³⁾

(1) A.y., s.164-165.

(2) A.y., s. 165.

(3) A.y..

HALİD SAFA:

Edebî mecmualarda "meslek-i hayâlîyûn" tâbiri ile karşılanan Romantizm akımı hakkında derli toplu ilk makale, Halid Safa'nın "Ondokuzuncu Asır Edebiyatı" başlığı ile neşrolunan yazısıdır. ⁽¹⁾ Yazar bu makalesinde, Romantizm'in doğuşu, Klâsisizm'e karşı duyulan ilk tepkiler, Almanya, İngiltere ve Fransa'da bu akımın kaydettiği gelişmeler gibi konular ele almıştır.

Alman edebiyatı 17. asırda Fransız edebiyatını tercüme ve taklid yoluyla takip ederken, 18. asrın sonlarına doğru Lessing, Goethe ve Schiller gibi isimler sayesinde millileşmiş; daha sonra da Fransa'da hüküm sürmekte olan Klâsisizm'e karşı yeni bir çağır başlatmıştır. "Les romantiques" diye adlandırılan bu akım mensupları Almanya'da olağanüstü bir ilgi görmüştür. Romantizm Klâsik'e göre "daha ziyade ruhlu, daha ziyade müessir, daha ziyade tabii olduğundan" ondokuzuncu asırda hemen hemen bütün Avrupa'ya yayılmıştır.

Alman Romantizm'inin özellikleri ise şudur:

"Hayâlîyyûn şeklin, tarzın mükemmeliyetini nazar-ı itibara almazlar, hissiyatı uyandırmaya ve bu suretle icrâ-yı te'sir etmeğe gayret ederlerdi. Bunlar teessürât-ı derûniyelerini anlatmağı pek ziyâde severler. Eserlerinin mevzularını hâdisât-ı yevmiye-i hayattan aldıkları gibi maziyi sahne-i beyana getirmek isteseler kurûn-ı atikadan değil kurûn-ı cedîdeden iktibâsâtta bulunurlar; Cermanya tarihinden Egmont, Guillaume Tell, Wallenstein nâmlarındaki üç kahramanı tercih ederler; üslûb-ı âdi ile yazarlar, üslûb-ı müzeyyene rağbet etmezler idi. Külfetle de-

(1) Maarif, nr.11, 8 Şubat 1311 (20 Şubat 1896), s. 169-170.

ğil, belki ibtilâ-yı meftûniyetlerinin sevkine tebâiyetle yazı yazmak ve yazdıkları eserlerle kariîni heyecâna, cûş u hurûşa getirmek maksad-ı yegâneleridir. Eserlerini vâkıa umûm-ı sunûfa hitâben yazarlardıysa da orta halli bulunan ahâliyi tercîh ederlerdi." (1)

Romantizm İngiltere'de 18. asır sonunda ortaya çıkmıştır. Ancak bu akımın öncüleri, o zamanki şiirin "tarz-ı aleyhinde teşekkül etmiş gürûh-ı muârizînden ibâret olup, şiire aşağı ve orta sınıf ahâlisin muhâverâtta kullandığı âdi sözleri idhâl etmek isterler, kurûn-ı vustâ şiirine rağbet ederler, şiirde yeni tarzlar icad ederlerdi." Daha sonra gelen "filozof hayaliyyûn" ise bu yeni temayüllere bir akım niteliği kazandırmışlardır. Cowper ve Wordsworth gibi filozoflardan sonra, şiirde Shelley ve Byron, romanda Walter Scott romantizmi inkişâf ettirmişlerdir.

Romantizm, Fransa'da Napoléon zamanında, Madam de Staël'in Fransızlara Almanya'yı tanıtmasıyla başlamış, "Restauration" döneminde tamamen yerleşmiş ve Victor Hugo'nun Cromwell önsözü ile kat'ileşmiştir.

Romantik tiyatroya gelince, Romantikler, Klâsiklerin "sahte ve eski tarzlardan ibaret olan" trajedi ve komedilerinin yerine, her iki türü birleştirerek, "dram"ı ikâme etmişlerdir. Artık tiyatro eserleri konu ve ilhamlarını eski Yunan ve Roma'dan değil, orta-çağdan, "Almanya, İspanya, Şark, devr-i teceddüd" (=la Renaissance)'den alıyordu. Eserlerdeki kahramanlar, bulundukları mevki'e göre konuşuyorlar, giyiniyorlar ve hissediyorlardı. Romantik yazarlar "üslûb-ı müzeyyen ile değil, "nazar-rübâ ve mütenevvi" bir lisan ile" yazıyorlar, Klâsiklerin beğenmeyip dilden kovdukları "âvâm-pesendâne" kelimeleri kullanıyorlar, "lisan ve şiiri zenginleştirmek için lûgat kitaplarında istilahât-ı fennîye ve kavâfi-yi cedîde" araştırıyorlar,, klâsik usulü de "sahte, yeknesak ve tatsız

(1) A.y., s. 169.

olmakla ithal ediyorlardı. "Bütün bu gayretlerinde tek gayeleri vardı: "...daha ruhlu ve daha mütenevvi' bir lisan, tabiata muvâfık olacak ve doğrudan ~~da~~ğruya kalbe tesir edecek bir usûl tesis etmek."⁽¹⁾

Halid Safâ Fransız Romantiklerini iki grupta değerlendiren: "...Bunlardan birincisi Victor Hugo etrafında toplanan Romantiklerdir ki "tesadüflere, vakayi'e, merakı tahrik edecek şeylere ehemmiyet vermeyerek vak'aca az fakat tedkîk ü teftiş-i hissiyât cihetiyle oldukça mühim hikâye yazmışlardır." Diğer grup, Alexandre Dumas'nın açtığı çığırını takip edenlerdir. Bunlar hikâyelerin konularını "kâmil en tarihten" alırlar ve "aşk derece-i sâniyede bırakılır"⁽²⁾da.

NUREDDİN FERRUH:

Nureddin Ferruh, "Sanat" başlığı altında yayınladığı bir dizi makalede,⁽²⁾ önce sanatın gelişmesini, akımların birbirine reaksiyonu fikrine bağlar. Tarih boyunca fikrin olgunlaşması ve medeniyetin terakkisi nasıl tez-antitez şeklinde bir "nazm-ı umûmî (rhythme universel)"'ye tâbi ise, san'at akımları da "felsefe usûlleri gibi birbirini müteâkiben ve münâvebeten" hüküm sürer.

Bu bakımdan Romantizm ve Realizm birbirine zıt iki akım olarak tezahür etmiştir. Victor Hugo ile "derece-i kemâl"ine varan Romantizm "Klâsikleri harâb ettiği" gibi Romantikleri de Natüralistler "târ u mâr" etmişlerdir. Bugün ise Natüralistler artık -Zola'nın kendi ifadesiyle- ihtiyarlamışlardır.⁽³⁾

(1) A.y., s. 170.

(2) Servet-i Fünûn, nr. 262-265, 7-14-21 Mart 1312 (19-26 Mart- 2 Nisan 1896), s. 24-26, 42-43, 56-58.

(3) A.y., nr. 262, s. 43.

Yazar, bu yazı dizisinde Realizm ile Romantizm'i tabiatı taklid açısından mukayese eder, Emile Zola'nın romancılığı hakkında bilgi verir ve Natüralist romanların özellikleri üzerinde durur. Ana konular bunlardır.

a) Tabiatı Taklid Zaviyesinden Realizm ve Romantizm:

Yazarın "idealizm" tabiri ile karşıladığı Romantizm, "bazı mevhum şekillerin vücûdunu farzeder, mezkûr şekiller vasıtasıyla zihinde husûl bulan fikirleri ifade" eder. Buna karşılık Realizm sanatın hakikat ve tabiatı taklidinden ibârettir. Sanatın gayesi tabiatı taklid demekse her sanat dâima realisttir ve realist olmak lâzımdır:

"...bir tarafa meydetmek veya hak vermek mümkün olursa, her halde sanatı sanat diye icra edenler, sanata sanat diye meftun olanlar, sanatta tabiatı taklidden başka bir fazilet aramayanlardır."

Ancak yine de sanat sadece tabiatı taklit olarak kalmamalı, konu ve gaye daha mânâlı, "âli" ve beşerî olmalıdır::

"Zaten tabiatta mevcut bir çiçeği, bir manzarayı, bir kuşu sahîhen ve tamamen taklit etmekle yetinmemeli; belki o çiçeğin, o kuşun, o manzaranın sanatkârda hâsıl ettiği hususî tesirleri anlatacak surette görünen bir mânâyı da ihtiva etmelidir."

Bununla beraber taklit, sanatta "en lâzım ve iptidai bir şart" olduğuna göre, Romantizm ve Realizm'in ortak bir noktada, "taklit" noktasında birleşmeleri kaçınılmazdır. Şunun için ki "sanatkârın tahassüslerine, teessürlerine, düşüncelerine mevcûdât-ı hakîkiyeye vasıta-i icra olduğu için taklitsiz hiç bir sanat" düşünülemez.

Sadece tabiatı taklitle yetinen bir Realizm "zanaat" demektir. Tabiat ve hayatı taklide lüzum hissetmeyerek, "sırf aklın tasavvurlarını, gönülden teessürlerini ifadeye başka bir vasıta arayan idealizmin" gelişmesi mümkün olmayacaktır. (1)

(1) A.y.

b) Zola ve Romancılığı:

Nureddin Ferruh, Zola'nın "Documents Littéraires" isimli eserinden hareketle Zola'nın sanat anlayışı ve Natüralizmin prensiplerine dâir de bilgiler vermiştir.

Bu eserin "fenne daha yakın olması" ve "binası hakikat üzerine kurulmuş bulunması" sebebiyle, "natüralizm edebiyen bâki kalacaktır."

Zola roman tekniğini "Claude Bernard"ın tıptaki metodunu örnek olarak geliştirmiştir. Zola'ya göre romancı bir cerrah gibi olmalıdır: "Nasıl bir cerrah? Hakikate ulaşma maksadıyla kadavranın bir ince asabını kovalıyor ve pisliğe aldırmadan vazifesine devam ediyorsa, bir romancı da kendi zamanının samimi bir surette tarz-ı maîşetini göstermelidir. Hakikat kendi hoşuna gidecek yolda olmazsa olmasın." Bir romancı, insanları ve olayları, kendi "tahayyül ettiği gibi göstermelidir." Bu bakımdan en büyük romancı, "zamanının ve yaşadığı hey'etin en samimi fotoğrafı olandır."⁽¹⁾

Romancı, "hayâline müracaât edecek değil, fakat fenne danışacak ve hayatının vak'alarına derinden derine vâkıf olması lâzım gelecektir." Böylece bu tarz romanla, "hakikî bir hâli tasvir etmiş" olacaktır.

Nitekim Zola, hiç bir romanını "tahayyül ile yazmamıştır". Germinal'ini, maden ocaklarını gezdikten sonra, (L'assomoir)u çamaşırhane, demirhane, meyhane ve müze gibi yerleri dolaştıktan sonra ve ayrıca "Paris ahalisinden avam takımının hayatını en küçük tafsilâtına varıncaya kadar imtihan ve tedkik ettikten sonra yazmıştır." Bu itibarla "tecrübekârlık"ı (l'experimentalisme) romanda ilk tatbik eden Zola'dır. Ve Zola, bu metodu "fennî bir usul derecesine" yükseltecek kadar başarı göstermiştir. Zola, ayrıca "vuku-

(1) Servet-i Fünûn, nr. 264, 14 Mart 1312 (26 Mart 1896), s. 25-26.

ât-ı beşerîyeyi sırf zarûrî ihtiyaçların doğurduğu entrika-
larla tarif ederek, o esaslar üzerine" kurmuştur. O, "mü-
dekkik" bir romancıdır, onun "tedkik ve tahlil tarzı âdetâ
fennidir", "vak'aları olduğu gibi arz eder, kendi hayâlinden
bir şey uydurmağa hâcet görmez. İşi tabii cereyanına bıra-
kır. Yalnız söylediği sözlerin doğru olmasını, naklettiği
vak'aların hakikate muvâfık bulunmasını düşünür."⁽¹⁾

c) Natüralist Roman Nedir ve Nasıl Olmalıdır?

"idealist" Romanla Mukayesesi:

Nureddin Ferruh ele aldığı konu vesilesiyle roman an-
layışını da açıklar: "Romanlar daima cemiyet-i beşerîyenin
bir hâlini, bir tarz-ı maîşetini, bir ihtiyacını, bir zarû-
retini arz ettiğinden şahsiyat dâiresinde kalacak kadar kü-
çük ve miskin maksatlı olmadığı gibi âşık ve ma'sûk hikâye-
leri kadar da ehemmiyetsiz, bayağı ve hususî değildir."

Yazarın bu ifadeleri, onun "natüralist" romanı ter-
cih ettiğini gösterir. Çünkü bu tür romanlar, olaylara "şah-
siyat dâiresi"nden değil, objektif ve ilmi bir metodla yak-
laşır: Natüralist romanlar "cemiyetin en meçhûl kalan sefil
tabakalarını yoklar, karıştırır. En pis vak'alarını, en mur-
dar maîşetini tedkik eder, murdarlığa bakmaz."⁽²⁾ İster gü-
zel, ister çirkin olsun, natüralist romanda hiçbir konu üs-
tünlüğü yoktur. Ancak şu nokta-i nazardan söylenebilecek ba-
zı şeyler vardır: "Mutlakiyet üzeer doğru bir usûl yoktur;
her usûl hakikate ancak bir taraftan dokunur."⁽³⁾ O halde
Natüralizm'in bakış tarzının ve prensiplerinin mutlak doğru
olduğuna hükmetmek yanlıştır. Natüralizm hakikate uygunluk-
ta başarı gösteriyorsa da, hakikati taklit hususunda aşırı-
ya kaçtığı için tenkid edilebilir. Zira Hem Realizm, hem de

(1) A.y., s. 26.

(2) Servet-i Fünûn, nr. 265, 21 Mart 1312 (2 Nisan 1896), s. 56.

(3) A.y., s. 57.

Natüralizm, "sübjektif bir sanatkârlık aramadığı için takliden ibâret kalıyor," "objektif bir halden kurtulamıyor." Başka bir ifadeyle "Bir natüralist romancı, romanında en ziyade doğruluğa merak ile vak'aların cereyanını olduğu gibi göstererek, yalnız bir vak'a sergisi arz etmekle kanaat eder ve anlamak hizmetini kari'lere terk eder."

Bu bakımdan Natüralizm Yunan heykeltraşlığına benzer::

"Natüralizm yalnız vak'aları teşhîr etmekle kaldığı için -eğer aldanmıyor isek- tamamiyle Yunan heykeltraşlığına benzemektedir. Yunan heykeltraşlığı gibi ifade (expression)'den mahrumdur. (Objektif)'tir. Bu halden kurtulamaz."

Dahası da şu ki, Natüralizm'in hakikati ve tabiatı olduğu gibi taklid ve tasvîr kaidesi, sanatçıyı bir mecburiyete tâbi kılıyor ve sınırlandırıyor: "Ne için bu mecburiyet? Ne için bu mahdûdiyet!"

Ancak "sırf hakikî ve tabii vak'aları taklid menzilesinde kalmadığı" için "Balzac'ın natüralizmi" farklıdır. Balzac, "mevzu'un hem biraz haricindedir, hem mâ-fevkinde-dir, belki daha doğrusu bir hakikati söylemek için mevzu'unu vasıta olmak üzere seçer."

Zola'nın "Doktor Pascal"ı da bu bakımdan beğenilmeye lâyıktır: "Mösyö Emile Zola'nın Doktor Pascal'ı veraset kanununu muhtelif neticeleriyle arz etmek için vasıta olarak seçilen müteaddid vak'alardan ibarettir."

Yazar, aynı zâviyeden "idealist romancı" dediği romantiklerin de vak'aları tasvirlerini ve onlara kendilerinin müdahale edişlerini tenkid eder:

"...idealist bir romancı vak'aların tabii olan cereyanına uymaktan ziyade, kendisince mutasavver olan bir vak'a-ı hayaliyeyi hususî bir niyet ile göstermek için tabii vak'aları fikrine uydurmak ister. Tabiiliğini berbad eder, içinden çıkar."⁽¹⁾

(1) A.y.

Romantizm, en geniş mânâsıyla "tabiat"ın inkârıdır, hayat ve insan gerçeklerine aykırılıktır. Öte yandan romantik yazarlar, her ne kadar eserlerindeki şahısları "hakikî âlem-den" seçmiş olsalar da, vak'aların tabiîliğini bozduklarından şahısların gerçeklikleri kaybolmaktadır:

"...fakat arz edeceği vak'anın şahıslarını hakikî âlem-den seçebilir, Bununla idealistlikten ayrılması lâzım gelmez. Asıl idealistlik, vak'aların tabiî olan cereyanını bozmakta ve vak'aları mevzu' edecek yerde kendisince mutasavver olan ve hakikate muvâfık olduğu herkesçe musaddık bulunmayan bir fikre tâbi kılmaktadır."

Natüralizm ile Romantizm arasında, ikincinin aleyhine olan mühim bir fark da şudur:

"Natüralist bir romancı te'lifinde verâset, merkez-i muhit, tesirât-ı hariciye, terbiye vesâir tabiî olan mües-sirâta riayet eder; bu gibi tesirleri başlıca sebep olmak üzere arz eder. İdealist ise bu hususlara esasen ehemmiyet vermez. Yalnız kendi fikri ve iltizam ettiği maksadı ne ise onu ortaya koyabilmek için tabiî vak'aların hakikî cereya-nını değiştirir ve kendi itikadınca fazîlet addettiği sıfatı romanının kahramanına, şahıslarına kuvvet-i bâzu ile giydirerek eserin dümenini keyfine göre döndüre döndüre bir takım fayda vermez cihetlere gider. Yahud ki bu vechile fazîletin resmî bataklıklarında saplanır kalır."⁽¹⁾

Nureddin Ferruh buradaki "idealist romancılar" "fazîle-tin resmî bataklıklarında saplanır kalır" ifadesiyle yaşadıkları çağın değerlerini, ihtiyaç ve zarûretlerini unutmamaları gerektiğini ifade etmektedir. Her devir ve insana hitap edebilen bir sanat eseri olması gereken romanların itibarî unsurlar taşıması bir kusurdur. Zira "itibarî fazîletler, şahsiyât dâiresinde kaldığı vakit gülünç olur." Octave Feuillet'nin "Le Roman d'un Jeune Homme Pauvre" isimli romanı buna örnektir. Bu romanda bahsedilen "(fazîlet ?)'leri yapa-

(1) A.y.

cak, böyle tasvirlerle inanacak kişiler" artık "cemiyet-i mütemeddineden olmadıklarına kani' olmalıdırlar". "Böyle kişiler kendilerine şu zamanın adamı nazarıyla değil, belki kurun-ı vustânın şövalyeler bekayâsından biri nazarıyla bakılacağı elbette doğrudur."

Bir diğer husus, romantik romanların, hayâle dayalı oldukları için hayat ve insan gerçeklerini tahrif etmesi ve insanı aldatmasıdır:

"...ciddi tedkiklere ve müşâhedelere bedel tahayyülât ile kendi aklını göklere uçuran, insanı melek, cihanı cennet suretinde göstermek isteyen bir hayal-perest romancının eserleri insanı aldatabilir."⁽¹⁾

Nihayet Natüralist romanlar, her ne kadar tabiatı taklit gayesi gütseler de yine tarafgirlikten, yani sübjektiflikten kurtulamazlar. Çünkü bu eserlerin hem konusu, hem de yazarı nihayet insandır, insan da hiçbir zaman bir fotoğraf kadar gerçeğe sadık olamaz:

"...natüralizm ne kadar taklid-i tabiatı ileri sürerse yine mutlaka bir taraflığa mahkûmdur. Hakikat bir insan, insan olmak haysiyetiyle taklidde ne kadar ileriye varsa yine insandır ve bir fotoğraf kadar samimi bir sadakat arz etmekten âcizdir."⁽²⁾

Aksi takdirde Natüralizm'de bu cüz'î taraftarlık olmasaydı, onun bir sanattan ziyade fen olduğunu iddia edenleri haklı bulmak gerekirdi. Sanatta da, hayatta olduğu gibi insanın varolduğu her yerde sübjektiflik daima mevcuttur. Natüralizm'e sanat hüviyeti ve haysiyeti kazandıran özellik de budur.

(1) A.y.

(2) A.y., s. 58.

= T E R C Ü M E L E R =

= B İ B L İ Y O G R A F Y A S I =

I) BATI'DAN TERCÜMELER

- A -

ALEXIS, Paul: "Bir Vâlide" -hikâye- Ali Nihad, Musavver Cihan, nr. 43-45, 12 Ağustos- 23 Eylül 1308 (24 Ağustos- 5 Ekim 1892).

ANDERSEN, Danimarkalı: "Vâlide"-hikâye- Malûmât, nr.25, 4 Ağustos 1310 (16 Ağustos 1894), s. 198-200.

ARNOLD : "Yaprak" -şiir- A.Nâzım, Âfâk, nr.6, 3 Safer 1300 (14 Aralık 1882), s. 100-101.

- B -

BARBIER, Auguste: "Suyun Sükûtu" -hikâye- İbnü'l-Kâmil Mehmed Abdürrahim, Mekteb, c.I, nr.2, 13 Kânun-ı sâni 1309 (25 Ocak 1894), s. 87-88.

BOER, Charles: "Mağrûre" -hikâye- Ahmed Râif, Servet-i Fünûn, nr. 135, 30 Eylül 1309 (12 Ekim 1893), s. 76-79.

BOILEAU : "Boileau'nun sinayî-i şi'riyesinden", -nesir- A. Rasim, Gülşen, nr. 25-27, 18 Eylül- 6 Teşrin-i sani 1302 (30 Eylül - 18 Ekim 1886).

BONNEVAL, Teodor de: "Bir Muhâvere" -hikâye- Halid Ziya, Servet-i Fünûn, c.IV, nr. 111, 15 Nisan 1309 (27 Nisan 1894), s. 87-88.

_____ : "Bir şikâyet" -hikâye- Halid Ziya, Servet-i Fünûn, nr. 238, 21 Eylül 1311 (3 Ekim 1895), s. 58-61.

BOSSUET : "Bossuethin âsârından-Tarih" -nesir- Halil Edip, Sebat, nr. 2, 31 Mart 1302 (12 Nisan 1886), s. 14.

_____ : "Kudret-i Rabbâniye" -nesir- Hüsnü Bey, Gülşen nr. 22, 24 Temmuz 1302 (5 Ağustos 1886), s. 86.

_____ : "Bosue'nin âsârından-Mektub" -nesir- Say, nr. 1, 15 Teşrin-i evvel 1303 (27 Ekim 1887), s.3.

- BOURGET, Paul: "Simon" -hikâye- Servet-i Fünûn, nr. 87, 29
Teşrin-i evvel 1308 (11 Ekim 1892), s. 130-134.
- _____ : "Bir Hâtırâ-i Muhabbet" -tefrika roman- Ahmed İhsan,
Servet-i Fünûn, nr. 144-151, 2 Kânun-ı evvel - 20 Kânun-ı sani 1309 (14 Aralık 1893 - 1 Şubat 1894).
- _____ : "Sevdâ-yı Hakikî" -tefrika Roman- Ahmed İhsan,
Servet-i Fünûn, nr. 181-190, 19 Ağustos - 20 Teşrin-i evvel 1310 (31 Ağustos - 2 Kasım 1894).
- BO SSENAR, "Buzlar Arasında Donmuş Bir Adam" -tefrika roman-
H.V., Musavver Cihan, nr. 20-23, 1-29 Kânun-ı sâni
1307 (13 Ocak - 16 Şubat 1892).
- BOYE, Louis "Bir Mumyanın Yeraltında Tahassüsü" -hikâye- Ha-
san Rüşdü, Mekteb, nr.7, 24 Mart 1310 (5 Nisan 1894),
s. 328-329.
- BUFFON : "Tabiat" -nesir- Ahmed Rasim, Gülşen, nr. 22, 24
Temmuz 1302 (5 Ağustos 1886), s. 86.
- BOURGES** : "Kır Alemi" -nesir - Mazhar, Hazine-i Fünûn, nr.
17, 21 Teşrin-i evvel 1309 (2 Kasım 1893), s. 135-136.

- C -

- CARASSİNO : "Ulviyet-i nizâm-ı Âlem" -nesir- Gülşen, nr.22,
24 Temmuz 1302 (5 Ağustos 1886), s. 86.
- CAMİLLE : "Bir Temaşa" -nesir- Yusuf Ziya, Mekteb, c.II, nr.
33-34, 8-22 Haziran 1311 (20 Haziran-4 Temmuz 1895).
- CASİMİR : "Kırlangıcım" -şiir- Nihal, nr. 4 1303 (1885-1886),
s. 127-128.
- CHATEAUBRIAND : "Pederin Evine Bir Ziyaret" -nesir- Akif Bey,
Hazine-i Evrak, nr.34, 1297 (1881-1882),s.541-543.
- _____ : "İktibas" -nesir- Ekrem Bey, Hazine-i Evrak, nr.
37, 1297 (1881-1882), s. 578-579.
- _____ : "Nedâmet-i Vicdan" -nesir- Lütfi, Envâr-ı Zekâ,
nr. 3, Mart 1300 (Mart 1884), s. 72-74.
- _____ : "Chateaubriand'dan" -şiirin nesren terc.- Nâbi-
zâde Nâzım, Mir'at-ı Âlem,nr.9, 1302(1884-1885)s.133.
- _____ : "Vicdan" -nesir- Ahmed Rasim, Berk, nr.7, 1303
(1885-1886), s.206-207.
- _____ : "Hâne-i Pederi Ziyaret"-nesir- Saidbeyzâde Cemil,
Berk, nr.12, 1302-1303 (1886-1887), s.364-366.

_____ : "Amerika Vahşileri" -nesir- Fâik Hilmi, Hizmet, nr. 1,3; 7,21 Zilhicce 1303 (6,20 Ağustos 1886).

_____ : "Niyagara Şelâlesi" -nes.- Ahmed Vefâ, Mirsad, nr. 11, 23 Mayıs 1307 (4 Haz. 1889), s. 84.

_____ : "Mehtab" -nes.- Mehmed Rif'at, Mekteb, c.II, nr. 33, 8 Haziran 1311 (20 Haziran 1895), s. 295.

CHEVOTTE, Miss de: "Rosamonde-Mor Bardak", Nihal ve Raşid, Bağçe, nr. 8, 28 Teşrin-i sâni 1296 (10 Aralık 1880).

CONSCIENCE, Henri : "Altın Arayıcıları" -tefrike roman- Köp-
rülüzâde Mehmed Fuad, Mekteb, c.II, nr.36-c-III,nr.23;
20 Temmuz 1311-22 Şubat 1312 (1 Ağustos 1895-5 Mart 1896).

COPPEE, François : "Bir Alilin Heykeli", Envar-ı Zekâ, nr. 7-10, 1300 (1884-1885).

_____ : "Bir Altın" -hik.- Ahmed İhsan, Umrân, nr. 28, 19
Teşrin-i evvel 1304 (31 Ekim 1888), s. 41-43.

_____ : "Pâlût" -hik.- Servet-i Fünûn, nr. 78, 27 Ağustos
1308 (8 Eylül 1892), s. 414-416.

_____ : "Gençlik" -nesir- Ahmed İhsan, Servet-i Fünûn, nr.
97, 7 Kanun-ı sâni 1308 (19 Ocak 1893).

_____ : "Güpegündüz" -hik.- M. Sadık, Servet-i Fünûn, c.IV,
nr. 112, 22 Nisan 1309 (4 Mayıs 1893),s.120-123.

_____ : "Süt Nene"-aslı manzum hikâye- Halid Ziya, Mekteb,
c.I, nr.3,27 Kânun-ı sâni 1309 (8 Şubat 1894), s. 138-
142.

_____ : "İlk Sevgi" -şiiir-(Elif) Necib, Malûmât, nr. 36, 20
Teşrin-i evvel 1310 (1 Kasım 1894), s.281.

_____ : "Baba" -şiiir- (Elif) Necib, Malûmât,nr. 41, 8 Kânun-ı
evvel 1310 (20 Aralık 1894), s. 324.

_____ : "Şefkat-i Pederâne" -hikâye tefrikası- Mustafa Hay-
rullah, Maarif, nr. 179-181, 13-27 Nisan 1311 (25 Ni-
san- 9 Mayıs 1895).

CORNEILLE : "Kitabe-i seng-i mezar" -şiiirin nesren tercümesi-
Ahmed Rasim, Şafak, nr.9, 15 Ağustos 1301(27 Ağustos 1885)..

_____ : "Lâlenin güneşe arz ettiği bir niyaz" -şiiir- Mual-
lim Nâci, Güneş, nr.10, 1301 (1885-1886),s.434-435.

_____ : "Hizmet-i İlâhiye" -nesir- Halil Edip, Hamiyet, nr..
17, 15 Kânun-ı evvel 1302 (27 Aralık 1886),s.129-130.

_____ : "Corneille'in Bir Hâtırası"-şiiir- Say, nr. 2, 1 Teş-
rin-i sâni 1303 (13 Kasım 1887), s. 10.

- D -

DAUDET, Alphonse : "Jack" -hikâye tefrikası - S.Paşazâde Sezai, Servet-i Fünûn, nr. 53-61, 5 Mart-9 Temmuz 1308 (17 Mart-21 Temmuz 1892).

_____ : "Bir Fıkra" -nesir- Ali Nihad, Servet-i Fünûn, nr. 68, 18 Haziran 1308 (30 Haziran 1892), s. 250-252.

_____ : "Yalancı" -hikâye- Ali Nihad, Musavver Cihan, c.II, nr. 42, 11 Temmuz 1308 (23 Temmuz 1892), s. 331-332.

_____ : "Yalancı" -hikâye- Uşşakizâde Halid Ziya, Mekteb, c.I, nr.10, 5 Mayıs 1310 (17 Mayıs 1894), s. 465-469.

_____ : "Genç Fromont ve Büyük Risler" -tefrika roman- Ahmed İhsan, Servet-i Fünûn, nr. 191-241 (27 Teşrin-i evvel-1310 -12 Teşrin-i evvel 1311 (8 Kasım 1894- 24 Ekim 1895)).

DE LAMBERT, Madame (Maria): "İnzivâ" -nesir- Afâk, nr. 4, 3 Saffer 1300 (14 Aralık 1882), s. 120-121.

_____ : "Lavallier'e Hediyelerim-Sadakat, Sevda" -nesir- Sâmi, Gülşen, nr.11, 10 Nisan 1302 (22 Nisan 1886), s. 42.

DE LANDY, Eugène: "Bir Genç Kızın Sergüzeşt-i Hazîni" -hikâye- Selânikli Tal'ât, Resimli Gazete, nr. 1-2, 5 Teşrin-i evvel 1311 (17 Ekim 1895), s. 29-32.

DE LILLE, Edward: "Çocuk" -hikâye- Ahmed Râif, Servet-i Fünûn, nr.136, 7 Teşrin-i evvel 1309 (19 Ekim 1893), s.95-96.

DE LILLE (Fransız üdebasından); "Ezhâr" -şiiir- Say, nr. 4, 1 Kânun-ı evvel 1303 (13 Aralık 1887), s. 26-27..

DE LISLE : "Allah" -şiiirin nesren terc.- Muallim Nâci, Güneş, nr. 6, 1301 (1885-1886), s. 249-250.

_____ : "De Lisle'in âsârından" -mensur- Mehmed Fikri, Sebat, nr.2, 31 Mart 1302 (12 Nisan 1886), s. 13-14.

DUMAS FİLS, Alexandre: "Alexandre Dumas-zâde'den" -nesir- E. Nâzım Bey, Hazine-i Evrak, nr.35, 1297 (1881-1882), s.182-183.

DURAND, Henry: "Henry Durand'dan" -nesir- Muhîr, nr.3, 1305, (1889-1890), s. 44-45.

_____ : "Bir Dilbere Tesadüf" -şiiir- Muhîr, nr.4, 1305 (1889-1890), s. 51-53.

_____ : "Bir Çiçek" -şiiir-Muhîr, nr.6, 1305 (1889-1890), s. 86.

_____ : "Hep Sen" -şiiir-Muhîr, nr.6, 1305 (1889-1890), s.87-88.

DERUSE, Gustave : "Vâlide" -hikâye- Halit Ziya, Servet-i Fünûn, c.

- F -

- FÉNELON : "Kıssadan Hisse" -nesir- Bağçe, nr.40, 10 Temmuz 1297 (22 Temmuz 1881),
- _____ : "İki Tilki" -nesir- Afâk, nr.6, 25 Rebiül-âhir 1300 (3 Mart 1883), s. 278-280.
- _____ : "Duc de Bourgogne'ye Mektup" -nesir- Afâk, nr. 7, 23 Cemaziyel-evvel 1300 (2 Nisan 1883), s.321-323.
- _____ : "Fénélon'dan Duc de Bourgogne'ye Mektup" -nesir- Ayn Cevdet, Su'le, nr.1, 1 Zilhicce 1302 (11 Eylül 1885), s. 15-16.
- _____ : "Ahd-i Şebâb" -nesir- Halil Edip, Sebat, nr. 2, 31 Mart 1302 (12 Nisan 1886), s. 12.
- _____ : "Müstefiz-Felsefe-i Hâdimenin Yaşayışları'ndan"-nesir- Mecmua-i Muallim, nr. 26, 23 Mart 1303 (4 Nisan 1887), s. 102-104; nr.53, 28 Eylül 1304 (10 Ekim 1888), s.212.
- FEUILLET, Octave: "Tâlisiz" -tefrika roman- İsmail Hakkı, Mekteb, nr. 1-11, 30 Kânun-ı evvel 1309- 19 Mayıs 1310 (11 Ocak 1894 - 31 Mayıs 1894).
- _____ : "Hayatımdan Birkaç Sene-Sûret-i İzdivâcım" -hikâye- Mustafa Fâzıl, Malûmât, nr. 20, 23 Haziran 1310 (5 Temmuz 1894), s. 15.
- FLAMMARION, Camille: "Yaz Gecesi" -hikâye- Mustafa Fazıl, Malûmât, nr. 9, 7 Nisan 1310 (19 Nisan 1894) s. 66.
- _____ : "Bülbül Yuvası" -nesir- Hazine-i Fünûn , nr.47. 19 Mayıs 1310 (31 Mayıs 1894), s. 373-375.
- FLORIAN : "Florîan 'dan" -şiir- İbnü'r-Reşad Ali Ferruh, Mir'at-ı Alem, c.II, nr.8, 1302(1884-1885), s.118.
- _____ : "Yaban Arısı İle Balarısı" -şiir- İbnür-Reşad Ali Ferruh, Mir'at-ı Alem, nr. 9, 1302(1884-1885),s.134.
- _____ : "Florîan'dan" -hikâye- Hâzım, Hamîyet, nr. 7, 15 Temmuz 1302 (27 Temmuz 1886), s. 49.
- _____ : "Bülbül-Tavus" -şiir- Halil Edip, Hamîyet, nr. 14, 1 Teşrin-i sâni 1302 (13 Kasım 1886),s.106-107.
- _____ : "Florîan'dan" -şiirin nesren tercümesi- Halil Edip, Berk, nr.8, 1302-1303 (1886-1887), s. 227-228.

- _____ : "Asilzâde ile Define Yahut Kanaat" -hikâye- İbnül Melekî Edîb, Nâhid, nr.7, 1 Nisan 1303 (13 Nisan 1887), s. 49-50.
- _____ : "Alim Çiftlik Sahibi" -hikâye- Say, nr.3, 15 Teşrin-i sâni 1303 (27 Kasım 1887), s. 17-18.
- _____ : "Ayine-Çocuk"-hikâye- Sây, nr.4, 1 Kânun-ı evvel 1303 (19 Aralık 1887), s.27.
- _____ : "Efsâne ve Hakikat" -şiir- Say, nr.7, 15 Kânun-ı sâni 1303 (27 Ocak 1888), s.50-51.
- _____ : "Çocuk ve Ayna" -şiir- Nilüfer, c.IV, nr. 38, 1 Rebiül-âhir 1307 (25 Kasım 1889), s. 408.
- FOQUET, Fernand : "Anne" -nesir- Mehmed Ziver, Nihal, nr.8, 1303 (1887-1888), s. 265-269.
- FOQUET, Louis : "Ferdâ-yı memât" -romandan bir bölüm- Hüdâyî, Teâvün-i Aklâm, nr. 17, 13 Teşrin-i evvel 1302 (5 Kasım 1886), s. 65.
- FORSTER, Charles : "Şarl Foster'den"-şiir- Mehmed Fikret, Malûmât, nr.26, 11 Ağustos 1310(23 Ağustos 1894), s. 202-203.
- _____ : "Şarl Foster'in Bir Manzûmesi" -şiir- İsmail Safâ, Malûmât, nr. 33, 29 Eylül 1310 (11 Ekim 1894),s.257.
- GALAÎS, Madam Anaïsse : "Hâlet-i nizâda bir genç kız" -şiirin nesren tercümesi- Ali Ulvi, Kevkebül-İlim, nr. 2, 1 Rebiül-evvel 1302 (19 Aralık 1884), s. 41-43.
- _____ : "Fakir Kadın" -şiirin nesren tercümesi- Ali Ulvi, Kevkebül-İlim, nr.4, 1 Rebiül-âhir 1302 (18 Ocak 1885), s. 108-111.
- GİBB : "Küçük Mavi" -hikâye- Ahmed İhsan, Servet-i Fünûn, nr.77, 19 Ağustos 1308(31 Ağustos 1892), s.398-400.
- GİLBERT, Joseph : "Hükm-i âhir" -nesir- İbnül-Meleki Edîb, Nâhid, nr.2, 15 Kânun-ı sâni 1303(27 Ocak 1887),s.9-10.
- _____ ; "Le Jugement Dernier'den Tercüme" -şiirin nesren tercümesi- Muallim Nâci, Teâvün-i Aklâm, nr. 11, 11 Eylül 1302 (23 Eylül 1886), s. 41-42.
- GİRAUD, * "Tıfl-ı Sâil" -şiir- Mehmed Rüşdî, Terakki, nr.2, 1303 (1887-1888), s. 14.

- GOETHE : "Veda" -nesir- Muallim Nâci, Güneş, nr.9, 1301 (1885-1886), s. 385-386.
- _____ : "Werther'den 4. Mektup" -nesir- Ahmed Rasim, Gülşen, nr. 19, 19 Haziran 1302 (1 Temmuz 1886), s. 74.
- _____ : "Werther'den 3. Mektup" -nesir- Sebat, nr. 8, 30 Haziran 1302 (12 Temmuz 1886), s. 59.
- _____ : "Şevk ve Şâdi" -şiirin nesren tercümesi- Sebat, nr. 13, 15 Eylül 1302 (27 Eylül 1886), s. 100.
- _____ : "Werther'in hâtîrâtından" -nesir- Ahmed Rasim, Nihal, nr. 1, 1303 (1887-1888), s. 22-26; 28-29.
- _____ : "Werther" -nesir- Say, nr. 4-11, 1 Kânun-ı evvel 1303-15 Mart 1304 (12 Aralık 1887- 27 Mart 1888).
- _____ : "Hazret-i Muhammed" -şiirin nesren tercümesi- Mehmed Emin, Mekteb, c.II, nr.30, 27 Nisan 1311 (9 Mayıs 1895), s.151-152.
- GOEFFROY:"Goeffroy'un Asârından" -nesir-, Say, nr.2, 1 Teşrin-i sâni 1303 (13 Kasım 1887), s. 9-10.
- GONCOURT, Edmond: "Bir Sevdâcık" -hikâye- Ali Nihad, Musavver Cihan, nr. 41, 3 Temmuz 1308 (15 Temmuz 1892), s.322-323.
- GONZALES, Emmanuel:"Vehâmetli Sevdâlar" -tefrika roman- İsmail Safâ -Ahmed Vefâ, Mirsad, nr. 12-25, 30 Mayıs-29 Ağustos 1307 (11 Haziran- 10 Eylül 1891)

- H -

- HALÉVY, Ludovic,"Demiryolu Mühendisi",-hikâye- Ahmed İhsan, Servet-i Fünûn, nr.89,12 Teşrin-i sâni 1308 (24 Kasım 1892)
- _____ : "Sür'at Katarında" -hikâye tefrikası-, Ahmed İhsan, Servet-i Fünûn, nr. 94-96, 17-31 Kanun-ı evvel 1308 (29 Aralık 1892-12 Ocak 1893).
- HERDER : "Üç Dost" -hikâye- Tevfik Rıza, Afâk, nr.3, 27 Muharrem 1300 (8 Aralık 1882), s. 76-77.
- HUGE LEROUX:"Bir Hikâye"-hikâye- Nureddin Ferruh, Mekteb, c.I, nr. 11, 19 Mayıs 1310 (31 Mayıs 1894), s. 516-519.

- HUGO, Victor: "Victor Hugo'dan meâlen tercümedir" -şiiir- Ekrem Bey, Hazine-i Evrak, nr.3, 11 Mayıs 1297 (23 Mayıs 1881), s. 39-40.
- _____ : "Bir Küçük Çocuğun Kabri Üzerine Muharremdir, 1840" -şiiir- Muallim Nâci, Afâk, nr.2,1 Muharrem 1300 (12 Kasım 1882), s. 34-35.
- _____ : "Atideki Şarkı Victor Hugo'nun Mecmuâ-ı Eş'ârındandır" -şiiir- Envâr-ı Zekâ, nr. 1, 1299 (1883), s. 8-9.
- _____ : "Fıkara" -hikâye- Nikolâki Efendi, Envâr-ı Zekâ, nr. 2, 1299 (1883), s. 35-38.
- _____ : "Victor Hugo'nun Bir Neşidesinin Tercümesi", Envâr-ı Zekâ, nr. 2, 1299 (1883), s. 51-52.
- _____ : "Victor Hugo'nun Asârından" -nesir- Hüseyin Hulki, Envâr-ı Zekâ, nr. 5, 1300 (1884), s. 152-153.
- _____ : "Victor Hugo'nun Bir Şiirinin Nesren Tercümesi" M. Hâlid, Nevrûz, nr. 1, 1 Mart 1300 (13 Mart 1884), s. 14.
- _____ : "Suret-i Tercüme" (Les Miserables) -nesir- Hâver, nr. 2, 1 Receb 1301 (27 Nisan 1884), s. 41-42.
- _____ : "Atideki Neşide Victor Hugo'nun Mecmua-ı Eş'ârından Muntehâbdır" -şiiir- Envâr-ı Zekâ, nr.6, 1300 (1884) s. 175-176.
- _____ : "Victor Hugo'nun Bir Manzûmesi" -şiiir- Murad Bey, Envâr-ı Zekâ, nr. 11, 1300(1884), s. 370-372.
- _____ : "Victor Hugo'nundur" -şiiir- Muallim Nâci, Envâr-ı Zekâ, nr. 13, 1300 (1884), s. 387.
- _____ : "Büyük Vâlîde" -hikâye- Uşşakizâde Mehmed Hâlid, Envâr-ı Zekâ, nr. 19, 1300(1884), s.441-442.
- _____ : "Soytarı" -tefrika piyes- Beşir Fuad, Envâr-ı Zekâ, nr. 19-23, 1300 (1884).
- _____ : "Mâil-i Gurûb" -şiiir- Kevkebül-İlîm, nr.2, 1 Rebiül-evvel 1302 (19 Aralık 1884), s. 44.
- _____ : "Tasvîr-i Ömr-i Beşer" -şiiir- Kevkebül-İlîm, nr.2, 1 Rebiül evvel 1302 (19 Aralık 1884), s. 45.
- _____ : "Kitabe-i Seng-i Mezâr", Kevkebül-İlîm, nr.2, 1 Rebiül evvel 1302 (19 Aralık 1884), s. 48.
- _____ : "Tefekkür", Kevkebül-İlîm, nr.2, 1 Rebiül-evvel 1302 (19 Aralık 1884), s. 45.

- _____ : "Tabiat" -nesir- Selânikli Fazlı Necib, Mir'at-ı Alem, nr.9, 1300 (1884-1885), s.133-134.
- _____ : "Bir Akşam ki Asmâna Bakıyordum" -şiir- Selânikli Fazlı Necib, Mir'at-ı Alem, nr.11, 1300(1884-1885), s. 166-167.
- _____ : "Kır Alemleri" -şiirin nesren tercümesi- Selânikli Fazlı Necib, Mir'at-ı Alem, nr.12, 1300(1884-1885), s.182.
- _____ : "İstiğrak" -nesir- Recâizâde Mahmud Ekrem, Mir'at-ı Alem, nr. 14, 1300(1884-1885), s.217.
- _____ : "Bir Gence Nasihat" -nesir- Kevkebül-İlâm, nr. 3, 16 Rebiül evvel 1302 (3 Ocak 1885), s.75-76.
- _____ : "Bir Hitâb-ı Aşıkane" -nesir- Selânikli Abdi Tefvik, Kevkebül-İlâm, nr.6, 1 Cemaziyel evvel 1302 (16 Şubat 1885), s. 179.
- _____ : Shakespeare Bir Heykele Muhtaç mıdır?" -nesir- Mehmed Nâdir, Envâr-ı Zekâ, nr.26, 1301(1885),s. 561-565.
- _____ : "Mirabeau" -hikâye- Mehmed Nâdir, Envâr-ı Zekâ, nr. 27-28, 1301 (1885), s. 593-607, 636-645.
- _____ : "Firavunun Kızı Lisanından Refikalarına Hitab" "Çocuk" -nesir- Envâr-ı Zekâ, nr. 28, 1301(1885), s.634-635.
- _____ : "Çocuklarıma" -nesir- Selânikli Fazlı Necib, Envâr-ı Zekâ, nr. 30, 1301 (1885), s.691-699.
- _____ : "Kitabe-i Seng-i Mezar", Envâr-ı Zekâ, nr. 32, 1301(1885), s. 728.
- _____ : "Bir Genç Kıza Hitab" , Halil Edip, Envâr-ı Zekâ, nr. 32, 1301(1885), s. 729.
- _____ : "Victor Hugo'nun Asârındandır", Selânikli Fazlı Necib, Envâr-ı Zekâ, nr.33, 1301 (1885), s.785-800.
- _____ : "Okuyordum" -nesir- Selânikli Fazlı Necib, Envâr-ı Zekâ, nr.34, 1301(1885), s.824-827.
- _____ : "Victor Hugo'dan" -nesir- M.Veysi, Berk, nr. 9, 1303(1885-1886), s. 274-275.
- _____ : "Dilbere Hitab" , Terakki, nr. 1,1303(1885-1886),s.3.
- _____ : "Victor Hugo'dan Tercüme" -şiir- Selânikli Abdi Tefvik, Terakki, nr.1, 1303 (1885-1886), s.3.

- _____ : "Muhabbet Mektuplarım" -nesir- Selânikli Abdi Tevfik, Terakki, nr.3, 1303(1885-1886), s. 17-18.
- _____ : "Bir Genç Kıza" -nesir- Ş. Mazhar, Gülşen, nr. 3, 13 Şubat 1301 (25 Şubat 1886), s. 10-11.
- _____ : "İstiğrak" -nesir- Ahmed Rasim, Gülşen, nr. 4, 20 Şubat 1301 (4 Mart 1886), s. 14.
- _____ : "Birinci Bûse - Bir Mahkûmun Son Gününden Bir Parça", Menemenlizâde M. Tahir, Gayret, nr.9, 28 Şubat 1301 (12 Mart 1886), s.35-36.
- _____ : "Kitabe-i Seng-i Mezâr" -şiiir- Mehmed Celâl, Gülşen, nr. 6, 6 Mart 1302(18 Mart 1886), s.22.
- _____ : "Bahar!" -şiiir- Selânikli Fazlı Necib, Gayret, nr. 10, 7 Mart 1302 (19 Mart 1886), s.38.
- _____ : "Victor Hugo'nun Bir Manzûmesinden İktibasen Tercümedir" , Menemenlizâde M. Tâhir, Gayret, nr.11, 14 Mart 1302 (26 Mart 1886), s.42.
- _____ : "Makberle Gül" -şiiir- Ahmed Rasim, Sebat, nr.2, 31 Mart 1302(12 Nisan 1886), s. 13.
- _____ : "Tıfl-i Nâim" , Edhem Pertev Paşa, Gülşen, nr. 13, 24 Nisan 1302 (6 Mayıs 1886), s. 49-50.
- _____ : "Claude Gueux" -roman tefrikası- Menemenlizâde Mehmed Tâhir, Gayret, nr. 21-28, 23 Mayıs-11 Temmuz 1302 (4 Haziran - 23 Temmuz 1886)?
- _____ : "Bir Bedbahtın Figanı", Selânikli Abdi Tevfik, Nokta, nr. 1, 26 Temmuz 1302 (7 Ağustos 1886).
- _____ : "Victor Hugo'nun Bir Neşidesi" -şiiirin nesren tercümesi- Muallim Nâci, Teâvün-i Aklâm, nr.10, 4 Eylül 1302 (16 Eylül 1886), s. 37.
- _____ : "Sahra ki Kudret-i Fâtıranın...." -nesir- M. Bahâeddin, Hamiyyet,nr.11, 15 Eylül 1302(27 Eylül 1886), s. 83-84.
- _____ : "Kızıma", Selânikli Fazlı Necib, Manzara, nr. 1, 1 Mart 1887), s. 5.
- _____ : "Bir Vâlidenin Kızına Nasihati" -nesir- Selânikli Abdi Tevfik, Nahid, nr.7, 1 Nisan 1303(13 Nisan 1887), s. 50-51.
- _____ : "Zulmet içinde Efgan", Selânikli Fazlı Necib, Manzara, nr.4, 15 Nisan 1303 (27 Nisan 1887), s. 39-44.

- _____ : "Tefekkürât-ı İlâhî"-nesir- Receb Vahyî, Nilûfer, nr.14, 15 Ramazan 1304 (7 Haziran 1887), s. 1-2.
- _____ : "Victor Hugo'dan" -şiiirin nesren terc.- Nabizâde Nâzım, Manzara, nr.9, 1 Temmuz 1303 (13 Temmuz 1887), s. 100-101.
- _____ : "Tarih" -nesir- Say, nr.2, 1 Teşrin-i Sâni 1303 (13 Kasım 1887), s.10.
- _____ : "Nevzâd" -hikâye- Say, nr.4, 1 Kânun-ı evvel 1303 (13 Aralık 1887), s.27.
- _____ : "Victor Hugo'nun 93 Ünvanlı bir Eserinden..." -nesir- Mehmed Ziver, Nihal, nr.7, 1304 (1888-1889), s. 216-217.
- _____ : "Victor Hugo'dan Bir Çocuğa", Ümran, nr.1, 21 Eylül 1305 (3 Ekim 1889), s. 10.
- _____ : "İstirham" -şiiir- Balıkesirli Bir Genç, Nilûfer, nr. 52, Cemâziyel-âhir 1308 (Ocak 1891), s. 635..
- _____ : "Hatırât-ı Şebâb" -nesir- Kandiyeli Nusret Hilmi, Maârif, nr.118, 14 Teşrin-i evvel 1309 (26 Ekim 1893), s. 215-218.
- _____ : "Victor Hugo'dan" -şiiir- Halil Edip, Mekteb, nr.1, 30 Kânun-ı evvel 1309 (10 Ocak 1894), s.7.
- _____ : "Çocuk" -şiiir- F.H., Mekteb, c.I, nr.16, 15 Eylül 1310 (27 Eylül 1894), s.103-104.
- _____ : "Bir Mahbûbe-i Dilâşûba Hitâb-ı Garîbâne" -nesir- Mehmed Rifat, Mekteb, nr.33, 8 Haziran 1311 (20 Haziran 1895), s. 297-298.
- _____ : "Tüy veya Karnak'da Bir Gece", Yusuf Ziya, Mekteb, nr. 36, 20 Temmuz 1311 (1 Ağustos 1895), s. 435-436.
- _____ : "Ufukda Bir Ziya" -nesir- Yusuf Ziya, Mekteb, c.II, nr. 36, 20 Temmuz 1311 (1 Ağustos 1895), s. 437.
- _____ : "Hâb-ı Mâsum" -şiiir- F.H., Malûmât, nr.9, 3 Ağustos 1311 (15 Ağustos 1895), s. 183.
- _____ : "~~Çocuk~~", Ahmed Kemâl, Maârif Risalesi, nr.2, 7 Kânun-ı evvel 1311 (20 Aralık 1895), s. 20-21.
- _____ : "İstigrak", Ahmed Vefâ, Maarif Risalesi, nr. 14 (Bayram nüshası), 1311 (1895)
- _____ : "Victor Hugo'dan- Kızına Hitâben Mensûre-" Resimli Gazete, nr. 16, 19 Kânun-ı sâni 1311 (31 Ocak 1896), s. 251-252.

_____ : "Victor Hugo'nun Bir Eseri", Nureddin Râmîh, Malû-mât, nr. 30, 19 Kânun-ı sâni 1311 (31 Ocak 1896), s. 662.

_____ : "Victor Hugo'nun Bir Manzûmesinden İktibasen Ter-cümedir", Menemenlizâde M. Tâhir, Maarif, nr. 12, 15 Şubat 1311 (27 Şubat 1896), s. 192.

- J -

JAVEL, Fierman, : "Cebren Teehhül" -hikâye- Bedîî Nûri, Mu-savver Cihan, nr. 9-10, 16-23 Teşrin-i evvel 1307 (28 Ekim - 4 Kasım 1891).

- L -

LA BAİLLY : "Örümcekle İpek Böceği" -şiiir- Amir Tevfik,, Mirsad, nr. 8, 2 Mayıs 1307 (14 Mayıs 1891), s. 58.

LA BRUYERE : "Muhâvere" -nesir- Say, nr. 11, 15 Teşrin-i evvel 1303 (27 Ekim 1887), s. 5-6.

_____ : "Zengin ile Fakir" -hikâye- Envâr-ı Zekâ, nr. 3, 1300(1884), s. 84-87.

LA FORGUE : "Fabien- Bir Mayıs Gecesi" -hikâye- tefrikası- Umran, nr. 26-28, 5-19 Teşrin-i evvel 1304 (17-31 Ekim 1888).

- LA FONTAİNE : "Karga ile Tilki" -nesir- Ekrem Bey, Hazine-i Evrak, c.I, nr.2, s. 21-22, 7 Mayıs 1297(19 Mayıs 1881).
- _____ : "Ağustos Böceği ile Karınca" -nesir- Ekrem Bey, Hazine-i Evrak, c.I, nr.2, 7 Mayıs 1297(19 Mayıs 1881), s. 20-21.
- _____ : "Meşe ile Saz" -nesir- Ekrem Bey, Hazine-i Evrak, nr. 4, 21 Mayıs 1297(2 Haziran 1881), s. 54-56.
- _____ : "Efsane-Kurbağa ile Öküz" -nesir- Ekrem Bey, Hazine-i Evrak, nr.5, 1297 (1881), s. 67-68.
- _____ : "Çiçek" -nesir- Ekrem Bey, Hazine-i Evrak, nr.5 1297 (1881), s. 68-69.
- _____ : "Horoz ve İnci" -nesir- Ekrem Bey, Hazine-i Evrak, nr.7, 1297 (1881), s.100.
- _____ : "Hasbihal" -nesir- Ekrem Bey, Hazine-i Evrak, nr. 7, 1297(1881), s. 100-101.
- _____ : "Biri Tuz, Diğeri Sünger Hamûleli İki Eşek" -şiiir- Ekrem Bey, Hazine-i Evrak, nr.10, 1297(1881), s.149.
- _____ : "Keçi ile Tilki", -nesir- Ekrem Bey, Hazine-i Evrak, nr. 17, 1297(1881), s. 267-268.
- _____ : "Palamut ve Balkabağı" -şiiir- Cafer, Hazine-i Evrak, nr.32, 1297(1881), s. 511-512.
- _____ : "Altın Yumurta Yumurtlayan Tavuk" -şiiir- M.Fâik, Mir'at -ı Alem, C.II, nr.7, 1302(1884-1885), s.98.
- _____ : "Lafonten'den" -şiiir- Abdullah Enver, Gülşen, nr. 12, 17 Nisan 1302(29 Nisan 1886), s.47.
- _____ : "Oduncu-Mevt" -şiiir- Say, nr.11, 15 Mart 1304 (27 Mart 1888), s. 83.
- _____ : "Çalışalım" -şiiir- Receb Vahyî, Nilüfer, nr. 27, 1 Cemaziyel-evvel 1306 (30cak 1889), s.235-236..
- _____ : "Sarmaşık ile Gül". -şiiir- Nilüfer, nr.28, 1 Cemâziyel-âhir 1306 (2 Şubat 1889), s. 245.
- _____ : "Suda Kendini Gören Geyik" -şiiir- Nilüfer, nr.29 1 Receb 1306 (3 Mart 1889), s. 262.
- _____ : "Arslanla Fare", -şiiir- Nilüfer, nr.30, 1 Şaban 1306 (2 Nisan 1886), s. 277.
- _____ : "Lafontaine'den" -şiiir- Nilüfer, nr. 31, 1 Ramazan 1306(1 Mayıs 1889), s. 293.

- _____ : "Avcı ile Balık" -şiir- Nilüfer, nr. 38, 1 Rebiül-âhir 1307 (25 Kasım 1889), s. 408.
- _____ : "Çiftçi ve Çocukları" -şiir- Nilüfer, nr. 40, 1 Cemâziyel-âhir 1307 (23 Ocak 1890), s. 437-438.
- _____ : "Tavus Tüyleri ile Müzeyyen Saksâğan" -şiir- Nilüfer, 1 Cemâziyel-âhir 1307 (23 Ocak 1890), s. 438.
- _____ : "Tilki ile Leylek" -şiir- Nilüfer, nr. 41, 1 Receb 1307 (21 Şubat 1890), s. 455.

LA MALDEN : "Fransin" -hikâye- Ahmed Râif, Servet-i Fünûn, nr. 138, 21 Teşrin-i evvel 1309 (2 Kasım 1893)..

LAMARTINE, Alphonse de: "Kit'a" -şiir- Ekrem Bey, Hazine-i Evrak, nr. 36, 1297 (1881-1882), s. 565.

_____ : "Mevt" -nesir- M. Nâdir, Afâk, nr.6, 25 Rebiül-âhir 1300 (3 Mart 1883), s. 283-285.

_____ : "Mâzi" -nesir- Râsim, Envâr-ı Zekâ , nr.23, 1300 (1884), s. 500.

_____ : "La Martine'in Bir Sözü" -nesir- Rasim, Envâr-ı Zekâ, nr. 23, 1300 (1884), s. 500.

_____ : "Kitâb-ı Hayat" -nesir- Fazlı Necib, Envâr-ı Zekâ nr. 24, 1300 (1884), s. 527-528.

_____ : "Kar Altında Kalanlara" -nesir- Mehmed Ziver, Envâr-ı Zekâ, nr. 34, 1301 (1885), s. 845-846.

_____ : "Akşam Münâcâtı" -nesir- Halil Edip, Envâr-ı Zekâ, nr. 35, 1301 (1885), s. 800-801.

_____ : "Sabi-i Mâsumun Hâl-i Sahvında Münâcâtı" -şiir- R. Ekrem, Gayret, nr.3, 17 Kânun-ı sâni 1301 (29 Ocak 1886), s. 9-10.

_____ : "Henüz Uykudan Uyanmış Bir Çocuğun Münâcâtı" -nesir- İbnü'l-Meleki Edip, Nâhid, nr. 2, 15 Kânun-ı sâni 1302 (27 Ocak 1887), s. 11.

_____ : "Mâzi" -nesir- Halil Edip, Berk, nr.3, (1302-1303 (1886-1887), s. 86-88.

_____ : "Bir Gözyaşı" -nesir- Mehmed Remzi, Berk, nr.6, 1302-1303 (1886-1887), s. 187-190.

_____ : "Maskat-ı Re'se Avdet" -şiirin nesren tercümesi- Ali Ulvi, Berk, nr.9, 1302-1303 (1886-1887), s.268-269.

- _____ : "Fıkdan-ı Vukûf-ı Beşer" -nesir- Arapzâde İbrahim, Nihal, nr.2, 1303(1887-1888), s. 33-35.
- _____ : "Hazan" - nesir - Say, nr.2, 1 Teşrin-i sâni 1303 (13 Kasım 1887), s. 12.
- _____ : "Kelebek" -şiir, iktibas- Menemenlizâde M. Tâhir, Muhit, nr .2, 1305(1889-1990), s.17.
- _____ : "Bir Kız Tarafından Bir Kirlangıca Hitab" -şiir- Ab-
Abdülfeyyaz Tevfik, Maârif, c.I, nr. 16, 9 Cemâziyel-
âhir 1309 (10 Ocak 1892), s. 244.
- _____ : "Nüsha-i zendeğâni"-nesir- H.Rüşdi, Mekteb, c.I, nr.
3, 27 Kânun-ı sâni 1309(8 Şubat 1894),s. 137-138.
- _____ : "Bir Çocuk Lisanından" -şiir- R.Vahyî, Fevâid, nr.
11, 28 Nisan 1310 (10 Mayıs 1894), s. 81-82.
- _____ : "Ebediyet" -şiirin nesren tercümesi- Yusuf Ziya,
Mekteb, nr.23, 12 Kânun-ı sâni 1310(24 Ocak 1895), s.439.
- _____ : "La Martine"den" -nesir- Ali Muzaffer, Maarif, nr.138.
9 Haziran 1310 (21 Haziran 1894), s. 89-90.
- _____ : "Uykudan Uyanmış Bir Çocuğun Münâcâtı" -nesir- Kilisli
M. Rifat, Hazine-i Fünûn, nr. 10, 20 Haziran 1312 (2
Temmuz 1896),

LAPRADE : "Kıt'a" -şiir- Halil Edip, Hazine-i Fünûn, nr.8,
19 Ağustos 1309 (31 Ağustos 1893), s. 62.

LA MENNAİS : "Menfâ" -hikâye- Ali Kemal, Gülşen, nr.25, 18
Eylül 1302 (30 Eylül 1886), s.97-98.

_____ : "İki Komşu" -hikâye- Say, nr. 1, 15 Teşrin-i evvel
1303 (27 Ekim 1887), s. 3-5.

LİTARTOVİÇ, Teophile:(Leh şuarâsından) "....bir numûne" -hi-
kâye- Mazhar, Berk, nr.7, 1302-1303 (1886-1887),s. 219-
222.

LİVRE D'OR : "Kıt'a" -şiir- Feyzi, Berk, nr.9, 1302-1303,
(1886-1887), s. 287.

- M -

- MADAME K. : "Por tekizli Kont" -hikâye- Musavver Cihan, nr. 5, 18 Eylül 1307 (30 Eylül 1891), s. 39-40.
- MALHERBES : "Kitabe-i Seng-i Mezâr" -şiir- Ahmed Rasim, Hamiyet, nr.1, 17 Nisan 1302 (29 Nisan 1886), s.4.
- _____ : "Manzum Bir Mersiye'nin Nesren Tercümesidir" Selânikli Abdi Tefrik, Hamiyet, nr.7, 15 Temmuz 1302 (27 Temmuz 1886), s. 50-51.
- MALLE, Maurice : "Guy de Maupassant'ın İlk Suûdu" -nesir, gezi- Ali Nusret, Maarîf, nr.85-86, 28 Şubat 1308- 4 Mart 1309 (12 Mart 1893-16 Mart 1893)
- MARGERET, Paul : "Hikâye" -hikâye- Ahmed Râif, Servet-i Fünûn, nr.120, 17 Haziran 1309 (29 Haziran 1893), s.242-245.
- MARONTEL, : "Gibta" -hikâye- H.H., Mekteb, c.I, nr.24, 30 Kânûn-ı sâni 1310 (11 Şubat 1895), s. 519-520.
- MASSIGNON : "Massignon'nun bir Fikr-i Muvahhidânesi"-nesir- Muallim Nâci, Teâvün-i Aklâm, nr.1, 3 Temmuz 1302 (15 Temmuz 1886), s.1-2.
- MASTER, Octave de : "Nisfu'l-leyl" -nesir- Fakîrullah, Maarif, n.VI, nr.16, 21 Mart 1312 (2 Nisan 1896), s.247-249.
- MAUPASSANT, Guy de : "Peder!" -hikâye- Ali Nihad, Musavver Cihan, nr. 6-7, 25 Eylül - 2 Teşrin-i evvel 1307 (7- 14 Ekim 1891), s. 43-46; 51-53.
- _____ : "Bir Çiftlik Hizmetçi Kızının Sergüzeşti" -hikâye tefrikası- Ali Nihad, Musavver Cihan, nr. 29-33, 11 Mart-8 Nisan 1308 (23 Mart - 20 Nisan 1892).
- _____ : "Çocuk" -hikâye- Ali Nihad, Musavver Cihan, nr. 34-35, 15-22 Nisan 1308 (27 Nisan-4 Mayıs 1892).
- _____ : "Bir Kır Âlemi" -hikâye- Ali Nihad, Musavver Cihan, nr. 36-38, 2-16 Mayıs 1308 (14-28 Mayıs 1892).
- _____ : "Manton Kabristanı Nev-residegânı" -hikâye- Kandiyeli Nusret Hilmi, Maarif, nr. 119, 21 Teşrin-i evvel 1309 (10 Kasım 1893), s. 233-234.
- _____ : "Ferdâ-yı Şebâb" -hikâye- Kandiyeli Nusbet Hilmi, Maarif, nr.120-121 28 Teşrin-i evvel- 4 Teşrin-i sani 1309 (9-16 Kasım 1893).

- _____ : "Şâli" -hikâye- Uşşakîzâde Halid Ziyâ, Mekteb, c.I, nr.8, 7 Nisan 1310(19 Nisan 1894), s.366-374.
- _____ : "Bir Aile" -hikâye- Ali Nihad, Mekteb, n.I, nr. 13, 16 Haziran 1310 (28 Haziran 1894), s.611-615.
- _____ : "İğne" -hikâye- Rauf Vicdanî, Mekteb, c.I, nr.13, 16 Haziran 1310 (28 Haziran 1894), s. 615.
- _____ : "Süs" -hikâye- Mekteb, c.I, nr. 22, 29 Kânun-ı evvel 1310 (10 Ocak 1895), s. 428-432.
- _____ : "Bir Çiftçi Kızın Hikâyesi" -hikâye- Mustafa Hayrullah, Maarif, c.VI, nr. 171-174, 16 Şubat 1310 - 9 Mart 1311 (28 Şubat-21 Mart 1895).
- _____ : "Sarhoş" -hikâye- M.Seyfullah, Maarif, c.VI, nr. 10-11, 1-8 Şubat 1311(13-20 Şubat 1896).
- _____ : "Dilenci" -hikâye- Mustafa Hayrullah, Maarif, c.VI, nr. 177-181, 30 Mart-27 Nisan 1311 (12 Nisan-9 Mayıs 1895).
- MENDES, Catulle: "Siyah Leylaklar" -hikâye- Halid Ziya, Servet-i Fünûn, c.IV, nr.115, 13 Mayıs 1309(25 Mayıs 1893).
- MÉRÉE Madam Jeanne: "Hafif Mizaç" -hikâye- Maarif, nr. 167-168, 19-26 Kânun-ı sâni 1310(31 Ocak-7 Şubat 1895).
- MICHTER : "Nisfu'l-leyl" -nesir- Ahmed Rasim, Berk, nr. 9, 1302-1303(1886-1887), s. 283-284.
- MİLOVA : "Hatıra-yahut- Bir Rûz-ı Felâket" -nesir- Mehmed Ziver, Nihal, nr. 6, 1304 (1888-1889), s.183-185.
- _____ : "Yapraklar Düşerken" -şair- Sâmî Bey, Muhit, nr.1 1305 (1889-1890), s. 4-5.
- MIGNONET, Marcel: "M.Minyonet'ten Bir Hikâye"-hikâye- tefrikanı- 18 Teşrin-i sâni-13 Kânun-ı sâni 1309 (30 Kasım 1893- 25 Ocak 1894), Maarif, nr.123-130.
- MOLTKE, General: "Balfor Muhasarası" -nesir- Ayn.Sad., Musavver Cihan, nr. 13-14, 7-12 Teşrin-i sâni 1307 (19-24 Kasım 1891).
- MONTESQUIEU : "Paris'te Bir İranlı" -nesir- Muallim Nâci, Mirsad, nr.2, 21 Mart 1307(2 Nisan 1891), s. 51.
- _____ : "Parisliler" -nesir- Envar-ı Zekâ, nr. 32, 1301 (1885), s. 770-773.

- MUSSET, Alfred de: "Komşunun Perdesi" , Afâk, nr.5, 25 Rebiül-evvel 1300(3 Şubat 1883), s. 150.
- _____ : "Bir Şiirinin Nesren Tercümesi", M.Hâlid, Nevruz, nr.1, 1 Mart 1300 (13 Mart 1884), s.9.
- _____ : "Şâir-Nâsir" -nesir- Halil Edip, Sebat, nr. 1, 15 Mart 1302 (27 Mart 1886), s. 5-7.
- _____ : "Alfred de Musset'nin Bir Sonnet'si" -nesir- Halil Edip, Berk, nr.7, 1302-1303(1885-1886), s.195-196.
- _____ : "Alfred de Musset'nin Münâcâtından" -şiir- Nâbi-zâde Nâzım, Mekteb, c.I, nr.6, 10 Mart 1310 (22 Mart 1894), s. 260.
- _____ : "Alfred de Musset'nin Eş'ârından" -şiirin nesren tercümesi- Sâmih, Hazine-i Fünûn, nr. 17, 20 Teşrin-i evvel 1310 (1 Kasım 1894), s.135.
- _____ : "Bir Çocuğun Uykusu" -şiir- M.R., Mekteb, c.I, nr. 22, 29 Kanun-ı evvel 1310(10 Ocak 1895), s. 391.
- _____ : "Hâb-ı Mâsumâne" -nesir- Ebu'l-Kemâl H.Fethi, Maarif, nr.12, 8 Şubat 1311(20 Şubat 1896).
- _____ : "Alfred de Musset'den bir Şiir" -nesir- Ebu'l-Lübeyb, Mekteb, c.IV,nr.26, 14 Mart 1312 (26 Mart 1896),s.401.
- _____ : "Keder" -şiirin nesren tercümesi- Ahmed Rasim, Şafak, nr.2 1 Mayıs 1301(13 Mayıs 1885), s. 33.
- NASTİ, Madam: "Cûybâr" -nesir- Nâhid, nr. 4, 15 Şubat 1302 (27 Şubat 1887), s.26.
- OHNET, Georges: "Demirhane Müdürü" -tefrika roman- Nevruz, nr. 1-10, 1300(1882-1883).
- _____ : "Croix-mort Kadınları" -tefrika roman- Umran, nr. 1-23, 21 Eylül 1304-23 Temmuz 1305(3 Ekim 1888 - 4 Ağustos 1889).
- _____ : "Hırsız Kadın" -hikâye- Servet-i Fünûn, c.I, nr. 15, 20 Haziran 1307(2 Temmuz 1891), s. 174.
- _____ : "Tasvir" -hikâye tefrikası- Maarif, nr. 159-166, 7 Teşrin-i sâni - 5 Kânun-ı sâni 1310 (19 Kasım 1894- 17 Ocak 1895).
- OPRAQUE, Pierre: "Kır menekşesi" -hikâye- Musavver Cihan, nr. 4, 11 Eylül 1307(23 Eylül 1891), s. 27-30.

- PALAPRAT, Brunei : "Hiddetli" -piyes-komedi- Afâk, nr.3, 27 Muharrem 1300 (8 Aralık 1882), s. 78-82.
- PARNY : "Bir Portakal Ağacı Üzerine Mahkûk Ebyât" -şiiir- Ali Şefik, Muhit, nr.2, 1305(1889-1890), s. 18.
- PETRARCA : "Petrark'ın Arkadaşlarına Bir Nutku" -nesir- E.Nazmi, Nokta, nr.6, 1 Ramazan 1305(12 Mayıs 1888), s. 71-72.
- POJANS, Charles "Nevbahar" -nesir- Mazhar, Hazine-i Fünûn, nr. 32, 3 Şubat 1309 (15 Şubat 1894), s. 253.
- PRÉVOST, Abbé : "Manon Lescaut" -roman tefrikası- Ahmed, Maarif, nr. 192-204, 20 Temmuz- 9 Teşrin-i sâni 1311 (1 Ağustos -21 Kasım 1895).
- PROUST, Marcel : "Merhamet" -hikâye- Ali Nihadî, Mekteb, c.I, nr. 17, 29 Eylül 1310 (11 Ekim 1894) s.157-160.
- PERASHOS : "Bir Yetim Lisanından" -şiiir- Mehmed Remzi, En-vâr-ı Zekâ, nr.4, 1300(1884), s. 123-125.
- PRUDHOMME, Edward: "Güzel Madam Bernardo Bruzellos" -hikâye- Ümr an, nr. 6-8, 28 Teşrin-i sâni - 26 Kânun-ı evvel 1305, (10 Aralık 1889- 7 Ocak 1890)
- PRUDHOMME, Sully : "Hâkim-i Kâinât Olsam" -nesir- Muallim Nâcî, Berk, nr. 5, 1302-1303(1885-1886), s. 130-131.
- _____ : "Alem-i Fâni" -nesir- Ahmed Midhad, Maarif, n.VI, nr.15, 3 Teşrin-i sâni 1311(15 Kasım 1895),s. 16.
- PUŞKİN : "Puşkin'den Muktebestir" -şiiir- Abdullah Cevdet, Mekteb, c.I, nr.15, 28 Temmuz 1310(9 Ağustos 1894),s.51.

- R -

- REBUL : "Melekü'l-mavt ile Gehvâre-pîrâ bir Çocuk" -nesir- M.R., Mekteb, c.II, nr. 33, 8 Haziran 1311 (20 Haziran 1895). s. 296-297.
- RICHEBOURG : Emile: "Les Amoureux de Paris" -romandan bir bölüm- Mecmua-ı Muallim, nr.23, 2 Mart 1303 (14 Mart 1887), s. 92.
- RODD, Edward: "Mektup Demeti" -hikâye- Bekir Sıtkı, Musavver Cihan, nr.33-35, 8-22 Nisan 1308 (20 Nisan - 4 Mayıs 1892).

ROUSSEAU, J.J.: "Les Confessions'dan" -nesir- Envar-ı Zekâ, nr.4, 1300 (1884), s. 126-127.

_____ : "Tulû'-ı Şems" -nesir- Menemenlizâde M. Tâhir, Güneş, nr.3 1301 (1884-1885), s.108-109.

_____ : "J.J.R.'nun Bir Genç Adama Yazdığı Mektuptur" Halil Edip, Berk, nr.3, 1302-1303 (1885-1886), s.262-265.

_____ : "Aşıkane Bir Mektup", Sebat, nr.2, 31 Mart 1302 (12 Nisan 1886), s.9-10.

_____ : "J.J.R.'dan Bir Mektup", Sebat, nr.9, 15 Temmuz 1302 (27 Temmuz 1886), s.72.

_____ : "Mektup", M.Nüzhet, Hizmet, nr.9, 20 Teşrin-i evvel 1302 (1 Kasım 1886), s.4.

_____ : "J.J.R.'nun Serzenişi Hâvi Voltaire'e Yazdığı Mektuptur" -nesir- Halil Edip, 1 Kânun-ı evvel 1302 (13 Aralık 1886), s.122-123.

_____ : "Bir Mektup" -nesir- Say, nr.3, 15 Teşrin-i sâni 1303 (27 Kasım 1887), s. 18-19.

_____ : "Nouvelle Héloïse'den Bir Parça-Mektup" -nesir- Say, nr.12, 1 Nisan 1304 (13 Nisan 1886), s.89-90.

_____ : "Confessions" -nesir- Z.Hafî, Pâyidâr, nr.1, 15 Safer 1305 (2 Kasım 1887).

_____ : "Mütenevvi'a-Mektup" Umran, nr.18, 14 Mayıs 1305 (26 Mayıs 1889), s.209.

_____ : "Vicdan" (Emile Bir Bölüm)-nesir- İsmail Safâ, Mir-sad, nr.4, 4 Nisan 1307 (16 Nisan 1891), s.25.

_____ : "Mektub", Mazhar, Hazine-i Fünûn, nr. 15, 7 Teşrin-i evvel 1309 (19 Ekim 1893), s. 114-115.

_____ : "Tulû'" -nesir- Mazhar, Hazine-i Fünûn, nr. 22, 25 Teşrin-i sâni 1309 (7 Aralık 1894), s.175-176.

_____ : "Mükevkeb Bir Gece" -nesir- Nusret Hilmi, Maarif, c.V, nr. 129, 30 Kânun-ı evvel 1309 (11 Ocak 1895) s.398.

_____ : "Tulû'-ı Şems" -nesir- Maarif, c.VI, nr.8, (19 Kânun-ı sâni 1311 (31 Ocak 1896), s. 119.

_____ : "İntihar" -nesir- Pertev, Mekteb, c.VI, nr.23, 22 Şubat 1311 (5 Mart 1896), s. 357-358.

- ROUSSEAU, J.Baptiste: "Kahramân-ı Hakîkî Kimdir?" -nesir- Muallim Nâci, Güneş, nr.7, 1301(1884-1885), s.289-290
- ROŞİN, Bernardo de: "Gizli Keder" -hikâye- M. Tefvik, Resimli Gazete, nr. 1-2 / 3-4, 5 Teşrin-i evvel- 1 Şubat 1311 (17 Ocak-13 Şubat 1896).

- S -

- SAİNT-PIERRE, Bernardin de: "Paul et Virginie" -roman tefrikası- Mehmed Atâ, Mâarif, nr. 10-25, 25 Rebiül-evvel 1309- 13 Receb 1309(29 Ekim 1891-12 Şubat 1892).
- SAND, George : "Krovamor Kadınları" -tefrika roman- Ahmed İhsan, Umran, nr.1-23; 21 Eylül 1303-23 Temmuz 1304 (3 Ekim 1887- 4 Ağustos 1888).
- SCHILLER : "İntizar"-nesir- Envâr-ı Zekâ, nr.4, 1300(1884), s.113-116.
- _____ : "Raks" -nesir- Envâr-ı Zekâ, nr.4, 1300 (1884), s. 116-118.
- _____ : "Nâkıs-nâme" -şiirin nesren tercümesi- Envâr-ı Zekâ, nr.19, 1300 (1884), s.437-441.
- _____ : "Rousseau" -şiirin nesren tercümesi- Mehmed Ş. Envâr-ı Zekâ, nr. 21 1300(1884), s. 465.
- _____ : "Ümid" -şiirin nesren tercümesi- Muallim Nâci, Teâvün-i Aklâm, nr.5, 31 Temmuz 1302 (12 Ağustos 1886) s. 17.
- _____ : "Hande-i Girye-rîz" -nesir- Haydar Rifat, Resimli Gazete, nr. 201, 26 Kânun-ı sâni 1310 (8 Aralık 1894), s. 541-542.
- _____ : "Colombe -nesir- Mehmed Hâlim, Malûmât, (II.seri), nr. 3, 11 Mayıs 1311 (23 Mayıs 1895), s. 52.
- SCRİBE, Eugène: "Oğlum Orada" -nesir- Ahmed Rasim, Manzara, nr.6, 15 Mayıs 1303(27 Mayıs 1887), s. 62-65.
- SECOND, Henry : "Doktorun Müşterileri" -hikâye- Servet-i Fünûn, nr. 92, 3 Kânun-ı evvel 1308 (15 Aralık 1892), s. 211-212.
- SEGALCH, Madame A. : "Fakire" -hikâye- Mehmed Hâlid, Envâr-ı Zekâ, nr. 14, 1300 (1884), s. 395-399.
- SEVİGNE, Madame: "Teessüf-i Mâderâne" -nesir- Berk, nr. 1 1302-1303 (1886-1887), s. 23-25.

- SHAKESPEARE, William : "Kıskançlar" -piyes tef.- M.Nâdir, Mir'at-ı Alemler, nr.6,7,8; 25 C.âhır-25 Receb 1299(14 May-13 Haz.1882)
- SHAKESPEARE, William: "Cümle-i müntehibe" -nesir- M.Nâdir, Envâr-ı Zekâ, nr.26,1301(1885),s. 585-586.
- _____ : "Shakespeare'in Bir Sonesi" -nesir- Muallim Nâci, Berk, nr.6, 1302-1303(1886-1887), s. 162-163.
- _____ : "Shakespeare'den" -nesir- Nahl-i emel, nr.2, 17 Mart 1302 (29 Mart 1886), s.5-6.
- _____ : "Shakespeare'in Eş'ârından Mütercem" -nesir- Mehmed Nâdir, Numûne-i Terakki, nr.9, 15 Mart 1304 (27 Mart 1888), s. 107-108.
- SHULYO : "Hitâb" -nesir- Abdurrahman Sâim, Mekteb, nr.34, 22 Haziran 1311(4 Temmuz 1895), s. 339-340.
- SİLOSTER, Armon : "Sedye" -hikâye- Servet-i Fünûn, nr.90, 19 Teşrin-i sâni 1308 (31 Ekim 1892), s. 179-181.
- SOLARİ : "İki Vâlide" -şirin nesren tercümesi- Envâr-ı Zekâ,nr.24, 1300(1884), s.523-524.

- T -

- TELASU, Adolphe: "Adolphe Telasu'nun Bir Mektubu" -nesir- A. Zühdi, Pâyidâr, nr.1, 15 Safer 1305(4 Kasım 1887).
- THOMAS : "Arzularım" -nesir- Selânikli Ayn Tevfik, Şafak, nr.3, 16 Mayıs 1301(28 Mayıs 1885), s.60-61.
- _____ : "İltizâm-ı Hakikat" -nesir- Muallim Nâci, Teâvün-i Aklâm, nr.6, 7 Ağustos 1302(19 Ağustos 1886), s.21-22..
- TOLSTOY, Léon: "Çocukluk" -hikâye- Ali, Mekteb, c.IV, nr.21, 8 Şubat 1311(20 Şubat 1896), s.330-332.
- _____ : "Huzûzât-ı Reddiye" -nesir- Mekteb, c.IV, nr.25-29, 7 Mart-4 Nisan 1312(19 Mart-16 Nisan 1896).
- TROYA , André: "Hüsn-i An" -tefrika roman- Ahmed İhsan, Servet-i Fünûn, nr.152-180, 27 Kânun-ı sâni 1309- 11 Ağustos 1310 (8 Şubat - 23 Ağustos 1894).
- _____ : "Yâdigâr" -hikâye- Uşşakızâde Halid Ziya, Mekteb, c.I,nr.6, 10 Mart 1310(22 Mart 1894), s. 281-284.
- _____ : "Juliette" -hikâye tefrikası- Mehmed Ekrem, Hazine-i Fünûn, nr.13-15, 7-21 Eylül 1311(19 Eylül-3 Ekim 1895).

- _____ : "Rosalinde"-hikâye- Ahmed İhsan, Servet-i Fünûn, nr. 245, 9 Teşrin-isâni 1311 (21 Kasım 1895).
- _____ : "Mâi Kelebekler" -hikâye- Halid Ziya, Servet-i Fünûn nr. 252, 28 Kânun-ı evvel 1311 (9 Ocak 1896), s. 282-285.
- TWAİN, Mark: "Kurûn-ı Vustâ'ya Mûteallık Bir Hâkâye"-hikâye- Selânikli Tevfik, Teâvün-i Aklâm, nr. 7-11, 14 Ağustos-11 Eylül 1302 (26 Ağustos-23 Eylül 1886).
- _____ : "Fıkra" -nesir- Muallim Nâci, Teâvün-i Aklâm, nr. 7 14 Ağustos 1302 (26 Ağustos 1886), s. 2-6.
- TYR, Adolphe: "Çalışmak" -nesir- Afâk, nr. 4, 3 Safer 1300 (14 Aralık 1882), s. 118-119.

- V -

- VERNE, Jules: "Balon İle Beş Hafta Seyahat" -hikâye- Mazhar, Numûne-i Terakki, nr. 8, 1 Mart 1304 (13 Mart 1888), s. 95-96.
- _____ : "Seksen Günde Devr-i Âlem" -tefrika roman- Ahmed İhsan, Umran, nr. 19-29, 28 Mayıs-26 Teşrin-i evvel 1304 (9 Haziran- 7 Kasım 1888).
- _____ : "Âlem-i Şemside Bir Cevlân" -tefrika roman- Mazhar, Resimli Gazete, c.I, nr. 1-12, 14 Mart - 30 Mayıs 1307 (26 Mart- 11 Haziran 1891).
- _____ : "Mihver-i Arz" -hikâye- Ahmed İhsan, Servet-i Fünûn, nr. 27, 5 Eylül 1307 (17 Eylül 1891), s. 10-12.
- _____ : "Bir Muhbirin Defter-i Seyahati" -hikâye- Ahmed İhsan, Servet-i Fünûn, nr. 120, 17 Haziran 1309 (29 Haziran 1893).
- _____ : "Balonla Cevv-i Havâda Seyahat" -tefrika hikâye- İsmail Hakkı, Servet-i Fünûn, nr. 125-127, 22 Temmuz-5 Ağustos 1309 (3 Ağustos- 17 Ağustos 1893).

VOLTAİRE : "Voltaire'in Bir Mektubu"-nesir- Halil Edip,
Envâr-ı Zekâ, nr.31, 1301(1885), s. 721-723.

_____ : "Filozof ile Tabiat Beyninde Bir Muhâvere" -nesir-
Etfâl, nr.4, 23 Kânun-ı sâni 1302 (3 Şubat 1886) s.
 29-31.

_____ : "Saâdet" -şiir- Sâmi Bey, Gülşen, nr.2, 2 Şubat
 1301 (14 Şubat 1886), s.6.

_____ : "Voltaire'in insan Üzerine umûmî Bir Mülâhazası"
 -nesir- M.Nüzhet, Hizmet, nr.1, 25 Ağustos 1302 (5
 Eylül 1886), s. 2.

_____ : "Voltaire'in Bir Dostuna Yazdığı Mektup" - Nesir-
 M.Nüzhet, Hizmet, nr.9, 20 Teşrin-i evvel 1302 (2
 Aralık 1886), s.4.

- Z -

ZOLA, Emile: "Thérèse Raquin" -tefrika roman- Muallim Nâzi,
Mecmua-i Muallim, nr.36-48, 1 Haziran - 24 Ağustos
 1304 (12 Haziran - 5 Eylül 1888),

_____ : Madeleine Férat romanından bir bölüm- Mehmed Re'fet,
Hazine-i Fünûn, nr. 45, 5 Mayıs 1310(17 Mayıs 1894)
 s. 361-363.

_____ : "Nantes" -hikâye- Cemil Zeki, Mekteb, nr. 14-16,
 30 Haziran -15 Eylül/1310(12 Temmuz-27 Eylül 1894)..

_____ : "Hikâye" -hikâye tefrihası- Mustafa Hayrullah,
Maârif, nr.175-176, 15-23 Mart 1311(27 Mart-4 Nisan
 1895),

MÜELLİFİ BELİRTİLMİYEN TERCÜMELER

- "Tercüme" -şiir- Said Bey, Hazine-i Evrak, nr. 35, 1298(1882)
- "Mersiyâ"-şiir-Fr.- Muâllim Nâci, Afâk, nr.1, 20 Zilhicce 1299
(3 Kasım 1882), s. 4-6.
- "Garib Bir Hakâret" -hikâye- Afâk, nr.2, 1 Muharrem 1300 (12 Kasım 1882), s. 50-54.
- "Üç Dost" -nesir-Alm.- Afâk, nr. 3, 27 Muharrem 1300 (3 Aralık 1882), s. 76-77.
- "Ulûvv-i Cenâba Bir Misâl" -nesir-Fr.- Afâk, nr.3, 27 Muharrem 1300 (8 Aralık 1882), s. 77-78.
- "Mektup" -nesir-Fr.- Ali Rıza, Fulû, nr.5, 30 Eylül 1300 (12 Ekim 1884), s.110.
- "Akşamüstü" -nesir- H.Hulki, Envâr-ı Zekâ, nr.5, 1300(1884), s. 151-152.
- "Büyük Vâlide"İçin" -hikâye- Fazlı Necip, Envâr-ı Zekâ, nr. 22, 1300(1884), s. 483-485.
- "Muteber Hanım" -roman tefrikası- M.Tâhir, Envâr-ı Zekâ, nr. 26-34, 1301 (1885).
- "Vatandan Dûr Olmuş Bir Garîb Lisanından" -nesir-Fr.- Kevkebül-İlîm, nr.7 , 16 Cemaziyel-evvel 1302 (1 Mart 1885), s. 203-204.
- "Polieratın Yüzüğü"-nesir- Râgıb, Kevkebül-İlîm, nr. 7, 16 Cemaziyel-evvel 1302(1 Mart 1885), s.200-203.
- "Julie"-hikâye tefrikası- Menemenlizâde M.Tâhir, Asâr, nr. 8-11, 10 Nisan-5 Haziran 1302(22 Nisan-17 Haziran 1886).
- "Çalı ile Gül" -nesir- Selânikten Ali Nizâmî, Gülşen, nr.17, 1 Mayıs 1302 (13 Mayıs 1886), s. 68.
- "Kumru ile Yolcu" -nesir-Fr.- Ahmed Rasim, Gülşen, nr.18, 5 Haziran 1302(17 Haziran 1886), s.70.
- "Bir Misâl-i İbrat" -nesir nazım karışık- Hâzım, Hamîyet, nr.9, 15 Ağustos 1302(27 Ağustos 1886), s.66-67.
- "François de Remini" -hikâye- Hizmet, nr. 3-4, 21-28 Zilhicce 1303(20-27 Eylül 1886).
- "Delphine'den-Dudaklar-Kalp" -nesir- Fazlı Necip, Envâr-ı Zekâ nr. 27, 1301(1885), s. 617-618.

- "Leh Edebiyatından Birkaç Parça" -nesir- Hizmet, nr.4, 28 Zilhicce 1303(27 Eylül 1886), s. 1-2.
- "Olivier Cromwell"-hikâye- Ahmed Reşid, Gülşen, nr.24-25, 7 Ağustos-18 Eylül 1302(19 Ağustos-30 Eylül 1886).
- "Melekle Bir Sabî" -nesir-Fr.- Mustafa, Sûle-i Mâârif, nr. 3, 1302(1886-1887), s. 63-64.
- "Sinek ile Örümcek yahut İntibah" -nesir-Fr.- Receb Vahyî, Berk, nr.7, 1303(1886-1887), s. 213-217.
- "GÉRard" -Fr.- Talebe Cemiyet-i Edebiyesi, Nilüfer, nr.13 1 Ramazan 1304(24 Mayıs 1887).
- "Servet Yalnız Para Değildir", -hikâye-Fr.- Hasan, Nilüfer, nr.15, 1 Şevval 1304(23 Haziran 1887), s.3.
- "Uyu Gönülüm Uyu" -şiiir-Alm- Nâbizâde Nâzım, Manzara, nr.10, 15 Temmuz 1303(27 Temmuz 1887), s. 117.
- "Alem", -Nesir-Alm.- Nâbizâde Nâzım, Manzara, nr. 14, 24 Eylül 1303(6 Ekim 1887), s. 150.
- "Mahallenin Güzel Kızı"-hikâye tefrikası-Fr.- A. Zühdü, Pâyidâr, nr.1, 15 Safer 1305(4 Kasım 1887)
- "Güzel Madam Bernarde ~~Bruxelles~~" -nesir- Süleyman Subhi, Umran, nr.6, 28 Teşrin-i sâni 1303(10 Aralık 1887), s. 65-66.
- "Mufâarakât" -nesir-Fr.- Müttekizâde Fal'ât, Terakki, nr.3, 1303(1887), s.19.
- "Gülle" -hikâye-Fr.- Ahmed İhsan, Umran, nr.8, 26 Kanun-ı evvel 1303(7 Ocak 1888), s.89-92.
- "İki Civan-ı Rehneverd" -hikâye-Fr.- Mahmud Kemaleddin Fenârî, Fevâid, nr.6, 15 Kânun-ı sâni 1303(27 Ocak 1888), s.43-44.
- "Körpe Fidanlar" -şiiir-Fr.- Mahmud Kemaleddin Fenârî, Fevâid, nr.11, 31 Mart 1304(12 Nisan 1888), s. 82-83.
- "Aks-i Sadâ" -hikâye- Fevâid, nr.11, 31 Mart 1304 (12 Nisan 1888), s. 84-85.
- "Güzel Prens" -hikâye- Nokta, nr.5, 26 Şabat 1305(9 Mayıs 1888) s. 56-57.
- "Hem Asilzâde Hem Hayduâ" -hikâye- Umran, nr.26-27, 16-30 Muharrem 1306 (22 Eylül- 6 Ekim 1888).

- "Çiftçi Şarkısı" -şiir-Rusça- Nilüfer, nr.28, 1 Cemâziyel-âhir 1306(2 Şubat 1889), s. 250-251.
- "Kuşcağız"-şiir-Rusça- Nilüfer, nr.29, 1 Receb 1306 (3 Mart 1889), s. 272.
- "Bir Gün ki" -şiir- Abdülhalim Memduh, Umran, nr.12, 20 Şubat 1304 (4 Mart 1889), s. 135-136.
- "Fransızca'dan Tercüme" -şiir- Receb Vahyî, Nilüfer, nr.32, 1 Şevval 1306 (31 Mayıs 1889), s. 312.
- "İdare ve İktisâr" -hikâye-Fr.- Nilüfer, nr.32, 1 Şevval 1306(31 Mayıs 1889),
- "Tesir-i Hazân" -şiir- Memduh, Muhit, nr.2, 1305(1889-1890), s. 19-20.
- "Mâzi -şiir- Memduh, Muhit, nr.3 1305(1889-1890), s.37.
- "Yaprak" -şiir- Memduh, Muhit, nr.3, 1305(1889-1890),s.38.
- "İki Beyit" -şiir-Alm.- Memduh, Muhit, nr.7, 1305(1889-1890), s. 101.
- "Bir Genç Lisanından" -nesir-Fr.- Nilüfer, nr.40, 1 Cemâziyel-âhir 1307 (23 Ocak 1890), s.443-444.
- "Kıt'a" -şiir-Fr.- Nilüfer, nr.41, 1 Receb 1307(21 Şubat 1890), s. 455-456.
- "Rus Çarı I.Petro ile Bir Köylü" -şiir- Rusça'dan- Receb Vahyî, Nilüfer, nr. 48, 1 Safer 1308(16 Eylül 1890), s.569-570.
- "Kazlar" -şiir-Rusça'dan- Receb Vahyî, Nilüfer, nr.51, 1 Cemâziyel-evvel 1308(13 Aralık 1890), s. 620.
- "Fransızca'dan tercüme Bir Kıt'a", Osman Senâî, Nilüfer, nr.51 1 Cemâziyel-evvel 1308 (13 Aralık 1890), s. 622.
- "Yakut-ı Ahmer"-hikâye-Fr.- Hasan Fehmi Efendi, Nilüfer,nr.53, 1 Receb 1308(10 Şubat 1891), s. 653-656.
- "Öksüz" -hikâye- Mehmed Yunus, Musavver Cihan, nr. 29, 11 Mart 1308 (23 Mart 1892), s. 232.
- "Eglantine " -hikâye- Bekir Sıdkı, Musavver Cihan, nr.30-32, 18 Mart-1 Nisan 1308(30 Mart-13 Nisan 1892), s.
- "Mektup Demeti" -nesir- Bekir Sıdkı, Musavver Cihan, nr.33-35. 8-22 Nisan 1308 (20 Nisan- 4 Mayıs 1892).
- "Sevda, Vazife" -hikâye- Köprülüzâde Mehmed Fuad, Musavver Cihan, nr. 38, 16 Mayıs 1308(28 Mayıs 1892), s. 298-299.

- "Madencinin Nişanlısı" -hikâye- Bekir Sıdkı, Musavver Cihan, nr.41 3 Temmuz 1308 (15 Temmuz 1892), s. 324.
- "Fidye" -hikâye- Aslı Rusça-Fransızca'dan- Servet-i Fünûn, nr.73,23 Temmuz 1308 (4 Ağustos 1892), s.
- "Bir Hikâye" -hikâye-Fr.- İsmail, Resimli Gazete, nr.80, 24 Eylül 1308(6 Ekim 1892), s. 428- 429.
- "Baronun Serveti"-hikâye- Servet-i Fünûn, nr. 106-107, 11-18 Mart 1309 (23-30 Mart 1893).
- "Avrupa Meşâhir-i Muharririni Lermontof" -nesir- Servet-i Fünûn, nr. 113, 29 Nisan 1309(11 Mayıs 1893), s. 134-137.
- "Hâne-i Metrûk" -hikâye-Fr.- Maârif, c.V, nr.101, 17 Haziran 1309 (29 Haziran 1893), s.357-362.
- "İtirâf-ı Cürm" -hikâye- Cerrahizâde Ali Sâcid, Maârif, c.V, 107, 29 Temmuz 1309 (10 Ağustos 1893), s. 39-43.
- "Aldanmış" -hikâye- Cerrahizâde Ali Sâcid, Maârif,c.V, nr. 109, 12 Ağustos 1309(24 Ağustos 1893), s. 74-76.
- "Margaret" -hikâye- Mehmed Ekrem, Hazine-i Fünûn, nr.7, 12 Ağustos 1309 (24 Ağustos 1893), s. 55-56.
- "Fabrikatörün Hiddeti" -hikâye- Servet-i Fünûn, nr. 129, 19 Ağustos 1309(31 Ağustos 1893), s. 396-399.
- "Bir Amânın Sergüzeşti" -hikâye- Kandiyeli Nusret Hilmi, Maarif,c.V, nr. 114-115, 16-23 Eylül 1309 (28 Eylül- 5 Ekim 1893).
- "Küçük Dostum Jean" -hikâye- Ahmed Râif, Servet-i Fünûn, nr. 133, 16 Eylül 1309 (28 Eylül 1893), s. 45-47.
- "Hyppolite'in Makinesi" -hikâye- Ahmed Râif, Servet-i Fünûn, nr. 139, 28 Teşrin-i evvel 1309(10 Kasım 1893).
- "Küre-i Kamerin Rebi-i evveli-hikâye- Kandiyeli Nusret Hilmi, Maarif, nr. 122, 11 Teşrin-i sâni 1309(3 Kasım 1893), s. 283-286.
- "Kurt Avı" -hikâye- Figaro Gazetesinden- Servet-i Fünûn, nr. 142-143, 18-25 Teşrin-isâni 1309(30 Kasım- 7 Aralık 1893).
- "Herbert Wack'i" -hikâye-Alm.- M.Kâzım, Resimli Gazete, c.III, nr. 144, 16 Kânun-ı evvel 1309(28 Aralık 1893).
- "Bir Ressamın Dildâdesi" -hikâye-Fr.- Malûmât, nr.5, 10 Mart 1310(22 Mart 1894), s. 41-43.

- "Serçe Kuşu" -ş iir-Rusça'dan- Receb Vahyî, Fevâid, nr.6
17 Mart 1310 (29 Mart 1894), s. 43-44.
- "Beşer" -ş iir-Fr.- Receb Vahyî, Fevâid, nr.7, 31 Mart 1310,
(29 Mart 1894), s. 49-50.
- "Tilki İle Leylek" -ş iir-Rusça'dan- Receb Vahyî, Fevâid,
nr.8, 7 Nisan 1310(19 Nisan 1894),s.57-58.
- "Kedi ile Tuna Balığı" -ş iir-Rusça'dan- Receb Vahyî, Fevâid,
nr.9, 14 Nisan 1310(26 Nisan 1894), s. 65-66.
- "Ayı İle Vahdet-güzin" -ş iir-Rusça'dan- Receb Vahyî, Fevâid,
nr.10, 21 Nisan 1310(3 Mayıs 1894), s.73-74..
- "Kaptanın Zevcesi" -hikâye- Mustafa Fazıl, Mâlûmât, nr.11,
21 Nisan 1310(3 Mayıs 1894), s. 81-83.
- "Komedyâ" -hikâye- Mustafa Fazıl, Malûmât, nr. 13, 5 Mayıs
1310(17 Mayıs 1894), s. 97-100.
- "Bir Müdebbir-i Me'yûsa Hitâben" -ş iir-Fr., R.Vahyî, Fevâid,
nr.12, 5 Mayıs 1310(17 Mayıs 1894), s. 89.
- "Köylü Ne Uyuyorsun?"-ş iir-Rusça'dan - R.Vahyî, Fevâid, nr.
13, 12 Mayıs 1310(24 Mayıs 1894), s. 97-99.
- "Tutî" -ş iir-Fr.- R.Vahyî, Fevâid, nr.15, 26 Mayıs 1310
(7 Haziran 1894), s. 113-114.
- "Benim Küçük Jean'ım" -hikâye- Mustafa Fazıl, Malûmât, nr.
17, 2 Haziran 1310(14 Haziran 1894), s. 130-133..
- "Pierre İle Paul" -hikâye- Mehmed Rüşdü, Maârif, nr. 139,
16 Haziran 1310(28 Haziran 1894), s. 103-104..
- "Eşek ve Bülbül" -ş iir-Rusça'dan- R.Vahyî, Fevâid, nr.16,
16 Haziran 1310(28 Haziran 1894),s. 121-123.
- "Bir Genç Kızın Vefatı" -ş iir-Fr.- Receb Vahyî, Fevâid, nr.
17, 23 Haziran 1310(5 Temmuz 1894), s. 129-130.
- "Çiftçi Şarkısı" -ş iir-Rusça'dan- R.Vahyî, Fevâid, nr. 18,
30 Haziran 1310(12 Temmuz 1894), s. 137-138.
- "Dede ile Torun" -ş iir-Rusça'dan- R.Vahyî, Fevâid,nr. 19,
7 Temmuz 1310(19 Temmuz 1894), s. 145-146.
- "Bir A'mâ" -hikâye-Fr.- Mehmed Re'fet, Hazine-i Fünûn, nr.
3-4, 14-21 Temmuz 1310(26-Temmuz- 2 Ağustos 1894).
- "Çalışalım" -ş iir-Fr.- R.Vahyî, Fevâid, nr. 20, 14 Temmuz
1310(26 Temmuz 1894), s. 153-156.

- "Arlesyen'in Ayinesi" -nesir- Mustafa Fazıl, Malûmât, nr. 22, 14 Temmuz 1310 (26 Temmuz 1894), s. 169-172.
- "Kazılar" -şiir-Rusça'dan- R.Vahyî, Fevâid, nr.21, 21 Temmuz 1310(2 Ağustos 1894), s. 161-162.
- "Evlâdına Şefkat-perverâne Bir Vâlidenin Terennümâtı" -şiir-Fr.- R.Vahyî, Fevâid, nr.22, 27 Temmuz 1310(9 Ağustos 1894), s. 169-170.
- "Bülbül" -nesir-Fr.- Yenişehirfeneri'nden Şükrübeyzâde Ali, Fevâid, nr.22, 28 Temmuz 1310(9 Ağustos 1894),s.172-173..
- "Hicran" -hikâye- Ahmed Râif, Servet-i Fünûn, nr. 178, 28 Temmuz 1310(9 Ağustos 1894), s. 339-344.
- "Rosa" -hikâye- Necmeddin Sami, Hazine-i Fünûn, nr. 5-8, 28 Temmuz-27 Ağustos 1310(9 Ağustos- 8 Eylül 1894).
- "Franklin'in On Altını" -hikâye- Fevâid, nr. 23 4 Ağustos 1310(16 Ağustos 1894), s. 182.
- "Silânet" -hikâye- Nâsır Sâdık, Maârif, nr. 142-145, 11 Ağustos- 21 Teşrin-i evvel 1310(23 Ağustos - 2 Kasım 1894)
- "Tasudduk" -şiir-Rusça'dan- Recceb Vahyî, Fevâid, nr. 26, 25 Ağustos 1310(6 Eylül 1894), s. 203-204.
- "İlân-ı Aşk" -hikâye- Nasır Sâdık, Maârif, nr. 148-151, 1-22 Eylül 1310 (13 Eylül- 4 Ekim 1894).
- "Sanat Uğruna" -hikâye-Fran.- Malûmât, nr. 29, 1 Eylül 1310 (13 Eylül 1894), s. 227-229.
- "Fransin" -hikâye-Fr.- Malûmât, nr.31, 15 Eylül 1310 (27 Eylül 1894) s. 243- 244.
- "Hemşireler" -hikâye tefrikası- Münîr, Mekteb, nr. 16-18, 15 Eylül- 13 Teşrin-i evvel 1310(27 Eylül-25 Ekim 1894).
- "Ufak Bir Sadakâ" -hikâye-Fr.- Hüseyin Dâniş, Malûmât, nr. 34, 6 Teşrin-i evvel 1310(18 Ekim 1894),s. 267-269..
- "Belouette" -hikâye- Mülâzım Şekip, Malûmât, nr.. 38, 10 Teşrin-i sâni 1310(22 Kasım 1894), s. 299-303.
- "Mösyö Mirvel", -hikâye- Hüseyin Dâniş, Malûmât, nr. 39-40., 24 Teşrin-i sâni - 29 Kânun-ı evvel 1310 (6 Kasım 1894- .10 Ocak 1895).
- "Bernhard" -hikâye-Alm.- Kâzım, Resimli Gazete, nrIV, nr. 193, 1 Kanun-ı evvel 1310(13 Aralık 1894),s.445-447.

- "Arlesyen'in Ayinesi" -nesir- Mustafa Fazıl, Malûmât, nr. 22, 14 Temmuz 1310 (26 Temmuz 1894), s. 169-172.
- "Kazlar" -şiir-Rusça'dan- R.Vahyî, Fevâid, nr.21, 21 Temmuz 1310(2 Ağustos 1894), s. 161-162.
- "Evlâdına Şefkat-perverâne Bir Vâlidenin Terennümâtı" -şiir-Fr.- R.Vahyî, Fevâid, nr.22, 27 Temmuz 1310(9 Ağustos 1894), s. 169-170.
- "Bülbül" -nesir-Fr.- Yenişehirfeneri'nden Şükrübeyzâde Ali, Fevâid, nr.22, 28 Temmuz 1310(9 Ağustos 1894),s.172-173..
- "Hicran" -hikâye- Ahmed Râif, Servet-i Fünûn, nr. 178, 28 Temmuz 1310(9 Ağustos 1894), s. 339-344.
- "Rosa" -hikâye- Necmeddin Sami, Hazine-i Fünûn, nr. 5-8, 28 Temmuz-27 Ağustos 1310(9 Ağustos- 8 Eylül 1894).
- "Franklin'in On Altını" -hikâye- Fevâid, nr. 23 4 Ağustos 1310(16 Ağustos 1894), s. 182.
- "Silbînâ" -hikâye- Nâsır Sâdık, Maârif, nr. 142-145, 11 Ağustos-21 Teşrin-i evvel 1310(23 Ağustos - 2 Kasım 1894)
- "Tasudduk" -şiir-Rusça'dan- Recneb Vahyî, Fevâid, nr. 26, 25 Ağustos 1310(6 Eylül 1894), s. 203-204.
- "İlân-ı Aşk" -hikâye- Nasır Sâdık, Maârif, nr. 148-151, 1-22 Eylül 1310 (13 Eylül- 4 Ekim 1894).
- "Sanat Uğruna" -hikâye-Fran.- Malûmât, nr. 29, 1 Eylül 1310 (13 Eylül 1894), s. 227-229.
- "Fransin" -hikâye-Fr.- Malûmât, nr.31, 15 Eylül 1310 (27 Eylül 1894) s. 243- 244.
- "Hemşireler" -hikâye tefrikası- Münîr, Mekteb, nr. 16-18, 15 Eylül- 13 Teşrin-i evvel 1310(27 Eylül-25 Ekim 1894).
- "Ufak Bir Sadakâ" -hikâye-Fr.- Hüseyin Dâniş, Malûmât, nr. 34, 6 Teşrin-i evvel 1310(18 Ekim 1894),s. 267-269..
- "Belouette" -hikâye- Mülâzım Şekip, Malûmât, nr. 38, 10 Teşrin-i sâni 1310(22 Kasım 1894), s. 299-303.
- "Mösyö Mirvel", -hikâye- Hüseyin Dâniş, Malûmât, nr. 39-40., 24 Teşrin-i sâni - 29 Kânun-ı evvel 1310 (6 Kasım 1894- 10 Ocak 1895).
- "Bernhard" -hikâye-Alm.- Kâzım, Resimli Gazete, nrIV, nr. 193, 1 Kanun-ı evvel 1310(13 Aralık 1894),s.445-447..

- "Arlesyen'in Ayinesi" -nesir- Mustafa Fazıl, Malûmât, nr. 22, 14 Temmuz 1310 (26 Temmuz 1894), s. 169-172.
- "Kazlar" -şiiir-Rusça'dan- R.Vahyî, Fevâid, nr.21, 21 Temmuz 1310(2 Ağustos 1894), s. 161-162.
- "Evlâdına Şefkat-perverâne Bir Vâlidenin Terennümâtı" -şiiir-Fr.- R.Vahyî, Fevâid, nr.22, 27 Temmuz 1310(9 Ağustos 1894), s. 169-170.
- "Bülbül" -nesir-Fr.- Yenişehirfeneri'nden Şükrübeyzâde Ali, Fevâid, nr.22, 28 Temmuz 1310(9 Ağustos 1894),s.172-173..
- "Hicran" -hikâye- Ahmed Râif, Servet-i Fünûn, nr. 178, 28 Temmuz 1310(9 Ağustos 1894), s. 339-344.
- "Rosa" -hikâye- Necmeddin Sami, Hazine-i Fünûn, nr. 5-8, 28 Temmuz-27 Ağustos 1310(9 Ağustos- 8 Eylül 1894).
- "Franklin'in On Altını" -hikâye- Fevâid, nr. 23 4 Ağustos 1310(16 Ağustos 1894), s. 182.
- "Silbnette" -hikâye- Nâsır Sâdık, Maârif, nr. 142-145, 11 Ağustos- 21 Teşrin-i evvel 1310(23 Ağustos - 2 Kasım 1894)
- "Tasudduk" -şiiir-Rusça'dan- Receb Vahyî, Fevâid, nr. 26, 25 Ağustos 1310(6 Eylül 1894), s. 203-204.
- "İlân-ı Aşk" -hikâye- Nasır Sâdık, Maârif, nr. 148-151, 1-22 Eylül 1310 (13 Eylül- 4 Ekim 1894).
- "Sanat Uğruna" -hikâye-Fran.- Malûmât, nr. 29, 1 Eylül 1310 (13 Eylül 1894), s. 227-229.
- "Fransin" -hikâye-Fr.- Malûmât, nr.31, 15 Eylül 1310 (27 Eylül 1894) s. 243- 244.
- "Hemşireler" -hikâye tefrikası- Münir, Mekteb, nr. 16-18, 15 Eylül- 13 Teşrin-i evvel 1310(27 Eylül-25 Ekim 1894).
- "Ufak Bir Sadakâ" -hikâye-Fr.- Hüseyin Dâniş, Malûmât, nr. 34, 6 Teşrin-i evvel 1310(18 Ekim 1894),s. 267-269..
- "Belouette" -hikâye- Mülâzım Şekip, Malûmât, nr. 38, 10 Teşrin-i sâni 1310(22 Kasım 1894), s. 299-303.
- "Mösyö Mirvel", -hikâye- Hüseyin Dâniş, Malûmât, nr. 39-40, 24 Teşrin-i sâni - 29 Kânun-ı evvel 1310 (6 Kasım 1894- 10 Ocak 1895).
- "Bernhard" -hikâye-Alm.- Kâzım, Resimli Gazete, nrIV, nr. 193, 1 Kanun-ı evvel 1310(13 Aralık 1894),s.445-447.

- "Dehşetli Bir Gece" -hikâye-Alm.- M.Kâzım, Resimli Gazete, nr. 197 29 Kânun-ı evvel 1310(10 Ocak 1895),s.495-496..
- "Piyer'in Rûhu" -hikâye- Malûmât ,nr.43(ilâvesi), 12 Kânun-ı sâni 1310(24 Ocak 1895).
- "Alova Newman Yahut Hâne-i Ebeveyn" -hikâye-Almanca- M.Kâzım, Resimli Gazete, nr.200-201, 19 Kânun-ı sâni-26 Kânun-ı sâni 1310(31 Ocak 1895-7 Şubat 1895).
- "Seyahat" -hikâye- Muhtafa Hayrullah, Maârif, nr. 169-170, 30 Kânun-ı sâni - 7 Şubat 1310 (11 Şubat- 19 Şubat 1895).
- "Madame Baron" -hikâye tefrikası- Hâlid Safâ, Maarif, nr.185-188, 15 Mayıs-22 Haziran 1311(27 Mayıs- 4 Temmuz 1895)..
- "Bir Nehre Hitâb" -nesir-İng.- Rif'at, Mekteb, nr. 34, 22 Haziran 1311(4 Temmuz 1895), s. 340-344.
- "François 'nın Tedbiri" -piyes- Tevfik Arif, Malûmât, nr. 14-16, 14 Ey-28 Eylül 1311(26 Eylül- 10 Ekim 1895)..
- "Bir Amâ Şâirin Güneşe Hitâbı" -nesir-Fr.- Nureddin Râmi, Mekteb, c.IV, nr.1, 14 Eylül 1311(26 Eylül 1895),s.4-5..
- "Jean" -hikâye- Fikret, Maârif, nr.200, 28 Eylül 1311 (16 Ekim 1895), s. 413-416.
- "Teessür" -nesir- Ahmed Refik, Malûmât, nr. 20, 26 Teşrin-i evvel 1311 (7 Kasım 1895), s. 431.
- "Bir Şâirin Bülbüle Hitâbı" -nesir-Fr.- Ahmed Refik, Mekteb, c.IV, nr. 10, 16 Teşrin-i sâni 1311(28 Kasım 1895), s. 148-149.
- "Cûybâre Hitâb" -nesir-Fr.- Ahmed Refik, Mekteb, c.IV,nr.14, 14 Kânun-ı evvel 1311(26 Aralık 1895), s. 212-213.
- "Güzel Lûcielle" -roman tefrikası- Ali Rıza/ Ahmet Tevfik, Mekteb, c.I,nr. 24; c.II,nr.16, 30 Kânun-ı sâni 1310-28 Kânun-ı evvel 1311(9 Şubat 1895-11 Ocak 1896).
- "Garib Tesadûf" -hikâye-Alm.- M.K., Resimli Gazete, nr.205, 23 Şubat 1310(7 Mart 1895), s. 577-591.
- "Bir Mektup" -nesir-Fran.- Ahmed Rasim, Hazine-i Fünûn, nr. 35, 1 Şubat 1311(13 Şubat 1896), s.276-277.
- "Yelpâze" -hikâye- Mehmed Sâmi, Resimli Gazete, nr.19, 8 Şubat 1311(20 Şubat 1896), s. 291-294.
- "Bir Vedâ" -hikâye- Ahmed Refik, Mekteb, c.IV, nr.20, 26 Kânun-ı sâni 1311(7 Şubat 1896), s. 309-311.

II) ŞARK EDEBİYATLARI

- "Terceme-i Hâl-i İbn-i Haldun"-biyografik- Emin Osman, Bağçe, nr.20, 20 Şubat 1296(14 Mart 1881),s.158-159.
- "Hâfız-ı Şirazi" -tercüme şiir- Emin Osman, Bağçe, nr. 33, 22 Mayıs 1297 (3 Haziran 1881),
- "Ebû Müslim Horasanî'nin bir sözü" -nesir- imzasız- Afâk, nr. 2, 1 Muharrem 1300(12 Kasım 1882), s. 38.
- "Ebyât" -Arapça,Farsça beyitler ve açıklamaları-imzasız- Afâk, nr.2, 1 Muharrem 1300(12 Kasım 1882), s.38-39.
- "İbn-i Sina'nın Manzum Nesayih-i Hikemîyesi" -tercüme şiir- Afâk, nr.1, 20 Zilhicce 1299(3 Aralık 1882), s. 13-14.
- "Makâmât-ı Harirî Tercümesinden -Birinci makâme"-eser terc.- imzasız- Hazine-i Evrak, nr. 14, 1298(1882-1883),s.209-213.
- "Terâcim-i Ahvâl" (Bazı İran şâirleri hk.)-biyografik- Bahar, nr.2, Cemâziye'l-âhir 1300 (Nisan 1883), s. 14-15.
- "Gazel -Sa'dî'den" -tercüme şiir- imzasız- Mezra-ı Maârif, nr.8, 15 Receb 1300 (22 Mayıs 1883), s. 116.
- "Beyit" (Mevlânâ Câmî'den Farsça iki beyit ve tercümesi), Mezra-ı Maârif, nr. 9,10; 5-15 Şaban 1300 (11-21 Haziran 1883); s. 139, 146-147.
- "Makâmât-ı Harirî Tercümesi"-(beş beyit-şiir terc-),M.Kâmil, Tulu', nr.1, 31 Temmuz 1300(12 Ağustos 1884), s. 7-10.
- "Şuarâ-yı Arabdan Mütenebbî'nin Sûret-i Vefâtı" -biyografik- Mansur, Kevkebü'l-İlim, nr.5, 16 Rebiül-âhir 1302 (2 Şubat 1885), s. 141-143.
- "İmam-ı Gazalî" -biyografik- İbnü's-Süeda S., Kevkebü'l-İlim, nr. 6, 1 Cemaziyel-evvel 1302(16 Şubat 1885), s. 191-192.
- "Fahreddin Râzî"-biyografik-imzasız- Kevkebü'l-İlim, nr.8 1 Cemâziye'l-âhir 1302(16 Mart 1885), s. 253.
- "Seyyid Nureddin Şah Ni'metullah, Bâkî-Mağfûrullah"-biyografik- Sürûş, Kevkebül-İlim , nr. 9, 10; 16 Cemâziyel-âhir - 1 Receb 1302 (2-17 Nisan 1885); s. 287-288, 317-320.

- "İmam-ı Şâfi'nin Bir Kıt'ası - şiir ve tercümesi- M. Asım, Safak, nr.4, 1 Haziran 1301 (13 Haziran 1885), s. 81-82.
- "Sa'di'den" -tercüme şiir- Sâfi, Şu'le, nr.1, 1 Zihhicce 1302 (11 Kasım 1885), s. 12.
- "Arapça'dan tercüme" (İbnül-Muknî'den 9 vecize) -nesir- Sencerzâde Reşad, Âsâr, nr. 7, 11 Receb 1303 (15 Nisan 1886), s. 1.
- "Baharistan'dan- Bir Hikâye, Deve-Sıçan", -nesir- Halil Edip, Hamîyyet, nr.2, 1 Mayıs 1302 (13 Mayıs 1886), s. 12-13.
- "Baharistan'dan - Tilki ile Yavrusu" -nesir- Halil Edip, Hamîyyet, nr.3, 15 Mayıs 1302 (27 Mayıs 1886), s. 19.
- "Baharistan'dan-Baki Kalan Bu Kubbede Hoş Sadâ İmiş" -nesir- Hâzım, Hamîyyet, nr.5, 15 Haziran 1302 (27 Haziran 1886), s. 33.
- "Baharistan'dan mütercemdir", Halil Edip, Hamîyyet, nr. 7, 15 Temmuz 1302 (27 Temmuz 1886), s. 50, 55.
- "Baharistan'dan Mütercemdir", Halil Edip, Hamîyyet, nr. 8, 31 Temmuz 1302 (12 Ağustos 1886), s. 58.
- "Baharistan'dan Mütercemdir", Halil Edip, Hamîyyet, nr. 15, 15 Teşrin-i sâni 1302 (27 Kasım 1886), s. 117-118.
- "Bostan-ı Sadi'den Nazmen Tercüme" -tercüme şiir-Hâzım, 1 Mayıs 1302 (13 Mayıs 1886), 11.
- "Teracim-i Ahvâl-Muhyiddin Arabî" -biyografik-Mustafa Rıza, Hamîyyet, nr.10, 1 Eylül 1302 (13 Eylül 1886), s. 76-78.
- "Divân-ı El-Cihân'dan Tercüme" -nesir-(Divân Türünün doğuşu, Hz. Ömer'in Divanı hk.), Nadirî Fevzi, Berk, nr. 5,6,7; 1303 (1886-1887), s. 135-137, 168-170, 198-199.
- "Şuârâ-yı Acem'den Şâhi Nâm Şâirin Bir Gazeli" -şiir terc.- Medreseden, Berk, nr.7, 1302-1303 (1886-1887), s. 200.
- "Cenab-ı Ekmel" (Ekmeleddin Muh. bin Muh. bin Mahmud-ı Rumî Çârperdi hk.) -biyografik- İbnü's-Süedâ Safvet, Berk nr. 11, 1302-1303 (1886-1887), s. 339-340.

- "Meşâhirü'n-Nisâ" (Arap kadın şâirlerden)-şairler ve terc.-
Mim, Berk, nr. 11, 1302-1303(1886-1887), s.343-346.
- "Şiirde İltizâm-ı Sıdk" - tercüme şiir- Mim, Berk, nr. 12,
1302-1303(1886-1887), s. 361-362.
- "Farsça'dan Tercüme" -şiirin nesren terc.- (Âhsiketi'den)
Şu'le, nr. 3, 1 Muharrem 1303 (10 Ekim 1885),s. 81.
- "Ebû Ali Sina'dan Tercüme" -şiirin nesren terc.- (Farsça
iki beyit ve tercümesi), Şu'le, nr.3, 1 Muharrem 1303
(10 Ekim 1885), s. 81-82.
- "Farsça Şiir" -nesren tercümesi- Baba Efdâl-i Kâşî, Şu'le,
nr.3, 1 Muharrem 1303(10 Ekim 1885), s. 90-91.
- "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'den" -şiir terc.- Sâfî, Şu'le,
nr.1, 1 Zilhicce 1302(11 Eylül 1885), s. 12-14.
- "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'den"-Şiir terc.- Kâzım, Şu'le,
nr.3, 1 Muharrem 1303(10 Ekim 1885), s. 80.
- "Nigâristan-ı Molla Muîn" -eser tercümesi- Mahmud Kemâled-
din, Nilüfer, nr. 1,2, 23; 1, 15 Rebiül-evvel- 1 1304-
1 Safer 1305(28 Kasım, 12 Aralık 1886; 19 Ekim 1887)
- "Tezkiretü'l-Evliya-Feridüddin Attâr'dan" -eser tercümesi-
Mahmud Kemaleddin, Nilüfer, nr. 1 - 17, 1 Rebiül-evvel
1304 - 1 Zilka'de 1304(28 Kasım 1886- 22 Temmuz 1887).
- "Bostan-ı Cenâb-ı Sâdi'den Nesren Tercüme",-imzasız-
Nilüfer, nr. 6,7; 15 Cemâziyel-evvel - 1 Cemâziyel-âhir
1304 (9-25 Şubat 1887),
- "Baharistan'dan -Letâif" -eser terc.- imzasız- Nâhid, nr.
4,5,6; 15 Şubat, 1-15 Mart 1303(27 Şubat, 13-27 Mart
1887); s. 37, 40, 41-42.
- "Evhadeddin'in(Kirmani) Bazı Rubaiyât-ı Hakîmâneleri"
-şairler ve tercümeleri- Nilüfer, nr. 8, 11, 13; 15
Cemâziyel-âhir, 1 Şâban, 1 Ramazan 1304 (12 Mart,
25 Nisan, 24 Mayıs 1887).
- "Şi'r-i Arabî" -şairler ve tercümeleri- İsmail Hakkı,
Nilüfer, nr. 11, 1 Şabat 1304 (25 Nisan 1887), s.2.
- "Mev'ize"(Sâdi-î Şirazi'den tercüme) -şiir terc. Nilüfer,
nr. 11, 1 Şaban 1304(25 Nisan 1887), s.3.

- "Manzûme-i Fârisiye" -şairler ve tercümeleri- Receb Vahyî,
Nilüfer, nr.11,12; 1-15 Şaban 1304(25 Nisan-9 Mayıs 1887).
- "Ahlâk-ı Muhsinî'den Manzum Bazı A'sâr" (Hüseyin b.Ali-el-Kâşifî(vefatı 910 H)'nin eserinden şiirler) Nilüfer,
nr.14, 15 Ramazan 1304(8 Haziran 1887), s.3.
- "Rebiü'l-Ebrâr'dan Tercüme" (Zemahşerî'nin eseri) -imzasız-
Nilüfer ,nr.15, 1 Şevval 1304(23 Haziran 1887), s 2.
- "Bostan-ı Cenab-ı Sadi'den Nesren Tercüme" -imzasız-
Nilüfer, nr.16, 15 Şevval 1304 (7 Temmuz 1887), s.4..
- "Ahlâk-ı Nâsırî'den Mütceremdir" -imzasız- Nilüfer, nr.
17, 1 Zilka'de 1304(22 Temmuz 1887), s. 2-3..
- "Tercümedir" (Farsça'dan nesir), Eskişehir'den Ömer Feyzî,
Nilüfer,nr.20, 15 Zilhicce 1304(4 Eylül 1887), s.2.
- "Baharistan'dan Mehazdır-Hikâye" , -imzasız- Say, nr. 1,3;
15 Teşrin-i evvel, 15 Teşrin-i sâni 1303 (27 Ekim,
27 Kasım 1887), s. 2-3, 21-22..
- "Gülîstan-ı Cenâb-ı Sâdi'den" -imzasız- Say, nr.2, 1 Teş-
rin-i sâni 1303(13 Kasım 1887), s. 10..
- "Cümel-i Hikemiye-i Arabiye", -imzasız- Say, nr. 2, 4;
1 Teşrin-i sâni, 1 Kânûn-ı evvel 1303 (13 Kasım,
13 Aralık 1887); s. 11-12,, 28..
- "Teracim-i Ahvâl" -Bazı Arap şairleri hk. - biyografik-
Say, nr.3, 15 Teşrin-i sâni 1303(27 Kasım 1887), s.22.
- "Kıt'a-i Sa'dî" -şairin nesren terc.- Tarık başmuharriri
Saîd, Terakki, nr. 1, 1303(1887-1888), s. 3.
- "Bir Nişâne-i Mefharet" (Şehriyâr ve bir eseri hk.) -bi-
yografik- -imzasız- Say, nr.8, 1 Şubat 1303(13 Şubat
1888), s. 58-59.
- "Sadratü'l-Arab" (Durûb-ı Emsâl-i Arabiye) -imzasız-
Nilüfer, nr. 1-20; 1 Rebiül-evvel - 15 Zilhicce 1305
(17 Kasım 1887- 23 Ağustos 1888),
- "Sanihatü'l-Acem" (Farsça'dan bazı seçme şiirler, vecizeler)
-imzasız- Nilüfer, nr. 1 - 60; 1 Rebiül-evvel 1305 -
1 Safer 1309 (17 Kasım 1887- 6 Eylül 1891)

- "Edebiyat" (Hz.Ali'nin bazı felsefî sözleri ve Türkçe'ye terc.)
Fevâid, nr.1, 1 Rebiül-evvel 1305(17 Kasım 1887), s. 4-5.
- "Edebiyat" (Bazı Arapça beyitler ve izahları), -imzasız-
Fevâid, nr. 3,4,7; 1-15 Rebiül-âhir, 1 Cemâziyel-evvel
1305 (16-31 Aralık, 1887, 15 Ocak 1888); s. 18, 27,
50-51.
- "Ayine-i İskender", -eser tercümesi-, -imzasız- Nilüfer,
nr. 10 - 60; 15 Receb 1305 - 1 Safer 1309 (28 Mart
1888- 6 Eylül 1891).
- "Kıt'a" -Arapça bir şiir ve terc.), Hâmid Ziyâ, Nihâl, nr.
6, 1304 (1888-1889), s. 168-169.
- "Serçe Kuşu" -şiir ve tercümesi-, (Mevlânâ Câmî'nin), Say,
nr. 12, 1 Nisan 1304(13 Nisan 1888), s. 91.
- "Baharistan'dan İki Kıt'a" -şiir terc.- imzasız-, Say,
nr. 13, 15 Nisan 1304(27 Nisan 1888), s. 102-103.
- "Şeref-nâme" -biyografik: Mevlânâ'nın hayatı- Ali Haydar,
Nilüfer, nr.25, 1 Rebiül-evvel 1306(5 Kasım 1888),
s. 202-204.
- "Gülistan-ı Sâdi'den' Meşhur Bir Kıt'a ve Bunun Nazmen
Tercümesi", Ağlarcazâde Hakkı, Nilüfer, nr. 32,, 41;
1 Şevval 1306, 1 Receb 1307 (31 Mayıs 1889,, 21 Şubat
1890) s. 313,, 455.
- "Muhadarât'tan Mütercem" -nesir- -imzasız-, Fevâid, nr.15,
1 Şevval 1305(11 Hazir.1888), s. 116-117.
- "Kıt'a" (Farsça bir kıt'a ve terc.)(Firdevsî-i Tûsî'den)
-imzasız- Nilüfer, nr.33, 1 Zilhâde 1306 (29 Haziran
1889), s. 329-330.
- "Bostan-ı Sadi'den Nazmen Tercüme" ,Ermenekli Hasan Rüşdü,
Nilüfer, nr. 34, 1 Zilhicce 1306 (29 Temmuz 1889), s.
343-344.
- "İbn-i Câbir'in Terceme-i Hâli" -imzasız- Umran, nr. 23, 24
23 Temmuz 1304 (-6 Ağustos 1304(-4-18 Ağustos.1888).
- "Baharistan'dan-Deve,Eşek", -nazmen tercüme-imzasız-,
Fevâid, nr. 20 , 11 Ağustos 1304(23 Ağustos 1888),
s. 156.

- "Edebiyat" (Hz.Ali'nin bazı felsefî sözleri ve Türkçe'ye terc.)
Fevâid, nr.1, 1 Rebiül-evvel 1305(17 Kasım 1887), s. 4-5.
- "Edebiyat" (Bazı Arapça beyitler ve izahları), -imzasız-
Fevâid, nr. 3,4,7; 1-15 Rebiül-âhir, 1 Cemâziyel-evvel
1305 (16-31 Aralık, 1887, 15 Ocak 1888); s. 18, 27,
50-51.
- "Âyine-i İskender", -eser tercümesi-, -imzasız- Nilüfer,
nr. 10 - 60; 15 Receb 1305 - 1 Safer 1309 (28 Mart
1888- 6 Eylül 1891).
- "Kıt'a" -Arapça bir şiir ve terc.), Hâmid Ziyâ, Nihâl, nr.
6, 1304 (1888-1889), s. 168-169.
- "Serçe Kuşu" -şiir ve tercümesi-, (Mevlânâ Gâmi'nin), Say,
nr. 12, 1 Nisan 1304(13 Nisan 1888), s. 91.
- "Baharistan'dan İki Kıt'a" -şiir terc.- imzasız-, Say,
nr. 13, 15 Nisan 1304(27 Nisan 1888), s. 102-103.
- "Şeref-nâme" -biyografik: Mevlânâ'nın hayatı- Ali Haydar,
Nilüfer, nr.25, 1 Rebiül-evvel 1306(5 Kasım 1888),
s. 202-204.
- "Gülistan-ı Sâdi'den Meşhur Bir Kıt'a ve Bunun Nazmen
Tercümesi", Ağlarcazâde Hakkı, Nilüfer, nr. 32,, 41;
1 Şevval 1306, 1 Receb 1307 (31 Mayıs 1889,, 21 Şubat
1890) s. 313,, 455..
- "Muhadarât'tan Mütercem" -nesir- -imzasız-, Fevâid, nr.15,
1 Şevval 1305(11 Hazir.1888), s. 116-117.
- "Kıt'a" (Farsça bir kıt'a ve terc.)(Fırdevsî-i Tûsî'den)
-imzasız- Nilüfer, nr.33, 1 Zilkade 1306 (29 Haziran
1889), s. 329-330.
- "Bostan-ı Sâdi'den Nazmen Tercüme" , Ermenekli Hasan Rüşdü,
Nilüfer, nr. 34, 1 Zilhicce 1306 (29 Temmuz 1889), s.
343-344.
- "İbn-i Câbir'in Terceme-i Hâli" -imzasız- Umran, nr. 23, 24
23 Temmuz 1304 -6 Ağustos 1304(4-18 Ağustos.1888).
- "Baharistan'dan-Deve,Eşek", -nazmen tercüme-imzasız-,
Fevâid, nr. 20 , 11 Ağustos 1304(23 Ağustos 1888),
s. 156.

- "Muhakemetü'l-Lûgateyn" -eser tercümesi-imzasız- Nilüfer, nr. 37-40; Rebiül-evvel 1307- Cemâziyel âhir 1307 (Ekim 1889-. Ocak 1890).
- "Tenbihât-ı Nevâî" -nesir- imzasız- Nilüfer, nr. 39, 1 Cemâziyel-evvel 1307(24 Aralık 1889), s. 427.
- "Baharistân-ı Câmî'den" -tercüme şiirler- Ağlarcazâde Hakkı, Nilüfer, nr.51, 1 Cemâziyel-evvel 1308(13 Aralık 1890) s. 623.
- "Terâcim-Ruhaiyât"(Mevlânâ'dan Rubâiler). -Veled Bahâî Çelebi Efendi, Hazine-i Fünûn, nr. 9- 39; 26 Ağustos 1309 - 24 Mart 1310 (7 Eylül 1893- 5 Nisan 1894).
- "Ashâb-ı Tabakat-ı Seb'â" -Abdülganî Seni- biyografik-, Hazine-i Fünûn, cl. I, nr. 21- c.II, nr. 8; 18 Teşrin-i sâni 1309 - 19 Ağustos 1310 (30 Kasım 1893 - 31 Ağustos 1894).
- "Şuarâ-yı Şarkîye- Acemler" -biyografik- Fâik Esad, Mekteb, nr. 1,2; 30 Kânun-ı evvel - 13 Kânun-ı sâni 1309 (11-25 Ocak 1894). s. 8-10; 55-57.
- "Mîr Ali Şîr Nevâyî ve Çağatay Şuarâsı" , İsmail Hakkı, Mekteb, c.I, nr. 1-7, 30 Kânun-ı evvel 1309 - 24 Mart 1310 (11 Ocak 1894 - 5 Nisan 1895).
- "Arapların Hikâyât-ı Şâirânesi" , (Andelib)Fâik Esad, Mekteb, c.I, nr. 1-3,20; 30 Kânun-ı evvel, 13- 27 Kânun-ı sâni 1309, 17 Teşrin-i sâni 1310 (11-25 Ocak 8 Şubat 1894, 29 Kasım 1894).
- "Muvâzene" (Bazı Arap şâirleri hk.), Mehmed Veled, Mekteb, c.I, nr. 2-7,13 Kânun-ı sâni 1309- 24 Mart 1310 (25 Ocak 1894 - 5 Nisan 1894), s. 69-74, 313-317.
- "İhyâ-yı Asâr" (Batı Fars şâirleri ve eserleri hk), Mekteb, c.I, nr.2, 13 Kânun-ı sâni 1309 (25 Ocak 1894) s. 74-77.
- "Antere b. Şeddâd ve Arapların Devr-i Câhiliyetteki Edebiyâtı", Zeki Megâmız, Mekteb, c.I, nr. 4, 6; 10 Şubat 1309, 10 Mart 1310 (22 Şubat, 22 Mart 1894), s. 164-169, 252-256.

- "İran-ı Kadîmin Tarih-i Felsefe ve Mezâhibi" -imzasız- Malûmât, nr. 2-4, 17 Şubat 1309- 3 Mart 1310 (1-8-15 Mart 1894), s. 16, 19-22, 31-32.
- "Terâcim-i Ahvâl- Farabî" -biyografik-imzasız- Malûmât, nr.2, 17 Şubat 1309(1 Mart 1894), s. 12-13.
- "Terâcim-i Ahvâl- İbn-i Bâce" -biyografik-imzasız- Malûmât, nr. 3, 24 Şubat 1309 (8 Mart 1894), s. 22-23.
- "Nüsemâtü'l-Eshâr Fî Medhü'n-Nebi'ül-Muhtar" -eser tercümesi - Abdülganî Nablûsî'den terc. eden İsmail Hakkı Efendi, Mekteb, nr. 5- 11; 24 Şubat 1309 - 19 Mayıs 1310 (8 Mart - 31 Mayıs 1894).
- "Edebiyât-ı Fârisiyyeye Bir Nazar" - Hüseyin Dâniş, Malûmât, nr. 5 - 19 ; 10 Mart - 16 Haziran 1310 (22 Mart - 28 Haziran 1894),
- "Terâcim-i Ahvâl - İbn-i Haldun" -biyografi- imzasız - Malûmât, nr.7, 24 Mart 1310 (5 Nisan 1894), s. 54.
- "Hulefâ-yı Emevîye ve Abbasiye Zamanında Zuhûr Eden Meşâhir-i Ulemâ ve Şuârâ-yı Arab" -Zeki Megâmız, Mekteb, nr. 9, 11, 13; 21 Nisan, 19 Mayıs 16 Haziran 1310 (3 Mayıs, 31 Mayıs, 28 Haziran 1894).. s. 404-409, 506-507, 579-583.
- "Türkmenlerin Şiiri ve Mahdumkulu Dîvanı" (Irak Türkmen Şâirleri hk.) -İsmail Hakkı, Mekteb, nr. 11,19 Mayıs 1310 (31 Mayıs 1894), s. 484-487.
- "İbn-i Sina" (Arapça bir gazeteden tercüme edilmiştir) Zeki Megâmız, Mekteb, nr. 14, 30 Haziran 1310 (12 Temmuz 1894), s. 22-27.
- "Leylâ-el Ahîliye" ("Bu isimdeki Arap şâiresi ve Arap edebiyatı hk.), Fâik, Hazine-i Fünûn, c.II, nr. 13, 22 Eylül 1310(4 Ekim 1894), s. 104-105.
- "Terâcim-i Ahvâl - Kadî Beyzâvî" -biyografi-imzasız- Malûmât, nr. 32, 22 Eylül 1310(4 Ekim 1894), s. 253.
- "El-Hadis-i Şü'cûn" -(Bazı Arap şâirleri ve eserlerinden örnekler), -Münir, Mekteb, nr. 17-21, 29 Eylül - 5 Kânun-ı evvel 1310 (11 Ekim - 17 Aralık 1894).

- "Levhü'l-Garâm Fî Mesâri'-i Erbûbü'l-Hiyâm" -(Bir Arap şâ-
irinin eseri-anazım, nesir karışık- Sâmih, Hazine-i
Fünûn, c.II, nr. 16, 13 Teşrin-i evvel 1310 (25 Ekim
1894), s. 129-131.
- "Kelâm-ı Matbu', Kelâm-ı Masnû' : Mukaddeme-i İbn-i Haldun-
un Paris basmasında görölüp tercüme edilmiştir" ,Bahâî,
Mekteb, nr. 19, 27 Teşrin-i evvel 1310 (8 Kasım 1894),
s. 249-251.
- "Miftâhü'l-Misbâh" -eser tercümesi, Muallim Batros Elbistanî-
nin- Müt.Andelib, Mekteb, nr. 20, 17 Teşrin-i sâni,
1310 (29 Kasım 1894), s. 299-300.
- "Düstûr-ı Zebân -ı Farisî" -Farsça Grameri- Hüseyin Dâniş,
Mekteb, c.III,nr.21- c.IV,nr.4, 5 Kanun-ı evvel 1310-
5 Teşrin-i evvel 1311 (17 Aralık 1894-17 Ekim 1895).
- "Bir Münâcaât Tercümesi" -Hz.Ali'nin- Ahmed Nâim, Mekteb,
nr. 22, 29 Kanun-ı evvel 1310(10 Ocak 1895), s. 388-
391.
- "Mütenebbi'nin Şiirlerinin Tefsiri" , Abdülvâhid, Mekteb,
nr. 22, 29 Kânun-ı evvel 1310(10 Ocak 1895),s.395-402.
- "Hikmet-i Lisanîye ve Lûgat-i Arabîye", Corci Zeydan'dan
çev. Zeki Megâmız, Mekteb, nr. 22, 29 Kânun-ı evvel
1310 (10 Ocak 1895), s. 403-406.
- "Rubaiyât-ı Hâletî" -eser tercümesi- imzasız- Mekteb,
nr. 23-29, 12 Kânun-ı sâni 1310 - 13 Nisan 1311 (24
Ocak 1895 - 25 Nisan 1895),
- "Hâfız-ı Şirâzi'nin Muhtasar Terceme-i Hâli" -imzasız-
Mekteb, nr. 26, 2 Mart 1311 (14 Mart 1895), s. 589-
591.
- "Hansâ" (Arap şâiresi) -biyografik- Mecdî, Mekteb, nr.
26, 37, 2 Mart 1311, 10 Ağustos 1311 (14 Mart 1895-
22 Ağustos 1895), s. 591, 489.
- "Müntehabât-ı Eş'âr-ı Arab" -şiir terc.- Süleyman Niyazî,
Malûmât , nr. 1-12, 11 Mayıs 1311 - 31 Ağustos 1311
(23 Mayıs 1895 - 12 Eylül 1895).

- "Müktesebât-ı Rif'at" -Arapça şiirler ve terc.- Malûmât, nr. 6-19, 3 Temmuz - 19 Teşrin-i evvel 1311 (15 Temmuz - 31 Ekim 1895).
 - "Muallakât-ı Seb'a Hakkında Bir Mütalâ'a" - Süleyman Niyazi, Malûmât, nr. 7 13 Temmuz 1311(25 Temmuz 1895), s. 143-144.
 - "Leylâ'ül-Ahiliye" (Bir Arap şâiresi, hayatı, eserleri), Zeki Megâmız, Mekteb, nr. 38, 39; 19 Ağustos-7 Eylül 1311 (31 Ağustos- 19 Eylül 1895), s. 537-538, 601-602).
 - "Mukaddimetü'l-Edeb" -Zemahşerî'den terc. eden Ahmed Efendi, Mekteb, c.IV, nr. 4- 17; 5 Teşrin-i evvel 1311 - 4 Kânun-ı sâni 1311 (17 Ekim 1895 - 16 Ocak 1896).
 - "Bimâr ve Tabîb" -Farsça'dan nazmen terc. Şerif Rıza, Malûmât, nr. 18, 12 Teşrin-i evvel 1311 (24 Ekim 1895), s. 383-384.
 - "Usûl-i Tercüme"-Arap şiirinden- imzasız- Malûmât, nr. 21, 2 Teşrin-i sâni 1311(14 Kasım 1895), s. 453-455.
 - "Eş-Şiir ve's-Şuarâ" -(Bazı Arap şâirleri hk.) Ferik Mehmed Paşa, Hazine-i Fünûn, nr. 22-24, 9 Teşrin-i sâni- 23 Teşrin-i sâni 1311 (21 Kasım-5 Aralık 1895), s. 178, 184-185, 193-194.
 - "Keşkül-i Bahâeddin- Amilî'den" -eser terc., Hafız Şem'i, Mekteb, nr. 16, 28 Kânun-ı evvel 1311(9 Ocak 1896) s. 242.
 - "Gazel" -Mevlânadan- terc. Hâfız Şem'i - Mekteb, nr. 20 26 Kânun-ı sâni 1311 (7 Şubat 1896), s. 311-312.
-

= B İ B L İ Y O G R A F Y A =

B İ B L İ Y O G R A F Y A

I. TEDKİK EDİLEN MECMUALAR (1)

- Afâk (1299-1300)	- Mir'at-ı Alem (1300)
- Asâr (1301-1302)	- Mirsad (1307)
- Berk (1302-1303)	- Muhit (1305)
- Envâr-ı Zekâ (1299-1301)	- Musaver Cihan (1306-1308)
- Etfâl (1301-1302)	- Nahl-i Emel (1302)
- Fevâid (1304-1314)	- Nâhid (1302-1303)
- Gayret (1301-1302)	- Necm-i Saâdet (1304)
- Gencine-i Belâgât (1302)	- Nihal (1303-1304)
- Gonçe-i Edeb (1299-1300)	- Nilüfer (1305-1309)
- Gülşen (1301-1302)	- Nokta (1305)
- Güneş (1301)	- Pâyidâr (1305)
- Hafta (1298-1299)	- Resimli Gazete (1307-1315)
- Hamiyyet (1302)	- Risale-i Hafî (1303)
- Hâver (1301)	- Safâ (1304)
- Hazine-i Evrak (1297-1298)	- Sa'y (1303-1304)
- Hazine-i Fünûn (1308-1312)	- Sebat (1302)
- Hizmet (1302)	- Servet-i Fünûn (1307-1923)
- Kevkebül-İlim (1302)	- Şafak (1301-1302)
- Maarif (1307-1312)	- Şu'le (1302-1303)
- Malûmât (1309-1311)	- Şu'le-i Maârif (1302)
- Malûmât (Baba Tahir'in)(1311-1319)	
- Manzara (1303)	- Terakki (1303)
- Mecmua-ı Asâr (1299-1300)	- Teşvik (1303)
- Mecmua-ı Muallim (1303-1304)	- Tulû' (1300)
- Mecmua-ı Ulûm (1303-1304)	- Umran (1303-1304)
- Mekteb (1307-1314)	- Zerrât (1304-1305)
- Mezra-ı Maarif (1300)	

(1) İsimlerin karşısındaki tarihler, mecmuanın yayın tarihini göstermektedir. Aynı isimde olan mecmualardan hangisinin taranmış olduğunu belirtebilmek için bu tarihler verilmiştir.

II. MAKALELERİN KRONOLOJİK BİBLİYOGRAFYASI

1881-1882

- "Alexandre Dumas (zade)" E.Nâzım Bey, Hazine-i Evrak, nr. 35 (1297-1298/1881-1882), s. 550-553.

1883-1884

- "Zemzeme", Menemenlizâde M.Tâhir, Güneş, nr. 1, 1301 (1883-1884), s. 5-10.
- "Bernardin de Saint Pierre", Hüseyin Avni, Güneş, nr. 2, 4; 1301 (1883-1884), s. 40-48, 83-87.
- "Mektup Yolunda Birisine Hitaben Yazılmış Bir Makaledir", Menemenlizâde M. Tahir, Güneş, nr. 6, 1301 (1883-1884), s. 253-258.
- "Bir Kamus ile Kavaid Kitabına Muhtacız", Menemenlizâde M. Tahir, Hâver, nr. 1, 15 Cemâziyel-âhîr 1301 (14 Nisan 1884), s. 8-10.
- "Şiir Nasıl Söylenir?", Menemenlizâde M. Tâhir, Hâver, nr. 2 1 Receb 1301 (27 Nisan 1884), s. 37-38.
- "Şiir ve Şâir", Menemenlizâde M. Tâhir, Hâver, nr. 2, 1 Receb 1301 (27 Nisan 1884), s. 38-41.

1885-1886

- "Evzan-ı Milliyyenin Terkiyle Evzan-ı Arûziyyenin Kabulü", İbnür-Reşad Ali Ferruh, Mir'at-ı Alem, nr. (15-16), 1300 (1885), s. (118-119, 122).
- "Harabâtîyân", Nâbizâde Nâzım, Kevkebül-İlim, nr. 4, 1 Recebîs-sâni 1302 (18 Ocak 1885), s. 120-125.
- "La Fontaine", M.C., Safak, nr. 5, 6, 7; 16 Haziran, 1-16 Temmuz 1301 (28 Haziran-13-28 Temmuz 1885), s. 125-127, 153-156, 182-183.

- "Nef'î", H.Kemal, Berk, nr.1, 2; 1303 (1885-1886), s. 30-32, 64.
- "Victor Hugo'ya Dâir Bir Mülâhazadır", Mehmed Ziver, Berk, nr. 5, 6, 7; 1303(1885-1886), s. 156-159, 191-192, 222-224.
- "Mustafa Reşid Bey'e Hitaben Bir Mektup", Reşad Bey, Nihâl, nr. 6, (1303-1304/1886), s. 168-171.
- "Reşid Beyefendi Biraderimize", Mehmed Ziver, Nihâl, nr.6, (1303-1304/1886), s. 172-175.
- "Mustafa Reşid Bey'in Mehmed Ziver Bey'e Bir Mektubu", Nihâl, nr.7, (1303-1304/1886), s. 199-201.
- "Âsâr Hey'et-i Tahririyesine Cevab", Mustafa Reşid, Nihâl, nr.7, (1303-1304/1886), s. 218-221.
- "Ölü", Menemenlizâde M. Tâhir, Gayret, nr.2, 10 Kânun-ı sâni 1301 (22 Ocak 1886), s. 7-8.
- "Biraderim Fuad Beyefendi", Menemenlizâde M. Tâhir, Gayret, nr.3, 17 Kânun-ı sâni 1301 (29 Ocak 1886), s.10-11.
- "Garib Bir Terakki", Menemenlizâde M.Tahir, Gayret, nr.3, 17 Kânun-ı sâni 1301 (29 Ocak 1886), s. 11-12.
- "Victor Hugo", Menemenlizâde M.Tâhir, Gayret, nr. 4, 5, 6; 24-31 Kânun-ı sâni-7 Şubat 1301 (5 12-19 Şubat 1886), s. 15-16, 18-20, 23-24.
- "Bazı Mülâhazât", Menemenlizâde M. Tahir, Gayret, nr. 4, 5, 7; 24,31 Kânun-ı sâni;14 Şubat 1301 (5,12,26 Şubat 1886), s. 16, 20, 28.
- "Tahir Bey Biraderime"(Mekteb-i Hukuk Muallimi Fehmi Efendi), Gayret, nr.6, 7 Şubat 1301(19 Şubat 1886), s. 21-22.
- "Mütalaa"(Fehmi Efendi'ye Cevap), Menemenlizâde M. Tâhir, Gayret, nr.6, 7 Şubat 1301(19 Şubat 1886), s.22-23.
- "Büyük Bir Cür'et Yahut Küçük Bir Dikkat", Ali Kemal, Gülşen, nr.4, 20 Şubat 1301(4 Mart 1886), s. 14-16.
- "Edebiyat", Menemenlizâde Me Tahir, Âsâr, nr. 2, 3; 27 Şubat, 6 Mart 1302(11, 18 Mart 1886); s. 1-2, 1-2.
- "Cevâbü'l-Cevab", Ali Kemal, Gülşen, nr.7, 8; 13, 20 Mart 1302 (25 Mart, 1 Nisan 1886); s. 27-28, 29-30.

- "Mütalââ", Rusûhî, Gülşen, nr.9, 27 Mart 1302(8 Nisan 1886), s. 34.
- "Edebiyatımıza Dair Bir İki Söz-Hâmid", Menemenlizâde M. Tahir, Gayret, nr. 11, 14, 15, 21; 14 Mart, 4-11 Nisan, 23 Mayıs 1302 (26 Mart, 15-23 Nisan, 4 Haziran 1886); s. 42-44, 54-56, 60, 82-83.
- "Bürhan", -imzasız-Gülşen, nr. 12, 17 Nisan 1302 (29 Nisan 1886), s. 48.
- "Münakaşât-ı Edebiyemize Dâir Bazı Mütalââtı Hâvî 'Hakikat-i Keîlâm' Adıyla Neşrolunacak Mecmuaya Mukaddeme İttihaz Olunmuştur", Mehmed Ziver, Gülşen, nr. 14, 15; 1, 8 Mayıs 1302 (13, 20 Mayıs 1886); s. 54, 58-59.
- "Shakespeare", Fâik Hilmi, Sebat, nr. 5, 15 Mayıs 1302 (27 Mayıs 1886), s. 36-37.
- "Mektup", Mehmed Salâhî, Gayret, nr. 19, 9 Mayıs 1302 (21 Mayıs 1886), s. 75-76.
- "Mukabele", Menemenlizâde M. Tâhir, Gayret, nr. 19, 20; 9, 16 Mayıs 1302(21-28 Mayıs 1886); s. 76,79-80.
- "Cevap", Menemenlizâde M. Tâhir, Gayret, nr. 21, 23 Mayıs 1302 (4 Haziran 1886), s. 81-82.
- "Mukaddeme" Menemenlizâde M. Tâhir, Gayret, nr. 21, 23 Mayıs 1302(4 Haziran 1886), s. 83-84.
- "Hâmid Terakki mi Ediyor Yoksa Tedennî mi?", Menemenlizâde M. Tâhir, Gayret, nr. 22, 30 Mayıs 1302(11 Haziran 1886), s.87-88.
- "Şâir-i Meşhur Goethe", -imzasız- Gülşen, nr. 19, 19 Haziran 1302(1 Temmuz 1886), s. 76.
- "Jan Jacques Rousseau", A.K. , Gülşen, nr. 20, 3 Temmuz 1302 (15 Temmuz 1886), s. 79-80.
- "Montesquieu", Ali Kemal, Gülşen, nr. 22, 24 Temmuz 1302 (5 Ağustos 1886), s. 87.
- "Beşâr Fuad Beyefendi'nin Victor Hugo Ünvanlı Eserlerine Dâir Yazdığım Makaleye Mukabil Saadet Gazetesinde Neşrettikleri Varakaya Cevaptır", Menemenlizâde M. Tâhir, Gayret, nr. 29, 30, 31, 33; 18 Temmuz, 22 Ağustos, 5-19 Eylül 1302 (30 Temmuz, 3, 17 Eylül, 1 Ekim 1886), s. 113-115, 117-120, 122-123, 129-130.

- "Flora" -imzasız- Asâr, nr. 14, 21 Ağustos 1302 (2 Eylül 1886), s. 1-2.
- "Beşir Fuad Beyefendi'nin "Yetmişbin Beyitli Bir Hicviye" Ünvanlı Makalelerine Mukabele ve Sükût", Menemenlizâde M. Tâhir, Asâr, nr. 14, 21 Ağustos 1302 (2 Eylül 1886), s. 2-3.
- "Menfâ" -imzasız- Gülşen, nr. 25, 18 Eylül 1302 (30 Eylül 1886), s. 97-98.
- "Victor Hugo", Selânikli Fazlı Necip, Hamîyet, nr. 12, 13, 14; 1, 15 Teşrin-i evvel, 1 Teşrin-i sâni 1302 (13, 27 Ekim, 13 Kasım 1886); s. 94-95, 100-101, 108-110.
- "Bir Cevapnâme", Selânikli Fazlı Necip, Hamîyet, nr. 16, 1 Kânun-ı evvel 1302 (13 Aralık 1886), s. 124-125.

1877

- "Buffon", Hâzım, Nâhid, nr. 1, 2, 3, 4; 1-15 Kânun-ı sâni, 1-15 Şubat 1302 (13-27 Ocak, 13-27 Şubat 1887), s. 6-8, 15-16, 23-24, 31.
- "Şâiriyet", Nâbizâde Nâzım, Manzara, nr. 4, 8; 15 Nisan, 15 Haziran 1303 (27 Nisan, 27 Haziran 1887), s. 44-46, 88-91.
- "Mütalâa", Nâbizâde Nâzım, Manzara, nr. 9, 1 Temmuz 1303 (13 Temmuz 1887), s. 101-102.
- "Bir Coğrafya Lügatine Derece-i İhtiyacımız", Manzara, nr. 10, 15 Temmuz 1303 (27 Temmuz 1887), s. 113-117.
- "Mülâhaza", Nâbizâde Nâzım, Manzara, nr. 10, 15 Temmuz 1303 (27 Temmuz 1887), s. 118.
- "Lisanımızda Şive", Nâbizâde Nâzım, Manzara, nr. 11, 12, 13; 1 Ağustos, 15-17 Eylül 1303 (13 Ağustos, 27-29 Eylül 1887); s. 127-128, 137-139, 143-145.
- "Edebiyatımıza Dair Bir İki Söz", Menemenlizâde M. Tâhir, Mürüvvet, nr. 34, 35, 36, 38; 31 Ağustos, 7-14-28 Eylül 1303 (12-19-26 Eylül, 10 Ekim 1887).

- "Roman Nedir?", Ahmed İhsan, Umrân, nr.7, 12 Kanun-ı evvel 1303 (24 Aralık 1887), s. 78-79.
- "Mektup", Risale-i Hafî, nr. 2, 18 Kânun-ı evvel 1303 (30 Aralık 1887), s.6.

1888

- "Fuzûlî'yi Tanıyalım", Mehmed Ziver, Nihal, nr.8, 9; 1304 (1887-1888), s. 228-232, 269-274.
- "Walter Scott"-imzasız- Zerrât, nr.4, 1304 (1887-1888), s. 115-120.
- "Mizan'a Bir Nazar", -imzasız- Say, nr.9, 14 Şubat 1303 (26 Şubat 1888), s. 66-69.
- "Terceme-i Hâl-i Goethe", Süleyman Subhi, Umrân, nr. 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19; 6 Şubat 1303; 5-19 Mart; 16-30 Nisan, 14-28 Mayıs 1304 (18 Şubat, 17-31 Mart, 28 Nisan, 12-26 Mayıs, 9 Haziran 1888), s. 127, 150-151, 163-164, 184, 197-198, 209-210, 222.
- "İstanbul'dan Mektup", Nilüfer, nr.9, 1 Receb 1305 (14 Mart 1888), s. 66-67.
- "Bir Mektup... Tefekkür", Mehmed Ziver, Say, nr. 13, 15 Nisan 1304 (27 Nisan 1888), s. 99-101.
- "Tiyatro-Pandomima" -imzasız- Nokta, nr.7, 24 Ramazan 1305 (4 Haziran 1888), s. 80.
- "Şâir, Şiir" Mehmed Celâl, Mürüvvet, nr. 106, 22 Haziran 1304 (4 Temmuz 1888).
- "Estetik", Memduh Bey, Muhîr, nr.1, 1305 (1888), s. 6-9.
- "Âsâr", Mehmed Ziver, Muhîr, nr.2, 1305 (1888), s. 25-28.

1891

- "Octave Feuillet", -imzasız- Servet-i Fünûn, c.I, nr.1, 14 Mart 1307 (26 Mart 1891), s. 8-9.
- "Fuzûlî", Nâbizâde Nâzım, Servet-i Fünûn, c.I, nr.2,3; 21 - 28 Mart 1307 (2-9 Nisan 1891), s. 18-21; 29-32.

- "Ahmed Vefik Paşa", -imzasız- Servet-i Fünûn, c.I, nr.1
14 Mart 1307(26 Mart 1891), s. 8-9.
- "Nedim", Nabizâde Nâzım, Servet-i Fünûn, c.I, nr.6, 18
Nisan 1307(30 Nisan 1891), s. 63-64.
- "Emile Zola", - imzasız- Servet-i Fünûn, c.I, nr.6, 18
Nisan 1307(30 Nisan 1891), s. 69.
- "Mösyö Alexandre Dumas Fils", M.A., Musaver Cihan, c.I,
nr. 15, 22 Nisan 1307(4 Mayıs 1891), s. 119-120.
- "Corneille ve Shakespeare", -imzasız- Servet-i Fünûn, c.I
nr.8, 2 Mayıs 1307(14 Mayıs 1891), s.87-89.
- "Guy de Maupassant", -imzasız- Servet-i Fünûn, c.I, nr.9,
9 Mayıs 1307(21 Mayıs 1891), s. 103-104.
- "Bend-i Mahsus", Ahmed Vefa, Mirsaâ, nr.9, 9 Mayıs 1307.
(21 Mayıs 1891), s.68.
- "Pierre Loti" -imzasız- Servet-i Fünûn, c.I, nr.12, 30
Mayıs 1307(11 Haziran 1891), s. 139-140.
- "Shakespeare'in Hayatı", İsmail Hakkı, Servet-i Fünûn,
nr. 17, 18; 4-11 Temmuz 1307(16-23 Temmuz 1891), s.
196-198, 212.
- "Bir Mektup-Eş'âr-ı Vecdî Hakkında Mütalaât", Mehmed Celâl,
Maarif, c.I, nr.1,2,3,4; 29 Muharrem, 6 Safer, 13 Safer
1309(1-4-11-18 Eylül 1891), s. 5-6,21-23, 35-37, 49-50.
- "Mektub" Mehmed Celâl, Maarif, nr.7, 4 Rebiül-evvel 1309
(8 Ekim 1891), s. 97-99.
- "İfâde-i Mütercem", Mehmed Atâ, Maarif, nr. 10, 25 Rebiül-
evvel 1309 (29 Ekim 1891), s.157.

1892

- "Bir İki Söz", Mehmed Atâ, Maarif, nr. 15, 16,17; 2-9-16
Cemâziyel-âhîr 1309(3-10-17 Ocak 1892), s.231-233,
255-257, 272-273.
- "Fenn-i Meâniden Bir Bahis", M.Atâ, Maarif, nr.17, 16
Cemâziyel-âhîr 1309(17 Ocak 1892), s. 271-272.
- "Divanlar", Mehmed Celâl, Maarif, nr.22, 21 Cemâziyel-
âhîr 1309(22 Ocak 1892), s. 343-345.

- "Şeyh Galib", Mehmed Celâl, Maarif, nr. 23, 28 Cemâziyel-âhir 1309 (29 Ocak 1892), s. 359.
- "Emile Zola", Ali Nihad, Musavver Cihan, nr. 25, 27; 12, 26 Şubat 1307 (24 Şubat-9 Mart 1892), s. 195, 210.
- "Goethe", Mehmed Abdurrahman, Musavver Cihan, nr. 26, 27, 29; 19, 26 Şubat-11 Mart 1308 (2, 9, 23 Mart 1892), s. 202-203, 210-211, 227-229.
- "Edebiyatta Fen", Mehmed Celâl, Maarif, nr. 27, 13 Şubat 1307 (25 Şubat 1892), s. 1-2.
- "Fende Edebiyat", Mehmed Celâl, Maarif, nr. 29, 27 Şubat 1307 (10 Mart 1892), s. 33-34.
- "Ramazanda Vakit Geçirmek", Mehmed Celâl, Maarif, nr. 36, 31 Mart 1308 (12 Nisan 1892), s. 152-157.

1893

- "Emile Zola", Avanzâde Mehmed Süleyman, Maarif, c. IV, nr. 85, 25 Şubat 1308 (9 Mart 1893), s. 107-108.
- "Mösyö Taine", Hasan Tahsin, Maarif, c. IV, nr. 87, 11 Mart 1309 (23 Mart 1893), s. 140.
- "Bir Ziya'-ı Azîm"-imzasız- Servet-i Fünûn, c. IV, nr. 111, 15 Nisan 1309 (27 Nisan 1893), s. 99-100.
- "Merhum Muallim Nâci", Osman Fahri, Maarif, c. IV, nr. 93, 22 Nisan 1309 (4 Mayıs 1893), s. 226-232.
- "Octave Feuillet", -imzasız- Maarif, c. IV, nr. 101, 17 Haziran 1309 (29 Haziran 1893), s. 362-363.
- "Alphonse Daudet", -imzasız- Maarif, c. IV, nr. 102, 24 Haziran 1309 (6 Temmuz 1893), s. 375.
- "François Copée" -imzasız- Maarif, c. IV, nr. 104, 8 Temmuz 1309 (20 Temmuz 1893), s. 404-405.
- "Guy de Maupassant", Cerrahizâde Ali Sâcid, Maarif, c. IV, nr. 104, 8 Temmuz 1309 (20 Temmuz 1893), s. 409-410.
- "Jules Verne" -imzasız- Maarif, c. V, nr. 105, 15 Temmuz 1309 (27 Temmuz 1893), s. 14-15.
- "Guy de Maupassant" -imzasız- Servet-i Fünûn, c. IV, nr. 124, 15 Temmuz 1309 (27 Temmuz 1893), s. 318-319.

- "Alexandre Dumas Fils".-imzasız- Maarif, c.V, nr.107, 29 Temmuz 1309(10 Ağustos 1893), s. 46-47.
- "Nâbizâde Nâzım Bey", Cerrahizâde Ali Sâcid, Maarif, c.V, nr. 108, 5 Ağustos 1309(17 Ağustos 1893), s.55-58.
- "Nâbizâde Nâzım", Ahmed İhsan, Servet-i Fünûn, c.IV, nr. 127, 5 Ağustos 1309(17 Ağustos 1893), s. 355-357.
- "Nâbizâde Nâzım Bey".-imzasız- Hazine-i Fünûn, nr.7, 12 Ağustos 1309(24 Ağustos 1893), s. 51-52.
- "Lisanımızda Şive", Nâbizâde Nâzım, Maarif, c.V, nr.109, 110; 12-19 Ağustos 1309(24-31 Ağustos 1893), s. 68-70, 93-95.

1894

- "İntikadât-ı Edebiye-Muhsin Bey", Ali Suad, Mekteb, nr.1 30 Kânun-ı evvel 1309(11 Ocak 1894), s. 13-18.
- "Octave Feuillet", Mehmed Müncî, Mekteb, nr.1, 2; 30 Kânun-ı evvel-13 Kânun-ı sâni 1309(11-25 Ocak 1894), s. 44-46, 88-93.
- "Şiir" -imzasız- Hazine-i Fünûn, nr.29, 14 Kânun-ı sâni 1309(29 Ocak 1894), s. 230-234.
- "Gözyaşı", Reşid, Maarif, nr.131, 20 Kânun-ı sâni 1309 (1 Şubat 1894), s. 3-5.
- "Bir Mektup" -Bir Çiftçi- , Hazine-i Fünûn, nr.30, 21 Kânun-ı sâni 1309(2 Şubat 1894), s. 239-240.
- "Üslûp Nedir?", Abdülkerim Hâdi, Maarif, nr.134, 10 Şubat 1309(22 Şubat 1894), s. 56-57.
- "Bibliyografya" -imzasız- Servet-i Fünûn, nr.207, 16 Şubat 1310(28 Şubat 1894), s. 391-393.
- "Nabizâde Nazım Bey", İsmail Hakkı, Mekteb, nr.6, 10 Mart 1310(22 Mart 1894), s. 257.
- "Bir Numûne-i Tenkid", Ali Kemal, Mekteb, nr.9, 21 Nisan 1310(3 Mayıs 1894), s. 413-422.
- "Tavsif", Mehmet Re'fet, Hazine-i Fünûn, nr. 44, 45; 29 Nisan-5 Mayıs 1310(11 -17 Mayıs 1894), s.354-356; 361-363.

- "Memâlik-i Osmaniyyede Edebiyatın Terakkîsi", Ali Kemal, Malûmât, nr. 15, 16, 17, 18; 19-26 Mayıs, 2-9 Haziran 1310 (31 Mayıs, 7-14-21 Haziran 1894), s. 113-114, 124-125, 134, 137-138.
- "Muâsır Şâirlerimiz-Nâbizâde Nâzım Bey", Mehmed Celâl, Maarif, nr. 138, 9 Haziran 1310 (21 Haziran 1894), s. 93-95.
- "Tiyatro Âlemi"-imzasız- Servet-i Fünûn, nr.171, 9 Haziran 1310 (21 Haziran 1894), s. 238-239.
- "İntikât", Mehmed Re'fet, Hazine-i Fünûn, nr.52, 23 Haziran 1310 (5 Temmuz 1894), s. 415-418.
- "Şafak Sadâları", -imzasız- Malûmât, nr.28, 25 Ağustos 1310 (6 Eylül 1894), s. 218-220.
- "Edebiyat", Müstecâbizâde İsmet, Fevâid, nr.26, 25 Ağustos 1310 (6 Eylül 1894), s. 201-202.
- "Şiir Nedir?" Tâkizâde Ziyaeddin, Maarif, nr. 149, 150, 8, 15 Eylül 1310 (20, 27 Eylül 1894), s. 177-178, 185-186.
- "Malûmât Mecmua-ı Edebiyesi Ser-muharrirliğine", R.Z., Malûmât, nr.35, 13 Teşrin-i evvel 1310 (25 Ekim 1894), s. 273-276.
- "Edib", Mehmed Celâl, Maarif, nr. 158, 10 Teşrin-i sâni 1310 (22 Kasım 1894), s. 13-14.
- "Roman Mütalâ'ası", Mehmed Celâl, Maarif, nr. 159, 18 Teşrin-i sâni 1310 (30 Kasım 1894), s. 18-20.
- "Şiir", Tahir Rüşdü, Maarif, nr. 160, 24 Teşrin-i sâni 1310 (5 Aralık 1894), s. 26-27.

1895

- "Nâili-i Kadim", Müstecâbizâde İsmet, Mekteb, nr. 22, 29 Kânun-ı evvel 1310 (11 Ocak 1895), s. 391-395.
- "Edebiyat", Abdülğani Seni, Hazine-i Fünûn, nr.28, 29 Kânun-ı evvel 1310 (11 Ocak 1895), s. 213-216.
- "Edebiyât-ı Kadîme ve Cedîde (Malûmât nr. 35'deki R.Z. imzalı mektuba cevap), Süleyman Nazif, Malûmât, nr.43, 12 Kânun-ı sâni 1310 (24 Ocak 1895), s. 338-339.

- "Âsâr-ı Mensûre-Gecelerim", Müstecâbizâde İsmet Bey, Mekteb, nr. 26, 2 Mart 1311 (14 Mart 1895), s. 582.
- "Bir Mektub", Müstecâbizâde İsmet, Mekteb, nr.28, 33; 30 Mart, 8 Haziran 1311 (17 Nisan, 20 Haziran 1895), s. 53-57, 303-307.
- "Âsâr-ı Mensûre" -imzasız- Mekteb, nr. 29, 13 Nisan 1311, (25 Nisan 1895), s. 101-102.
- "Halep Mektupçusu Esbak Saadetlü İzzet Efendi Hazretleri-nindir", Mekteb, nr. 29, 13 Nisan 1311 (25 Nisan 1895), s. 102-103.
- "Suâle Cevap", Müstecâbizâde İsmet, Mekteb, nr. 30, 27 Nisan 1311 (9 Mayıs 1895), s. 155-156.
- "Arz-ı Hâlisâne", Fâik, Hazine-i Fünûn, nr. 45, 27 Nisan 1311 (9 Mayıs 1895), s. 361-363.
- "Mütenevviât", M.B., Hazine-i Fünûn, nr. 47, 11 Mayıs 1311 (23 Mayıs 1895), s. 378-379.
- "Mesâlik-i Edebiye -Mukaddeme", Mehmed Ziver, Malûmât, c.II, nr.2, 22 Mayıs 1311 (3 Haziran 1895), s. 29-32.
- "Paul ve Virginie ile Bernardin Hakkında Bir İki Söz", Malûmât, c.II, nr.3, 1 Haziran 1311 (13 Haziran 1895), s. 53-57.
- "Şevk", Abdürrahim Rüşdü, Mekteb, nr.34 22 Haziran 1311 (4 Temmuz 1895), s. 341- 345.
- "Fuzûlî", Müstecâbizâde İsmet, Mekteb, nr. 36, 20 Temmuz 1311 (1 Ağustos 1895), s. 442-447.
- "Hacı Emin Efendi ve Şairlerden Şikâyet", -imzasız- Servet-i Fünûn, c.VII, nr. 231, 3 Ağustos 1311 (15 Ağustos 1895), s. 360-362.
- "Bir Makale-i İntikadiye", M.Nâşit, Maarif, nr. 193, 4 Ağustos 1311 (16 Ağustos 1895), s. 232.
- "Uşakizâde Hâlid Ziya Beyefendi'ye", Bir Muhib-i Edib, Maarif, nr. 195, 19 Ağustos 1311 (31 Ağustos 1895), s. 358-359.
- "Şiir", Hocaizâde E. Cevdet, Malûmât, nr. 16, 28 Eylül 1311 (10 Ekim 1895), s. 326-327.

- "Eş'âr-ı Kadîmemiz Hakkında Bazı Mütalâ'ât", Mehmed Celâl, Malûmât, nr. 15, 21 Eylül 1311 (3 Ekim 1895), s. 310-311.
- "Eş'âr-ı Atıkamız Hakkında Bazı Mütalâ'ât", Mehmed Celâl, Malûmât, nr. 18, 6 Cemaziyel-âvvel 1313 (25 Ekim 1895), s. 386-387; Hazine-i Fünûn, nr. 22, 4 Cemaziyel-âhîr 1313 (22 Kasım 1895), s. 176-178.
- "Lamartine ve Asârı", Zâimzâde Hasan Fehmi, Malûmât, nr. 17, 5 Teşrin-i evvel 1311 (17 Ekim 1895), s.361-362.
- "Edebiyatın Felsefede Ehemmiyeti", İbn-i Fikri Lûtfî, Maarîf, nr.202, 19 Teşrin-ivevvel 1311(31 Ekim 1895) s. 443-445.
- "Voltaire ve Asârı", Hasan Fehmi, Malûmât, nr. 21, 2 Teşrin-i sâni 1311 (14 Kasım 1895), s. 455-456.
- "Bir Kritik", Mehmed Rif'at, Maarîf, c.VII, nr.204; c.VIII, nr.1; 9, 30 Teşrin-i sâni 1311 (21 Kasım, 12 Aralık 1895), s. 461-463; 9-12.
- "Teessüf-i Azîm"(Alexandre Dumas Fils'in Ölümü Üzerine), Hasan Fehmi, Malûmât, nr.24, 23 Teşrin-i sâni 1311 (5 Aralık 1895), s. 530.
- "Alexandre Dumas-zâde" -imzasız- Servet-i Fünûn, c.IX, nr. 247, 23 Teşrin-i sani 1311(5 Aralık 1895), s. 201-203.
- "Tabîî Romanlar", İbn-i Fikri Lûtfî, Maarîf, c.VIII, nr. 2, 7 Kânun-ı evvel 1311 (19 Aralık 1895), s.24-25.

1896

- "Nâbizâde Nâzım ve Zehrası", Mahmud Sadık, Servet-i Fünûn, c. IX, nr.254, 11 Kânun-ı sâni 1311(23 Ocak 1896), s. 307.
- "Paul Verlaine" -imzasız- Servet-i Fünûn, c.IX, nr. 256, 25 Kânun-ı sâni 1311 (6 Şubat 1896), s. 347.
- "İcmâl-i Sâil-i Edebî" -imzasız- Maarîf, nr. 11, 8 Şubat 1311 (20 Şubat 1896), s. 164-165.

- "Ondokuzuncu Asır Edebiyatı", Halid Safâ, Maarif, nr. 11, 8 Şubat 1311 (20 Şubat 1896), s. 169-170.
 - "Romancılığın İstikbali" (Halid Safâ), Mekteb, nr. 21, 8 Şubat 1311 (20 Şubat 1896), s. 325-327.
 - "Kafiye", Menemenlizâde M. Tâhir, Servet-i Fünûn, c.IX, nr. 258, 8 Şubat 1311 (20 Şubat 1896), s. 374-376.
 - "Jan Jacques Rousseau Hakkında Bir Mütalâ'a" -imzasız- Mekteb, nr.22, 15 Şubat 1311 (27 Şubat 1896), s. 338-340.
 - "Georges Ohnet", -imzasız- Mekteb, nr.22, 15 Şubat 1311 (27 Şubat 1896), s. 340-343.
 - "Tenkid", Halid Safâ, Mekteb, nr. 23, 22 Şubat 1311 (6 Mart 1896), s. 354-357.
 - "Mebânî-i Edeb", Talib Faik, Mekteb, nr. 23, 22 Şubat 1311 (6 Mart 1896), s. 358-360.
 - "San'at" , Nureddin Ferruh, Servet-i Fünûn, nr. 262, 263, 265; 7, 14, 21 Mart 1312 (19, 26 Mart- 2 Nisan 1896), s. 24-26, 42-43, 56-58.
 - "Hikmet-i Bedâ'î' Hakkında Birkaç Söz", Halid Safâ, Mekteb, nr. 28, 28 Mart 1312 (9 Nisan 1896), s. 441-444. (Aynı makale tekrar Maarif, nr. 24'te yayınlanmıştır: 7 Haziran 1312 (19 Haziran 1896), s. 373-376.)
 - "Şiirde Şekiller ve Kafiyeler", Nureddin Ferruh, Mekteb, nr. 30, 11 Nisan 1312 (23 Nisan 1896), s. 469-473.
 - "Roman", Halid Safâ, Mekteb, nr. 31, 18 Nisan 1312 (30 Nisan 1896), s. 493-495.
-

III. FAYDALANILAN ESERLER VE MAKALELER

- AKÜN, Ömer Faruk, Namık Kemal'in Mektupları, İstanbul 1972.
- AKÜN, Ömer Faruk, "Namık Kemal", İslâm Ansiklopedisi, c.IX, İstanbul 1964, s. 54-72.
- AKÜN, Ömer Faruk, "Şemseddin Sami", İslâm Ansiklopedisi, c. XII, İstanbul 1970, s. 411-422.
- AKÜN, Ömer Faruk, "Tanzimat Edebiyatı Sözü Ne Dereceye Kadar Doğrudur, I", Kubbealtı Akademi Mecmuası, yıl: 6, nr. 2, Nisan 1977, s. 15-37; (II.): Aynı mecmua, yıl: 6, nr.3, Temmuz 1977, s. 22-39.
- AKYÜZ, Kenan, Bağı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, Ankara 1970.
- AKYÜZ, Kenan, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, Ankara 1979.
- BANARLI, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c.II, İstanbul 1971.
- BEŞİR FUAD, Victor Hugo, İstanbul 1302 (1886), 2 cilt..
- BİLGEGİL, M. Kaya, Harâbât Karşısında Nâmık Kemâl, İstanbul 1972.
- BİLGİVAR, Mehmet, "1888 Milâdî Yılında Münteşir Edebî Mecmualarda Batıdan Yapılmış Tercümeler", İstanbul 1967, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, THT 293.

- BİRİNCİ, Necat, "Menemenlizâde Mehmet Tahir" (Basılmamış Doktora Tezi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1981.
- BİRİNCİ, Necat, Nâbizâde Nâzım, Ankara 1987.
- BİRİNCİ, Necat, "Muktebes-Abes Tartışmasından Önce 'Kulak İçin Kafiye' ", Türk Dili, nr. 439, Temmuz 1988, s. 18-24.
- CARLAUI, J.C. - FİLLOX, J.C., Edebi Eleştiri (Çev. Ayşe Hümeysra Çakmaklı), Ankara 1985.
- EMİL, Birol, Mizancı Murad Bey - Hayatı ve Eserleri, İstanbul 1979.
- EMİL, Birol, "Servet-i Fünûncular ve Dekadanlık Meselesi", Türkiyat Enstitüsü, T. 524, (Mezuniyet Tezi) İstanbul 1958.
- EMİL, Birol, Turfanda mı Yoksa Turfa mı - Mehmed Murad, (Sadelerştirilmiş Baskı), İstanbul 1980.
- ENGİNÜN, İnci, Tanzimat Devrinde Shakespeare Tercümeleri ve Tesiri, İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay. No: 2577, İstanbul 1979..
- ENGİNÜN, İnci, - KERMAN, Zeynep, "Türkçede Emile Zola Tercümeleri ve Emile Zola Hakkında Yazılar Bibliyografyası (1885-1973)", İ.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c. XXII, İstanbul 1977, s. 243-265.
- ENGİNÜN, İnci - KERMAN, Zeynep, "Türkçede Alphonse Daudet" Dünya Edebiyatından Seçmeler, nr.2, Nisan 1977, s. 63-71.
- ENGİNÜN, İnci - KERMAN, Zeynep, "Türk Edebiyatında Goncourt Kardeşler", Türk Edebiyatı, nr. 42, Nisan 1977, s. 28-29.
- ENGİNÜN, İnci, - KERMAN, Zeynep, "Türkçede Maupassant", Türkiyat Mecmuası, c.XIX, 1977-1979, s. 225-276.
- ENGİNÜN, İnci, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, İstanbul 1992.

- ERCİLASUN, Bilge, Servet-i Fünûn'da Edebi Tenkid, Ankara 1981.
- EVREN, Aysel, "Malûmât Mecmuasında Neşrolunan Edebiyata Ait Makaleler" (Mezuniyet Tezi), İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, THT 453, 351 s.
- HALİT ZİYA (UŞAKLIGİL), Mâî ve Siyah, İstanbul 1330
- KAPLAN, Mehmet, "Halit Ziya", İslâm Ansiklopedisi, c.V/1, İstanbul 1950, s. 143-147.
- KAPLAN, Mehmet, Namık Kemal Hayatı ve Eserleri, İstanbul 1948.
- KAPLAN, Mehmet, Şifir Tahlilleri, İstanbul 1975.
- KAPLAN, Mehmet, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I, İstanbul 1976.
- KAPLAN, Mehmet, "Tevfik Fikret", İslâm Ansiklopedisi, c. XII/2, s. 206-212.
- KAPLAN, Mehmet; İnci Enginün, Birol Emil, Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi, c.I, İstanbul 1974; c.II, İstanbul 1978.
- KAPLAN, Mehmet; İnci Enginün, Birol Emil, Zeynep Kerman, Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi, c.III, İstanbul 1979; c.IV, İstanbul 1982; c.V, İstanbul 1989.
- KAPLAN, Mehmet, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II, İstanbul 1987.
- KAPLAN, Mehmet, Tevfik Fikret, Devir-Sahsiyet-Eser, İstanbul 1987.
- KARAÇAN, Bengi, "1304-1305 Senesinde Münteşir Fikri ve Edebi Mecmuaların Tedkikleri", (Mezuniyet Tezi), İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, THT 183., İstanbul 1965, 231 s.
- KARAHASAN, Türkân, "1306-1310 Yılları Arasında Yayınlanan Mecmualar Üzerinde Sistematiik Tedkik", "İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi THT 264, İstanbul 1960, 295 s.

- KERMAN, Zeynep, 1862-1910 Yılları Arasında Victor Hugo'dan Yapılan Tercümeler Üzerinde Bir Araştırma, İ.Ü Edebiyat Fakültesi Yay. No: 2436, İstanbul 1978.
- KERMAN, Zeynep, "Recaizâde Ekrem'in Batı Edebiyatından Yapmış Olduğu Tercümeler", Atatürk Üniv. Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi (Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı), nr. 11, Ankara 1979, s. 443-450.
- KERMAN, Zeynep, Samipaşazâde Sezâî'nin Hikâye-Hâtırât-Mektup ve Edebî Makaleleri, İ.Ü.Edebiyat Fak. Yay. İstanbul 1981.
- KORAY, Nukhet, "Türk Edebiyatında Tablo Altına Şiir Yazma Modası", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi, THT 344, 207 s.
- KUKUL, Ahmet, "1300-1301 Yıllarında Münteşir Edebî Mecmuaların Tedkiki", İ.Ü. Edebiyat Fak. Mezuniyet Tezi, THT, İstanbul 1965, 325 s.
- MORAN, Berna, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış -Ahmed Midhat'tan Ahmed Hamdi Tanpınar'a- c.I, İstanbul 1987.
- MORAN, Berna, Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İstanbul 1988.
- MUALLİM NACİ, İstilahât-ı Edebîye, İstanbul 1307
- OKAY, M. Orhan, Beşir Fuad, İstanbul 1969.
- OKAY, M. Orhan, Abdülhak Hâmid'in Romantizmi, Erzurum 1971.
- OKAY, M. Orhan, Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi, İstanbul 1989.
- ÖNERTOY, Olcay, Edebiyatımızda Eleştiri- Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemleri, Ankara 1980,
- ÖZBEK, Nihat, "Başlangıcından 1908'e kadar Türk Edebiyatında Serbest Nazım", İ.Ü. Edebiyat Fak. Mezuniyet Tezi, THT 425, 586 s.

- ÖZGÜNER, İnci, "1302-1303 Yıllarına Ait Edebi ve Fikrî Mecmuaların Tedkiki", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, THT 192, İstanbul 1965, 282 s.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1941.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, Türkçe'de Roman, İstanbul 1985.
- PARLATIR, İsmail, Recâizade Mahmud Ekrem, Hayatı-Eserleri-Sanatı, Ankara 1983.
- PERİN, Cevdet, Tanzimat Edebiyatına Fransız Tesiri, İstanbul 1946.
- RECAİZADE MAHMUD EKREM, Takdir-i Elhan, İstanbul 1301.
- TANPINAR, Ahmed Hamdi, "Recâizâde Mahmud Ekrem," İslâm Ansiklopedisi, c.IV, İstanbul 1945, s. 218-221.
- TANPINAR, Ahmed Hamdi, Edebiyat Üzerine Makaleler, (Haz. Zeynep KERMAN), İstanbul 1969.
- TANPINAR, Ahmed Hamdi, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1976.
- TANSEL, Fevziye Abdullah, "Muallim Nâci ile Recâizâde Ekrem Arasında Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep Olduğu Hadiseler", Türkiyat Mecmuası, c.X, İstanbul 1953, s. 159-200.
- TANSEL, Fevziye Abdullah, "Nâbizâde Nâzım, İslâm Ansiklopedisi, c. IX, İstanbul 1964, s. 138-160.
- TANSEL, Fevziye Abdullah, "Muallim Nâci", İslâm Ansiklopedisi, c.IX, İstanbul 1964, s. 15-21.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü, İstanbul 1935.
- WELLEK, Rene- WARREN, Austin; Edebiyat Biliminin Temelleri, Çev. Ahmed Edip Uysal, Ankara 1983.
- YETİŞ, Kâzım, "Tâlim-i Edebiyat'ın Rhetorique ve Edebiyat Nazariyatı Sahasında Getirdiği Yenilikler" (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1981, Türkiyat Ens. T. 2259, 2 cilt. C.I, XXIII+457 s., c.II : 455 s.

= N E T i C E =

N E T İ C E

Araştırmamızda "Ara Nesil" in edebiyat ve tenkide dâir bölüm bölüm incelediğimiz fikirlerine bir bütün olarak bakılınca şu müşâhedeleri tesbit etmek mümkündür:

"Ara Nesil" edebiyatın lûgat mânâsından yola çıkarak, zamanla kazandığı yeni mânâlar, değişen mâhiyet ve fonksiyonu üzerinde bazen ortak, bazen şahsî görüşler ortaya koymuşlardır. Öncelikle onlar edebiyat ile ahlâk arasında münâsebet kurmuşlardır.

Edebiyat, insanın manevî yönünü etkilemesi ve eğitmesi bakımından önemlidir. Keza edebiyat, insanlardaki kötü ahlâk temayülllerini tasfiye eder ve onlardaki fikrî, hissî ve vicdanî güzelliklerin ortaya çıkmasını sağlar. Aynı zamanda cemiyet eğitimi açısından da edebiyat ile sosyal ahlâk arasında sıkı bir münâsebet vardır.

Bir milletin "ilmen", "rûhen", ve "maddeten" kalkınması için ilimden önce edebiyata düşen görevler vardır. Bu itibarla güzel sanatların bir kolu olarak edebiyat, felsefe, sosyoloji, fen gibi sosyal ve müsbet ilimlerden önce gelir veya onların hayattaki rolünü tamamlar. İnsanoğlu sadece mücerred güzelliğin değil, tabiatta ve kâinattaki güzelliklerin varlığını da edebiyat sâyesinde hissetmiştir.

Edebiyatın umumî olarak mâhiyet ve fonksiyonu budur.

"Ara Nesil" mensupları şiir ve şâir hakkında bazı görüşler öne sürer ve tarifler yaparken, daha ziyade o devir edebiyatının da nabzını elinde tutan Recâizâde Mahmud Ekrem ve Abdülhak Hâmid'in tesiri altında kalmışlardır. Ancak onların bu gibi konulara dair düşüncelerine yeni yorumlar getirmek suretiyle devrin şiir ve şair görüşlerini hem aksettirmiş hem de genişletmişlerdir. Ayrıca o yıllarda Batı'dan

tercüme yoluyla edebiyatımıza girmiş olan Romantizm akımının aşırı hassasiyet, sübjektiflik, tabiatla birleşmiş duygu ve düşünceleri lirik bir şekilde ifade etme, insan "ben"inin hürriyeti, tabiata kaçış ve sığınma gibi husûsiyetleri ile Ara Nesil'in şiir anlayışı arasında dikkat çekici bir benzerlik mevcuttur. Bu genişlik ve hürriyet şiirin şekil ve teknik unsurlarına da tesir etmiştir.

Artık şeklin katı kuralları duygu, düşünce ve hayâllerini sınırlamamakta, bilâkis şiirin dış yapısı, şâirin düşünce ve duygularına göre şekillenmektedir. Şiirde ön plânda gelen güzelliştir ve güzelliğin muhtevasını yapan her şeydir. Şiirde örneğini tabiattan alan ve ancak tabiat hâdiseleriyle açıklanabilecek vasıfları hâiz his, fikir ve hayâlin meydana getirdiği güzellikler önem taşımaktadır. Ferdî hisler derinleşmiş, fikirler ulvileşmiş, insan tabiatı her ân beş duyuyla hisseder ve yaşar olmuştur.

"Ara Nesil" mensupları içerisinde romantik ve santimental şiir anlayışının yanında, şiirin belli bir hazırlıktan sonra ulaşılabilir, belli bir kültür birikimiyle elde edilebilecek bir cevher olduğunu öne sürenler de vardır.

Ayrıca o devre kadar sık sık tekrarlanan bir görüş, yani umumî olarak edebiyatın ahlâkla sıkı münâsebeti, cemiyyetin emrinde bir eğitim vasıtası olması ve böylece sosyal bir vâkıa özelliğini kazanması, şiir ve şâir hakkında da geçerli bir fikir hükmündedir.

Nihayet bu nesil, güzel sanatların bir kolu olarak şiiri resimle mukayese etmiş, onu resimden üstün görmüştür.

"Ara Nesil"in vezin hakkındaki görüşleri aruz-hece mukayesesi, veznin şiir için önemi ve şiirin âhengini sağlama-daki rolü gibi meseleler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Ali Ferruh, parmak hesabı da denilen hece vezninin bizim millî veznimiz olduğuna kânidir. Nureddin Ferruh ise,

"vezn-i arabî" dediği aruz veznini de bırakır, "serbest şiiri savunur. Ona göre veznin şiirde bir âhenk teşkil ettiği fikri yanlıştır.

"Ara Nesil" Hâmid, Ekrem ve Muallim Nâci gibi üstad saydıkları şâirlerin görüşlerinden yola çıkarak kafiye hakkındaki düşüncelerini de ortaya koymuşlardır. Menemenlizâde M. Tâhir, kafiyenin şiirde bir âhenk unsuru olduğu görüşündedir. Ancak kafiyenin hâlihazırda varolan katı kuralları hafifletilmezse, şiir tabîlikten uzaklaşabilir böylece fikir ve hisler kayıt altına alınınca, şiirde sun'ilik ve samimiyetsizlik ortaya çıkar. Nureddin Ferruh vezinde olduğu gibi kafiye de serbestlik taraftarıdır. Şiirin bir "kayıd" olan kafiye den ziyâde, "hissiyâta tâbi olması" gerekir.

Recâizâde M. Ekrem'in "nesr-i muhayyel" terkihiyle karşılaştığı, daha sonra da "mensur şiir" olarak adlandırılan ve Türk edebiyatına Batı'daki tercüme yoluyla giren mensur şiir, "Ara Nesil" in ilgi gösterdiği bir edebî türdür.

Bazı "Ara Nesil" mensupları, roman ve hikâyeyi şiire tercih etmişlerdir. Bu tercih hem şiirin o devirdeki durumuna göre eski edebiyatın kalıplaşmış şekil ve muhtevasına tepki gösterilmesi, hem de Batı tesiriyle müşahhas insana, hayata ve hakikate yönelen bir edebiyat anlayışının iyice yerleşmesi dolayısıyladır. Bunu da en iyi şekilde ancak hikâye ve roman vasıtasıyla gerçekleştirmek mümkündür.

"Ara Nesil" e göre romanda esas gaye, insanın duygu, düşünce ve hayâllerini araştırma ve gözleme dayanan tasvirlerle ortaya koymaktır. Onların sık sık tekrarladığı "tedkik", "tasvir", "tecrübe", "hakikat" kelimeleri edebiyatımızın Romantizm'den Realizm ve Natüralizm'e doğru bir sıçrama yapmaya hazırlandığını açıkça göstermektedir.

Bu nesil tiyatro türünün tarifi, cemiyetteki fonksiyonu, önemi, ferdin ahlâk, terbiye ve kültür bakımından gelişmesindeki rolü üzerinde de durmuşlardır.

Onlara göre tiyatro, cemiyetin ilerlemesi bakımından faydalı bir vasıtaadır. Bununla birlikte ferdin ahlâkî ve fikrî olgunluğa erişmesi için de tiyatroya çok önemli bir görev düşmektedir. Tiyatro insanın başından geçebilecek olayları, çeşitli karakterleri aksettirmek suretiyle seyredenlerin "ders-i ibret" almalarını canlı ve müşahhas şekilde temin eder. Diğer önemli bir görev de tiyatronun eğitim vasıtası oluşudur. Zira tiyatro, insan ve cemiyetin "ilmen, edeben ve ahlâken" gelişmesine hizmet eder. Eğitim ve kültürün tiyatro vasıtasıyla geliştirilmesi aynı zamanda "tehzib-i ahlâk" demektir. Bu bakımdan "Ara Nesil" mensupları tiyatroyu bir sahne sanatı ve saf bir edebiyat türü olmanın ötesinde, sosyal bir fonksiyon ifâ eden, fert ve cemiyetin eğitimine yarayan bir araç olarak görürler. Böylece onlar tiyatronun "faydalı bir eğlence" olması fikriyle cemiyetin ahlâkî, fikrî ve siyasi olgunluğa erişmesine büyük hizmeti olacağını söyleyen Namık Kemal'e hemen hemen aynı görüşü paylaşırlar. Kaldı ki tiyatronun hem bir edebiyat türü, hem de sahne sanatı olarak "tehzib-i ahlâk"a hizmet edeceği düşüncesi ilk tiyatro yazar ve tenkitçilerinden itibaren kabul edilmiş ortak bir görüştür. Ara Nesil bu görüşe sadece devrin yorumunu getirmiştir.

Tiyatro konusunda son olarak, bazı yazarlar, tiyatro mevcut tiyatro binalarının durumuna dikkati çekmişler ve Avrupa'daki binaların düzen ve güzelliğinden bahsetmişler, nihayet geleneksel sahne ve temâşâ sanatlarımızdan söz etmişlerdir.

Ara Nesil şahsiyetlerinin ön plânda gelen faaliyeti, onların çeşitli edebiyat ve tenkit meseleleri üzerinde hem teorik olarak düşünmeleri, hem de yerli ve yabancı edebî şahsiyet, eser ve akımları incelemek, onlar hakkında değerlendirmeler yapmak suretiyle pratik tenkit örneği vermiş olmalarıdır.

Bir edebiyat teriminin ve türünün adı olarak Fransızca "critique" kelimesi, Ara Nesil tarafından eş anlamlı kelimelerle karşılanmıştır. Onlar bu kavramı, bu kelimeyi, "tenkid", "intikad" ve "muâheze" karşılıklarıyla tercüme etmişlerdir.

Menemenlizâde Mehmet Tâhir "tenkid"i "muâheze" tabiri ile karşılamıştır. Fakat burada "muâheze" kelimesi, eser ve sanatçının sadece kötü, eksik ve yanlış taraflarını ortaya koyma mânâsında ele alınmamış, aynı zamanda iyiyi, doğruyu ve başarıyı bulma şeklinde anlaşılmıştır.

Ara Nesil'in tenkit ve tenkitçiye dâir düşüncelerinden çıkarılacak ortak hususlar şu şekilde mütalâ'a edilebilir:

Tenkitçi, bir eser veya sanatçıyı şahsî ve indî görüşlere kapılmadan, ilmi ve objektif olarak incelemeli, iyi veya kötü, doğru veya yanlış bütün yönlerini delillerle ortaya koymalıdır.

Tenkitçi derin bilgi, kültür ve dikkat sahibi olmalıdır. Bir eseri veya eser sahibini incelemeden önce, o eser veya şahıs üzerinde araştırma yapmalı, böylece çok yönlü bilgi edinmelidir. Ayrıca bir eserin vücûda geliş şartlarını, sanatçının mizacını, zamanını, çevresinden aldığı tesirleri ve çağdaşlarını iyice araştırmalı, şahsiyet ile eser arasındaki münâsebetlere dikkat etmelidir.

Tenkitçi bizzat edebiyatçılara bir rehber olduğu gibi, halkı aydınlatan bir eğitici olma vasfını da hâiz bulunmalıdır. Böylece onlar edebiyatın gelişmesinde âdeta önderlik yapmış olacaklar, öte yandan insanların ruhî, ahlâkî ve terbiyevî yönlerden ilerlemesini sağlayacaklardır. Bunun içindir ki tenkitçiler seçkin şahsiyetlerdir. Edebiyatı kendi dar çerçevesinden, sadece eser olma vasfından dışarı çıkararak insan, hayat ve cemiyetle münâsebetlerini tesbit ve tayin edenler asıl onlardır.

"Ara Nesil"in diğ er bir ortak yönü, devrinin tenkit anlayışını beğ enmemesi ve sık sık gerçek mânâda bir tenkitçinin yokluğ undan ş ikâyet etmesidir. Mehmet Refet Efendi'nin tenkide dâir söyledikleri ve daha sonraki yıllarda Servet-i Fünûncuların -özellikle Ahmed Ş uayb'ın- geniş olarak üzerinde duracağı Hippolyte Taine'in teorik tenkit görüşleriyle paralellik arz etmesi bakımından önemli bir husustur.

Bu nesilin tenkit ve tenkitçi anlayışında artık hissi değerlendirmelere, yahut şahsi intibalara dayanan "sübjektif" veya "impresyonist" bir tenkit görüşü hâkim değildir. Münekkî, -kendilerinin tavsifiyle- "mütefennin" sıfatını da taşıdığı andan itibaren tenkidin mâhiyeti değişmiştir. Bir eserin vücut bulmasında san'atkarın mîzaç ve şahsiyeti, muhiti, hayatı gibi faktörlerden bahsetmek, Türk tenkidini alışılâgelen tenkit düşüncelerinden kurtararak Batı tenkidinin bazı teori ve kavramlarına yaklaştırmak demektir. Yahut onların tesiri altında bir tenkit görüşü ortaya koymaktır. Bu itibarla ki Ara Nesil mensupları, "sübjektif tenkit"ten ziyade "Objektif tenkit"in örneklerini vermişlerdir. Gerçi edebî eserlerinde bazen santimentalizme varan hissi bir davranış göstermişlerdir. Fakat muayyen eser, şahsiyet ve akımları ele alırken yer yer tenkidin objektif ölçülerini ve meselelerini de ihmal etmemişlerdir.

Bu bakımdan bazı Türk ve Batı edebiyatçıları, onların bir kısım eserleri ve edebiyat akımları üzerindeki düşünceleri ve bunlar dolayısıyla de bizzat tenkide ve tenkitçiye dâir söyledikleri dikkate şâyandır.

"Ara Nesil", Eski Türk edebiyatının şâirleri üzerinde dururken onları dil ve üslûp yönünden değerlendirmişler, ayrıca diğ er yabancı edebiyat ve edebiyatçılarla da mukayese etmişlerdir.

"Ara Nesil"e göre eski edebiyatımız bizim klâsîğimizdir. Avrupalı klâsikler kadar mükemmeldir. Bununla birlikte divan şâirlerimiz Acem edebiyatı yerine Arap şiirini örnek alsalardı, şiirimiz bugün müşâhadeye dayanan ve gerçeğe daha yakın olan bir estetik zevke ulaşmış olacaktı. Yabancı milletlerin edebiyatlarından etkilenmek tabiidir. Ancak aşırıya kaçarak taklide düşmek millî edebiyatın gelişme ve ilerlemesine engeldir.

Her şâiri kendi muhit ve sosyal şartlarına göre değerlendirmek gerekir. Milletlerin edebiyatları devirlerden ve onların silsilesinden meydana geldiği gibi, her devri temsil eden ve aynı zamanda bir "tavr-ı mahsus" sahibi olan "üstad şahıs"lardan da vücûda gelir. Eski şâirlerimizde de görülen budur.

Ara Nesil, gerek tercümeler gerekse telif eser ve makaleler vasıtasıyla birçok Batılı edebiyatçılara kesif bir alâka duymuştur. Sözkonusu tercüme ve telif faaliyeti, onların Avrupa edebiyat ve matbuâtını yakından takip ettiklerini gösterdiği gibi, edebiyatta Batı'ya yönelişin artık dönüşsüz, vazgeçilmez ve engelsiz bir hız kazandığını da açıkça ortaya koyar.

Hemen hemen bütün Batı edebiyatlarından tefrika ve münferit parçalar hâlinde yapılan tercümelerin kronolojik ve alfabetik listeleri, onlardan çıkarılacak istatistikî sonuçlar bu vâkıayı şaşmaz bir şekilde ve müşahhas bir tarzda meydana çıkaracağı gibi, mukayeseli edebiyat araştırmalarının da zengin bir kaynağını teşkil edecektir.

Başta Victor Hugo, Emile Zola ve Shakespeare olmak üzere birçok Batılı şahsiyet hakkında kaleme alınan makalelerde ise umumiyetle "hayat-şahsiyet ve eser" bütünlüğüne dikkat edilmiştir. Bu inceleme ve değerlendirme tarzı zamanına göre dikkate değer bir metottur.

"Ara Nesil", Batı'dan yaptıkları tercümelerle, eser tanıtmaya dâir ve biyografik mâhiyetteki makalelerle aynı zamanda edebiyatımızda Romantizm, Realizm ve Natüralizm gibi akımların tanınmasına yol açmıştır. Ayrıca edebiyatımızda edebî akımlar hakkındaki nazari görüş, tenkit ve tartışmalara da ilk defa bu devirde rastlanır. Edebiyat akımları üzerindeki yazı ve tartışmalar, Beşir Fuat'ın "Victor Hugo" isimli eserini neşretmesi üzerine yoğunluk kazanır. Bu eserden itibaren "hayâliyyîn" tabiriyle karşılanan "romantizm" ile "hakikiyyîn" denilen "realizm" mukayese edilerek "Akım tenkidi"nin bizdeki ilk tartışmalı örnekleri verilir.

"Ara Nesil" mensupları, gerek Romantizm, gerekse Realizm ve Natüralizm hakkında kaleme aldıkları yazılarda belli ölçülerini gözönünde bulundurmuşlardır. Cevap aradıkları ve bulmaya çalıştıkları meseleler şunlardır:

- Sanatta gaye ne olmalıdır? Hakikat mi güzellik mi sanatın prensibidir?

- Eser cemiyete faydası ve ahlâka uygunluğu nisbetinde değerli ve güzeldir.

- Tabiat ve eşyayı, insanları ve olayları "tarif ve tavsif" ederken "hakikate ve fenne" uygunluk mu önemli, yoksa san'atlı, duyguları cezbedici ve güzel ifâde etmek mi önemlidir?

- Cemiyet ve tabiatın sadece "rezalet ve sefalet"lerini değil, "fazilet ve güzellik"lerini de ele almak, görebilmek ve göstermek gerekir.

Menemenlizâde Mehmet Tâhîr'in dışında Ara Nesil yazarları umûmiyetle Realizm ve Natüralizm'in edebiyat ve sanat prensiplerini tercih etmişlerdir.

Nihayet şu mühim noktayı belirtmek lâzımdır:

"Ara Nesil" mensupları her ne kadar Batılı edebiyatlara yoğun bir ilgi ve rağbet göstermişlerse de, Eski ede-

biyatımız kadar ortak İslâm kültürünün kaynaklarını, Arap ve İran edebiyatlarının temel eserlerini de unutmuş değildirler. "Şark klâsikleri" olarak vasıflandırılan eserlere mecmualarında yer vermişler, onları devrin okuyucularına tanıtmışlardır. Bu tesbit bizi bir defa daha Yeni Türk edebiyatının şu vâkiasına götürür:

Ara Nesil 'de, Batı tesirinde bir yenileşme hareketi devam ettiği kadar Müslüman-Şark edebiyatları ve eski kültürümüzle münâsebetimiz de kesilmiş değildir. Bu demektir ki, Yeni Türk Edebiyatı daima Batı Edebiyatı'na açık ve yalnız onun tesirinde bir edebiyat değildir. Eski ve klâsik Şark, yeninin içinde devam etmektedir. Batı kültür ve edebiyatı karmaşık bir terkip olan Yeni Türk Edebiyatı'nın bütünüyle kendisi değil, onu yapan unsurlardan sadece bir tanesidir. Bu büyük terkip, başından beri üç büyük kaynak ve gelenekle beslenmiştir: Divan edebiyatımız - Halk edebiyatımız - Batı edebiyatı... Asıl değiştirici ve yenileştirici tesir, şüphesiz Batı'dan gelir. Fakat Yeni Türk edebiyatının bu terkipi karakterini iyi anlamadan, onu tam ve doğru olarak değerlendirebilmenin mümkün olamayacağını da bilmek lâzımdır. Bizim tezimizden çıkardığımız belki de en önemli sonuç budur.

Ö Z E T

Edebiyat araştırmalarında "nesil" fikri, "devir", "akım", "şahsiyet" ve "eser" kadar önemli bir kavramdır. Aşağı yukarı aynı yaş grubuna dahil, aynı dönemde yaşamış, aynı sosyal ve siyasî olayların etkilerini görmüş, aynı tahsil ve kültür formasyonuna sahip insanların oluşturdukları topluluklar ve zümreler, Edebiyat Tarihi'nde "Nesil" kavramı ile karşılanır.

İşte Yeni Türk Edebiyatı'nda ilk defa Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın dikkat ve tavsif ettiği "Ara Nesil", böyle bir grubun, edebiyatla ilgili olan şahısların bir arada faaliyet gösterdiği bir topluluk ve dönemin adıdır.

1885 yılında Abdülhak Hâmid'in Makber'i neşri, Yeni Türk edebiyatında âdeta bir inkılâp vuku'a getirir. Bu eser, metafizik karışımı bir Romantizmin aşırı ferdiyetçi bir şiir ve edebiyat anlayışıyla birleştiği hür bir edebiyatı hız vermiştir. Bu eserin neşri ile o zamana kadar ele alınmamış, alışılmamış mesele ve tartışmalar, "Ara Nesil" i oluşturan şahıslarca çeşitli gazete ve mecmualarda önemli bir miktarda yer almaya başlamıştır.

Aynı zamanda bu mesele ve tartışmaların genel başlıkları olan, "umumî olarak edebiyat", "şiir ve şâir", "roman ve hikâye", "tiyatro", "tenkit ve eser tenkitleri", "Türk edebiyatçıları", "Batı edebiyatçıları ve edebiyat akımları" tezimizin bölümlerini de meydana getirmektedir.

"Ara Nesil", edebiyatla ahlâk arasında münâsebet kurar. ~~Endarin~~ anlayışına göre edebiyat, insanlardaki kötü ahlâk temayülllerini tasfiye eder ve onlardaki fikrî, hissi ve vicdani güzelliklerin ortaya çıkmasını sağlar. İnsanoğlu sadece mücerred güzelliğin değil, tabiattaki ve kâinattaki güzelliklerin varlığını da edebiyat sayesinde hissetmiştir. Bir milletin ilmen, rûhen ve maddeten kalkınması için ilimden önce edebiyata ve edebiyatçıya düşen görevler vardır.

"Ara Nesil", tercüme yoluyla edebiyatımıza girmiş olan Romantizm akımının aşırı hassasiyet, sübjektiflik, tabiatla birleşmiş duygu ve düşünceleri lirik bir şekilde ifade etme, insan "ben"inin hürriyeti, tabiata kaçış ve sığınma gibi hususiyetleri ile Ara Nesil'in şiir anlayışı arasında dikkat çekici bir benzerlik mevcuttur. Bu genişlik ve hürriyet, şiirin şekil ve teknik unsurlarına da tesir etmiştir. Bu nesille mensup şahsiyetlerden bazıları, şiirin belli bir hazırlıktan sonra ulaşılabilecek, belli bir kültür birikimiyle elde edilebilecek bir cevher olduğunu öne sürer. Kimi de güzel sanatların birer kolu olarak şiirle resimi mukayese eder ve şiiri resimden üstün görür. Şiirde vezin, âhengi sağlayan önemli bir unsurdur. Keza kafiye de şiirde âhengi sağlar. Fakat kafiyenin katı kuralları hafifletilmezse fikir ve hisler kayıt altına alınmış olur, böylece şiir tabîlikten uzaklaşır, sun'îlik ve samimiyetsizlik ortaya çıkar. Mensur şiir Batı'dan tercüme yoluyla giren ve Ara Nesil'in de rağbet ettiği bir edebî türdür.

Bu nesil roman ve hikâyeyi şiire tercih eder. Bu tercih hem şiirin o devirdeki durumuna göre eski edebiyatın kalıplaşmış şekil ve muhtevasına tepki gösterilmesi, hem de Batı tesiriyle müşahhas insana, hayata ve hakikate yönelen bir edebiyat anlayışının iyice yerleşmesi dolayısıyledir.

"Ara Nesil"e göre romanda gaye, insanın duygu, düşünce ve hayâllerini araştırma ve gözleme dayalı tasvirlerle ortaya koymaktır.

Tiyatro cemiyetin ilerlemesi, ferdin ahlâkî ve fikrî olgunluğa erişmesi için önemli bir rol üstlenir. Bu bakımdan insan ve cemiyetin "ilmen-edeben-ahlâken" gelişmesine hizmet eden "fâydalı bir eğlencedir." Ayrıca tiyatro insanın başından geçebilecek olayları, çeşitli karakterleri aksettirmek suretiyle seyredenlerin "ders-i ibret" almalarını canlı ve müşahhas bir şekilde temin eder.

Bir edebiyat terimi ve türünün adı olarak Fransızca "critique" kelimesi, Ara Nesil şahsiyetlerince "tenkit", "intikat" ve "muâheze" karşılıklarıyla tercüme edilmiştir. Tenkitçi, bir eser veya sanatçıyı şahsî ve indî görüşlere kapılmadan, ilmi ve objektif olarak incelenmeli, iyi veya kötü, doğru veya yanlış bütün yönleriyle ve delillerle ortaya koymalıdır. Edebiyatçılara rehber ve halkı aydınlatan bir eğitici olarak tenkitçi, derin bilgi, kültür ve dikkat sahibi olmalıdır. Ayrıca bir eserin vücûda geliş şartlarını, sanatçının mizacını, zamanını, çevresinden aldığı tesirleri ve çağdaşlarını iyice araştırmalı, şahsiyet ile eser arasındaki münâsebetlere dikkat etmelidir. İşte Ara Nesil'in bu tenkit ve tenkitçi anlayışı, Türk tenkidinin alışlagelen -şahsî intibalara dayanan, sübjektif -tenkit düşüncelerinden kurtararak Batı tenkidinin bazı teori ve kavramlarına yaklaştıır. Bu bakımdan bu nesile mensup şahısların Türk ve Batılı edebiyatçılar hakkında yazdıkları makaleler "objektif tenkid"in birer örneği durumundadır.

"Ara Nesil"e göre eski edebiyatımız bizim klâsiğimize ve Avrupa klâsikleri kadar mükemmeldir. Bununla birlikte Divan şâirlerimiz Acem edebiyatı yerine Arap şiirini örnek alsalardı, şiirimiz bugün müşâhadeye dayanan ve gerçeğe daha yakın olan bir estetik zevke ulaşmış olacaktı.

Milletlerin edebiyatları, devirlerden ve onların silsilesinden meydana geldiği gibi, her devri temsil eden ve aynı zamanda bir "tavr-ı mahsus" sâhibi olan "üstad şahıs"-lardan vücûda gelir. Eski şâirlerimizde de görülen budur.

Bu nesil mensupları, Avrupa matbuâtını yakından takip etmişlerdir. Yoğun bir tercüme faaliyetinin yanında, Batılı edebî şahsiyetlerin eserlerinin yayımlanması, akademiye seçilişleri ve ölümleri gibi haberler, Avrupa'daki basınla hemen hemen aynı tarihlerle Türk okuyucusuna ulaştırılmıştır.

Başta Hugo, Zola ve Shakespeare olmak üzere Batılı şahsiyetler hakkında yazılan makalelerde umumiyetle "hayat şahsiyet ve eser" bütünlüğüne dikkat edilmiştir.

Edebiyatımızda edebiyat akımları ile ilgili nazari görüş, tenkit ve tartışmalara ilk defa bu devrede rastlarız. Ara Nesil, Romantizm, Realizm ve Natüralizm gibi akımlar hakkında kaleme aldıkları makalelerde çeşitli meselelere cevaplar aramışlardır.

Bu meseleler, sanatta gaye, güzellikle hakikat arasında tercih, edebî eserin cemiyet için getireceği faydalar, ahlâka ve hakikate uygunluğu gibi hususlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Bir şahıs dışında Ara Nesil, umumiyetle Realizm ve Natüralizm'in edebiyat ve sanat prensiplerini benimsemiştir.

Bu nesil her ne kadar Batılı edebiyatçılara yoğun bir ilgi ve rağbet göstermişlerse de, eski edebiyatımız kadar, ortak İslâm kültürünün kaynaklarını, yani "Şark klâsiklerini" de unutmuş değillerdir. Arap ve İran edebiyatının temel eserlerine de mecmualarında yer vermişler ve onları devrin okuyucularına tanıtmışlardır.

İşte bu demektir ki Yeni Türk edebiyatı daima Batı edebiyatına açık ve yalnız onun tesirinde bir edebiyat değildir. Eski ve klâsik Şark yeninin içinde devam etmektedir. Bu da bize gösterir ki asıl değiştirici ve yenileştirici tesir Batı'dan gelse de Yeni Türk Edebiyatı üç büyük kaynak ve gelenekle beslenmiştir: Divan edebiyatı, Halk edebiyatı ve Batı edebiyatı.
